

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI
TÜRK DÜNYASI EDEBİYATLARI BİLİM DALI**

**GÜNEY AZERBAYCAN ERDEBİL BÖLGESİNDEKİ TÜRK HALK
MASALLARI
(METİN – İNCELEME)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
Gülcan GÜLMEZ**

**DANIŞMAN
Yard. Doç. Dr. Muvaffak DURANLI**

İZMİR - 2008

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum Güney Azerbaycan Erdebil Bölgesindeki Türk Halk Masalları (Metin-İnceleme) adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Gülcan Gülmez
İmza

TUTANAK

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 16/05/2008 tarih ve 20/4 sayılı kararı ile oluşturulan jüri **Türk Dünyası Edebiyatları** anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi **Gülcan GÜLMEZ**'in aşağıda (Türkçe / İngilizce) belirtilen tezini incelemiş ve aday: **04/06/2008** günü saat **10:00**'da**S.5.15**... süren tez savunmasına almıştır.

Sınav sonunda adayın tez savunmasını ve jüri üyeleri tarafından tezi ile ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları değerlendirerek tezin başarılı/başarısız/düzeltilmesi gerekli olduğuna oybirliğiyle / oyçokluğuyla karar vermiştir.

Başkan
Prof. Dr. **Fikret TÜRKMEN**

Başarılı ☒

Başarısız ☐

Düzeltilme (Üç ay süreli) ☐

ÜYE

Yard. Doç. Dr. Muvaffak DURANLI
(Danışman)

Başarılı ☒

Başarısız ☐

Düzeltilme (Üç ay süreli) ☐

ÜYE

Yard. Doç. Dr. Mehmet TEMİZKAN

Başarılı ☒

Başarısız ☐

Düzeltilme (Üç ay süreli) ☐

Tezin Türkçe Başlığı : GÜNEY AZERBAIJAN ERDEBİL BÖLGESİNDEKİ
TÜRK HALK MASALLARI (METİN-İNCELEME)
Tezin İngilizce Başlığı : TURKISH FOLK TALES IN SOUTH AZERBAIJAN
ERDEBİL REGION (TEXT-STUDY)

* 1. Yüksek Lisans Tezi savunma süresi asgari 45 azami 90 dakikadır.

2. Tutanak (jürinin karar ve imzaları haricinde) bilgisayarda doldurulmalıdır

3. Yüksek Lisans Tez savunmasında üyelerden en az birinin üniversite dışından olması zorunludur.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	1
KISALTMALAR	3

GİRİŞ

I. MASALLAR	4
A. Masal Kavramı	4
B. Masalların Özellikleri	5
C. Masalların İşlevleri	6
D. Masalların Diğer Türlerle İlgisi	10
1. Masal – Destan	10
2. Masal – Efsane	10
3. Masal – Halk Hikâyesi	11
II. MASALLAR ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR	11
A. Türk Masalları Üzerine Yapılan Çalışmalar	11
1. Yabancıların Yaptıkları Çalışmalar	11
2. Türklerin Yaptıkları Çalışmalar	12

BİRİNCİ BÖLÜM

I. GÜNEY AZERBAYCAN	14
A. Güney Azerbaycan'ın Coğrafi ve Demografik Yapısı	14
B. Güney Azerbaycan Tarihi	15
II. ERDEBİL'E BAĞLI HALHAL İLİNİN TÜRK TARİHİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ	18
III. GÜNEY AZERBAYCAN HALK KÜLTÜRÜ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR	19
A. Güney Azerbaycan'da Yapılan Çalışmalar	19
B. Türkiye'de Yapılan Çalışmalar	21
IV. ERDEBİL BÖLGESİ HALHAL İLİNE AİT MASALLARIN ALINDIĞI KAYNAKLAR	22
Sözlü Kaynaklar	23

İKİNCİ BÖLÜM

ERDEBİL (HALHAL) MASALLARININ METİNLERİ, EPİZOTLARI VE	
MOTİF YAPISI	26
1 - Merdinen Nâmerd	26
2 - İkinci Masal	42
3 - Üçüncü Masal	54
4 - Dördüncü Masal	63
5 - Çobanın Nağılı	69
6 - Qoca Kişi	85
7 - Selim Cefayxuruş	88
8 - İki Qardaşın Nağılı	102
9 - Qurdun Nağılı	108
10 - Mirvârid Tesbéh	115
11- Derzi Qızı	126
12 - Seng-i Sebir	134
13 - On Üçüncü Masal	141
14 - Qara Çuxa	146
15 – Şibicik	153
16 - On Altıncı Masal	158
17 - Xoruz-u Neqel-xu	171
18 - On Sekizinci Masal	190
19 - Gül-ü Mola	197
20 - Şah Abbas'ın Nağılı	217
21 - Yirmi Birinci Masal	221
22 - Işıqlı Dünya	229
23 - Qarqu	240
24 - Yirmi Dördüncü Masal	249
25 - Qaz Otaran Qarın Başı	256
26 - Ehmed-i Bi-qem	268
27 - Fatma Hanım	283
28 - Qoçan (1)	292
29 - Yirmi Dokuzuncu Masal	296

30 - Şah Oğlu Melik Memmed	303
31 - Quş Yumurtası	318
32 - Paltar Tiken	338
33 - Qoçan (2)	345
SONUÇ	348
SÖZLÜK	352
KAYNAKÇA	362
ÖZGEÇMİŞ	364
ÖZET	365
ABSTRACT	366

ÖNSÖZ

Güney Azerbaycan, bugün İran sınırları içinde bulunan ve yaklaşık 20 milyonluk Türk nüfusa sahip olan bir bölgedir. Çalışmamızın merkezini oluşturan Erdebil yöresi ise Güney Azerbaycan'ın doğusunda Hazar Denizi'nin kıyısında bulunan bir Türk yerleşim yeridir. Yüzyıllardır Türklerin yaşadığı bu bölge Türk tarihinde önemli bir yere sahiptir. Bugünkü Kuzey Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan ile İran topraklarında bulunan hanlıklar 1828 yılına kadar Kaçar hanedanlığı tarafından yönetilmiş ve bu bölgeye "Memalik-i Mahrusa" denmiştir. 1828'de Kaçar hanedanlığı ile Rusya arasında yapılan Türkmençay Antlaşması ile Aras'ın kuzeyinde kalan bölge Rusların eline geçmiştir. Güney Azerbaycan diye adlandırdığımız bölge ise yine Türklerin yönetiminde kalmıştır. 1925'te devlet kademesinde yaşanan etnik değişim sonucu yönetim Farsların eline geçmiştir.

Farsların baskıcı yönetimleri ile kendi dilinde okuyup yazmaktan mahrum bırakılan Güney Azerbaycan Türkleri, öz dillerini unutmamış ve folklorunu yaşatmış ve milli kültürlerine sahip çıkmışlardır.

Türkiye'ye gerek dil gerekse de kültür açısından yakın bir bölge olmasına rağmen Güney Azerbaycan sürekli olarak ihmal edilmiştir. Bilim çevrelerinin diğer Türk topluluklarına gösterdiği yakınlığı Güney Azerbaycan bölgesine göstermediği bilinmektedir. Bölge, Müslüman bir ülkenin egemenliğinde olduğu için buradaki Türklerin yaşadığı zorlukların pek de dikkate alınmadığı görülmektedir. Bunun yanında bölgenin zorlu koşulları da araştırmacıları bu sahada çalışma yapmaktan büyük ölçüde alıkoymuştur. Ancak, bu durumun son yıllarda değiştiğini ve pek çok araştırmacının Güney Azerbaycan'a yöneldiğini görmekteyiz. Biz de çalışmamızda, yöreden derlenen masal metinleri üzerinde bir metin incelemesi yaparak Türk kültürüne az da olsa bir katkıda bulunmaya çalışmaktayız.

Çalışmamız, **Önsöz** ve **Giriş** dışında iki bölümden meydana gelmektedir. **Önsöz** kısmında tezimize kaynaklık eden bölge ve tezin genel amacı bildirilmiştir.

Giriş bölümünde **Masallar ve Masallar Üzerine Yapılan Çalışmalar** adlı iki ana başlık yer almaktadır. Bu bölümde masal kavramı, masalın özellikleri ve işlevleri, masalın diğer türlerle olan ilişkisi **Masallar** başlığı altında ve Türk masalları üzerine yapılan çalışmalar ise **Masallar Üzerine Yapılan Çalışmalar** başlığı altında ele alınmıştır.

Birinci bölümde **Güney Azerbaycan** başlığı ile Güney Azerbaycan'ın tarihi ve sosyal yapısı üzerine bilgiler verilmiş, delememizde yer alan pek çok masala kaynaklık eden Halhal ilinin Türk tarihindeki yeri anlatılmıştır. Bu bölümde, **Güney Azerbaycan Halk Kültürü Üzerine Yapılan Çalışmalar** verilerek masalların alındığı kaynaklar belirtilmiştir.

İkinci bölümde **Erdebil Masallarının Metinleri, Epizotları ve Motif Yapısı** başlığıyla masal metinleri ve metinlerin epizotları ve motif yapıları verilmiştir. Bu masalların tümü sözlü kaynaklardan derlenmiştir. **Sonuç** bölümünde ise, masallarda yer alan tipler ve masalların konu bakımından Türk masalları içinde değerlendirilmesi yapılmıştır.

Bu bölümlerden sonra **Bibliografya**'da çalışmamıza kaynaklık eden eserler alfabetik sırayla verilmiş ve **Sözlük** eklenmiştir.

Metinlerin derlenmesinde büyük katkı sağlayan arkadaşım Cihangir KARİNİ'ye ve çalışmalarım sırasında hoşgörüsüyle bilgilerinden yararlandığım danışmanım Yard. Doç. Dr. Muvaffak DURANLI'ya teşekkür ederim.

Türk Dünyası adına yaptığı önemli çalışmalarıyla her zaman bizleri destekleyen, halkbilimi adına görüşleriyle ufukumuzu genişleten değerli Hocam Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN'e teşekkürü bir borç bilirim.

Gülcan GÜLMEZ

KISALTMALAR

AaTh	:Antii Aarne-Stith Thompson’ın The Types of the Folktale
age.	:Adı geçen eser
C.	:Cilt
EB.	:Wolfram Eberhard-Pertev Naili Boratav’ın Typen Türkischer Volksmarchen adlı yapıtı (TTV)
S.	:Sayı
s.	:Sayfa
TD.	:Türk Dili
TDAV	:Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
TDK.	:Türk Dil Kurumu
vb.	:Ve bunun gibi
vd.	:Ve devamı

GİRİŞ

I. MASALLAR

A. MASAL KAVRAMI

Masal, insanoğlunu maddî ve manevî olarak sarıp sarmalayan kültür değerlerinden bir tanesidir. Sözlü kültürde filizlenip dilden dile dolaşarak yazılı kültüre kadar ulaşmış anlatımlardır. Aslı “mesel” sözcüğü olan masal, daha önceleri “hikâye”, “kıssa”, “destan” gibi sözcüklerle de karşılanmıştır. Masal kavramı pek çok kaynakta çeşitli şekillerde açıklanmaktadır.

Türkçe Sözlük’te masal, “Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla insanların veya tanrıların başından geçen, olağan dışı olayları anlatan hikâye”¹ olarak tanımlanır. **Kâmus-ı Türkî**’de ise “çocuklara anlatılan, çoğu insanlarla ilgili olağan ve olağan dışı hadiselerle dayanan, öğüt verici hikâye”² şeklinde tanımlanmaktadır.

Şükrü Elçin masalı, “bilinmeyen bir yerde, bilinmeyen şahıslara ve varlıklara ait hadiselerin macerası, hikâyesi”³ olarak tanımlar. Pertev Naili Boratav’ın tanımına göre ise masal, “nesirle söylenmiş, dinlik ve büyücülük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamiyle hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı”⁴’dır. Ali Fuat Bilkan ise masalı, “gerçekle ilgisiz, tamamen hayal ürünü olan ve anlattıklarına inandırmak iddiası bulunmayan bir anlatım türü”⁵ olarak tanımlar.

Prof. Dr. Fikret Türkmen’in “Masal bugün yine kendisi ile tarif edilmektedir. Masal olağanüstü kahramanların, olağanüstü ülkelerdeki yine olağanüstü maceralarını anlatan kısa, nesirle söylenen bir türdür.”⁶ şeklindeki tanımlaması da masallardaki olağanüstülüğü belirgin derecede vurgulamaktadır.

Masal teriminin Türk boyları arasında da çeşitli adlarla karşımıza çıktığını bilmekteyiz. Masala Çuvaş Türkleri “hallap”, Teleütler “çorçek”, Doğu Türkistan

¹ **Türkçe Sözlük**, C.2, TDK yayını, Ankara 1998.

² **Kâmus-ı Türkî**, C.2., s. 830

³ Şükrü Elçin, **Halk Edebiyatına Giriş**, Akçağ yayınları, Ankara 1993, s. 368

⁴ Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1978, s. 80

⁵ Ali Fuat Bilkan, **Masal Estetiği**, Timaş yayınları, İstanbul 2001, s. 13

⁶ Rabia Kocaaslan Uçkun, **Gagauz Masallarının Tip ve Motif Yapısı Bakımından İncelenmesi**, (Yayımlanmamış doktora tezi), İzmir 2003

Türkleri “çoçek”, Azerbaycan Türkleri “nağıl”, Başkurtlar “akiyat”, Kazak Türkleri “şabuv, şabıs, ertegi”, Türkmen Türkleri ise “ertegi” demektedirler.⁷

Masal teriminin karşılığı İngilizce’de “tale”, Almanca’da “marchen”, Fransızca’da “conte” ve Rusça’da ise “skazka”dır.⁸

İnsanoğlunun yaşadığı, neredeyse her yerde masaldan söz etmek mümkündür. Masalın kökeni çok eski tarihlere dayanır. Masalın nerede ortaya çıktığıyla ilgili elimizde çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Genel olarak birçok araştırmacının tespiti, masal ağacının Hindistan kökenli olduğu yolundadır. Hint masallarından Pançatantra (Beş Kitap), Türkçe’de “Kelile ve Dinme” adıyla, Hint masal kitabı Çakasaptati de “Tutînâme” adıyla Türkçe’ye tercüme edilmiştir.⁹

Sonuç olarak masal, insan yaşayışının izlerini taşıyan ancak gerçekle bağları kopmuş, olağanüstü unsurların kendini gösterdiği, içinde yoğun olarak ulusal motifler taşıyan evrensel nitelikli, öğüt verici, hoşça vakit geçirmemizi sağlayan kısa, özlü, düzyazı şeklindeki sözlü anlatmalardır.

B. MASALLARIN ÖZELLİKLERİ

Masal, gerek şekil gerekse de içerik bakımından çeşitli özelliklere sahiptir. Çalışmamız sırasında yararlandığımız kaynaklarda, masal ayrıntılı biçimde incelenmiş ve masalın özellikleri ele alınmıştır. Biz de yararlandığımız kaynaklardan yola çıkarak masalın özelliklerini maddeler halinde belirtmeye çalıştık. Aşağıda yer alan maddeler masalın özelliklerini yalnızca genel çizgileriyle belirtmek amacıyla verilmiştir.

1. Masal kaynağını sözlü kültürden alan ve bu yolla yayılım alanı bulan bir türdür. Bu bakımdan anlatıldığı zamana, bölgeye ve anlatıcısına göre şekillenebilir.¹⁰

2. Masallar biçim olarak düzyazı türündedir. Ancak kimi masallarda yer alan tekerlemeler nazım ile karşımıza çıkar. Kimi masallar ise yazıya nazım olarak geçirilmişlerdir.

⁷ age., İzmir 2003

⁸ age., İzmir 2003, s. 8.

⁹ Ali Fuat Bilkan, **Masal Estetiği**, Timaş yayınları, İstanbul 2001, s. 14

¹⁰ Masalların özellikleri Sayın Rabia Uçkun’un **Gagauz Masallarının Tip ve Motif Yapısı Bakımından İncelenmesi** adlı yayımlanmamış doktora tezindeki maddeleme usulüne göre verilmiştir.

3. Masalda kimi kez olağan olaylara rastlansa da masal, olağanüstü olayların görüldüğü bir anlatıdır. Olaylar gerçek dünyada rastlayamayacağımız bir biçimde sergilenir.

4. Masalda belli bir anlatı geleneği söz konusudur. Anlatıcı bu geleneği içinde bulunduğu ruh haline ve topluma uygun bir biçimde sergiler.

5. Masalda belli bir zaman ve yer kavramı yoktur. Masal başı tekerlemeleri de bu bakımdan “Evvel zaman içinde ...”, “memleketin birinde ...” gibi ifadelerden oluşmaktadır.

6. Masallar yapı bakımından tekerleme, olay ve dilek olmak üzere üç bölümden meydana gelir.

7. Masallar kısa ve özlü anlatımlardır. Uzun masallara da rastlanmakla birlikte, masalın genel karakteri diğer anlatı türlerine oranla –destan, halk hikâyesi- kısa olmasıdır.

8. Masallar tezatın en iyi biçimde ortaya konduğu anlatımlardan biridir. İyilik ve kötülük kavramı aracılığıyla masalda öğüt verme ve mizah öğeleri ön plana çıkar. Masallar, genellikle iyilerin ödüllendirilmesi, kötülerin ise cezalandırılmasıyla sonlanır.

9. Masallarda, insanların yeni ve eski inanışlarıyla ilgili öğelere rastlanır.

10. Masal, ana hatlarıyla evrenseldir; ancak dili ve yansıttığı kültürel miras bakımından ulusaldır.

11. Masalların dinleyicileri çoğunlukla kadınlar ve çocuklardır.

12. Masalların sembolik bir dili vardır. Bu bakımdan formilistik sayılara sıkça rastlanır.

13. Masallar işlevleri açısından, eğlendirme, kıssadan hisse çıkartma, eğitme, kültürü yansıtma ve ana dili öğretme gibi özelliklere sahiptir.

14. Masallar insanla ilgili pek çok bilim dalı için kaynaklık teşkil etmektedir.

C. MASALLARIN İŞLEVLERİ

Sözlü kültür ürünleri içerisinde çok önemli bir yere sahip olan masal, toplumların sosyal gelişimi açısından hatırı sayılır bir yol göstericidir. Yüzyıllar boyunca masal anlatan ve dinleyen insanlar bu gelişim sürecinden, farkında olarak ya da olmayarak, geçmişlerdir. Masal metinlerinden ve masalla iç içe olan

topluluklardan hareketle masalın işlevleri netleşmiş ve bu işlevler incelemeye alınmıştır. Masalın işlevleri şunlardır:

1. Eğlendirme/Hoşça vakit geçirtme
2. Kıssadan hisse çıkartma
3. Eğitme
4. Kültürü yansıtmaya
5. Ana dilini öğretme

1. Eğlendirme/Hoşça Vakıit Geçirtme

İnsanoğlu, günlük yaşamın koşuşturmacası içinde sıkışıp kalmamak için, kendisine nefes alacak zaman dilimleri yaratmıştır. Bu zaman dilimi, eğlence ve dinlenceye ayrılmıştır. Masal da bu açıdan insanı günlük yaşamın sorunlarından uzaklaştıran bir anlatmadır. Özellikle radyo, televizyon gibi iletişim araçlarının olmadığı devirlerde, masal dinletileri uzun gecelerin hoşça geçirilmesini sağlamıştır.

Başta kadınlar ve çocuklar olmak üzere insanlar, masalın büyülü dünyasına girerek gerçek yaşamdaki sınırları aşmış ve bir nebze olsun rahatlama imkânı bulmuşlardır. Örneğin, köylü bir genç kız ile padişahın oğlunun evlenmesi, masalı dinleyen genç kızların kendi yaşamları adına olumlu bir bakış yakalamalarını sağlamıştır.

Masal başı tekerlemeleri başlı başına bir eğlendirme aracı olarak kullanılmıştır. Bu tekerlemelerle komik ve gerçek dışı bir dünya yaratılarak dinleyicilerde genel bir rahatlama havası yaratılmıştır. Ayrıca, masalda yer alan tezatlar bütünü güldürücü bir öğe olmanın yanında, insanları psikolojik açıdan rahatlatan bir araç olarak kullanılmıştır. Masal bu yolla dinleyicilere ideal bir dünya çizer ve estetik bir duyuş kazandırır.

2. Kıssadan Hisse Çıkarma

Masalın en önemli işlevlerinden biri de öğüt vermek ya da yaygın deyiimiyle kıssadan hisse çıkartmaktır. Masalda amaç, ahlaki değerleri göstermek, nasihat vermek, olması gerekeni aşlamaktır.¹¹

Türk toplumunda, genel olarak, bireyin yaşayışı toplumun kontrolü ve yol göstermesi ile belirlenmektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak masal da ortaya

¹¹Fuzuli Bayat, **Mitolojiye Giriş**, Ötüken yayınları, İstanbul 2007, s. 99

koyduğu olaylar zinciriyle dinleyicilere kimi öğütler vermektedir. Cemil Meriç'in dediği gibi, Avrupa'da masal için önemli olan hikâyenin kendisidir. Oysa Doğu kültüründe masaldan çıkarılacak ders esastır.¹²

Kıssadan hisse çıkarma özelliği, masallarda iyi ile kötünün karşılaştırılması ve genellikle iyilerin ödüllendirilmesi şeklinde karşımıza çıkar. Masalda örnek alınması gereken tipler, kahraman olarak dinleyicilere sunulur. Masal dinleyicileri de bu doğrultudaki bir dünya görüşünü benimserler ve bunları gerçek yaşamlarında da uygulamaya çalışırlar.

3. Eğitim

Masal daha çok kadınlara ve çocuklara hitap eden bir anlatıdır. Toplumdaki bireylerin yetişmesinde ise annelerin, hiç kuşkusuz, önemli bir yeri vardır. Böylece masalda eğitim faktörü kaçınılmaz bir zorunluluk haline gelmiştir. Aile içi ve çevreyle ilişkiler masalda anlatılan olaylar doğrultusunda, dinleyicilere yol gösterici olmaktadır. Pertev Naili Boratav bu konuda, "Köse örneği üzerinde masal sanki toylara, hayatta karşılaşılabilecekleri türlü hainliklerin bir provasını gösterir."¹³ demiştir.

Masalın eğitim işlevi yoğun olarak çocuklara yöneliktir. Çocuğun sosyal yaşam koşullarına uyumu, kendi kültürünü tanıması; hayal gücünün gelişmesi gibi önemli hususlar masallarda önemli bir yer tutar.

İçinde bulunduğu toplumu ve dünyayı algılamaya çalışan insan, masaldaki yaşamdan hareketle bir yol çizer kendisine. Kısacası, "Masallarda yalan söylemenin, tembel, kıskanç, acımasız ve zalim olmanın kötü sonuçları ile dürüst, çalışkan ve saygılı olmanın faziletleri örneklerle anlatılarak toplumun eğitilmesi amaçlanır ve bu amaç büyük ölçüde gerçekleşir."¹⁴

4. Kültürü Yansıtma

Masal, genel olarak evrensel bir zemin üzerine oturmakla birlikte, anlatıldığı topluma göre yoğun ulusal motifler taşıyan bir anlatıdır. Aynı zamanda masal, az çok bir kültür birliği meydana getirmiş bir ülke üzerinde, uzun çağların yaşayış

¹² Ali Fuat Bilkan, **Masal Estetiği**, Timaş yayınları, İstanbul 2001, s. 7

¹³ Pertev Naili Boratav, **Zaman Zaman İçinde**, İmge Kitabevi yayınları, Ankara 2007, s. 25.

¹⁴ Rabia Kocaaslan Uçkun, **Gagauz Masallarının Tip ve Motif Yapısı Bakımından İncelenmesi**, (Yayınlanmamış doktora tezi), İzmir 2003, s. 22.

sınamalarının bir toplamı olan bir “dünya görüşü” ile yüklü insan tiplerini çizer.¹⁵ Böylelikle, masalın kültürü yansıtan ve kültürün devamlılığını sağlayan bir tür olduğunu söyleyebiliriz.

Masal dinleyicisi içinde bulunduğu toplumun gelenek ve göreneklerini benimseyerek bu pratikleri günlük yaşamında da uygulamaya devam edebilir. Uygulanan pratikler bir sonraki kuşağa da bir kültür mirası olarak aktarılmış olur. Bilindiği üzere Türk toplumunda ateş kültü söz konusudur, yani ateş kutsaldır. Masallardaki ateş bekçisi cüceler de bu kültürün bir yansımasıdır. Türk masallarında “boyu bir karış, sakalı iki karış tipi” ateşli mercimek olarak adlandırılır.¹⁶ Bu tip sayesinde ateşle ilgili bir kültür unsuru da ortaya konmaktadır.

Masal anlatıcısı, anlattığı masalda kendi dilini, benliğini, toplumca paylaşılan sevinçleri ve üzüntüleri yansıtır. Toplumun ortak duyuşu masala adeta damgasını vurur. Bu damga kendini özellikle masalın üslubunda ortaya koyar. Bir dinleyici böylelikle bir masalın hangi ulusa ait olduğunu rahatça kavrar. Masalda sosyal unsur önemli olduğu için, ulusal izleri barındıran kültür de bir yayılım alanı bulur.

Sosyal bilimler alanında –psikoloji, sosyoloji, tarih vb.- yapılan çalışmalarda, masal gibi halk edebiyatı ürünlerinden sıkça yararlanılmaktadır. Bunun nedeni masalın ve diğer halk anlatmalarının insanı, içinde yaşadığı toplumun kültürüyle bir bütün olarak sunmasıdır. Bu bakımdan masalların ileriki kuşaklara aktarılması ve kültür birikiminin kopmadan sürdürülmesi gerekmektedir.

5. Ana Dilini Öğretme

İnsan, aynı ırktan geldiği topluma ve onun diline ayrılmaz bağlarla bağlıdır. Sosyal hayatın getirdiği koşullar ne olursa olsun toplumun en küçük birimi olan aile, yetiştirdiği çocuklara belli bir millet bilinci aşılar. Bu bilincin temel taşı ise, ana dilidir. Aile içinde, özellikle anneye olan ilişkilerde ana dilin öğrenilmesi söz konusudur. Ancak, Türk toplumunda da tarihin bazı dönemlerinde insanlarımız kendi dillerini öğrenmekten mahrum bırakılmıştır. Aynı sorun günümüzde de bazı Türk toplulukları için geçerlidir. İşte tam bu noktada, masal ana dilinin öğrenilmesinde bir kurtarıcı rolü üstlenmektedir.

¹⁵ Pertev Naili Boratav, age., Ankara 2007, s. 17.

¹⁶ Fuzuli Bayat, **Mitolojiye Giriş**, Ötüken yayınları, İstanbul 2007, s. 68

Masal yalnızca ana dilini öğretmekle kalmaz, dilin estetik anlamda incelikleriyle kullanılmasını da sağlar. Çocuğa ana dilinin, bir işçi elindeki alet gibi, nasıl kullanıldığını ilk öğreten, ona bu dilin türlü hünerlerini ilk aşıl原因an masaldır.¹⁷ Özellikle masal başı tekerlemeleri, masalda yer alan deyimler ve çeşitli kalıp söyleyişler çocuğun ana dilini tam olarak kavramasında önemli bir yere sahiptir. Ana dilini yazı dili, resmi dil olarak kullanamayan Türk topluluklarında, Türkçe'nin günümüze kadar korunması bu yollarla gerçekleşmiştir.

Masal anlatıcılarının üstlendiği bu kutsal misyon, ana dilinin korunması ve diğer kuşaklara aktarılması, inanıyoruz ki Türk dilinin ebediyetini sağlayacaktır. Bu bakımdan, toplumumuzda masal anlatma geleneğinin sürdürölmesini temenni etmekteyiz.

D. MASALLARIN DİĞER TÜRLERLE İLGİSİ

1. Masal – Destan

Halk edebiyatı içerisinde yer alan anlatmalar, kaynağını sözlü kültürden aldığı için, gerek biçim gerek konu bakımından bazı ortaklıklar içerir. Bu anlatmalardan olan destan da kimi özellikleriyle masal ile benzerlikler gösterirken, kimi özellikleriyle ondan farklılık gösterir.

Biçimsel olarak destan manzum bir türdür ve masaldan uzundur. Destan, genellikle saz eşliğinde anlatılır. Ancak, masal düzyazı şeklinde ve destana göre daha kısadır. Masallarda saz eşliğinde anlatım söz konusu değildir. Ayrıca, destanlar milli, masallar ise evrenseldir.

Konu ve içerdiği malzemeler bakımından masalla destan arasında farklılıkların yanında benzerlikler söz konusudur. Olağanüstü motifler ve kılık değiştirme motifleri masal ile destanda ortaktır. Bazı araştırmalar destanların zaman içinde bazı Türk topluluklarında masal olarak anlatıldığını belirtmektedir. Masallar, sıradan insanlar tarafından anlatılırken destanların bu konuda eğitim almış kişiler tarafından anlatılması destan ve masal arasındaki temel ayırt edici noktalardan biridir.

¹⁷ Pertev Naili Boratav, **Zaman Zaman İçinde**, İmge Kitabevi yayınları, Ankara 2007, s. 17

2. Masal – Efsane

Masal ve efsane, biçim yönünden benzerlik gösterirler. Her ikisi de kısadır ve düzyazı biçimindedir. Aralarındaki önemli fark ise, efsanenin temelinde belli bir inanın olmasıdır; yani efsane dini motif taşır.

Masal ve destanla efsanenin ortak nitelikleri, olağanüstü olaylara ya da insanüstü güçleri elinde tutan kişilere anlatısı içinde yer verme olanağıdır.¹⁸ Bunun yanında, masal renkli ve yerinde süslü anlatımıyla efsaneden farklılık gösterir. Efsane, gerçekten yaşanmış kabul edilen olayları yalın bir üslupla anlatır.

Efsanede çoğunlukla yer kavramı belirgindir, yani olayın hangi bölgede geçtiği belirtilir. Ancak, masallarda yer kavramı belirgin değildir. Masalda zaman kavramı açık olmadığı halde, efsanede belirli bir zamandan söz edilebilir.

3. Masal – Halk Hikâyesi

Sözlü kültür ürünlerimizden olan halk hikâyesi nazım-nesir iç içe olan bir türdür; masal ise yalnızca nesirdir. Halk hikâyesinde genellikle gerçek hayattan kahramanlar konu edilir; ancak masallarda böyle bir durum yoktur. Halk hikâyesinde anlatıma saz eşlik eder, masallarda ezgi yoktur. Ayrıca, masallarda belli bir zaman ve mekan söz konusu değilken halk hikâyesinde zaman ve mekan bellidir.

Masal ile halk hikâyesi arasında belirgin benzerlikler de söz konusudur. Olağanüstü motifler, yardımcı hayvanlar ve anlatmada yer alan söz kalıpları yönünden iki tür de benzerlikler gösterir.

II. MASALLAR ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

A. Türk Masalları Üzerine Yapılan Çalışmalar

1. Yabancıların Yaptıkları Çalışmalar

Türk masalları, gerek biçim gerekse de konu bakımından diğer ülkelere oranla daha geç dönemlerde araştırılmaya başlanmıştır. Bu araştırmalar ilk olarak yabancı araştırmacılar tarafından yürütülmüştür. Özellikle 20. yüzyıldan itibaren ise Türk masalları, Türk araştırmacılar tarafından da yoğunlukla incelemeye alınmıştır.

¹⁸ Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1978, s. 106

Türk masallarının yabancılar tarafından incelenmesi Oryantalistlerin çalışmaları ile başlamıştır. Bu bölümde, yabancıların Türk masalları üzerine yaptıkları çalışmalardan söz edeceğiz.

Türk masallarını içine alan en eski derleme, Fransa Kralı 16. Lui'nin mütercim ve sekreteri olan M. Digeon'un eseridir. **Nouveaux Turc et Aarabes** adlı bu eserin 1781 tarihli ikinci cildindeki masalların üçü Türk masalıdır. Kitaptaki masallar, 1 (Halil), 3 (Derviş), 5 (Şirvanlı Tüccar) numaralı masallardır. Bu eser ilk defa Saim Sakaoğlu tarafından tanıtılmıştır.¹⁹

Prof. F.W.K. Müller'in **Uygurca Üç Hikâye**'si ve Şinasi tekin tarafından neşredilen **Kuanşi im Pusar** isimli metinler çeşitli masal metinlerini ihtiva eder. Bu masallarda, Budizm'e bağlı olan Uygur Türklerine Budizm'e bağlı olarak bazı Hint masallarının geçtiği görülmüştür.²⁰

İlk defa Radloff 1866-1907 yılları arasında Türk diyalektlerinden örnekler vermek üzere meydana getirdiği **Proben der Volksliteratur der Turkischen Stamme** adlı külliyatında Türk masallarını da derlemiştir. Bu külliyattaki çalışmalar Asya Türklerine aittir.²¹

Türk masallarına ilk dikkati çeken, onları bütün özellikleriyle derleyen ilk insan Macar Türkoloğu İgnas Kunoş'tur. Türk folklorunun ve halk edebiyatının pek çok meselesiyle meşgul olan ve derlemelerde bulunan bu âlim, muhtelif yerlerden derlediği Türk masallarını birkaç cilt tutan bir külliyat şeklinde ortaya koymuştur. Bu masal kitaplarının ciltleri, **Oszman-török** (1887), **Türkische Volksmarchen aus Stanbul** (1905) ve **Türkische Volksmarchen aus Adakale** (1907) şeklinde adlandırılmıştır.²²

Alman bilim adamı Theodor Menzel, **Billur Köşk Masalları**'nı Türk masalları serisinin ilk kitabı olarak Almanca'ya çevirerek yayımlar. Menzel aynı serinin ikinci kitabı olarak **Der Zauberspiegel**'i 1924 yılında yayımlamıştır.²³

¹⁹ Saim Sakaoğlu, **Gümüşhane Masalları**, Atatürk Üniversitesi yayınları, Ankara 1973, s. 48.

²⁰ Bilge Seyidoğlu, **Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar**, Baylan Matbaası, Ankara 1975, s. 5.

²¹ Bilge Seyidoğlu, age., Ankara 1975, s. 6.

²² Saim Sakaoğlu, **Gümüşhane Masalları**, Atatürk Üniversitesi yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara 1973, s. 50.-51.

²³ Rabia Kocaaslan Uçkun, **Gagauz Masallarının Tip ve Motif Yapısı Bakımından İncelenmesi**, (Yayınlanmamış doktora tezi), İzmir 2003, s. 27.

Otto Spies, değişik kaynaklardan seçtiği 60 Türk masalını Almanca'ya çevirerek **Türkische Marchen** (Türk Masalları) adlı kitabını yayımlar.²⁴

2. Türklerin Yaptıkları Çalışmalar

Türk masalları ile ilgili araştırmalar 20 yüzyıldan başında hız kazanmıştır. Türk araştırmacılar da halk kültürü üzerine incelemeler yapıp pek yayın ortaya koymuşlardır. Derleme çalışmaları, Türk dili ve özellikle Türk masalının daha iyi tanınması için önemli bir adım olmuştur.

Türk kültürüyle ve dolayısıyla masalıyla ciddi bir şekilde ilgilenen Ziya Gökalp 1922 yılında, Diyarbakır'da çıkardığı **Küçük Mecmua**'da halk masallarını neşretmiştir. Gökalp, bu masalları daha sonra **Altın Işık** adlı kitabına da alır.²⁵

Hamit Zübeyr Koşay, Anadolu'da derlediği ve çoğu efsane olan dokuz anlatmayı **Dokuz Ötkünç** adı ile yayımlar.²⁶

Halkevlerinin kurulmasıyla Türkiye'de halk edebiyatı ve folklor üzerine yapılan çalışmalar hız kazanır. Halkevlerinin bulunduğu 53 ilde çeşitli dergiler yayımlanır.

Pertev Naili Boratav, Türk masalları üzerinde kapsamlı çalışmalar yapan bilim adamlarının arasında önemli bir yere sahiptir. Hocası Wolfram Eberhard ile birlikte **Typen Türkischer Volksmarchen (Türk Masalları Tip Kataloğu)**'i hazırlamıştır. Yine Boratav'ın **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, Zaman Zaman İçinde** ve **Az Gittik Uz Gittik** adlı yapıtları masalla ilgili değerli çalışmalardır.

Eflatun Cem Güney, Saim Sakaoğlu, Bilge Seyidoğlu, Ahmet edip Uysal, Tahir Alangu gibi bilim adamlarımız ise masal derleme ve metin inceleme alanında Türk masalları üzerine önemli çalışmalar yapmış kişilerdir.

Türkiye dışındaki Türk Cumhuriyetleri ve Türk toplulukları üzerine de pek çok bilimsel çalışma yapılmış ve yapılmaktadır. Bu çalışmalar İstanbul, Erzurum ve Ankara'daki üniversitelerde başlatılmış ve günümüzde pek çok üniversitede yürütülmektedir.

²⁴ age., s. 27.

²⁵ Saim Sakaoğlu, age., Ankara 1973, s. 54.

²⁶ Rabia Kocaaslan Uçkun, age., İzmir 2003, s. 28.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. GÜNEY AZERBAYCAN

A. Güney Azerbaycan'ın Coğrafi ve Demografik Yapısı

Çalışmamızın merkezini oluşturan Güney Azerbaycan bölgesi İran'ın sınırları içerisinde yer almaktadır. Bu nedenle, bölgenin coğrafi ve demografik yapısını incelemeden önce İran'ın coğrafi ve etnik yapısını incelememiz gerekmektedir.

İran Türkiye, Azerbaycan, Türkmenistan, Afganistan ve Pakistan ile sınır komşusu olan ve 1.648.195 km²'lik yüzölçümüne sahip bir ülkedir.²⁷ Ülkenin nüfusu bilinmekle birlikte, ülkede yaşayan etnik grupların -özellikle Türklerin- nüfusları hakkında farklı görüşler yer almaktadır. Dünya Bankası Ülke Profilleri veritabanına göre 66,1 milyonluk İran nüfusunun %42'sini Türkler oluşturmakta olup bu oran da yaklaşık 25 milyonluk bir Türk nüfusunu göstermektedir. Türk nüfusu İran'ın hemen her yerinde dağınık olarak görülebilmektedir.²⁸

30 ili bulunan İran, 11 etnik bölgeye ayrılmaktadır.²⁹ Bu bölgeler şunlardır:³⁰

1. Farsların bölgesi
2. Azeri Türklerinin bölgesi
3. Lorların bölgesi
4. Leklerin bölgesi
5. Kürtlerin bölgesi
6. Larların bölgesi
7. Belüçların bölgesi
8. Türkmen Türklerinin bölgesi
9. Gilan bölgesi
10. Mazenderan bölgesi

²⁷ Babek Öztürk, "İran'daki Türk Nüfusuna İstatistiksel Bakış", Tebriz'in Sesi Dergisi, Haziran 2007, s. 2

²⁸ Dr. Bilgehan A. Gökdağ, **Salmas Ağzı**, KaraM Yayınları, Çorum 2006, s. 1.

²⁹ Babek Öztürk, agm., Haziran 2007, s. 1

³⁰ age., s. 1.

11. Arabistan bölgesi

İran'daki genel etnik dağılımın yanında, Türklerin yaşadığı bölgeler ve nüfusları üzerine de ayrıntılı bir bilgiye ulaşabilmekteyiz. Türkler, İran'da başlıca üç bölgede yaşamaktadırlar. Bu bölgeler şunlardır:³¹

1. Kuzey Batı Türkleri (Güney Azerbaycan) bölgesi

2. Kuzey Doğu Türkleri (Güney Türkmenistan ve Horasan Türkleri) bölgesi

3. İran'ın Güney ve Merkez Türkleri bölgesi

Bu bilgilerin ışığında, İran'da yer alan Güney Azerbaycan bölgesini daha ayrıntılı bir biçimde inceleyebiliriz.

Güney Azerbaycan, İran'ın kuzey batısında 170.000 km²'lik bir alana sahiptir. Bu bölge esas olarak Doğu Azerbaycan (Tebriz), Batı Azerbaycan (Urmu), Erdebil, Zencan, Hemedan, Kazvin, Merkezi (Erak), Tahran, Kum, Gilan (Reşt) illerini içermektedir. “*İran'daki Türk Nüfusuna İstatistiksel Bir Bakış*” adlı makalede Erdebil kentinin nüfusu 1.168.011 olarak gösterilmiş ve yörede yaşayanların tümünün Türk halkı olduğu belirtilmiştir.”³²

Güney Azerbaycan bölgesinin tamamı Türk olmakla beraber, devrimden sonra İran devleti, yeni politikası doğrultusunda, Türkiye Cumhuriyeti ile İran'daki Türk nüfusu arasındaki bağları engellemek için Urmu (Urmiye) kentine Kürt yerleştirme siyaseti uygulamıştır ve bu nedenle bölgede %15 civarında Kürt yaşamaktadır.³³

B. Güney Azerbaycan Tarihi

Güney Azerbaycan, daha önceden de söz ettiğimiz gibi, 5. yüzyıldan itibaren Türklerin önemli yerleşim bölgelerinden biri olmuştur. Dolayısıyla, bölgenin eski bir Türk yurdu olduğunu rahatça söyleyebiliriz. Bu durum tarihi süreci anlatan kaynaklarda da karşımıza çıkmaktadır.

³¹ age., s. 2.

³² Babek Öztürk, “İran'daki Türk Nüfusuna İstatistiksel Bakış”, Tebriz'in Sesi Dergisi, Ankara Haziran 2007, s. 12.

³³ age., s. 12.

5. yüzyıldaki Türk akınlarının ardından, Azerbaycan'da ilk olarak görülen Türk topluluğu Ağaçerilerdir. “460 yılında Kafkasya'yı geçen Ağaçeriler, Hazarlara bağlı veya onlarla akraba bir topluluktur. 468 yılında Saragurlar (Sarıuygur veya Uyгур) da Kafkasya'nın güneyine geçtiler. Ağaçeriler, Sasanlılarla çarpıştılar. Sasanlı yazıtlarına adları geçti. Bunların bir bölümü Fîrûzâbat'ta ve Erdebil'de kaldı. Ağaçeriler ile aynı olan Acırlılar Erdebil Şahsevenlerinin bir boyunu teşkil ettiler.”³⁴

“Sasanlıların son çağlarında bütün Güney Kafkasya ve Azerbaycan'ın Hazarlar tarafından idare edildiği muhakkaktır. Çünkü, 7. yüzyılın ortalarından itibaren başlayan Arap istilası sırasında Azerbaycan'da (Şirvan, Burçalı, Kazan, Şahmur, Kabala, Mugan, Halhal) Türkçe konuşan büyük topluluklara rastlanmıştı.”³⁵ Deylem ve Halhal'da Emevilerin Türk adını verdikleri bir kavim yaşıyordu. Z. Velidi Togan İbn-i Hişâm'ın Kitâbü't-ticân'ından şöyle bir rivayet aktarıyor: Muâviye'nin “Azerbaycan nedir?” sorusuna Ubeyd bin Sâriye adında biri “Eskiden Türklere ait bir memleket idi.” cevabını verir. Bu rivayet, Arap istilasından önce Azerbaycan'ın bir Türk memleketi olduğunun en güzel ifadesidir.³⁶

1256'da ise Güney ve Kuzey Azerbaycan, Gürcistan, Doğu Anadolu ve Irak İlhanlıların eline geçti. Bu çağ, Azerbaycan'da sistemli bir Türk yerleşmesi siyasetinin güdüldüğü bir çağ olmuştur. “Yine bu çağda, Reşîdüddin, Tebriz'de bir Türk mahallesi kurdu. Hülagu Han çağında Maraga, Abaka Han çağında Tebriz, iki büyük Türk şehri olarak İlhanlılar'a merkezlik etti.”³⁷ İlhanlılar'dan sonra ise 1386'dan 1408'e kadar Azerbaycan'a Temürlüler hükmettiler. Bu dönemde Şamlı, Musullu, Rumlu gibi yeni yeni Türkmen boyları da Azerbaycan'a getirilmiştir.

14. ve 15. yüzyıllar ise hem Güney Azerbaycan hem de genel Türk tarihi açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu dönemde ortaya çıkan siyasi gelişmeler Anadolu ve İran'daki Türk nüfusunun karşılıklı göçlerle hareketlenmesini sağlamıştır. “15. yüzyılda Kara-Koyunlular'ın ve Ak-Koyunlular'ın İran'a göç

³⁴ Ahmet Bican Ercilasun, **Kars İli Ağızları, (Ses Bilgisi)**, Gazi Üniversitesi Yay., No: 29, Ankara 1983, s. 12

³⁵ Ahmet Bican Ercilasun, age., s. 13

³⁶ age., s. 13

³⁷ Ahmet Bican Ercilasun, **Kars İli Ağızları, (Ses Bilgisi)**, Gazi Üniversitesi Yay., No: 29, Ankara 1983, s. 19.

ettiklerini biliyoruz. Bunlar yalnız Doğu Anadolu ile Güney Doğu Anadolu’da yaşayan Türk oymaklarının pek mühim bir kısmını götürmekle kalmadılar, Orta Anadolu’daki Türk oymaklarından bazılarının da İran’a göç etmelerine âmil oldular.”³⁸

Safevi Devleti ise İran’daki Türk nüfusunun tam bir millî benliğe kavuştuğu dönem olmuştur. Çaldıran Savaşı’na kadar da bölgede güçlü bir Türk hakimiyeti görülmüştür. Özellikle Şah İsmail döneminde Erdebil’in siyasî ve manevî bir merkez olduğu bilinmektedir.

18. yüzyıla gelindiğinde Azerbaycan’da hanlıklar dönemi başlamıştır. Nadir Şah’ın ölümü üzerine Azerbaycan şehirleri birer hanlık oldular. Kuzeyde Baku, Kuba, Şeki, Gence, Karabağ ve Şirvan hanlıkları; güneyde Revan, Nahçıvan, Makû hanlıkları, daha güneyde Hoy, Halhal, Tebriz’de Dümbüllü hanlıkları kuruldu.³⁹ 1795 yılında ise Kaçar hanedanı bölgede yönetimi eline geçirdi. Kaçar hanedanıyla Ruslar arasında 1828’de yapılan Türkmençay antlaşmasıyla da Aras’ın güneyinde kalan Güney Azerbaycan ve İran toprakları 1921 yılına kadar bir -Türk sülalesinden gelen- Kaçarlar tarafından idare edildi.⁴⁰

1925 yılından itibaren yönetimi eline geçiren Pehlevi sülalesi, Fars milliyetçiliğinden hareketle, Türkçe eğitimi yasaklamış ve bölgede yaşayan Türklere, İranlılık bilincini işlemeye başlamıştır. Ancak, Rıza Han döneminde etnik gruplara uygulanan asimilasyon politikası İran’da milli hareketlerin biçimlenmesine yol açmıştır.

1945’te Seyid Cafer Pişeverî önderliğinde kurulan Azerbaycan Özerk Hükümeti ile Güney Azerbaycan’daki Türkler anadilinde eğitim alma özgürlüklerini elde ettiler; ancak bu dönem pek de uzun sürmedi. Bir yıl sonra, dış güçlerin önemli ölçüdeki yardımlarıyla Fars yönetimi, binlerce Türk’ü katlederek bu hareketi sonlandırdı.⁴¹ “Rıza Şah’ın kuvvetleri, güneyde Rusların desteğiyle kurulmuş bulunan Hacı Baba Şeyh’in başkan, Molla Mustafa Barzani’nin ise genel sekreter olduğu Mahabat Kürt Devleti ile birlikte Azerbaycan Muhtar Hükümeti’ni

³⁸ Faruk Sümer, **Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü**, Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü Yayınları, Tarih Dizisi No: 2, Ankara 1976, s. 5.

³⁹ Ahmet Bican Ercilasun, **Kars İli Ağızları, (Ses Bilgisi)**, Gazi Üniversitesi Yay., No: 29, Ankara 1983, s. 26.

⁴⁰ age., s. 29.

⁴¹ Gamoh-Dış Kolu İcra Siyasi Komitesi, “Gamoh-Dış Kollar Teşkilatı’nın 1946 Soykırımı ile İlgili Basın Açıklaması”, Araz dergisi, Yıl:1, S.:1, Ekim-Kasım-Aralık 2007, Bursa, s. 27

ortadan kaldırılarak 12 Aralık 1946'da Tebriz'e girdiler. Şah kuvvetleri tarihte az rastlanan bir katliam yaparak 25 bin Azerbaycan Türkünü katlettiler.”⁴²

Pişeverî döneminde Türkçe resmi dil ilan edilse de bu dönem bir yıl sürmüştür. Bu kısa dönemin ardından Farsça yine resmi dil ilan edilmiştir. 1979'daki devrimle birlikte Pehlevî sülalesi yönetimden uzaklaştırılmış ve toplumsal hayatta pek çok değişim gerçekleşmiştir. Ancak, Güney Azerbaycan'daki ve İran'ın çeşitli bölgelerindeki Türklerin kaderi değişmemiş, Türk toplumu anadiliyle eğitim almaktan yoksun kalmıştır. Böyle olunca da Türkçe ve Türk kültürü gelişimini yalnızca sözlü olarak sürdürülmüştür.

II. Erdebil'e Bağlı Halhal İlinin Türk Tarihindeki Yeri ve Önemi

Bin yıllık bir Türk yurdu olan İran, Türk tarihi ve edebiyatı için de önemli bir yere sahiptir. Mehmed Emin Resulzade “İran Nedir?” başlığı altında Türklerin buradaki varlığını açıkça gözler önüne seriyor ve Türklerin İran ahalisinin önemli bir unsuru olduğunu belirtiyor.⁴³ Ancak, Güney Azerbaycan Bölgesi'nde bulunan Erdebil, tarihi ve gelenekleriyle Türk tarihinde ayrı bir öneme sahiptir. Özellikle, Erdebil yöresine bağlı olan Halhal çok eski bir Türk yerleşim bölgesi olduğu için çalışmamıza kaynaklık etmiştir.

Halhal 5. yüzyıldan itibaren Türk topluluklarının yaşadığı bir bölgedir. Bölgenin etnik durumunu göstermesi açısından, Zeki Velidi Togan'ın Kaçarlar'dan naklettiği bir halk rivayetini örnekleyebiliriz. “Bu rivayete göre, Ağaçeriler Oğuz Han'ın İran akınları sırasında Dilim (Deylem) ve Halhal'da oturuyorlardı.”⁴⁴ Ayrıca, Reşidüddin tarihinin Petersburg nüshasının sonradan, fakat Kaçar hanedanından önce eklenmiş bir bölümünde, Kaçarlar'ın Ağaçeriler'den türediği kaydolunmuştur.”⁴⁵ Bu bilgiler ışığında, Halhal'ın yalnızca çok eski bir Türk yerleşim bölgesi değil, bölgenin yönetiminde söz sahibi olmuş kişilerin de merkezi olduğunu da söyleyebiliriz.

Başlangıçta Halhal'da kök salan kültür daha sonra Erdebil'in dini ve kültürel bir merkez olmasıyla geri planda kalmıştır. Özellikle Şah İsmail'in

⁴² Ömer Özcan, “Türkler ve İran” makalesi, Türk Yurdu dergisi, C.: 27, S.: 244, Ankara, Aralık 2007

⁴³ Mehmed Emin Resulzade, **İran Türkleri**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1993, s. 46

⁴⁴ Ahmet Bican Ercilasun, **Kars İli Ağzları, (Ses Bilgisi)**, Gazi Üniversitesi Yay., No: 29, Ankara 1983, s. 12

⁴⁵ age., s. 12

önderliğindeki Safevi Devleti'nde Erdebil ön plana çıkmıştır. Ancak 15. yüzyılda yaşanan siyasi hareketler Halhal'ı ve Anadolu'yu aynı oranda etkilemiştir. Güney Azerbaycan'da yaşayan Türkler ile Anadolu'da yaşayan Türk toplulukları arasında karşılıklı göç dalgaları yaşanmış ve bu göçler tarihi ve kültürel hatıralar bırakmıştır. Bugün Antakya Kırıkhan'da bulunan Halallar köyü bu duruma bir örnek olabilir. Meydan Larousse'un 5. cilt 546. sayfasında bu vilayet hakkında şu bilgiler verilmektedir: "Azerbaycan'ın güneyinde, Miyanç'ın doğusunda ve Gilan hududunda çeşitli Türk boylarının iskan edildiği vilayet. Selçuklular zamanında buranın hakimleri Türklerdi ve burada oturan Türk emirleri bütün bölgenin yönetimini ellerinde tutuyorlardı. Halhal, İlhanlılar zamanında daha çok Türkleşti. Bugünkü Halhal vilayeti Türklerden ibarettir ve üç yüze yakın yerleşme yeri vardır. Halallar Köyü'nün adının, bu Türkmen cemaatinin adından geldiğini düşünmekteyiz."⁴⁶

Halhal, üç yüz yirmi üç köyü ve yüz on dört bin dört yüz yirmi beşlik nüfusuyla⁴⁷, Erdebil iline bağlı olan ve bugün de tamamen Türklerden oluşan bir yerleşim bölgesidir. Derlemiş olduğumuz masallarda da gözlemlemiş olduğumuz üzere Türk kültürünün mihenk taşlarından biri olmayı sürdüren bir bölgedir.

III. GÜNEY AZERBAIJAN HALK KÜLTÜRÜ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Güney Azerbaycan, nüfus yoğunluğu bakımından Türklerin topluca yaşadığı önemli bir coğrafyadır. Bu coğrafyada yaşayan Türklerin halk edebiyatı bakımından zengin birikimleri vardır. Ancak, gerek İran'ın baskıcı yönetimi gerekse de bölgenin içinde bulunduğu sorunlar, Güney Azerbaycan üzerinde kapsamlı bir folklor araştırması yapmayı zorlaştırmaktadır. Yapılan çalışmaların da Farsça olması kaynak sıkıntısı yaratmaktadır. Türkiye'de ise, bölge folkloru üzerine yapılmış yok denecek kadar az çalışma bulunmaktadır. Bu bakımdan çalışmamızda, Güney Azerbaycan üzerine yapılan çalışmaların genel bir listesini vereceğiz.

⁴⁶ www.kirikhan.net, 08.01.2008, saat 15:08

⁴⁷ Babek Öztürk, "İran'daki Türk Nüfusuna İstatistiksel Bakış", Tebriz'in Sesi Dergisi, Haziran 2007, s. 11

A. Güney Azerbaycan'da Yapılan Çalışmalar

Güney Azerbaycan'da yapılan çalışmaların en önemlilerinden biri M. A. Ferzane'nin, **Mebâni-ye Destûr-e Zeban-e Azerbaycani (Azerbaycan Dili Gramerinin Temel Kuralları)** adlı kitabıdır. “Prof. Dr. G. Doerfer, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra 1969'a kadar İran'da Azerbaycan Türkçesi üzerine ancak 20 kadar dilbilimle ilgili çalışmanın yayımlandığını bildirip onların en iyisi olarak da Ferzane'nin yapıtını göstermektedir.”⁴⁸

1946 yılında Seyit Cafer Pişeveri idaresindeki özerkliğini kaybeden Güney Azerbaycan'da Türkçe yayınlar yasaklanmıştır. 1960'lı yıllarda rejim milli azınlıkların tarihine, diline, edebiyatına, folkloruna ve etnografyasına ait bazı eserlerin neşrine izin vermiştir. Bu dönemde Azerbaycan Türk folkloruna ait kitapçıklar yayımlanmıştır.⁴⁹

1979 yılında Dr. Cevat Heyet tarafından Tahran'da yayın hayatına başlayan **Varlık Dergisi**, Güney Azerbaycan kültürü için önemli bir sayfa açmıştır. Farsça ve Türkçe bölümlerin yer aldığı dergi günümüzde de yayın hayatını sürdürmektedir. Varlık Dergisi, yazı kurulu ilk sayısında çıkış sebeplerini “*Azerbaycan halkının milli ve kültürel varlığına, dil ve edebiyatına, folklor ve halk edebiyatına, iftihar edilecek geçmişine, tükenmez bedii ve hünerî kudretine yol açmak ve onu yeni tarihi-sosyal daha demokratik ve daha ileri ülküler etrafında birleştirmek arzusu ile ortaya çıkmıştır.*” sözleriyle açıklamaktadır.⁵⁰

1979-2003 yılları arasında çıkan **Araz, Azerbaycan'ın Sesi, Dede Korkud, Ülker, Heyder Baba, Yarpaq** vb. dergilerle, **Ava-yı Erdebil, Azerbaycan Güneşi, Halk Sözü, Çenlibel ve Vatan Uğrunda** vb. gazeteler Güney Azerbaycan Türklerinin önemli yayımları arasında yer alır.

Güney Azerbaycan'da 1979-1984 yılları arasında çıkan folklor kitaplarını şöyle sıralayabiliriz:

⁴⁸ Bilgehan A. Gökdağ, **Salmas Ağzı (Güney Azerbaycan Türkçesi Üzerine Bir İnceleme)**, KaraM Yayınları, Çorum 2006, s. 4.

⁴⁹ Bilgehan A. Gökdağ, **Salmas Ağzı (Güney Azerbaycan Türkçesi Üzerine Bir İnceleme)**, KaraM Yayınları, Çorum 2006, s. 4.

⁵⁰ age., s. 16.

Âşıklar (Azerbaycan Edebiyatı Mecmuası III), Ana yay., Tebriz 1358 (1980)⁵¹

Koroğlu (Seyidzade'nin Şiirinde, Saz Şiirinde), Ferzane yay., Tahran 1358 (1980)

M. A. Ferzane, Kitab-ı Dede Korkud, Ferzane yay., Tahran 1358 (1980)

Goşmacalar-Tapmacalar (Meselha-Çistanha), Elburz yay., Tahran 1359 (1981)

Samet Behrengi, Goşmacalar, Tapmacalar-Folklor-i Azerbaycan, Elburz yay., Tahran

Hamneyi Menzuri, Asli ve Kerem Destanı, Mocûdi yay., Tahran 1363 (1984)

Nigabi, Bayatılar, Merkez-i Pehş-i Kitab-i Tebriz, Tebriz 1358 (1980)

M. C. Molla Tebrizi, Terfih-name-ye Lazemiyye-ye Hoca Molla Nesreddin/Nasreddin Hoca'nın Fıkraları, Firdevsi yay., Tebriz 1357 (1979)

M. Şebüsterli, Bahtı Yatmış (Folklorik Manzume), 1974

B. Türkiye'de Yapılan Çalışmalar

Türkiye'de Güney Azerbaycan Türk kültürü üzerine yapılan çalışmalar henüz çok yetersizdir. Bölgenin önemi de göz önünde bulundurulursa, bu çalışmalar yakın bir zamanda yoğunluk kazanacağı tahmin edilebilir.

Mehmed Emin Resulzade'nin **İran Türkleri**⁵² adlı kitabı 1993 yılında Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı (TDAV) tarafından hazırlanmış ve basılmıştır. Bu yapıtta M. E. Resulzade'nin İran Türklüğü üzerine Türk Yurdu ve Sebilürreşad Dergisi'nde kaleme aldığı makaleleri yer almaktadır.

Ahmet Bican Ercilasun ise, **Kars İli Ağızları** kitabında Güney Azerbaycan'ın Türk tarihindeki yerini belirtir. Esasen bir ses çalışması olan kitap, giriş bölümündeki tarihçe ile bize önemli bilgiler sunmuştur.

Dr. Bilgehan A. Gökdağ, 2006'da yayımlanan **Salmas Ağzı (Güney Azerbaycan Türkçesi Üzerine Bir İnceleme)** adlı kitabında Salmas ilinden derlediği 38 masal metni üzerinde ses bilgisi çalışması yapmıştır.

⁵¹ Yararlandığımız kaynakta eserlerin yayımlandıkları tarihler hicri takvime göre verilmiştir. Bu bakımdan çalışmamızda, hicri tarihler parantez içinde miladi tarihlere çevrilmiştir.

⁵² Mehmed Emin Resulzade, **İran Türkleri**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1993, s. 46

Türk Yurdu⁵³ dergisi ise 2007 Aralık sayında İran’a pek çok makaleyle yer vermiştir. Ali Külebi, “İran Üzerinde Oluşan Tehditler” adlı makalesinde İran’ın siyasi arenadaki durumunu ve sorunlarını dile getirmiştir. Yaşar Kalafat, “İran Avşarlarında Karşılaştırmalı Halk İnançları” adlı makalesiyle Anadolu, Azerbaycan ve İran Avşarlarının halk inançlarını karşılaştırmalı olarak vermiştir. Celal Metin, “19. Yüzyıl Osmanlı-Türk Yenileşme Çabalarının İran’a Tesiri” adlı makalesiyle tarihi verilerden hareket ederek Osmanlı-İran etkileşimini irdelenmiştir. Tufan Gündüz ise, “Kutuplar Kadar Uzak Komşumuz Kadar Yakın” adlı makalesiyle İran Türklüğünü ve Türkiye Türkleri’nin İran Türklüğü’nden ne kadar habersiz olduğunu vurgulamıştır.

2007 yılında Bursa’da yayın hayatına başlayan **Araz** dergisi de Güney Azerbaycan’ın siyasi, sosyal ve edebi sorunlarını dile getirmektedir. Dergide, İran Türkleri ile ilgili tarihi olaylar ve güncel olaylar bir arada okuyucuya sunulmaktadır.

Son yıllarda üniversitelerimizde Güney Azerbaycan ile ilgili çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bunlardan biri, M. Rıza Heyet’in **19. Yüzyıldan Günümüze İran’da Türkçe Basın-Yayın Hayatı** adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezidir. Çalışma, 2005 yılında Ankara Üniversitesi’nde, Prof. Dr. Sema Barutçu Özönder danışmanlığında yapılmıştır. Bir diğer çalışma ise Gönül Beşirova’nın 2005 yılında tamamladığı, **Güney Azerbaycan Sahasına Ait Beş Halk Hikâyesi Üzerine Bir Araştırma** adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezidir. Bu çalışma Prof. Dr. Fikret Türkmen’in danışmanlığında Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü’nde yapılmıştır.

IV. ERDEBİL BÖLGESİ HALHAL İLINE AİT MASALLARIN ALINDIĞI KAYNAKLAR

Çalışmamız sırasında, Erdebil Bölgesi ve özellikle Halhal iline ait yazılı bir kaynağa ulaşamamıştır. Bunun nedeni, Türkiye’de Güney Azerbaycan masalları üzerine yapılan çalışmaların yok denecek kadar az olmasıdır. Bu bakımdan çalışmamızda yalnızca sözlü kaynaklardan yararlanılmıştır. Sözlü kaynaklardan aldığımız 33 masal metni, Türkiye’de yapılan Güney Azerbaycan ile ilgili ağız çalışmalarındaki işaret sistemiyle yazıya geçirilmiştir.

⁵³ **Türk Yurdu**, C.:244, Aralık 2007, Ankara

Sözlü Kaynaklar

I. Kaynak Kişi

Adı, soyadı: Vahab Esgeri

Doğum tarihi: 1942

Öğrenim durumu: İlkokul mezunu.

Mesleği: Çiftçi

Adresi: Kızıl Dere köyü

Anlattığı masalların numaraları: 1, 2, 5, 6, 14, 23, 26.

II. Kaynak Kişi

Adı, soyadı: Nizam Rüstemzade

Doğum tarihi: 1939

Öğrenim durumu: İlkokul mezunu.

Mesleği: Çiftçi

Adresi: İlhiçı köyü

Anlattığı masalların numaraları: 3, 8, 20, 21.

III. Kaynak Kişi

Adı, soyadı: Sehavet Gulami

Doğum tarihi: 1932

Öğrenim durumu: İlkokul mezunu.

Mesleği: Çiftçi

Adresi: Kumuk köyü

Anlattığı masalların numaraları: 4.

IV. Kaynak Kişi

Adı, soyadı: Cefergulu Hüseyinzade

Doğum tarihi: 1934

Öğrenim durumu: Okula gitmemiş.

Mesleği: Yörük/çoban

Adresi: Ayvatlı Eli, Karanlık Deresi yaylası

Anlattığı masalların numaraları: 7, 9, 16, 25.

V. Kaynak Kişi

Adı, soyadı: Murtuz Muhammedi

Doğum tarihi: 1927

Öğrenim durumu: Okula gitmemiş.

Mesleği: Çiftçi

Adresi: Nüdü köyü

Anlattığı masalların numaraları: 10.

VI. Kaynak Kişi

Adı, soyadı: Gülüstan Tesellizade

Doğum tarihi: 1951

Öğrenim durumu: Okula gitmemiş.

Mesleği: Ev hanımı

Adresi: Hımıs köyü

Anlattığı masalların numaraları: 11, 12, 13, 22.

VII. Kaynak Kişi

Adı, soyadı: Şirmohemmed Eynullahzade

Doğum tarihi: 1952

Öğrenim durumu: Ortaokul mezunu.

Mesleği: Esnaf

Adresi: Buruc köyü

Anlattığı masalların numaraları: 15.

VIII. Kaynak Kişi

Adı, soyadı: Samed Behzadi

Doğum tarihi: 1937

Öğrenim durumu: Okula gitmemiş.

Mesleği: Çiftçi

Adresi: Berende köyü

Anlattığı masalların numaraları: 17, 19, 31.

IX. Kaynak Kişi

Adı, soyadı: Dayı Mezlumi

Doğum tarihi: 1932

Öğrenim durumu: İlkokul mezunu.

Mesleği: Bakkal

Adresi: Meşginşehir

Anlattığı masalların numaraları: 18.

X. Kaynak Kişi

Adı, soyadı: Murat Heyderi

Doğum tarihi: 1947

Öğrenim durumu: İlkokul mezunu.

Mesleği: Esnaf

Adresi: Varavart köyü

Anlattığı masalların numaraları: 24.

XI. Kaynak Kişi

Adı, soyadı: Fatma Tesellizade

Doğum tarihi:

Öğrenim durumu: Okula gitmemiş.

Mesleği: Ev hanımı

Adresi: Hımıs köyü

Anlattığı masalların numaraları: 27, 29, 30, 32.

XII. Kaynak Kişi

Adı, soyadı: Muharrem Ali Karini

Doğum tarihi: 1939

Öğrenim durumu: Okula gitmemiş.

Mesleği: Çiftçi

Adresi: Hımıs köyü

Anlattığı masalların numaraları: 28, 33.

İKİNCİ BÖLÜM

ERDEBİL (HALHAL) MASALLARININ METİNLERİ, EPİZOTLARI VE MOTİF YAPISI

Birinci Masal⁵⁴

Merdinen Nâmerd

Biri var idi, biri yox idi; qéyre-ez Allah... Bir merdinen nâ-mert birbirine darış gelir. Mert dédi nâ-merde: Ağa! Sen nâ-mertsen, men merdem; sennen benim yoldaşlığım tutmaz. Dédi: Niye tutmaz? Dédi: Tutmaz. Dédi: Tutar, men sennen el çekmerem. Dédi: El çehmesün; gerek mennen qardaş olasan san. Qardaş olasan xéyre xéyir, şere şer. İndi her birimizin ovumuza ne gelse; senün ovua gelse mennen qardaş, benim ovuma gelse sennen qardaş. Dédi: Baş üste. Dédi: İndi sen mennen day qardaş düşdün ki; bu mert dédi nâ-merde. Bi dene yol idi bular gédirdilêr; dédi: İndi, namert qardaş ne déyirsen, evvel senin çöreyin yéecik ya benim? Nâ-mert dédi: Yox! Evvel senin çöreyin yéek, annan meninkin yéek. Dédi: Bâş üste. Géttiler, bi Yérde ajlıx qelebe vérdi bulara. Ajlıx qelebe vérdi; dédi: İndi qardaş! Yéek çöreyi. Dédi: Yéek. Merdün çöreyin yédiler, qutardılar. Gine bir middet yol géttiler. Géttiler, day merdin çöreyi qutarıb nâ-merdin çöreyi qalıb. Dédi: İndi nâ-mert qardaş! ge seen çöreyin yéek. Dédi: men çörek vérmerem. Dédi: néce vérmesen!? Sen mennen yolsaş oldun, xéyre xéyr, şere şer. Dédi: yô! Men çöreh vérmerem. Dédi: Vérmesên!? Dédi: Yoğ. Dédi: Bes men sennen yoldaş olmaram, ge burda ayrılax. Dédi: Ayrılax. Çün bunun çöreyi var idi; bu çöreyine arxéyin idi; merdün çöreyi yox idi. Dédi: day men sennen yoldaş olmuram. Dédi: Olma. Mert dédi: Nâ-mert qardaş! ge ayrılax. Dédi: ayrılax. Dédi: Xob! dé görüm, sen bi-rahe yol gédésen? Rahe yolnan gédésen? dédi: Xéyr! Men rahe yolnan gédirem, namert dédi. Dédi: éybi yoxdu. Bû mêt bé-rahe yoluna düşdü, nâ-mert rah yoluna düşdü. Bu bé-rahe yoluna düşdü biabanarnan.

Merd gétidi, bunun qabağı bi dene cengele darış geldi; gördü bu cengelin vesetinde bi dene xaraba dam var. Bu dam xaraba qalıb, köçüble, gédible, hêş kim yoxdi ama; burda bi dene buxari yéri vâr; éle bil puş yéri var, amma; bura éle xer

⁵⁴ Bu masal, **Sözlü Kaynaklar** bölümünde belirtilen I. Kaynak Kişi tarafından anlatılmıştır.

xeşel tökülüp ki héyvanat gelip qalıp burda; xer, xeşel. Baxdı bu yana gördü burda bi dene buxarı yéri vâ. Dédi: çox geşek! mên girim buxarı yerinde qalım, görüm bura nemene geleceh!? Géşdi çıxdı, buxarı yerinde qaldı, gizlendi; oldu axşam. Qaş qaraldı, gördü üş dene héyvanat geldi bura; bi dene şir, bi dene qurt (qurt yani bizim dilimiz), bi dene de tülki. Bular yetişdiler, otdular, belé! Bu yannan söz düşdi; şir de bu héyvanatun böyüğüdi; bu aslan dédi: indi qardaş! Dédi: belé! Dédi: indi biz bi söhbet éliyek, benim başım ağrır, belki; baş ağrım toxdadı. Dédi: éliyêk. Dédi: hansuz icâze véresüz qabaxca danışa. Tülki dédi: valla! icâze véresüz qabaxca men danışım. Dédi: buyur. Tülki danışdı. Dédi: aslan qardaş! men alan bir aydı, burda giriftaram; hêş yana géde bilmirem. Dédi: niye, neyçin!? Dédi: burda ki yığışmışıx, bunun dalında solax var, yanı sıçan solağı, delik. Burda bi dene sıçan vâ bu sıçanın; men pulunan işim yoxdı; bunun yüz dene pulu var. Pulu getirir, qeşê bi dene bi dene düzür; gün deyir, şapax düşür; bu sıçan oynur. Oynur. Menim pulunan işim yoxdu, istirem o sıçanı tutam yéem; tuta bilmirem; qaçır, girir deligine. İndi onun giriftyariyam. Bu bunu danışdı.

Mert de o ordadı, buxarı yerinde eşidir. Dédi: valla! benim giriftarçılığım burdadı. Qurt dédi: indi icâze véresüz, men de bi söz danışam. Dédi: buyur. Dédi: valla! bu şehrin kenarında bi alacıx vâ; orda bi dene yaylax-nişin var; onun bês yüz qoyunu var. Men gédirem, o qoyunu içinde bi dene qara qoş vâ, bi dene üzüzden irağ; qara it. Men hay istirem oları yéem, yée bilmirem. Bi aydi oların sergerdanıyam. Eslan dédi: xob!olarda ne hökmet var; sen oların giriftarısan? Dédi: oların hökümeti çoxdı. Dédi: o ki qara qoş; üzüzden irağ; qara it burdadı; bu memleketin bi dene şahıvar, bu şahın bi dene qızı var; qız felec olub, bi parça etdi. İndi ona elaş tapılmır. Her düktür gelir elac éliye bilmir; şah bunu öldütdürür. Bu şah Allah'ın péyman bağléyib; bu qızı her kim diriltse; bu şah olacağ, yerinde şah éliyecek. O qara qoçunan, qara itün béynin vıralar birbirine, sürteler qıza; qız yaxçı olur. İstirem onu sürtem, o qızı men alâm. Odi men giriftarâm. Dédi: Lap qeşek. Şir, dédi: xob! indi qutardûz (hemen eslan)? Dédi: béli. Dédi: men de, bu şehrin kenarında bi dene teppe vâ; o teppede bi dene sebz ağaş var, köyüldi alti. Men gédirem orda yatıram. Dédi: nêyçin? dédi: Bir aydi, orda qalıram. Dédi: neyçin? dédi: orda bi dene xazana var; béle na xada désün xazana qutulan döy. Men déérem:

her kim geler çıxadâr; ona göre qalırım orda, o xazanani gözlürem. Men de ona göre giriftaram. Da bu söz oldi, seher oldi bular çıxdılar géttiler.

Géttileri, mert dédi: xôb hele men enim, görüm bu tülki düz olsâ; bu sözün hamısı düzdi; yalan olsa; bil ki yalandi. Tülki gêşdi, hemen xaraba damın dalında otdi, gördi gün çıxdı; bi dene hemen delikden sıçan çıxdı; bi baxdı bu yan o yana, gördi hêş kim yoxdi; qeyitdi. Qeyitdi, bu puldan bi dene getdi qoydi ora, gétdi birin getdi; getireni de bu sanır; gördi belé düz yüz dene sanadi. Mert gördi sıçan düzdî; gün düşdi berqe berq vırır; bunun üste bina éledi oynamağa. Bu geldi ki sıçanı tuta; bu sıçan qaşdı; merd o yannan çıxdı, tülki qaşdı. Tülki qaşdı bu pullari yığdı. Yığdı bu mert pulları, qoydu cibine. Buna da çox ajlıq qelebe éledi. Gétdi yavaş yavaş, yétişdi gördi bi dene qoca kişi az çox tükân açıb vesail qoyub ordâ; yétişdi: selm'm eléykim ağa!

- Eléyk'üs selam!

Dédi: Qoca emi! Dédi: Burda yémekden işmekden bi şey olâr men yéem? Dédi: Niye olmaz! Bura şehridi. Burda her nemene olar; hotél var, tükân var, bazar var, qehve var. Dédi: lütfen! mene bike yéib işmek véresên, bes, gédek orda bir nahar yéek; senün nahar pulun da benim öhdeme. Dédi: Çêşb! Bular durdular, géttiler yétişdiler bi dene hotéle. Dédi: Ağa! iki dene biz çin nahar get ge. Hotélçi nahari getdi, bular yédi. Durdu, bu puldan bi dene apardı o hotélçiye; dédi: ağa bizim hésabımızı éle. Hotélçi baxdı buna; dédi: Qardaş! bu pula benim boccem yétirmêz; bes burda bi dene hücre var, aparasan lütfen orda xırdalayasân; benim éle xırdam yoxdi, puluun artığın vérem. Dédi: çox geşek! Dédi: indi, qoca emi! du sen mennen gédek, bu puli apar sen, xırdala get ge de, da men gétmirem. Qoca durdu, apardı hücreye bu pulı. Dédi: ağa! bunu biz çin xırdala. Bu adam, bu hücre sahab bunu xırdaladı, gördü, e dedönnen! bi dene siyezi xırda pul oldi o döre. Dédi: ağa! bu senün pulun. Bu aldı. Mert de oturub hemen qehve-xanada; gördi, e dedönnen! bu bi tay pul getdi bura; dédi: ağa! senün pulun bi bélene çıxartdı. Dédi: lap geşêk! Bunnan bir ovuç götdi, vérdi qehveçiye. Dédi: ağa! benim pulum bi bélem élemir! Dédi: ağa! men merdem, men vérirem seen ne işüe; benim pulum çoxdi. Bir avuç da bunnan vérdi hemen bû qociya. Qoca dédi: baba men ...! Dédi: yox ağa! men merdem. Men vérirem, senün ne işüe, vérdi bına. Dédi: xôb! indi day sen mennen ki evvel süfte yoldaş oldûn; bırda mên çin éliye bilersen bi dene menzil bırda danışasân;

men qalam. Dédi: niye éliyemmerem, dédi: éle bu hotélün üsti menzildi, misafırxanadı. Çıxdılar, dédi: ağa! bi dene bu ağaya derbes tükan vérecekse, menzil; bu burda bını derbest tutar; qıfılın véresen bına, ser-qıfıl. Dédi: çêşb!

- Ağa! qéymeti?

Dédi: bi bélene. Bu çıxatdı, dobli qéymetin vérdi. Gördü baba! bu éle yüz déyir, yüz bağışlér. Menzili tutdu. Dédi: xob, ağa-yi sahab-xana! Dédi: belé! Dédi: bırdâ, sennen bi söz xeber alacağam; bırdâ déyéller bi alacıx vâ; onu mene nişan véresen; men gédem, orda héyvan alacağam, çodaram men. Dédi: Valla! Men seni ..., özüm gédemmerem; sene yoldaş qoşaram; ama o alaçığın bi dene (üzüzden ırağ) iti var; it o hududda ki gêşdün it geler qalar hudutda, eger; hududu gêşdün, it senün orda senün qarnuyi söker. Gerek qalasan (héş ite youx gédemmez), alaçığ sahab özi gele, seni redd éliye apara, héyvan alasan; yoxsa héş kim geçemmez. O yércek seni aparram; day onnan o yana men sene qôl véremmerem. Dédi: éybi yoxdi! bi dene adam vér mene, men senün dobli puli vérm. Gine hemen qocani qoşdula bunu apardı dédi: belé ağa! bura alaçığ, hududu da buradı; bunnan o yana men éliyemmerem geçem. Buna da çıxatdı dobli pul vérdi qeyitdi, bu qaldı orda. Gördi, it geldi, durdu hudutdâ. Tekan da yéyemmedi. İt hudutda qaldı, sedde; hemen adam qaldibu terefde. Alaçığ sahab otumuşdu xanımyınan; dédi: dédi: xanım. Dédi: belé. Dédi: Bi dene; it gétđi bizim hududâ; hele dürbün götürüm, orda kim var ki, it qlıb orda. Labud adam gelib. Dürbünü vırdı gözüne, gördü ahô! bi nefer gelib durub orda. Dédi: Bi nefer orda var, gelib durub; gédim görüm neyçin gelib. Alaçığ sahab geldi yavaş yavaş gördü bi nefer durub orda, it de durub bu terefde; qoymur tekan yéê.

- Ağa! Emrûn!?

Dédi: erbab, valla,h xan! men bi dene çodaram; éşitmişem sende héyvan vâ, gelem sennen héyvan alam. Dédi: buyur, ge içeri. Bını apardı, da it dillenmedi, apardı. Héyvan geldi axşam. Gêşdi gördü, béle! hemen qara qoş da bu héyvanın içindedi. Dédi: Ağa! men héyvanın hamısın satıram. Pulun vâ? Satsam; hâmisın satıram. Dédi: qimetin dé. Dédi: meselem, dobli qiymet dédi. Bu bire yüz çıxartdı pulun vérdi. Gördü, baba! bu bi dene pul-dar adamdi. Dédi: ağa! meem pulum çoxdu, men hele bi dene pulumu xeşlirem, hele doxsan doqquzu qalıb. Bu héyvanı aldı, hemen qara qoş da ki bunun içindedi. Gördü, it qaldı. Dédi: lütfen erbab! bu iti de véresen menê. Dédi: ağa! o it, benim yani dolanışığım itinendi. Men iti satarâm ...

Dédi: qimetin dé. Dédi: qiymeti! bu héyvan naxadadi, é bélem de itimün pulî. Dédi: bu da senün itün puli. Gördü, ede bu qoçça oğlu, éle bu ne déyir; dobli puli vérir, iki qat puli vérir. Dédi: xôb, erbâb! Dédi: belé! Dédi: erbab, xob! bu iti ki men apardım, bu itünnen qorxurâm; sen bu çobanun da mene véresen meni bi yana yétirê. Hax danışıram itden qorxuram. Çobana dédi: ağa! gédersên? Dédi: géderem, gédım arvadımnan icâze alım gelim. Dédi: géd al. Gétđi icâze aldı; dédi: ay arvad! bi dene gözü qıfıllı oğlan dariş gelib aebaba, dobli héyvanın aldı bire iki; iti de alıb. İndi qorxur itden, mene de déyir: sene dobli vérrem pul, bire iki vérrem; meni bi yana çıxadasân; icâze vérisên? Arvad çox bilmiş idi. Arvad: dédi: kişi! onu Allah bize yétirib, bes! el çekme, gédek. Gét, déne gédérem. Geldi, dédi: Belé ağa. Bu dédi: Yaxçı! Ge getirim bulari. Dédi: belé ağa! benim xanımmım icâze vérdi. Dédi: bu géce icâze véresen! biz burda istirahet éliyek, veli; gécenin bi zamani gelesen, meni çıxadasan bi terefe, téz durasan gelesen, meni çıxadasan. Dédi: baş üste. Géce gétđi çoban, yatdı. Gécenün bi zamani geldi; arvad dédi: kişi! dédi: he! dédi: Sen gédende men de, oşaxlarımız, özümüz gédek. Dédi: baba! men seni danışmadım, men özümü danışdım. Dédi: bed-baxd! onu Allah biz için yétirib. Biz gédek ona yalvar yaxar éliyek, men yıxıllam onun ayaxlarına; déyerem: ağa seni at vérrem o inanduğuva! bu erim o xede bu dağlarda héyvan otarıb, tamam ayaxları qabar olub. Men özüm o xede bun için qazan götürüb qazan qoymuşâm; tamam benim qarnım... narahatâm rûdelerim partdıyb. Bizden sene, sennen Allah'a, sen bize necat véresen; bizi de apara. Dédi: xob! gédek da. Bu, heman adam da qorxurdu ki bu erbab debbe éliye, geldi. belé! héyvni çıxartdıla. Dédi: çobân! dédi: he! Éle bil dédi: meselem buréynam gédecem; erbaba déyib béle aparacam, amma ; çobana dédi: ağa sen meni béle sür. Erbaba debbelese, gelse; meni tapbasın. Dédi: baş üste. Sürdüle, sürdüle. Üzüden irağ itinen de bu qara qoş héyvanın içinde. Bular gétđile. Bereden geçirdiler; dédi: geç, héyvanın qabağın kes. Dédi: bu arvadun hara gédir? Arvad dédi: ay erbab! seni at vérrem Allah'a, biz bu cür giriftar... bunun zûlmunan bizi qutar, bu erbabın, bu o xede héyvan otarıb, day qara gün çekib, men oq_qede burda qazan götürüb qazan qoymuşam özümde ölürêm; bizi bunun zûlmunnan qutar. Dédi: bes! sürün héyvni. Gétđiler, bi bereni, geçirdile; dédi: geç, héyvanın qabağın saxla. Bu gészdi, héyvanın qabağın saxladı. Dédi: bu itün evvel başın kes. Bu çoban itün başın kesdi. Dédi: o qara qoçun da başın kes. Qara qoçun da başın kesdi. Dédi: men buları istirem, bu

héyvan, süz. Gét ama; évün dağılsın, gét; özün yétir bi yana; erbab gelib bilse; sennen tutb alacağ. Bu burda qalî, giriftar oldu, héyvani sürmedi. Dédi: ağa! sür da. Bu da axî inanmır bu héyvanın hamısın, beş yüz héyvani müft vére. Dédi: Qal orda görüm, hetmen pulun yoxdu, bu héyvani aparasan; gel a sene pul da vérim; héyvan senûn, men éle buları istirdim; götû aradan çıx. Bular söyüne söyüne pulu da aldı, héyvani sürdi. Arvat dédi: gördün kişi, bunu Allah biz için yétirib, bed-baxt! men sene déyirdim gédek, déyirdin yôx. Bular sözün sonu; héyvani sürdü, apardı. Bu itün kellesinen, qoçun kellesin götdü geldi hemen menziline. Gétđi, bi dene hevek deste aldı, getđi. Qeşegce; buları da danışmışdı, ağa! men burda nemene élesem; sen mene muzahim olmıyasan, hotél sahaba dédi. Dédi: xéyir ağa! men eslen ser-qıfıl vérmişem sene, eslen senne işim yoxdu. Dédi: lap yaxçı! Gétđi: hevek deste aldı, getđi, bu itün derisin, kellelerin soydu; buları tökđi, biribirine, döydđ; néçe şişe aldı, getđi, töhđi şişelere; töhđi, düzeltdi. Endi hotél sahaba: ağâ!

- Belé!

Gétđi, bi de dühtür libası aldı. Libası aldı, getđi. Géşđi, hotél sahaba dédi: ağâ! Dédi: belé! Dédi: ağa! men düktürêm, déyille: burda bi dene şahın qızı feleşđi; mene rahnama olasan, gédérem, ona tababetlik éliyem, men düktürem. Dédi: ağa! sen bayağdan çodar ıdun! indi olubsan düktür. Dédi: men her şey ola billem. Dédi: cenabun déyir; men her şey ola billem! Dédi: belé! bi dene bu memleketün şahı var; onun bi dene qızı vâr. Bi neferi (dédi) mene qoş; derbarî mene nişan vérsin. Gine bi nefer danışdı, qoşdu buna; doblu bunun pulun vérdi. Gétđi, durdu bu zadun qabağında, derbarun. Ağa, serbazdan, nighbannan dédi: ağa emrûn? Dédi: Ağa, men düktürem. Bes! icâze véresüz; eşitmişem şahun qızı merizdi; gelmişem tababetdig eliyem. Dédi: xob! qal burda, geçeg icâxe alâğ. Bular géşđi, belé! şah vezir vekil, vüzera oturblâr salam vérdi; bed-ez salam; şah evezin yétirdi; dédi bes! qıble âlem sağ olsun! bi dene düktür gelib; déyir: men eşitmişem; gelem; burda şahun qızı merizdi; tebabetdig. éliyem ona. Dédi: gédün, çağırın, gelsin. Dédi: gédün, çağırın, gelsin göreh. Girdi, gördü bi dene düktür. Dédi: ağa! callad âmâde olsun, düktürün başın vırsın. Dédi: qıble âlem sağ olsun! düktürün başın niye vırsan! Dédi: baba! o xede senin kiminner gelib benim qızıma tababetdig éliyemmiyib da incimişik; qıza elaç yoxdı. Dédi: men! sennen şer éliyecem, eger; benim şertimi qabul élesün; qanım sene hazır, halal olsun; başım sehlidi; lap qanıma saman tep. Dédi: ne şert idi.

Dédi: men bu şertinen, şert élerem qızua. Dédi: ne cür şert élersên? Dédi: men qızun ki görmemişem, çi-kâredi, ne cürdi, merizdi, göyçehdi, pısdı, nemenedi; evvel qızun aqdın oxuyasan mene ola halalım; onnan sonra géçesen bi dene hamam éliyesen, qızun aparasan qoyasan o hamada; men gédem qızua tababetdig éliyem; qızun dirildi; öz halalımdı, öz namusımdı; dirilmedî; ağa! benim başımı da kesdir, derime de saman tep. Vezie, vüzara dédi: gıble âlem sağ olsun! bu sözü hés kim démemişdî. Bu bi dene qanun-i şer'i péygumberin sözün sene dédi; da bu söze zad yoxdu ki. Dédi: adaletue zor éleme ki men sennen şert bağlıram. Dédi: Bi dene qâzî getürün, kebinin kesün.

Gétdiler bi dene qâzî getdiler. Qızun kebinin kesdirdi, vérdi bına. Vérdi, belé! bi dene hamamı xelvet éledî, qızı apardıla qoydıula hamama. Dédi: indi gész, gét. Géşdi gétdi gördü, belé! qız da éle bi dene qızdı, amma ; éle bi parça etdi; éle mat mat baxır; ne danışır, ne déyir, ne bir terpenir; éle bi parça et düşüb ora. Bu qeşeglikcek; btün şişeleri de doldurub qeşeg qoyub bi dene kifê; kif de yanındadı. Qızı loxt éledi, üryan, anadan olma, soyundurdi; getdi bu bütri şişesinnen bi dene bunun bedenine sürtdü tâ dırxaxlarınécax. sürtdü, gördü qız terpendi; birin sürtdi vérdi qız danışdı; sürtdi bunun bedenine; gördü qız gözün aşdı, bi dene de getdi sürtdü gördü qız danışdı; birin sürtü, gördü, qız durdu otdi.

- Ağa sen kimsen?

Dédi: narahat olma xanım! men senün sahibuem. Ağa! birin de sürtdü, qız durdu, oldu öz hâlinde bi dene hemen adam. Dédi: Allah'a şükür! necet tapdûn? Dédi: belé! Bi nefer de qapı da var idi; çıxdı dédi: ağa! gédün indi şaha müjde vérün; qızun qızûn diriltdim. Xeber gétdi, qıble âlem sağ olsun! hemen düktür qızua necat vérdi.

- Néce necat vérdi!?

Dédi: vérib da! Ağa! bu şah, xanımi, éli, famili töküldü geldi; gördi baba! qız éle hemen, éle bil dünyaya bu gün gelib sapa sağ; ne feleç, ne qéyri. Dédi: ağa! meni istiyyen düktüre enam... Dédi: ağa! men enam istemirem; men hele bi dene pulumu xeşlire; benim pulumun doxsan doqquzu qalıb, benim pulum qutaran döy ki. Dédi: Hés zad istemésen? Dédi: eslen enam menam mene lazım döy. Bular çox şad oldular. Dédi: indi ki sen benim damatım oldun, qızımı da ki necat vérdün; seni éliyecem bes femandeh-é lészger. Dédi: xeyir ağa! mên femandeh-é lészger olmaram. Dédi: ağa néce!? ixtiyar mendedi, seni femandeh-é lészger özüm élerem, eslen birine

merbut döy ki. Bunu éledi fermandeh-é lészger, qızıın toyun éledi, vérdi buna. Bi dene qeşeg apartıman, saxtuman vérdi, otdular. Bi gün bi dene nâma yazdı ki: qıble âlem sağ olsun! bi lészger mene servaz véresen, men istirem bi gédem, şikara gédem. Dédi: baba! sen emr éle iki lészger servaz; servaz senün ixtiyarundadı da, fermandeh-é lészgersen. Ağa! bi lészger buna servaz vérdi. Dürbünü koydu, gördü, belé bi dene hemen ki bu şehrün kenarında teppe var, orda bi dene köyül ağaş var, yoğun bi ağaşdı, köyüldi. Gétđi, destur vérđi, déđi: o ağacı dör-he-dör muhasire éliyecehsüz, etden qala çekecehsüz, burdan bi dene aslan çıxacax, eger; her kimün terefinnen ki gétđi, mesûl odi, qoymitacaxsuz tekan yéye. Bular dör-he-dör zencir çekdiler, hemen ağacı muhâsire éledile. Şir yatmışdı, bi zaman oyandı gördü, dedm vâý! bi lészger servaz, etden duvar çekilib; day burda tekan yéye... xob bunun birin öldürer, beşin öldürer, onun öldürer; axır bunu öldürecekler; gördü bi nefer de fermandeh-é lészger destur vérér bulara. Dédi: elaci budi (bu eslan déđi), men gédim, déyelle: böyüg adamın hemmeşe eteyi gén olar; gédim tezime, onun el ayağına yıxılım, mene necat vérsin; pul cehennem; men burdan saf çıxım. Éle ordan çıxdı, éle dizin dizin dik gétđi, yıxıldı fermandeh-é lészger'ün, hemen ki merd idi, merdün el ayağına; déđi: servaz! Dédi: belé! Dédi: servaz! da eslên bunda işüz olmasın, yol vérün, qoyun bu gétsin. Ağa! aşdılar, şir aradan çıxdı. Dédi: baba! men özüm ölméyim, cehendem, men sirveti néynirem! xob! men bunun beşin, öldürerdim; hamısın öldüremmerem ki. Qeyitdi, déđi: xob, ağa! bu yér kimündi? Bu yérün sahibin getiresüz benim yanıma. Dédiler: valla! bu yér bi dene qoca kişi, buna zâerhdi. Dédi: gédün, onu getirün. Gétđiler, qoca kişni getdiler, bu da fermandeh-é lészgêr; déđi: ağâ! Dédi: belé! Dédi: bu yér senündi? Dédi: belé! men zâréhem o yére. Dédi: xob! sen o yérün qiymetin déyesen mene. Eslan da démişdi bu ağacın qabağı xezanedi, néçe dene burda xezane-ye qedim, meselem o dörenün pulu var. Dédi: fermandeh-é lészger! bu ne fermayışdı, men çikâreyem sennen pul alâm; yérde ne erziş vâr. Dédi: men istirem burda saxtuman düzeldem, sen bunu pulun dé. Dédi: Olmaz. Dédi: de, men merdem, nâ-mert döyrem, ne xada désün; sene vérecem, özün de burda bîme éliyecem. Buna bir miqdar pul vérđi ki naqqede yéye; déđi: özün de burda bîme éliyecem.

- Allah sene ömür vérsin.

Belé! bunu da râzi saldı; bu yére geşeh dör-he-dör getdi , cızığ çekdi, geldi. déđi: xob, qoca! ge mennen. Geldi. déđi: xob! sen bu şehride mühennisten,

méhmandan éliye bilersen tutasan, kârigerden? Men burda bi saxtuman düzeldirem. Dédi: belé! pulun vâ. Dédi: pulum çoxdi, men hele bi dene pulumu xəşlirem, doğsan doqquza qalíf, puldan qorxma, bi dene pul xəşlirem, doğsan doqquzu sabit qlíf yérinde. Dédi: çox qeşeh. Dédi: amma dercé yék mühennis, dercé yék méhmar, dercé yék kâriger tutasan. Bu gétđi, dercé yék méhmar, mühennis, tutdu, kâriger tutdu. Dédi: ağa-ye mühennis! Dédi: belé! Bu şinâsayi éledi, gördü ki o yéri ki mizân déyiflê xezane orda; dédi: ağa! ba, bu yére sên külüh vırdırmıyacaxsan; mene saxtuman düzeldecehsen burda néçe tabağa; bunu salacaxsan vesetde qalacax; bura istesen bi külüh vırsun dedün yandırır. Dédi: baş üste. Bular da bilmille ki onun vesetde nemene var. Ağa! bunu saxtuman néçe tabağa düzeltdi, hemen xazâneni saldı saxtumanın vesetine. Gördü ede! bu da düzdi, hemen şır diyen de düzdi, tülki diyen de düzdü, qurt diyen de ki düz oldu hemen kelleleri tafdı. Ağa! burda bi dene geşeh saxtuman düzeltdi, day, xob! fermandeh-é ləşgerdi, servaz, teşkilat, buna seviz qoudular. Xanımın getdi, otdu ordâ. Sene hardan xeber vérim, hemen nâ-mertden! Nâmert gétđi, dolandı; çün nâmerd idi; işi düz gelmedí; üz qoydu qedâyılığa, day bu yolçuluğ élır. Ağa! yolçuluğ éledi, éledi; geldi şehri dolandı; gördü o teppede bi dene böyüh saxtuman; dédi: éle orada bi gédim, Allah!a tevekkül! bəş on tümen de orda allam. Bu yavaş yavaş gelirdi; bu da xanımyan, mert, oturfla qeşeh saxtumanda, şahın qızıyan; dürbünü saldı, gördü e! bunun yoldaşı namert yolçuluğ éleyir, çiyinde xurcunu gelir. Forî adam yolladı aşağı: ağa, pasıvan, nıgehvan! Dédile: belé! o adam ki gelir, geldi, onun elel üste getirecehsüz fermendéhün, men fermandeh-é ləşgerem, benim otağıma. Dédile: baş üste! Éle bu yétişdi yolçı bu qapıya tutdula bunu.

- Ağa! Meni hara aparısız? Xob! Nemene vérésüz vérün, vérmésüz...

Dédi: Hara! Seni fermandeh-é ləşger istir. Dédi: baba! benim fermandeh-é ləşgerinen işim yoxdu ki men yolçuluğ élérem, mene kömehlig élésüz éliyün; élemésüz baba villiyün. Dédi: olmâz, gerek seni aparağ üste. Elel üste bunu getdile, çıxdı üste; éle qapını açdı, içeri girende bu duru: ê! âfel-i qardaş, senün kökün, âfelün; néyisen, ne qeyirisen!? Dédi: baba! yolçinan fermandeh-é ləşgerün ne qardaşlığı! Dédi: Evün dağılsın, meni tanımısân? Dédi: xéyir! Dédi: men hemen merdem, çöreyi ki vémedün yéyem; hemen adam menem; éybi yoxdu, senün işün tutmyb, benim işim tutb; narahat olama; na xada yéek varımız. Dédi: men

istemirem, éle Allah vërse; benim özümə vërer de; senün pulun néynirem. Dédi: bed baxt! adama Allah hemeşe vërmez; sen nâmertsen sene vërmez; mene vérib, xéyire xéyir - şerem sennen, sirveti sennen yarı bölecem. Dédi: ağa! istemirem, sen feqet onu mene dénen, hardan barındûn, men de gédim ordan barınım, puldar olum. Dédi: évün dağılsın! sen hemşe puldar olammasan. Dédi: Ollam. Na ğada dédi, pul vërdi; nâmert qabul élemedi. Dédi: gereh gédem o yérde men de, gelem, puldar olam. Dédi: xob! indi pul istemisên? Dédi: xéyir ağa! hêş birin istemirem. Dédi: éybi yoxdu, istemisên, çox geşeng! Dédi: mennen o yérde ki sen çörek vërmedün, ayrıldîx; o yéri tanısân? Dédi: belé!

- Men ki ordan döndüm; sen râhe yol, men bi-râhe yol gétdim; tanısân? Dédi: belé!

Dédi: gédersen, ordan gédersen cengel-i biyabanın içinde bi dene xaraba dam vâr; men orda barınmışam; gédersen orda bi buxarı yéri var, orda gizlenersen, orda bi elâmet görersen, sen de sirvetmend olarsan. Dédi: Xob! Bunu dé mene de, men senün sirvetün néynirem. Dédi: ay bed baxt! gét, sen nâmertsen, senün işün düz gelmêz. Gét, hemen yérden döndü, gét, gördü hemen bi dene biyabanda, cengelün içinde bi dene xaraba dam, baxdı gördü, bi dene buxarı yéri var. Dédi: Buna bax a! filan filan şüde gelib burda... bunnan onnan kemem bê! men de qallam burda puldar ollam da. Bu da çıxdı qaldı buxarı yerinde. Qaldı, oldu gece, gördü, ahô! üş dene héyvanat geldi; bir aslan, bi qurt, b, tülki; geldile, belé! otdu; nâmert de burda gizlenip. Aslan dédi: xob yoldaşlâr! Dédi: belé! Dédi: yoldaşlar bes benim dişim ağrır; b, sôbet éliyesüz; benim şâyed dişim toxtuya. Tülki dédi: qıblé âlem sağ olsun! bizde ne icâze var danışaq! Dédi: yox! éle danışun, nobéynan, indi her birüz icâze vérsüz danışâğ. Tülki dédi: xob! icâze vérsüz; men danışım. Tülki dédi: qıblé âlem sağ olsun! danışmalı döy ki! Dédi: néce!? Dédi: Baba! Yér qulaxlıdı, o târixde ki biz danışmışdîx; süb men durdum gördüm ê! bi dene adam-zad o yannan geldi, oturb orda. Démirem sıçanı özüm de yédim, sözüm onda yô, amma; o pulları, o adam; sıçan ki düzdü pulları ora, gün deydi, berqe berq vırdı; o yannan bi dene adam-zat çıxdı; sıçan gét, girdi hemen deligine, yuvasına; pulları götdü apardı; démirêm sıçanı men yédim. Qurt dédi: qıblé âlem sağ olsun! bu déyen haqdî; yér qulaxlıdı; men de gét, hemen o alacığa ki gét, bi dene yérden geçirdim gédem alacığa; gördüm derede o qoçu da kesib başın atıflar ora, o itün de başın başın atıflar

ora; dédmirem oları da yédim, amma ; meem nezerimdi o kelleleri aparam oqızı alam. O aparıb qızı yaxşı éliyib, indi olub fermandeh-é léşger; danışmalı dör. Eslan dédi: ay yoldaşlar! düz déyész, o tarix ki biz danışdîq; men bi zaman yatmışdım hemen aqacın köylünde, bi zaman oyandım gördüm, dedem vâş! etden duvar çekilib, etden duvar çekilib, dédim: xudâyâ, xudâbendâ! xob! men bunun birin öldürrem, bész öldürrem; hâşın ki öldüremmerem! Gördüm, bi dene fermandeh-é léşger buların qabağında destur vérîr; bular dör-hedör duvar çekilib, dédim: xob! men bunun néçesin öldürüm; elec éle odu ki ; böyüg adamın etegi gén olar, men éle gédim, éle yıxılım, penah getirim; o fermandeh-é léşger şâyed meni azad éliye. Éle o cür de éledim. Gétim yıxıldım onun el ayağınâ, o meni azad éledi. O adam indi oranı saxtuman, néçe tabağa éliyib, o pulu da salıb saxtumanın vesetine. Tülki dédi: qıblé âlem sağ olsun! Dédi: Belé! Dédi: Burda adam-zad var. Sen icâze véresen, biz buranı gezek, görek, burda kim var; bizim sirrimizi apardı. Ağa! bu yannan, o yannan! tülki de çox bilmiş olar axı; atdan baxdı gördü, ahô! bi nefer oturub, dédi: qıblé âlem sağ olsun! tafdım oğrumuzi, bâ, bâ, bu adam bizim sirrimizi beyan éliyib. Ağa! tutdula bunu, çekdile, cırdıla, öldürdüle; nâmerd orda aradan gétđi; mert gétđi, sirvetmend oldı.

Birinci Masalın Epizotları:

1. Bir mert ile nâmert vardır. Bu kişiler yolda karşılaşırlar. Mert, nâmerde onunla birlikte yolculuk yapmak istemediğini söyler.
2. Nâmert olan mertten ayrılmak istemez. Nâmert, mert ile kardeş olup avına ne düşerse onunla paylaşmak ister. Mert sonunda bu teklifi kabul eder.
3. Bir süre sonra iki adamın da karnı acıkır. Mert olan, ilk kimin yemeğini paylaşacaklarını sorar. Nâmert de önce merdin yemeğini paylaşacaklarını söyler. Merdin yemeğini yerler.
4. Yemeği paylaşma sırası nâmertte olduğu halde o, yemeğini paylaşmak istemez. Bu nedenle mert, nâmertle yollarını ayırmaya karar verir.
5. Mert ile nâmerdin karşısına bir cadde ve bir patika çıkar. Nâmert caddeden gitmek istediğini söyler. Böylece mert de patikadan gitmek zorunda kalır.
6. Mert patikadan gider, karşısına bir orman çıkar. Ormanda terk edilmiş, yıkık bir ev vardır. Adam, evde bir ocak olduğunu görüp bu eve sığınmaya karar verir. Eve girip bir köşede yatar.
7. Karanlık basınca eve üç hayvan gelir. Bu hayvanlardan biri aslan, biri kurt, biri ise tilkidir. Hayvanların büyüğü olan aslan başının çok ağrıdığını, biraz sohbet ederlerse düzelebileceğini söyler. Hayvanlar, sırayla, başlarından geçenleri anlatmaya başlarlar.
8. Tilki evde bir sıçan olduğunu ve kendisinin de onu yemek için uğraştığını; ancak sıçanı bir türlü yakalayamadığını söyler. Bu sıçanın yaşadığı oyukta çok para vardır; ancak sıçan günde yalnızca bir kez yerinden ayrılır. Tilki kendisinin parayla ilgilenmediğini, sıçanı yakalamak istediğini söyler.

9. Kurt ise bir koyun sürünün içinde bir kara koç ve köpek olduğunu söyler. Kurt bunları yakalamak ister; ancak köpek kimseyi sürüye yaklaştırmamaktadır. Koçun ve köpeğin başı her derde devadır.

10. Ülkede bir padişah vardır ve bu padişahın da kızı felçlidir. Hiçbir doktor ona çare olamamıştır. Kurt, koç ve köpeğin başını kesip kızı ilaç yapmak ve kızı iyileştirip onunla evlenmek ister.

11. Aslan ise bir dağın başında ağaçtan bir mağara olduğunu ve o ağacın altında bir hazine bulunduğunu söyler. Bu hazineyi almak için orada beklemektedir.

12. Anlatılanları dinleyen mert adam, ertesi gün önce sıçanın olduğu yere gelir ve paraları alır. Daha sonra bu paralarla sürüyü sahibinden satın alıp kara koç ile köpeğin başını kesip bunları ezer, bir ilaç yapar.

13. Mert, padişahın huzuruna çıkar ve padişaha kendisinin doktor olduğunu söyler. Padişah, eğer kızı iyileştiremezse onu öldüreceğini söyler.

14. Adam önce padişahın kızına nikâh kıyar ve onu hamama götürür. Kızı soyar ve bu ilacı kızın vücuduna sürer. Kız iyileşir ve padişah merdi ödüllendirir. Onu ordu komutanı yapar.

15. Mert, bu kez o hazinenin olduğu yere askerlerini yollar, onlara ağacın etrafını sarmalarını söyler. Korkan aslan oradan kaçar. Hazine bulunur. Mert hazinenin bulunduğu yerin etrafına bir apartman yaptırır, hanımıyla burada yaşar.

16. Nâmert, şansı yaver gitmediği için, dilencilik yapar. Mert bu serveti nasıl edindiğini anlatınca nâmert de o eve gidip aynı şekilde zengin olacağını düşünür.

17. Nâmert eve gelir ve bir köşeye saklanır. Akşam olunca hayvanlar eve gelir.

18. Hayvanlar onları bu evde birinin dinlediğini anlarlar. Tilki bir köşede gizlenmiş olan nâmerdi bulur. Hayvanlar adamı parçalayıp öldürürler.

Birinci Masaldaki Motifler

N 700. Tesadüfi karşılaşmalar

Mert ile nâmert karşılaşır.

M 201. Söz ve anlaşmaların yapılması

Nâmert ve mert, yemeklerini paylaşacaklarına dair sözleşirler.

K 2370. Çeşitli aldatmalar

Nâmert, merde verdiği sözü yerine getirmez.

N 122. 0. 1. Yolların seçimi

Mert ile nâmerdin karşısına bir yol ayrımı çıkar ve iki arkadaş farklı yollardan gitmeye karar verir. Nâmert asfalt yoldan, mert ise kimsenin geçmediği ıssız yoldan gider.

A 2286. Hayvanların özellikleri

Mert adam aslan, kurt ve tilkinin birbirlerine maceralarını anlattıkları eve gelir.

K 500. Hileyle tehlike ve ölümden kurtulma

Mert, hayvanların kendisini göremeyeceği bir yerde saklanarak onları dinler.

N 111. 2. Kaderin görünüşü

Mert, hayvanları dinleyerek onların korudukları hazineleri elde etmeye karar verir.

B 581. Hayvanın insanı zengin etmesi

Mert, hayvanları gizlice dinler ve onların bahsettikleri hazineleri bulurak zengin olur.

F 900. Olağanüstü hadiseler

Kara koçun başı her türlü hastalığı iyileştirme gücüne sahiptir.

H 1011. Padişahın kızı ile evlenebilmek için yapılması gereken vazifeler

Mert, padişahın felçli olan kızını iyileştirebilirse kız ile evlenebilecektir.

F 950. Olağanüstü tedaviler

Mert, koçun başını ezer, bundan bir ilaç yapar ve bu ilacı kızın vücuduna sürerek onu tedavi eder.

N 181. Zengin ve fakir adamın talihi

Mert zengin, nâmert ise fakir bir adam olur.

Q 211. Öldürerek cezalandırma

Zengin olmak isteyen nâmert, mertin hayvanları dinlediği eve gelir; ancak hayvanlar onu yakalayarak öldürürler.

İkinci Masal⁵⁵

Biri var ıdı, biri yoxudu, qéyrez Allah, bi dene hacı var ıdı; bu hacı da çox Allah bendesidî, sirvetmen idi. Hacıya Allah évlat vérmezdi. Bir gün vırdı, Allah buna bi dene évlat oğul vérdi. Bi dene oğlan vérdi. Bu oğlan dünyaya geldi, gelennen sôra, hay bi yaşınnan, iki yaşına, üç yaşına, dört, bés yaşına gésdi; hacı bafat éledi, dünyadan gétđi. O zaman da şehride qırx harami olardı. Her şehrün qırx haramıları olardı, şehrün qoçu başlarıydı. Bular éşitdile ki filan yérde bi dene hacı ölüb, qırx haramının başı, böyühleri dédi: Gelün, gédeg; bes birimiz déyeg “Hacı bizim emimiz oğluydu.”, birimiz déyeg “Dayımız oğluydu.” birimiz “Xalamız...” ağılyaq, yalannan qalaq orda, onun sirvetin yéyêk. Köfüm kök, damağımız çağ. Bular töküldüle, geldile, gördüle; belé, bunun bi dene xanımı qalıp, bi dene de oğli. Ağa bu yétişdi başına vırdı, o yétişdi kellesine vırdı:

- Ay benim xala oğlidi, hacı niye öldi!

O dédi: Emim oğlidi, niye öldi! Bu dédi: Bibim oğlidi, niye öldi! Ağıllı. Xanım dédi: Ağa be siz, néçe zaman ıdı, hés bura gelmezdü. Dédi: Baba, biz bilmirdik ki bunu sirveti, döleti vardı; özünnen geçinirdi; veli biz onu havasın saxlırdıx dâ; şehirde biz onu görerdik, day évine gelib zehmet vérmezdik. Qırx gün burda mesken éledile bu qırx haramı. Béle yédile, bunu sirveti hés zat qalmadı. Hés zat qalmadı. Bunun bi dene o döre atı, bi des libâsi, yüs tümen pulı bu hacının. Day buları da arvat boyu almadı. Dédi: Xob, day biz gédek, day bunun bi şeyi qalmadı ki yéek. Qırx haramılar gétđile. Gétđile, belé, bu arvat qaldı bu oğlannan. O oğlaan da adı Ehmed'di. Ehmed bi géec yatdı, bi géec yatdı, yuxuda gördi; bu bi dene yuxu gördi yuxuda. Gördi bu bâlıxdı, aydı, uldus. Buları yuxusunda, üçün de yuxuda gördi. Yuxuda da qedim adamlar déyerdi: aydı, bâlıxdı ildus, her kim bunu yuxusunda görse; bu böyüg adam olâr, bunun meqâm yuxarı géder. Bu durdu: nene! Dédi: Belé! Dédi: Nene, men bi dene yuxu görmüşem, men bu yuxunun dalıyca gédecêm. Dédi: Oğul, sen gédisen, meni villisen, qoca arvâd, bes men néyliyêm!? Dédi: Gédeceem onun dalıyca; veli bi zaman geleceem senün dalunca; ege öldüm hés qaldım gellem. Dédi: oğul, gédisên!? Dédi: He! Dédi: Xob, senün dedünnen bi servet qalmıyıb hazırda; bi dene atı qalıp, bi des libası, yüs tümen pulı. İndi o libası

⁵⁵ Bu masal, I. Kaynak Kişi tarafından anlatılmıştır. Anlatıcı masala herhangi bir ad vermediğinden, bu masalı İkinci Masal olarak adlandırmaktayız.

getirim, géy, yüs tümen de puli sene vérim xeşlig, atı da min gét, piyada gétme. Dédi: gét, geti. Ağa, getdi; libas éle bil oğlam eynine biçilib, oğlan libası géydi. Yüs tümen pulu vérdi, atın yeherin, qéyrisin qoudu vérdi. Xudafız éledi: nene, xudafıs, bi zaman gellem.

- Xob. Bala, gét da.

Bu gétidi. Bi dene yérden geçirdi, gördü, ede, bırda iddeler, bi dene qoca kişiyi (bélin bağlıyb kendirinen, qoca kişdi, libasın çekesen hamısı töküker yére) aslıybla kellesi üsde, bını tafdılla, néce nerillir bu, qışqırır; dédi: Ağa, onu niye öldürüsüz!? Dédi: Oğlan, üreyün yanîr? Dédi: Baba, béçaradı, onu niye...? Dédi: Ağa, o bize yüs tümen boşludu, üreyin yanır; vér yüs tümenin açaq. Dédi: Gel al bu yüs tümen! Yüs tümeni vérdi, bu qocanı aştırdı. Qocanı aştırdı; da bular gétidle, qoca qaldı. Bu mindi atı, gördü qoca geldi.

- Qoca emi, seni ki aştırdım, gét.

Dédi: Oğul, hara gédim!? Sennen el çehmerem, sennen yaxçı yoldaş hardan tapacaam. Dédi: mennen seninki tutmaz ki, men at savar, sen piyada qoca kişi. Dédi: Olmâz. Men sennen el çeken döyrem, sennen gédeceem. Dédi: Mennen el çehmisên!? Dédi: Xéyir! Dédi: Xob, indi mennen el çehmisên; ge min atı, yoldaş olaq. Dédi: Xéyir ağa, sen atun min. Na xada illac éledi; qoca atı minmedi. Dédi: Sür, men gelirem. Bu ne cür atı sürdü, gördü, qoca bunnan yüz qedem de qabaxdı.

- Xudâyâ, bu qocadı, bu necür mennen gelir!

Dédi: oğul, üreyindekin at o yana, o sözleri danışma, sen işün gör. Gördü ê bunun üreyinin sirrinde qoca bilir.

- Xudâyâ, bu necür, necür, ne sirridi!?

Gétidle (Qedim de meselem; Erdebil bir payın-taxt ıdı, İsfahan bir, Téhran bir, her şehir özü bir payın taxt...), yétişidle meselem Erdebil şehrine, az qalmışdıla; dédi: oğlan, Ehmed! Dédi: Belé! Dédi: Sen yavaş yavaş gel, men gédim, çadırımızı vırım, menzilimizi cürriyim gê. Bu bi güldi. Dédi: baba, xob, bununki bi şeyi yoxdu, çadır vıra; bu ne cür, ne cürdi. Dédi: Oğlum, üreyindekin at gêtsin kenara. Qoca qéyboldu. Hay sürdü qocayı yétiremmedi. Gétı gördü, şehrün yétişen kenarında, ede, bu qoca bi dene burda çadır vırıb; her nemene müretteb, qaza meretteb. Bu yétişdi.

- Geldün Ehmed?

Dédi: belé!

- Ehmed en, atun qeşeh bağla orda, atun yémin tök, ge naharımız hazırđı.
- Xudâyâ, bu ne sirridi!?

Dédi: Oğlüm, üreyindekin at kenara, o sözleri danışma. Gördü e, géne bu üreyün sirrin bildi. Geldi, nahar yédile. Dédi: Ehmedcan! Dédi: belé! Dédi: Ehmed, bu şeheün pâtşahını bi dene xonça bezesem; aparabilersên? Dédi: niye aparammaram. Xonçâ! Dédi: belı! Ağa, bi dene xonça bağladı, qeşeh bi dene parça üzüne çehdi. Dédi: apararsan, derbara yétişdün, qoyarsan şahun qabağına, şahun edebin yérine yétirersen, déyersen: qıble âlem sağ olsun, ağam dédi; “Bizi bağışlasın, gédirik tacırırığâ, teze bineyig, qeyidende onun yolun görürük.” dé qeyit ge. Dédi: Baş üsde! Ağa, xonçanı apardı, yétişdi derbara. Nıgehvan dédi: ağa, nemenedi. Dédi: ağa, bi dene ağam benim xonça yolluyub, töyfe aparıram şah için. Yol vérdile, gışdi, gördü vezir vüzera hamısı otutrub; qoydu, şahın edebin yérine yétirdi, qeşeg salamın vérdi. Dédi: Qıble âlem sağ olsun, ağam dér: bizi bağışlasın, biz gédirik tacırlığa, qeyidende onun yolun..., teze bineyik. Ağa, xonçanın ağzın aşdı gördü, xudâyâ, béle cisler qoyub, eselen bunun xezânesinde bi dene bu cisden yoxdı. Oğlan dédi, qeyitdi.

- Vezir, vekil!
- Dédi: Beli!

Dédi: Baba, bu ne cereyandı!? Hele bunun xonçası, hele bu déyir teze bineyêm. Bunun bi dene cinsin satsun; benim hés xânavadam, memleketim çıxatmır. Hele o o yanda qalsın; eslen bu oğlana benim béle üreyim yatdı, éle aşiq oldüm; bes götürün, bi dene qasıda nâma yazun vérün aparsın; déne bes ağa, qıble âlem déyér “Eger mennem qoum olsa olub, olmasa; cenge âmade olsun.” vérün qeyidün. Bi dene nâma yazdıla, vérdile qasıda. Qasıd geldi. Ehmed de teze yétişmişdi.

- Oğlum vérdün?

Dédi: Belé! Gördü, hob, bi dene qasıd, bi dene nâma getdi. Namanı aldı, gördü, yazıb “bes ağa, sen her çıkâresen, her kimsen; mennem qoum oldun, eger qızımı oğlua aldun alıbsan, almadun; cenge âmade ol”. Götdü altın imza éledi; dédi “Qıble âlem sağ olsun, sen qızı vérdün oğluma; niye almırâm, allam, çeşb.”. Getdile vérdile şaha. Ağa, şah bunu istedi, qızın buna şirni işdi, hemen Ehmed’e. Dédi: amma men gédirem tacırlığa, qeyidende gelinimi aparacâm; amma aparacâm. Dédi: her yana apar; bilexire bu oğlan benim dâmâdım olsun. burdan da géne, belé, geldile, gördü, baba, na çadır, ne qeyri, hés zad yoxdu. Dédi: xudâyâ, bu ne sirridi,

bunun bu qede sirveti var ıdı, yüs tümen pulu véremmirdî, bunu tapdırdıla, men béle aşdırdım. Dédi: Oğlum, bu sözüm danışma, üreyündekin at kenara. Gördü e, géne bunun üreyin irrin bildi. Dédi: xob qoca emi indi ge min atı. Dédi: senün işün yoxdu, sen atun sür. Géne bu mindi atı, bu gördü baba, buunnan yüz qedem qabaxdı. Gétidle bi dene ayrı şehre çıxdılâ. Dédi: Ehmedcan! Dédi: belé! Dédi: Sen yavaş yavaş ge, men gédim çadırı vırım, naharımızı âmâde éliyim. Géne bu gétidi, hay atı sürdü bunu yétiremmeydi. Gétidi, yétişdi, gördü géne şehrin kenarında çadır vırıp onnan da müretteb.

- Ehmedcan geldün?
- Belé!
- En atun yémin tök, ge nahar yéek.
Géşdile belé, naharı yédile, atun yémin tökdi qabağına.
- Ehmed can!?

Dédi: Belé! Dédi: éliyebilersen bi dene de xonça düzeldem, bu şehrin patşahına aparasâ!? Dédi: Beli! Bi dene de xonça düzetdi onnan da müretteb; apardı géne oğlan, yétişdi. Ağa, derbara selam, bed-ez selam, ağa şahun edebin yérine yétirdi, qoydu derbarda şahun qabağına. Şah dédi: oğlan, o nemenedi!? Dédi: Valla, meni, ağam yollayıp bunu, déyér “qıble âlem sağ olsun” déne “Bizi bağışlasın, gédirik tacırlığa, qeyidende yollun görürük, teze bineyik.”. Aşdı bu başın, gördü, xudâyâ, éle cisler qoyup ki bunun birin sata; héç memleketi çıxmaz. Oğlan dédi: qeyitdi. Géne bu şah dédi: vezir vüzera baxun görün! Hele bu teşkilat déyér biz teze bineyik, veli bu oğlan bir göyülden min göyüle benim üreyime yatıp; bes götürün bi dene yazun, vérün qasıda, yazun ki şah buyurur “mennem eger qôm olsa olub; olmasa cenge hazır olsun” yazdıla. Géne oğlan yétişdi, qoca gördü belé oğlan geldi.

- Ehmed geldün?
- Belé!

Gördü hoo, bi dene de qası yétişdi elinde nama, çıxartdı. Ehmed baxdı, vérdi qocıya. Dédi: valla, qoca emi, bu cür yazıp! Gördü yazıp ki “mennem eger qôm oldun olupsan; olmadun cenge hazır olsün”. Götdü altın imza éledi “qıble âlem sağ olsun, sen mennem qom oldun; men niye ceng élérem âmadeyem”. Belé, gétidi, dédi: qızı allam bu şertinen; toyun élemerem, gédirem tacırlığa, qeyidende toyun éliyecem

aparâm. Dédi: Her yana aparsun apar; bilexire bu oğlan dâmatım olsun. Bunu da burda adaxladıla, köç éledile. Géne gördü hés zad yox, éle hemen lüt qoca, lut qoca. Ama bu qoca téz téz déyér ki Ehmed üreyindeki at o yana. Gördü yox da, bunun ki bu sirrin, üreyün sirrin, bu bilir da ses élemir. Gétdile géne, bir müddet gétdilê, géne bi şehre yétişdile, az qaldıla, dédi: Ehmed! Dédi: Beli! Dédi: Ehmed can yavaş yavaş gel, men gédim çadırı vırım, naharî âmade éliyim. Géne qéyb oldu, gétdi. Bo oğlan gétdi gördü beli, çadır onnan da müretteb vırılıb, her ne amade.

- Ehmed can geldün?
- Beli!
- Yétiş, atun bağla orda, yémin tök, ge nahar yéyek.

Géşdile nahar nahar yédile, dédi: bi dene de xonça amade élesem; aparabilersen bu şehrün pâtşahına. Dédi: Beli! Vérdi, cürredi, bu géne götdi apardı, yétişdi géne şahun edebin yérine yétirdi, dédi: bes qıble âlem sağ olsun, ağam déyér “biz teze bineyik, bağışlasın bizi”. Baxdı, gördü; xudâyâ, hele bu teze binedi, béle cisler qoyup da eslen day danışmalı döy! Vérdi qeyitdi. Qeyitdi bu şah: Vezir, vekil!

- Beli!
- Têbir tökün görek, hele bu cins o yanda qalsın; bu oğlan ki bu edeb bunda, bu cavannıx bunda var, benim bunu eslen..., éşqim çox üreyime tüştü; yazun ki “Eger bu adam mennen qoum olsa olsun; olmasa cenge âmade olsun.”

Géne vérdile qasıda, qasıda oğlanın dalıca yétişdi çadırâ, vérdi. Dédi: Beli, niye olmaram! Dédi: Ollam bu şertinen toy élerem, gelinimi aparram. Dédi: éybi yoxdu! Ağa, burda qaldıla, burda bu qızı aldı. Buna çox qefle, qatır, teşkilat, néçe servaz lésger qoşdı. Köç éledile geldile, hemen vesetdeki şehre yétişdile, kenarında çadır vırdıla. Bu şah qısmeti de süb duranda dürbün salar şehrün döresinê, dürbün saldı gördü; dedem vay, şehrün kenarı çadır vırılıp ki day lem-elif-la kimin yatıp; dédi vezir. Dédi: he! Dédi: évün dağılsın vezir, bi dene qasıd yolla şehri düşman alıf; görek dostu, düşmandı!? Şehrün kenarın alıpla, şehrün döresin. Ağa, qasıd, yazdıla bi dene nâme vérdile, geldi, dédi: ağa sen dossân, düşmân!? Dédi: ağa, men dostam, düşman döyrem, gelmişem toyumu éliyem. Qeyitdi dédi: ağa senün qoumun gelib. Ağa, bırda da toyun benasın götdi, qızı aldı. Aldı, o ne xada qoşmuşdı; dobli bilen de bu şah qoşdu bu qızına. Bırdan da köç éledile. Geldile o evvelki şahun memleketine. Géne yétişdile şehrün kenarında, bi zaman yétişdile, géce çadır vırıldı. Géne bu

şehrün şahı süb durdi, dürbünü saldı, gördü ê dëdönnen, şehrün döresin qoşun lëshger alıb.

- Vezire, évün dağılsın vezir, têbir tök, şehri düşman alıb, bi qasıd yolla, görek dostu, düşmandî!?

Ağa, bi qasıd yolladıla: ağa dossân? Dédi: ağa, men dosdam, düşman döyrem, gelmişem toyumu éliyem. Qeyitdi: qıble âlem sağ olsun, senün qoumun, familün gelib. Ağa, bırdı da toy élediler, ne ğede bılar qoşmuşdı; bu da dobli qoşun lëshger, sirvet qoşdı, bırdan da köç éledile. Geldile çıxdıla hemen ki o yérde bu qocanı taftırdı, yüs tümen vérđi o yérê. Dédi: Ehmed! Dédi! Beli! Dédi: Bu yéri tanısân? Dédi: Beli! Dédi: Hemen yérđi ki seni aslamışdıla bırdı vırırdıla, hemen yérđi. Dédi: berekenna oğlum, tanıdun. Dédi: bırdı ayrılacıyık, sirveti bölecik, qoşun lëshgeri böleceyem. Dédi: Ağa sene qurban olum, benim ne sirvetim var; sirvet senün, qoşun lëshger senün, qızlar senün. Dédi: Yôx, biz qardaşığ, bölecik. Ağa qoşunu lëshgeri, nemene sirveti vârdı yarı böldü, qaldı qızlar. Qızun birin qoydı bı yana, birin qoydı o yana; dédi: o senün, bu benim. Dédi: Qoca emi, bu ne fermayışdı! Dédi: Danışma, sene merbut döy. Qaldı o axır ki gëdifle, o qız. Getdi bıı çar-mıxa çekdi. Dédi: Bıı da aradan qılincınan böleceyim, yarı senün, yarı benim. Dédi: Qoca, qoca emi, sen öldürme, hamısı senün, men istemirem. Dédi: Olmâz gerey aradan bölem, yarıyık. Qoşun lëshger ağlaşdıla, ne oldu elac olmadı. Ağa, qılincın götdü, qeşek müretteb itiltdi, gëşđi qızun başın üsde (qızı çar-mıxa çekib), qılincı getdi vesetden böle; bular déér: ay qoca emi öldürme! Dédi: öldürceem. Ağa bu qılincın getdi, vırmadı, bi yolda qozadı ki vıra, gördü qızun ağzınnan bi dene bu yoğunda ejdeha atıldı tüşti yére. Tüşti yére, tüşceyin; vırdı ejdehanı öldürdü, doğradı töhtü tazı tuluya. Dédi: Qızım dur ayağı. Qız durdi, dédi: qızım, bu kâferdi girmişdi senün qarnua, elaş yoxudu sene; men istirdim bıı öldürem.

- Ehmed can, éle qoşun lëshger de senün, qızlar da senün; meni tanısân?

Dédi: Xéyir! Dédi: Men süléyman péyqumberem, o yuxu ki sene gelmişdi, o yuxu benim vesiléynen sene gelmişdi, yuxua. Bılar sene qısmey idi, bıların yazısı sene yazılıb. Gerey bu cür oléydi, men qoca culdunda geléydim, o cür meni asléydıla, sen o yüs tümeni getiréydün véréydün, men, aşdıréydün; men gelib sene necat véréydim, bu mod bu qızları sên için aléydim; bu qızı da getiréydim ejdehanı bunun qarnınnan bu mod çıkaréydim. Men Süléyman péyqumberem, tâmâm bu

ilannar benim ixtiyarımdadı; bu kâfer idi, hêş cürünen mına elaş yoxudi. Eger qızı da öldürsêydim öldüreceyidim; bu ejdeha benim xôfumnan çıxdı bının qarnınnan. Öldürdi, dédi: senün nenün de ağılyıb gözleri kor olup, tüşüp bi dene bayat tendirdedî; benim ayağımın altının torpağınan (vérdi, dédi) apararsan, vıarsan nenün gözlerine açılâr. Qeşeg asasin vırdı. Bırda bi dene çeşme çıxdı. Çeşme çıxnnan sonra dédi: bura qeşeg yérđi, özün de Allah’a şükür, üş dene şahınan fâmil éledim. Bu senun qoşunun, bu lêşgerün; bırda saxtımın-sâzi düzelt; her môqe işün müşgil oldi; çağırdun, senün dadua yétişecem. Senün ağun müselandi, nenün de çox müselandi; qırx lotular da senün ağun sirvetin dünyadan apardı; men gerey sene necat vérêydim, bü cür olêydi, bu qızların hamısının yazısı sene yazılıb, gereh sene qısmet olêydi. Qemçisin saldı yére, dédi: Ehmedcan eyil qemçimi..., eyildi götüre, gördü qéyb oldi. qéyb oldi, ağlaşdıla.

- Ay benim gözüm kor olsun, men seni tanımamışam, sen Sülêyman pâyqumbersen, benim gözüm kor olêydi, dilim lal olêydi, men sene qeşeh xidmet éliyemmedim.

Bilexire qaldı bırda, ağladı, üreyi zarab oldî. Ağa, üş dene pâtşahun qızı bunun xanımı, qoşun lêşger... Bını oyatdıla, dédi: Ehmed niye ağlısan!? Allah’a şükür, senün puştubanun Sülêyman pâyqumber oldi, özümüz de üş dene şahun qızı senün xanımıux, sen özün day bi dene dünya oldun, sen niye narahassan!? Qeşeh gétđi, nenesin de orda, o Sülêyman pâyqumberün torpağınan apardı vırdı, gözlerin aşđi getđi, orda qaldılâ. Men xeber getdim senê.

İkinci Masalın Epizotları:

1. Çok zengin bir hacı vardır. Bu hacının çocuğu olmaz. Yıllar sonra hacı bir oğul sahibi olur. Oğluna Ahmet adını verir.
2. Oğlu beş-altı yaşına gelince hacı ölür. Hacının hanımı ve oğlu yalnız kalır.
3. Şehirdeki kırk haramiler hacının öldüğünü duyunca gelirler ve hacının akrabaları olduklarını söylerler. Hacının neredeyse tüm servetini harcarlar. Servet bittiği zaman da oradan ayrılırlar.
4. Ahmet bir gece rüyasında balık, ay ve yıldız görür. Bu rüyayı yorumlatır ve bu rüyayı gören kişinin gelecekte ulu bir kişi olacağını öğrenir.
5. Ahmet annesine bu rüyanın peşinden gideceğini söyler. Annesi de ona babasından kalan atı, elbiseyi ve yüz tümeni verir. Ahmet, rüya gerçek olursa dönüp annesini alacağını söyler ve evden ayrılır.
6. Ahmet yolda baş aşağı asılmış yaşlı bir adamla karşılaşır; ona çok acır. Adamı asan kişiler adamın kendilerine yüz tümen borçlu olduğunu söylerler. Ahmet yüz tümeni onlara vererek adamı kurtarır.
7. Yaşlı adam bir dervıştır ve Ahmet'e mihnet duyarak ondan ayrılmak istemediğini söyler. Ahmet yola devam etmeleri için adamın ata binmesi gerektiğini söyler; ancak adam bunu kabul etmez. Adam yürüyerek gitmek ister.
8. Ahmet atla gittiği halde yaşlı adamın kendisinden önde olduğunu görür ve şaşkınlık içinde kalır. Bu adamın büyük bir sırra sahip olduğunu düşünür. Yaşlı adam, Ahmet'in içinden geçenleri anlayarak Ahmet'in bu düşünceleri kafasından atmasını ister.

9. Derviş ve Ahmet bir yerde konaklarlar. Derviş bir hediye bohçası yapar ve Ahmet'in bu bohçayı o şehrin padişahına götürmesini ister.

10. Padişah bohçayı alır. Ahmet, dervişin yanına döner.

11. Bohçanın içinde padişahın bile sahip olmadığı değerli eşyalar vardır. Padişah hemen bir mektup yazar ve kızını bu adama vereceğini söyler. Kabul etmezlerse onlarla savaşacağını belirtir.

12. Derviş mektup yazarak padişahın teklifini kabul eder; ancak kendilerinin tacir olduğunu ve kızı daha sonra alacaklarını söyler.

13. Derviş iki şehirde daha Ahmet aracılığıyla padişahlara hediye yollar. Padişahlar da kızlarını ona vermek isterler.

14. Derviş ve Ahmet sırasıyla gidip kızları alırlar. Dönüş yolunda derviş bir kızı öldürmeye kalkar. Kız korkundan kuser ve içinden yılan kılığında bir şeytan çıkar. Derviş, kızı bu şeytandan kurtarır.

15. Ahmet dervişe çok kızar ve ondan yine kuşkulandır.

16. Derviş de Ahmet'in çocukken gördüğü rüyasının gerçek olduğunu ve kızları onun için aldığını ve kendisinin Hazreti Süleyman olduğunu söyler.

17. Ahmet gerçeği anlayıp derviş için düşündüklerine pişman olur. Hz. Süleyman'ın bastığı yerin toprağını alıp hanımlarıyla birlikte annesinin yanına gelir.

18. Ahmet'in annesinin gözleri kör olmuştur. Ahmet bu toprağı annesinin gözlerine sürer ve annesinin gözleri açılır.

İkinci Masaldaki Motifler

P 150. Zengin adamlar

Çok zengin bir hacı vardır.

N 825. 1. Çocuk sahibi olamayan kahramanlar

Zengin hacı ve karısının uzun zaman çocukları olmaz.

P 230. Anne-baba-çocuklar

Hacının ve karısının yıllar sonra Ahmet adında bir oğulları olur.

E 0. Ölüm

Oğlu beş-altı yaşına gelince hacı ölür.

P 475. Harami

Kırk haramiler hacının akrabaları olduklarını söyleyerek mirası bitirirler.

F 1063. Realist rüyâ

Ahmet rüyasında balık, ay ve yıldız görür. Bu rüya onun ileride büyük bir kimse olacağına yorulur.

N 825. Yardımcı yaşlı adam

Ahmet, yaşlı bir adamı tutsaklıktan kurtarır ve adam da ona yardım etmeye karar verir.

F 570. İnsanların olağanüstü davranışları

Yaşlı adamın olağanüstü güçleri vardır.

Q 111. 7. Mücevher vererek mükâfatlandırma

Yaşlı adam, üç ülkenin padişahına Ahmet vasıtasıyla hediyeler yollar.

P 10. Padişah

Padişahlar hediye sevinerek yaşlı adama mektup yollarlar.

M 201. Söz ve anlaşmaların yapılması

Padişahlar hediye yollayan kişiye kızlarını vermek istediklerini, aksi takdirde onunla savaşacaklarını bildirirler.

C 755. Bir işi muayyen bir zamanda yerine getirme

Derviş bir mektup yazarak kızları ancak yolculukları bittiğinde alabileceklerini söyler.

T 130. 1. Dünür olma

Yaşlı adam sırasıyla üç ülkeye de giderek kızları alır.

G 303. 9. 6. 1. İnsan ile şeytanın savaşması

Aslında bir derviş olan yaşlı adam kızlardan birini korkutarak kızın içindeki yılan görünümlü şeytanı çıkarır.

N 848. 0. 1. Yardımcı mukaddes adam

Derviş kendisinin Hz. Süleyman olduğunu ve Ahmet'in gördüğü rüyayı gerçekleştireceğini söyler.

F 884. Olağanüstü toprak

Ahmet, Hz. Süleyman'ın ayak bastığı toprağı annesinin gözlerine sürer ve kadın görmeye başlar.

Üçüncü Masal⁵⁶

Qedim diyerler İsfahan'da iki qardaş var ıdı; biriin adı İsmail ıdı. Bu İsmail qardaşının bi oğlu var ıdı, bi qızı. Bu gédirdi (Allah size rûzi élesin) Mekki'ye; bu qızın tapşırdı qardaşına, öz qardaşına. Er arvad aldı, oğul, bılar géttdiler Mekki'ye.

Bılar Mekki'ye gédennen sora, bu İsmail'in qardaşı; ki qızın tapşırmışdı bınâ; bu öz qardaşı qızına müşteri oldu. Dédi: Gereh mennen (bağışlıyun, siz menne uşağ) başuu bir éliyesen. Xılese bu dédi: Baba, bucür, béle bi şey olmâz. Çox déyennen sora, xılese bu qız bına baj vérmedi. Gün o gün oldu ki bılar Mekke'den qayıtdıla geldile. Geldile, mesele bizim dile gelen, geldile Terbiz'e; nâma yazdı qardaşına ki “Biz gelirik.”. Nâmeni bi nefer qasıd getdi, vérdi bına; vérennen sora bu qardaşına, qardaşı göti, mının muqabilinde yazdı: “Qardaş sen ki Mekki'ye gédipsên, senin bu qızun bucür işderden çıxıp.” Oğlun gönderdi qabağıcax, dédi: Gédersen bacıvu apararsan, cezirede başın kesersen, libasını qanına bular, sürersen, getirersen mene. Mının qardaşı geldî, bını mindirdi ata; bizim dile gelen, da bacıdı, qardaşdı, üreğinen gelmedi bını öldüre. Bını göti apardı cezirede bıraxdı bacısın. Bacısı qaldı cezirede, néçe müddet qalannan sora bının libası, zadı eyninnen, báyinnen géttdi; cengelde, mesel cengel méyvesinnen zaddan yéyitdi, bucür.

Bir gün bi dene şahın oğlınan, vezir güzârı tüşdi bu cengele; bu şahın oğlu gelip geçende gördi bi dene zenen, mesel sıxılıp bi dene ağacın dibine, bının libası yoxdı; eyninde paltosu vardı, çağatdı atdı bının üstünê, bu qız götdi géydi eynine. Bu şahın oğlu baxdı gördu, bu éle doğurdan da bi dene gözel bi zenendi, qızdı; mindirdi atına, dédi; vezir, men şıkarımı vırdım, gel qayıdax gédek. Bılar qayıtdılar, geldiler, getdi bu şah oğlu bu qızı ötürdi öz heremlerinin içinê; müddet qalannan sora adam gönderdi dedesinin üstüne ki “O qızı ki men getimişem, gerek izdivac éliyesen men için”. Dédi: Baba, o bi dene çölden tutulmadı; mene şahların qızın, her kimin şahının qızın istisen; men sene alım. Dédi: yox, men éle onı istirem. Getdi hemen bu qızı, izdivac éledi oğluna. Bıların iki dene öylatdarı oldu, öylatdarı olannan sora bir gün bu şah oğlun çağırdı, dédi ki: axı, hêş bilmirik, bu şah qızıdı, géday qızıdı; mının dedesi var, neyesi vardı ya yoxdî. Bir gün bu qızı qoşdı vezire, dédi ki: apararsan mını İsfahan'a; bının göreğ ayâ dedesi var, neyesi var, fâмили var, neyi vâr. Bu vezîr, bir

⁵⁶ Bu masal, II. Kaynak Kişi tarafından anlatılmıştır. Anlatıcı masala herhangi bir ad vermediğinden, bu masalı İkinci Masal olarak adlandırmaktayız.

idde l şger g tdi, bu qızı da oğlannarıynan g ti, t şt le yola. M ddet g dennan sora bi mehelde bılar eyleşdile; çadır filan vırdıla, eyleşdiler ord ; bu vezire, xılese bu arvada m şteri oldu. Geldi minin yanına, d di: Gereg sen mennen bir olasan. Bu qız qabul  lemedi;  lemedi; durdı, uşaxların da qoydı; qaş d  qaçasan; g c ynen  z qoydı biy bana. Bu vezir hay g dd , bu gelmedi; çağırdı, g rd , sesi uzaxdan gelir; d di: bax, qayıtmasun; uşağuvun birin başın keseciem. Bu qayıtmadı, uşağının birin başın kesdi; o birisini de kesdi, bu arvat qayıtmadı. Bu arvat qayıtmadı.

Bu arvat geldi, g rdi; bizim dile gelen; bi dene çoban bılağın başında h yvannın yatırdıp eyleşip. Bının da arvat yoxud ; bunu g rceyin durdı, bına (xılese şahın gelinidi de): Allah seni y tirip mene, arvadım da yox ıdı; getdi bi dene qoyun kesdi, kabab  ledi, y dil r. Xılese, y yennen sora d di ki: Ağıllı ol, sen mene yoxun gelm ; g t, bacunnan nen nnen, ketden (men h yvannan yelig ollam) geti; meni qoş, aparsınnar  v ve; onnan, seher g derik molla yanına; resmiyetinen mene kebin kesersen. Çoban durdı qaşdı kend , bu qız getdi bu qoyunun derisin; T rk' n meseli; k çirtti başına, oldu bi dene k ç l. Çobanın libasın g ydi, ağacı eline..., h yvannı bıraxdı;  z qoydı qaçağa.  z qoydı qaçağa, geldi çıxdı  svahan'ın şehrine.

Geldi çıxdı  svahan'ın şehrinh , o mehelli ki var ıdı,  zlerinin mehelli, geldi, olarda dolanırdı. Bının nenesi çıxdı g rdi, bi dene k ç l bıların qapısında dolanı; ama bının g zderi,  yni qızının g zi; qızın  le bil başın kesifsen, qoyupsan minin başına. Bını geldi erine dedi, dedi: valla, buc r bi dene k ç l xıyabandadı, onun g zderi  le bizim qızın g zderine oxşuy r; ge sene onu  le xıdmet-kar saxla, atdara baxsın; benim b le xoşuma geldi. geldile, bu k ç li apardıla,  zlerine xıdmet-kar ( z dede nenesidi) qatar v rdiler. Çoban geldi h yvannın yaanna, g rdi baba, ne arvat var, ne bi şey; t şt  bu da arvadın dalına; geldi çexdı  svahan'ın şehrine; b sab arvadı axtarır! Bu şah hay g ddi, g rdi, xeber olmadı; vezire d di: be sen apardun bu geline... D di: valla, apardım qoydum  ylerinde, yalannan. Tezeden oğlın qoşdı vezire, bir idde de l şger g tdile; bir g n, hay bir g n; geldile çıxdıla  svahan'ın şehrinh ; xeber aldılar ki bes Hacı  smayıl'ın mesel  vi; bizim dile gelen; harda!? Xeber v rdile, geldile. Geldile çıxdıla  smayıl'ın  vin . Bu getdi bıları qeşeg bi dene apartımında qatar v rdi, eyleşdile. Bu şahın oğlı hay baxdı g rd , mesel arvadınnan, uşaxlarınnan b le bi xeber yoxd . Bılar bi dene meclis teşkil v dil r; bu şahın oğlı g rdi arvadınnan, uşaxlarınnan xeber yoxdı; bu çox narahat oldu; d di: baba, sen

(İsmayıl’a d di) bi nefer getiresen; bizim dile gelen; gele b rda, d stan dan şa; benim biaz fikrim  r m tapa. D di: valla, b le bi adam y ri bilmirem; bizde bi dene bu c r  k  el var, o   yed; bilmirem ki bile ya bilmiye. Bu q z geldi. geldile b n  getdile. Bu q z geldi g rd   oban da b rda, emisi de b rda,  ah n o lı da b rda, dedesi de b rda, vezir de b rda.

D di ki: Men bi dene d stan dan şaca am (bu k  el), herkes   le gedecek g ssin; x lese men dan şannan sora h   kesin heqqi olmas n   le   xa.  obana d di: Arvadu v reciyem sene; dur qapıda; h   kesi qoyma   le   xa.  oban da Allah’dan istiy r. D y r: Arvaduvu v reciyem sene, arvaduvun y rin bilirem. Bu ba ladı k  el, d di: benim bi dene babam var  dı; bu c r dan şardı qedim; men u a   d m babam dan şardı:  svahan’da bi dene Hacı  samayıl var  dı; Mekki’ye g dird , q z n tap ırd  qarda ına, g td  Mekki’ye. Mekki’ye g dennen sora (babam buc r dan şardı) bu qarda  qarda ın q zına m  teri oldu. B le d yende; bu b rdadı da, bu  smayıl’ın qarda ı ki  z qarda ı q zına m  teri olurdu, bu sanc landı;  obana d di: sen icaze v r! D di: Y  , h   kesin heqqi... D di:  oban, qoymıyaca san h   kes   xa   le; men arvaduvu v reciyem. Bu sanc landı, qarda ı, bu  smayıl g rd  baba, bu  le  z di. D di: bel , bir g n Mekke’d n Hacı  smayıl gelir, bi n ma yaz r qarda ın : “Biz gelirik, mene qurban filan te kil v r.” Qarda ın, n manın cavabında yaz r ki: “Sen g dennen sora senin q zun buc r,  svahan’ın lotular ynan mesel ba  bir  liyirle.”  smayıl g rd  baba, bu  le  z s z di. O lun g nderir Hacı  smayıl, dey r: “ dersen, bacuu apararsan filan cezirede ba ın kesersen, qanlı k yney n getirersen men i in.” Qarda ı apar r,  reyinnen gelmir ba ın kese (baba bu  r dan şardı,  ndi bu k  el d y r). G n o g n olur, bi dene  ah n o lı, vezirinen ras gelir cezirede bu q za.  ah n o lı bu q z  g t r r, g dir,  z ne eyal ixtiyar  lır; eyal ixtiyar  liyennen sora bir g nneri b n n iki dene o lı olur. Bu  ah n o lı g r r baba, bu  le  z di,  z s z di b n . B lar de i  qulax v rille; bu d y r “Menim babam mene dan şardı, u a   d m”. X lese, bir g n (mesel) vezir g t r r  ah n o lının arvad n (b sab) apar r  svahan’a dede nenesinin yanına; yolda d  y ki gereh...;  z n T rk s  bu q z safa   gad r. D y r ki gereh, bu vezir d y r “Mennen ba uvu bir  lies n.” Bu da  lemir (babam bu c r dan şardı);  lemiyennen sora bu vezir u axların ikisinin de ba ın kesir. Bu  ah n o lı g r r; ba ded  nen, vezir de g r r  ,  le bular n  z s zleridi! Onnan sor , x lese o q z ordan qa ır gelir, bi dene  obana ras gelir.  oban d y r: Ay k  el dedem

qurban sene, éle odı! Çobana ras gelir, çoban dâ ... Xılese, çobanın da başın alladır, çobanı yolléér kendê (baba bucür danışardı), yollééy kende, yolliyannan sora... Bu sefer gelir görür arvat yoxdı; arvat da qoyunun derisin kéçirdir başına, olur bi dene kéçêl.

Éle o meclisde bôrkü götürür qoyur yére, tükleri tökülür. Xılese, Hacı İsmayıl da görür öz qızıdı (erz-i be hüzür), şahın oğlu da görür öz arvadıdı ki başına bı qezo u qeder gelip. Orda bi sefer hemin İsmayıl'ın qardaşın da öldürülle, veziri de öldürüller; çoban görür dede vay, vez xaraptı, çoban qoyur qaçır.

Yédım, işdim; senün geldim xıdmetüe yétişdim.

Üçüncü Masalın Epizotları:

1. İsfahan şehrinde yaşayan iki kardeş vardır. Bu kardeşlerden birinin adı İsmail'dir. İsmail, hanımını ve oğlunu alarak Mekke'ye hac ziyaretine gider. Kızını ise kardeşine emanet eder.
2. İsmail'in kardeşi öz yeğenine talip olur, onunla birlikte olmak ister. Kız bu teklifi kabul etmez.
3. İsmail Mekke'den dönüşte Tebriz'de iken kardeşine bir mektup yazar ve geleceklerini haber verir. Kardeşi de İsmail'e bir mektup yazarak kızının kötü yolda olduğunu söyler. İsmail önden oğlunu yollar ve kız kardeşini öldürüp kendisine kanlı gömleğini getirmesini söyler.
4. Oğlan, kız kardeşine kıyamaz ve onu bir adaya bırakıp kaçar.
5. Kız adadaki ormana sığınır ve orada hayatta kalmaya çalışır.
6. Şahın bir oğlu vardır. Bu oğlan veziriyle ava çıktıkları bir gün kızı görür, alıp haremine getirir. Oğlan, kıza âşık olur ve onunla evlenir. Oğlanın bu kızdan iki oğlu olur.
7. Şah, oğluna kızın ailesini bulmaları gerektiğini söyler. Oğlan da kızı, İsfahan'a götürüp ailesini bulması için vezirine emanet eder. Kız, çocuklarını da yanına alarak vezirle birlikte yola çıkar.
8. Vezir konakladıkları yerde kızla birlikte olmak ister. Kız bunu kabul etmeyip kaçar. Vezir de çocukların başlarını keser.
9. Kız kaçarken bir çobana rast gelir. Çobanın da hanımı olmadığı için kızı almak ister. Kız, çobana ertesi gün şehre gidip bir kadı bularak kendisini

nikahlayabileceğini söyler. Çoban şehre gidince kız da bir koyunu kesip bu koyunun karnını başına geçirip bir keçel olur. İsfahan'a gelir.

10. Kız evlerinin olduğu sokağa gelir. Kızın annesi bu keçeli görünce onun, kızına çok benzediğini fark eder. İsmail'den keçeli eve hizmetli olarak almasını ister. Keçel kılığındaki kız evde çalışmaya başlar.

11. Kızı arayan çoban, şahın oğlu ve vezir İsfahan'a gelip İsmail'in evine gelirler. Çok sıkıntıda olan şahın oğlu İsmail'den eve destan anlatan birini getirmesini ister. Böylece moralinin düzeleceğini düşünür. İsmail böyle birini bilmediğini; ancak evdeki keçelin belki bir şeyler anlatabileceğini söyler.

12. Keçel odaya gelir ve hikâyeyi ancak bir şartla anlatacağını söyler. Hikâye anlatılırken kimsenin dışarı çıkmamasını ister. Çobana hanımını bulacağını söyleyerek onu kapıda bekçi yapar.

13. Keçel başından geçenleri bir hikâyeymiş gibi anlatır. Odadakiler çok şaşırır. Sonunda kız başındakini çıkarır, onun keçel olmadığı anlaşılır.

14. Evdekiler, İsmail'in kardeşiyle şahın vezirini öldürürler. Çoban da korkarak evden kaçır. Şahın oğlu hanımına, kız da ailesine kavuşur.

Üçüncü Masaldaki Motifler

P 251. Erkek kardeşler

İsfahan şehrinde yaşayan iki kardeş vardır.

V 532. Mekke'ye giderek hacı olma

İsmail hacca gitmek için karısı ve oğluyla birlikte yola çıkar.

S 21. 6. Zalim erkek kardeş

İsmail'in kardeşi, abisinin kendisine emanet ettiği kızıyla birlikte olmak ister.

K 2110. İftiralar

İsmail kendisiyle birlikte olmayan yeğenine kötü kadın diyerek iftira atar.

Q 211. Ölümle cezalandırma

İsmail, oğluna kardeşini öldürmesi için emir verir.

Z 101. Ölüm sembolü kanlı gömlek

İsmail, oğlundan kız kardeşinin kanlı gömleğini kendisine getirmesini ister.

P 251. Erkek kardeşler

İsmail'in oğlu kız kardeşine acıyarak onu bir adada bırakır.

P 30. Padişahın oğlu

Padişahın oğlu av sırasında kızı bulur ve yanına alır.

T 15. İlk görüşte âşık olma

Padişahın oğlu kıza âşık olur.

T 100. Evlenme

Padişahın oğlu kız ile evlenir ve ondan iki çocuğu olur.

P 110. Kralın vezirleri

Vezir, ailesini bulmaya giden padişahın karısıyla birlikte olmak ister. Kız kaçınca vezir onun çocuklarını öldürür.

K 1810. Hile ile kıyafet değiştirme

Padişahın karısı kel bir hizmetçi kılığına girer.

H 11. 1. Baştan geçeni hikâye etme

Babasının evinde çalışmaya başlayan kız başından geçenleri bir hikayeymiş gibi anlatır.

U 110. Aldatmanın ortaya çıkması

İsmail'in abisinin ve vezirin kıza yaptıkları ortaya çıkar.

Q 211. Ölümle cezalandırma

İsmail'in kardeşi ve padişahın veziri öldürölür.

Dördüncü Masal⁵⁷

Melik Mehemmed

Biri var ıdı, biri yox ıdı, Allah'dan qéyr-ez bendeden xılas üş dene qardaş var ıdı; biriin adi Melik Mehemmed idi, biriin adi Melik Cümşüd idi, biriin adi Melik Xurşud ıdı. Bir günneri şah oğlunun toyı ıdı. Dêvet éledile bulari. Bular iki qardaş atdarın mindilêr. Erz éléyim. Melik Mehemmed dédi: men de süzinen gédim. Çün bu uşağ ıdı, bunu vırdılar, bu qayıtdı ağıladı.

Bılar gétđi. Bılar gédennen sonra bı dubâre bir qara at mindi, qara libas géyindi, bıların dalıycax gétđi. Gelin geldi, méydanda tamaşa élemeye, gelini götdü, aradan çıxdı. Daldan atdılar töküldü bının dalıycân. Çôx mını qoannan sonra mını tutabilmediler. Gelini götdü geldi, apardı qoydu bi otaxda. Bir qedir kéçennen sonra qardaşları geldi, dédi: qardaş, hemişe toydan gelesüz. Dédi: baba, ne toy, gétđik şer şebehe qaldıx, bir nefer nem kim idi, geldi, gelini götdü gétđi, şah oğlu qaldı avâre. Dubâre, sabası géne bular gétđiler, o biri oğlunun toyu ıdı. Géne bular devet élediler, bular gétđi, Melik Mehemmed dédi: meni de aparun. Dédiler ki sen uşaxsani, sen gédebilmesen. Bını vırdılar, bu qayıtdı; bi ağ atı mindi, bi ağ libas géyindi, bıların dalıycax gétđi. Gédenden sonra, méydân âmâde oldu, atdılar geldi atdarın çapanda bı da bı yannan geldi qoşuldu olara, gelinî götdü aradan çıxdı. Daldan hay at saldılar mının dalıycax, tutabilmedi, bu aradan çıxdı. Qızı getdi qoydu bacısının yanında, dédi: indi narahat olmuyun, sabah o biri bacuzu da getireceyem sizün yanuzâ. Géne sabahları oldu, bular gétđi, Melik Mehemmed'i aparmadı. Melik Mehemmed bi göy libas géyindi, göy at mindi, bıların dalıycax gétđi. Gétđi, méydân âmâde oldu, atdılar geldiler, atdarın çapdılar, şinlik élediler. Melik Mehemmed bı yannan göy atı mindi, méydan vérdi, aralıxda dolandı geldi, gelini vırdı çengine, götdü aradan çıxdı, apardı. Mının dalıycax çox elleşdilê, tutabilmediler, bû aradan çıxdı. Apardı qızı qoydu bacılarının yanında, qardaşları geldi. qardaşları gelennen sonra dédi: qardaşlar, hémêşe toyda olasuz, toydan gelesüz. Dédi: Baba, ne toy, qara toy, göy toy; tøy olmadı ki. Bi, nefer yolu yumurulmuş nem kim idi, geldi, gelini götdü, çıxdı gétđi. Sora gécenı qaldıla, bu dédi ki qardaşlar, indi o gelini ki aparıfdı, olar; o gelini aparın men idim. Gelinneri men getirmişem.

- Ele seni yaraşır, ele séstuma zadua, imkanı vardı, inanırız ki sen olasan!

⁵⁷ Bu masal, III. Kaynak Kişi tarafından anlatılmıştır.

Dédi ki qardaşlar o gelini ki aparıfdı, o menem. Gelinneri men getirmişem. Qardaşları mını tehsib éledi. Dédi ki imkanı vardı, yaraşır senün héykelüe! Senün ki işün döyi; veli bu sözü sen özüve démeginen. Dédi: Yo men getirmişem. Oları getirir, ağ atı, böyük qızı, ağ libası vérir böyük qardaşlarına, Melik Cümşüd'e; göy libası, göy atı, ortancılı qızı vérir Melik Xurşud'a; qara atı, qara libası, xırda qızı da özü götürür.

Dördüncü Masalın Epizotları:

1. Melik Mehemed, Melik Cümşüd ve Melik Hurşud adında üç kardeş vardır.
2. Kardeşler şahın oğlunun düğününe davet edilirler. Kardeşlerden ikisi ata binip düğüne gider; ancak Melik Mehemed küçük olduğu için onu yanlarına almazlar.
3. Melik Mehemed kara bir elbise giyip kara ata biner; ağabeylerinin peşinden gider.
4. Halk meydanda toplanarak gelini seyreder. Melik Mehemed birden ortaya çıkıp gelini kaçırrır. Kimse onu yakalayamaz.
5. Melik Mehemed ağabeylerinden önce eve gelir, gelini bir odada saklar.
6. Ağabeyleri eve gelerek, Mehemed'e düğünün olmadığını ve gelini kara elbiseli bir kişinin kaçırdığını söylerler.
7. Ağabeyleri yine bir düğüne davet edilir ve yine Melik Mehemed'i yanlarına almazlar.
8. Melik Mehemed bu kez ak elbise giyip ak ata biner. Mehemed gelini kaçırrır; kimse onu yakalayamaz. Bu gelini de önceden kaçırdığı kız kardeşinin yanına koyar.
9. Yine bir düğün olur ve Melik Mehemed bu kez de mavi elbise giyer, mavi ata biner ve gelini kaçırrır. Gelini kız kardeşlerinin yanına koyar.
10. Ağabeyleri düğünden döndüklerinde Mehemed'e bir serserinin gelini kaçırdığını ve düğünün olmadığını anlatırlar.

11. Melik Mehemed ertesi g n gelinleri kendisinin kaçırdığını ağabeylerine anlatır. Ağabeyleri buna inanmaz, onun bu işi yapamayacağını d ş n rl r. Bunun  zerine Melik Mehemed kızları ortaya çıkarır.

12. Ak atı, b y k kızı, ak elbiseyi b y k abisi Melik C mş d'e verir. Mavi atı, ortanca kızı, mavi elbiseyi Melik Hurşid'e verir. Kendisi de kara atı, k  k kızı ve kara elbiseyi alır.

Dördüncü Masaldaki Motifler

P 251. 6. Üç erkek kardeş

Melik Mehemed, Melik Cümşüd ve Melik Hurşud adında üç kardeş vardır.

T 70. Hakir görme

Ağabeyleri, Mehemed'i küçük olduğu için davet edildikleri düğünlere götürmezler.

K 1810. Hile ile kıyafet değiştirme

Melik Mehemed kıyafet değiştirerek düğünlere katılır ve gelinleri kaçıırır.

R 39. Çeşitli kaçırmalar

Mehemed, gelinleri halkın gözü önünde kaçıırır.

Z 140. Sembolik renkler

Mehemed kızları kaçıırken sırasıyla siyah, beyaz ve mavi kıyafet giyer; siyah, beyaz ve mavi atlara biner.

L 0. En genç çocuğun zaferleri

Melik Mehemed gelinleri kendisinin kaçırdığını ağabeylerine ispatlar.

T 100. Evlenme

Ak atı, büyük kızı, ak elbiseyi büyük abisi Melik Cümşüd'e verir. Mavi atı, ortanca kızı, mavi elbiseyi Melik Hurşid'e verir. Kendisi de kara atı, küçük kızı ve kara elbiseyi alır.

Beşinci Masal⁵⁸

Çobanın Nağlı

Bi dene çoban var ıdı, bu çobanın bi dene oğlu vardı; derse géderdi; bi dene de o döre patıšahun qızıynan ders oxurdula bılar ikisi, bılar hem-qılasdıla birbirleriyle. Hem-qılasdıla, éle oğlan da cavan ıdı, qız da cavan ıdı. Günnerün bir günü gız dédi ki: Ay oğlan! Dédi: He! Dédi: Menim sene éle alağam var ki; düz sözü, seni görmiyende bağrım çattır; hemi hem-qılasıx, hemi senün suyun mene çox xoş gelir. Dédi: Xob, senün mene alağun vâr; sen bi dene şah qızısan, men bi dene çoban oğlı; Allah, seni mene qısmet élese; gellersên!? Dédi: niye gelmerem, seni de Allah yaradıb, meni de Allah yaradıb; çox da şah qızıyam, sen çoban oğlusan; senün dersün dersün mennenden de yaxçı, cavannığın mennenden de yaxçı.

Da, bu bir iki kelme sözü bırdı danışdıla; bu oğlan bir gün gétti, nenesi için danışdı, dédi: Valla, nene, şahın qızıynan bi dene bücür söz danışdım; o qız, mene bu sözü dédi. Dédi: ê, o sene aşiq olub; qoy déyim, dedün seher géssin xaste-qarlığa. Dédi: évün dağılsın, o néce géssin; o bi dene şahın qızı, men bi dene çoban oğlı. Dédi: baba, o yalvarır gele; başuva da döner; geler, men keniz, dedün nöker; işlereg o yeer dâ. Dédi: baba, ge, el öpek! Dédi: olmaz. Géce arvad kişiye dédi. Kişi dédi: he!? Dédi: kişi évün dağılsın, şahın qızı aşiq olub oğlana; seher gét xastqarlığa. Dédi: arvad, béle iş olmaz! Dédi: olar, yalvarır. Dédi: gel... Dédi: geler, seni işün yoxdu. Oğlan o gün gétti medresiye. Seher gétmedi, qoyunu aparmır çöle. Belé, bu durdu, kişi durdu, (bi dene mein kimin kârger, biçare; ağa, paltar cunuz) bi den de dağarçığa çörek qoyub, dalına aslıyıp géttdi; belé, yétişdi derbara. Yétişdi gördü; baba; nıgehvan, pasıban, durub.

- Qoca, ne zülm oluf!?

Dédi: Zülm size olsun; mene ne zülm olub!? Dédi: be hara gédisen!? Dédi: benim xéyirri işim var, icâze vérün, gédim, şahınan sözüm vâr. Dédi: évün dağılsın, bü cür qoy[mazla]. Dédi: ağa, qoyalla, benim xéyirri işim var, zülm üzüze olsun; ne zülm olacax mene; men xéyirri işe gédirem. Géşdile, dédi: icâlax. Géştile: qıble âlem sağ olsun, valla, bi dene çoban, dalında bi dene bir şey aslanıb; déyir: benim xéyirri işim var. Dédi: zülm özüze olsun, ne zülm, men xéyirri işe gédirem, bes, icâze vérün

⁵⁸ Bu masal, I. Kaynak Kişi tarafından anlatılmıştır.

gédim şahun yanına. Dédi: xo, yol vérün, goyun gelsin. Dédi: ge géç. Géşti, gördü; hôt; vezir, vüzera, vekil, şahı hamısı oturufla; bılar baxdıla.

- Selam'm-eléyküm!
- Eléyke selam!
- Ağa, sene ne zülm oli!?

Dédi: ağa, zülm meni istemiyennere olsun, ne zülm, men xéyirrigelmişem, bu şahı mene tanıtırun. Bılar gördü xaxol bir adam gelib; dédi: néynisen!? Dédi: ağa, benim şahınan sözüm var dâ! Siz bu şahı..., men görüm, hansuz şahsuz!? Dédi: ağa, şah, qıblé âlem odéy odu! Dédi: da qutardı, qıblé âlem! Dédi: belé! Dédi: valla, danışmağın karı yoxtı; senün qızûnan benim oğlum hem-qılasdı, hem-dersdile; bes qızu benim oğluma aşiq olub; icâze véresen toyu éliyek! Bu şah bi güldi, vezire baxtı, vezir vekile baxtı, bu ona baxtı. Dédi: baba, götürün bunun engin basun. Vezir dédi: qıble âlem sağ olsun; o bi dene biçâre, bi dene xaxol bi adamdı; neyîn öldüresen, onu Allah öldürüf de; ona bi dene söz dé, qo géssin; onun neyin öldürüsen, o bi dene biçâre adamdı, o annamır ki danışmağı. Dédi: xob, senün oğlun şuqlı...!? Dédi: benim oğlun şuqlı hés zad; ders oxur senün qızuunan. Dédi: o şuql döy; apar oğlun şuqla qoy, şuql örgensin öziyçin; gelsin qızı vérim. Dédi: Allah sene ömür vérsin; arvad déyir ki “Yalvarıb véreceh”. Qeyitti.

- Xudâfis!
- Xudâfis!

Ağa, bu geldi; dédi: arvat! Dédi: he! Dédi: arvad, éle sen déyen düz oli; vérir; dédi “şuqla qoy”

- Oğlan seher gétme medresiye.

Dédi: évün dağılsın dede, sen işden çıxdûn!? Senün çırağın géşsin, néce şuqla; baba, men...! Dédi: baba, yalvarır, bed-bax, bizden yaxçısına véreceg!? Men keniz, dedün de çoban; géder, qeşeg işler, getirir; yéyün, içün köfüzü çekün. Dédi: oğlanı seher aparacam şuqla qoyam. Belé, seher oğlanı göttü, day medresiye qoymadı; göttü bını apardı. Aparır bını qoya şuql örgene. Gétti, bi nisb-i rayda bi dene derbüş-i câdu fêl darış geldi bına. Gördü bi dene qoca, bi dene cavan oğlan aparır; ne oğul, adam oğlanun cavannığına, boy buxuna baxır, adam doyur. Dédi: qoca, hayana aparırsan bu oğlanı!? Dédi: valla, bını aparıram şuqla qoyam. Dédi: qoy benim yanımda. Dédi: sen şuql...!? Dédi: belé, her şuql désün bına örgederem. Dédi: çox geşeg. Men

bını qoyacam da, ya sen ol ya her kim olsun. İndi ya bilmedim eline vére ya ala; bını qoydu bının yanında şuqlu, géde şuql örgene. Vérdi oğlanı qeyitti. Oğlanı vérdi derbüşe, derbüş de câdu-fél; derbüş göttü oğlanı, qoca qeyitti geldi évine. Bu derbüş bını apardı, yétirdi bi dene meqqâriye; ağa, bi dene dua oxudu, meqqâre gétte göye, bi dene tünél açıldı; dédi: oğlan géç! Oğlan géşdi: dédi: xudâyâ, dedemü évi dağılsın; bırda ne şuql örgenecem men; meni getti bıra. Géşdi, hay gétile, gétile, yétiştile; gördü yérün altında bi dene qız, cavan, çox vecéh oturub (vecéh yanı çox gözəl, göyçek), dédi: qız (qız da debüşün qızıydı)! Dédi: he dédi: oğlan adun ne? dédi: benim adım Mehemmd'i. Dédi: qız! Dédi: he! Dédi: qız, bu Mehemmed'i getimişem; bına qeşeg örgedesen câdu-fêli, qırh gün sene vax vérirem, müretteb örgedersen; örgedennen sora (men gédirem) gelecem men; bını oxuyacam, bi dene bına qeşeg çumux vıracam ola mücesseme, qoyam xezâniye. Bının mücessemesi, xezânede day qıyyımeti yoxtu; amma yaxçı örgede, yémeyin de yaxçı vér. Dédi: baş üsde! Dédi: xob, oğlana tafşırdı, bu qeyitti. Qeyitti, qız dédi: oğlan! Dédi: bêl!

- Adun ne!?

Dédi: adım Mehemmed! Dédi: évün dağılsın Mehemmed, sen hayannan geldün darış bu dedemün çengine!? Bu dedem kâferdi, müselman döyr; seni beye qoyar bırdan diri çıxasân!? Dédi: vallam, benim dedem, besab getti mene şuql örgede. Dédi: xôb! Qız da bu oğlana bir göyülden min göyüle aşiq oldi. Aşiq oldi bu oğlana; dédi: Mehemmed! Dédi: he! Dédi: Mehemmed, benim sözüme baxarsan seni baladan reed éliyêm? Dédi: baxaram. Dédi: men, veli, seni bırdan çıkarttım, gétün; benim dalımca gelesene! Dédi: gellem. Dédi: and iç. And içelle, and-qessem élelle; bu gésse; gele bının dalıyca. Dédi: oğlan! Dédi: he! Dédi: Mehemmed, évün dağılsın, müretteb ders örgen. Qırh gün bını yédirtti, Mehemmed bi dene pehlivanı oldu qevi héykel; dersin qutardı örgendi qırh gün başa geldi. Başa geldi, dédi: qırh gün ki başa geldi, dedem geldî; sene déyeceh “Mehemmed, get ge kitabı, aş oxi; açacax, ohumuyasan a! Dése “bu nedi?” déne “bilmirem”; “o nedi?” “bilmirem” “o nedi”; seni vıracax. Diyeceh “bes çepbel-i haram-zade, be sene, eşşeye Yasin oxurdux; sen gırh gün benim bu qedde ağuzamı, qéyrimi yéyibsen bırda, sen bırda néyliyibsen be? Sen bi dene dersi örgene bilmiyibsen” seni vıracaq. Men de déyecem ki “ağa, bu hambal-i bi-muzdi; hés zad annamır, hés zad bının şuuru yoxdu hés zad örgene”; seni

atacax çöle. Attı çöle, ge dalımaca yâ! Dédi: baş üsde, gellem! Gırh gün başa geldi, derbüş geldi.

- Qızım!
- Belé!
- Mehemed'e örgettün?

Gördü, ede, Mehemed yéyib péyser êh, bi dene qevi héykel olub. Dédi: kitabı get ge görüm, örgenipsen? Getti.

- Aş görüm.

Aştı.

- Bu nemenedi?

Dédi: bilmirem.

- O nemenedi?
- Bilmirem.
- O nemenedi?
- Bilmirem.

Buna bi silli. Çepbel-i haram-zâde, be sen qırh günü bırda néniyipsen!? Bu qedde yéyifsen, olufsan bi dene pehlivan. Qız geldi: déde, vırma, elac olmaz ona, hês zâd halı olmaz bına; hambal-i bi-müzdü, hês zad dünyada bilmir bu bed-bax. Dédi: dur ayağı. Ağa, durdu; bi dene daldan bına tepik vırdı; xoş geldün. Be sen bırda hês zad annamıyıfsân, hês zad bilmisen!? Oğlan da cadu-féli örgenib, day her emeli bilir. Oğlan bırdan çıxdı. Çıxdı gétti, oldu bi dene qöerçin qenet qenete vırdı, gétti tüştü öz qapılarında. Tüştü géne oldu hemen Mehemed, géşti; gördü, dedesi éle çobançılığ élır; nenesi de oturub. Girdi içeri; nenesi dédi: oğlan sen kimsen!? Dédi: nene, men, tanımısan!? Dédi: sen kimsen!? Dédi: men Mehemed'em! Dédi: néce Mehemed'sen!? Sen bu qırh günde ne cür bu qedde oldun!? Dédi: men hemen Mehemed'em, na-rahat olma, éle senün oğlun Mehemed'em. Dédi: ê, sene qurban olum; şuğlu örgen...!? Dédi: şuğul örgenmişem, senet örgenmişem; da qutulan döy. Géce oldu; dedesi geldi; gördü; ede, bi dene qevi héykel pehlivan bılarda oturub.

- Arvad bu kimdi!?

Dédi: Mehemed!

- Néce Mehemed!?

Dédi: évün dağılsın, meni tanımısân? Hemen Mehemmed'em. Dédi: sene qurban olum; sen qırh günde necür bu qedde oldun!? Dédi: meni bi dene senete qoyubsan; evvelim senet örgermişem; narahat olma. Ağa, seher gétmesen, ville davari, davara gétme; déne "Ağa, da men gétmirem". Seher meni aparacağsan; bi dene olacam at-i qırmız; qeşehligce aparacağsan bazara; mennen qorxmaya yâ, men seni öldürmerem, sene eşleş eziyet élemerem. Bazara apardun; hamı mene aşiq olacax, ne désün meni alacaxla, néçe désün meni alacaxla; ama noxtanı vérmıyesen; men câdunu oxuram noxtama; déne ağa "men noxta vémerem". Noxtanı ki vérmédün; men her yanda olsam; geleceem, noxtanı vérsün; day gelemmerem. Dédi: vérmıyerem. Dédi: qorxma yâ, men seni vırıb, éliyen dörem; eslen mennen qorxma. Ağa, géttile, şehere youxlaşırđı, bi dene elinde elindê; dédi: vır başıma. Vırdı, bu oxodu, oldu bi dene at-ı Semet. At béle ki baxır, ağzınnan alô çıxır, eller gédır göye; bu kişı xôf éledi; dédi: ê, dedem vay, bu meni öldürecek. Déyib "day men at oldum; danışammerem ê; qorxma mennem!". Beli, bını apardı, yétişti bazarâ. Ağa, millet gördü bi dene qoca kişı, bi dene at getirip eslen memlekette bu at yoxu.

- Qoca emi, néçiye?

Dédi: ağa, müşteri her kim olsa ona vérerem. Ağa bu: néçe? Dédi. O: néçiye? Bu dédi: meselem birden yüs tümeni; dédi; iki yüs tümen, iki yüs tümeni bês yüs tümen; o döre. Bi dene cavan oğlan gözü qıfıllı; dédi: ağa, bu atun qıymetin dé. Dédi: ağa, meselem (o döre) iki yüs tümen. Dédi: buyur senün iki yüs tümenün. Dédi: men bu atun üsdüne ki çıxdım; dünyanı dağıdacaam. Dédi: ağa, men, sene at vérirem; noxta vémirem ê! Gét noxta al gel, vır atun başına; men, sene at satıram. Menim bücür atım çoxtu; o noxtalar atun başına gelmez. Dédi: éybi yox. Saxla, gédım noxta getirim. Gétđi, bi dene noxta aldı getti; bu noxtanı sıyırdı, vırdı bının başına, bu çehdi apardı. Yétişti: arvat! Dédi: belé!

- Arvat ersin get ge, atun ayağunu altına. Gör ne, at almamışam, qardaş almışam; bunu üsdüne çıxsam; memleketi dağıdacaam. Arvat geldi gördü, doğurdan da éle atti. Dédi: évün dağılsın kişı, bu bizim qapılardan olmaz. Dédi: olar! Ağa, çehdi, bu at sığışmadi; tamam çerçüanı, qéyré, hamısın sındırdı, bastı géşti içeri. Dédi: arvat, gét, bi ke yoncadan, arpadan geti, tökek bının qabağına, görek yaxçı yéyebilır? Géttile yoncadan arpadan gettile, töktüle qabağına, bağladıla axurâ; er arvad baxırdı, éle bi ke géşti, gördüle; aho, at oldu bi dene milçek, üstü gétti.

- Eh, olan bu at bi dene milçey oldi; kişi évün dağılsın bu ne cereyan!?

Dédi: bilmirem, bu ne cür, ne cürdi, o qedde at oldu, bi dene milçek. Dédi: amma, hêş kime buruza vérmıyesen; éle, merdüm qoy xôf içinde qalsın. Dédi: hêş kime déme yê (kişi arvada déyir); qoy éle, millet xôf için désin “bu bi dene at alıb bücür”, sirrimizi déme! Bılar elleri qoynunda ottular. Dedesi otumuştı, gördü Mehemed geldi.

- Mehemed can, geldün!?

- Dédi: qorhma, na ğada benim bu qıymetimi yuxarı desün; alacaxla; faqat noxtanı vérme! Ağa, bir gün oldu qara at, bir gün oldu ağ at, bir gün göy at; da bücür, bücür; day kişi sirvetten sirab oldu. Dédi: amma éle günde culda düşecem; noxtanı vérme. Bir gün gine bını aparırdı, gédirdi bi dene bé-rahe yolunan, hemen derbüş geldi bınnan qabax qabax; gördü ê, bu Mehemed bi dene olub; éle bil o döre; göy demir at; gözlerinnen tanıdı derbüş bını. Dédi “ey nenün mâteminde oturasan Mehemed; be sen câdu-fé’li örğenibsen, sen bize boyun alméyibsan; senün nenün mâteminde oturdacaam”, derbüş bu atı hayana aparısan? Dédi: aparıram satam. Dédi: sat mene. Dédi: alısân? Dédi: belé! Da bu qoca da bed-bax tanımadı; bu hemen derbüşdi.

- Qıymed?

Dédi: ağa, bês yüz. Dédi: be senün bês. Dédi: ama, derbüş, men noxta vérmerem e! Dédi: kişi, bu noxtasız atı hayana aparım!? Dédi: xob, men noxta... Dédi: ağa, noxtanun; dé; pulun vérim dâ! Kişini allattı, tamahın çox éledi. Dédi: bês yüz de bının noxtası meselem. Dédi: bu da bês yüz, noxta... Noxtanı da aldı, kişi qeyitti. Qeyitti, Mehemed gördü; xudâyâ, xudâbende, day bını aldı düşman. Bın düşmanıdı, âb-i léysan kimin bının gözünen yaş tökülür “dede, sen meni sattun düşmanıma!”. Dédi: seni, nenün mâteminde oturasan Mehemed, sen örğenibsen; démisên!? Ağa, apardı, yétişdi; meqqâreni oxudu, meqqâre gétte göye; gétte, bını çehdi içeri; géşti, yétişti qıza: qız! Dédi: ha!? Dédi: qız, hele ge gör, Mehemed ne moda tüşüb! Bu örğenib, bize boyun almır; éybi yoxdı éle; o çumuğu get ge, men câdu oxuyum, éle bını bu mod mücessime éliyim! Bu mücesseme o biri mücessemelerden daha yaxçı. Qız gördü, ê oğlan gelib; dédi: dede! Dédi: he! Dédi: onu bağla orda, ge, nahar âmâdedi, naharun yê. Dédi: évün dağılsın, bu câdu-fe’li örğenip géder. Dédi: gédemmez; indi sen be qorxmusan, noxtasın vér mene; alan

naharı çehdim, otu yé; bının dedesin yandırırım, bes o, bize boyun alméyib, dede yanırıcağam ona. Noxtanı aldı; dédi: géş naharun yé. Ağa, bu géşti naharın yéye; yavaşça dédi: évün dağılsın Mehemed, noxtanı siyirdi qaç. Ağa, bu Mehemed qaştı, éle meqqâreden çıxanda; qız dédi: ay dede, at qaştı, vırdı benim de qaldı qarnım cırıla “vay öldüm”. Dédi: ey, senün bonun sınısın, qız démedim saxliyemmesen! Mehemed aradan çıxtı. Mehemed çıxdı; bu derbüş de villedi qazasın, bının dalıyca çıxtı. Mehemed gördü; yoq; derbüş gelir. Yétişdiler bılar bi dene derga var ıdı, dergeça, yétişti dergiya. Yétişti, oxudu, bi dene oldu bâlıq, düşdü dergiya, hemen Mehemed. Bu ki gördi Mehemed oldu bâlıx; bu oxudu, özün éledi bi dene naqqa; naqqanın qaneti yéke, bâlığın qaneti xırda. Ağa, bu gédır qabaxca, daldan da bu naqqa onun dalıyca gédır; döndü gördü; yo; derbüş az qaldı, bını yétire; bu oxudu, özün éledi bi dene göerçin qalxdı göye. Bu gördü ki bu oldu göyerçin, bu oldu bi dene qırqı, tüştü bının dalıyca (qırqı da axı bu quşları yéyêr). Ağa göerçin qabaxca, qırqı bının dalıyca; geldile, hemen şehirde dör vırıllar; bını qualır. Mehemed baxdı gördü, bi dene üsdü açix yéred bu patışahdı, vezir, vüzera hamısı oturup miz sendel üstünde; fôri geldi, éle bu şahun başının üstünde oldu bi dene qızıl gül, geldi dik tüştü patışahun eline. Bu gördü, göyden bi dene gül tüşti. Dédi: vezir, vekil, bes bu gül hardan geldi!? Bizim bağda bu gül vâr!? Dédi: valla, bilmirem. Dédi: bağmanı çağırın gelsin. Bağmanı çağırıldı. Dédi: bağman, bu gülden vâr!? Dédi: xéyir ağa, o gülden bağda yoxtı! Dédi: bu göyden...ama; çox eterli gül. Bu güle baxır, xoşı gelir, etrin iyilir, elinde oynadır. O gördü ki o oldu gül; endi geldi, oxudı hemen debüş oldı; geldi (heq Eli dus), derbarın qapısında, Eli şêni déyir. Eli şêni déyir, bına bi pay... Dédi: ağa, men pay istemirem. Dédi: nemene istisen bêl!? Dédi: ağa, o gül benimdi, gelib tüşüb size, men o gülümü istirem. Dédi: derbüş, şerm éle, xıcalat çek, gülde ne ehemiyet..., benim bına xoşum gelir; gülde ne ehemiyet...; qızıl déyésen, gümüş déyésen, pul déyésen...! Dédi: yo, éle men gülü istirem. Gülü istirem; bu şah qezebnak oldu; istedi bu gülü vére bına; bu fôri oxudu, özün éledi nar. Bu gine oxudu. Dédi: ne istisen!? Dédi: nar. Dédi: bayaxdan gülü..., indi nar istisen! Dédi: éle hemen gül nar oldu; o benimdi; adaletüe zor éleme, benim narımı vér! Dédi: baba, şerm éle, çıx gét işüe, mene eziyet éleme; seni öldüttürrem, dedün... Dédi: xéyir ağa, hêş vaxt edalet zor yoxtı, sen benim narımı..., o nar benimdi, geldi tüştü ora. Ağa, istedi ki bu ata derbüşün eline; bu parttıdı, töküldü

yére. Derbüş ki gördü, bu oldu nar, töküldü yére; oxudu, özün éledi bi dene cüceli toux. Cüceli toux oldi, ağa, bi başdan qıqqıllır, qıqqıllır, bu narun dennerin döşürülle, yéyille. Hay yéyille; biri gét, patışahun éle bil mizinü altına; ta ora yetişinceh, bu oxudu, özün éledi bi dene tülki, hemen bu Mehemmed. Oldu tülki, mizün altınnan çıxdı, daraşdı, cücenı, touğu, hamısın yédi. Dérbüşı yédi, aradan apardı; bılar da baxılla; oldu bi dene göerçin, qalxtı göye. Dédi: vezir, vekil; bu ege sirr idi...; bu éle aşkara oldi; bu ne iş idi, qabağa geldi!? Bılâr hamısı mart qaldı, vezir, vekil, vüzera. Dédi: da bu aşkar bi şey oldu; evveli oldu gül, oldu nar; derbüş old bi dene cüceli touq; alttan bi dene tülki çıxtı, oları yédi; ordan, bi sefer bu oldu bi dene göerçin, qalxdı göye; bu ne qazo qederdi!? Dédi: bilmirem!? Dérbüşı yédi, yédi, bu gine qent qenete vırdı, dolandı, gétı; gördü, belé, bının qızı dersin oxuyub, bi dene qeşeg xırxıca qız, qırd dene qız keniz vérib bına, bi dene bağda bın için qeşeg külefirengi saxtuman düzeldib, qız orda; qırh dene de bına keniz vériflâ, derin de qutarıb, hemen qız ki bınnan oxururdi. Évinin, saxtumanın orda bir serm ağacı var ıdı; hemen Mehemmed, hemen göverçindi; géşti ottu serm ağacındâ; gördü aluşqa açıxdı. Aluşqa açıxdı; qız da naharı yéyif, yatıp; bu yavaccalı, éle, qenet qenete vırdı géşti; oldu hemen gül, qızıl gül, qaldı taxçada. Qaldı taxçada; o qız durdu gördü, baba, bi dene iy büriyib bu otağı; baxdı gördü; e dedem vay; bi dene de gül var bu otax dâ; amma béledi, béledi, bınun etrinnen adam mest olur; eslen bu gülden héş memlekette yoxtu. Bu güle baxtı bir, döndü, aldı eline iyledi; bu gül bi qahqa çaldı güldi; güldi; téz gülü attı yére. Attı yére; dédi: baba, gül de gülêr!? Çağırdı; ay qızlar, gelün bıra! Qızlar geldi; dédi: qızlar, gét, bağmanı çağır, görüm bu gülden varımîz!? Bağmanı geldi dédi: valla, bu gülden bizim eslen yoxtu, bağda bu gül yoxumuzdı. Dédi: Qızlar, dedüzi yandırır; bu gül istiye sola; öldürecem sizi; bi gülü bi mod saxlıyacağsuz, gelib solmıya.

Gettile bi dene qeşeg gülden düzelttile, gülü qoydula ora, qoydula bının taxçasına. Büriyib, iy büriyib, eslen şoq büriyib otağı. Géce odı, belé, şam geldi, bu oxudi (qızın gözüne görükmür), endi geldi, ottu surfanın başında. Bılar nemene gettile; bu yédi; qız aman vérmedi. Qız dédi “xudâyâ, be, büyüy doymuram”. Dédi: qız, şam getirün. Éle bu qızlar getireni Mehemmed yédi. Qızlar getireni Mehemmed yédi. Qırh dene qızun, bi dene xanımun; qırh bir dene; hâmisın qazasın yédi. Bu qızlar güldü, dédi: xanı, büyüy senün qarnua ilan girip, bu qedde azanmı...!? Dédi:

valla, men de teecüb élirem; hés özüm doymadım; bu necür, ne cereyandi!? Vırdı, géne bu qız géce yatti, qızlar da gétti, öz otaxlarında éle dédile, güldüle: olan xanımun; qırh dene, qırh bir de qazaynan biz aj qaldıx; bınun qarnına ne bala gelib!? Bu qız yatti, yuxuya gétti, gédennen sonra bu yavaşcılı endi, géşti, otti qızın başını üsdünde. Ottu başını üsdünde; oturannan sonra bu qızun bu üzünnen, o üzünnen öfdi; gine hemen gül oli ottu güldanda. Seher qız durdu; ê bını üzüne leke tüşüb; çağırdı: qızlar, gelün bıra, görüm. Geldi. dédi: yatmışdüz!? Dédi: xéyir! Dédi: köpeyin qızları, be yatmamışsûz; benim üzüme hardan leke tüşüb. Dédi: xanım, valla, billa, biz éle bı géce senün qaza yémeyün, şam yémeyün déyip gülmüşük. Dédi: yô, yatıpsuz. Ağa, bıları bir-be-bir getti şallax vırdırdı. Bu qızları béle vırdırdı, béle vırdırdı; da bed-baxları day kül éledi. Bılar ağlaşıl: xanım, valla, yatmamışığ. Gine oldu géce, dédi: qazanı çox éliyün. Géce oldu, gine qazanı gettiler, endi yédi; gécenin bi zamanı gine qız yatmıştı; endi geldi aşağı. Geldi, gine géşti, qızun başı üsde ottu; bu qızun bu üzünne, o üzünne öftü, qızı oyattı; qız durdu gördü; ê dedem va; bi dene qevi héykel pehlivan oturup bını başın üstünde: ağa, sen kimsen, bıra gelipsen, sen çi-ķâresen!? Dédi: qız, meni tanımısan? Dédi: yô! Dédi: men, éle hemen Mehemmed'em; sennen ders oxurdum. Sen qızları niye vırdırdun!? Senü üzün leke, men salmıştım, gül menem; götürüsen, men gülürem sen atısan yére. Ağam geldi, senü agua xaste-qarlığa; dédi “apar senet”, men bücür senet örgenmişem. İndi, mene gelisen ya yo!? Dédi: senün başuva da dönnem; onda gelirdim alân sehlidi hele! Dédi: buruza vérme; qırh gün bılar yédile, iştile, köflerin cırdıla, bırda köfe baxtılar. Bir gün dédi: qız, men gédirem émmize; dedemi yolluyacâm élçilige, senün toyun başlıya; görem dedün vérir ya yo!? Dédi: baş üste. Bu gétti.

- Mehemmed can hardasan!?

Dédi: Alla seni mehv élesin dede! Sen, meni düşmana sattûn!? Ceng éledim; démirem, yédim; ama dedem yandı da. Seni mehv olasan! Sene démedim “noxtanı satma”!? dédi: démirem, onu da yédim, dedesin yandırdım; amma...! Bu nenesi dédi: ay seni mehv olasan kişi, dünya malı gözün tutmuştu!? Sen, noxtanı, niye sat...!? Dédi: éybi yoxdu, da ses élemyün; indi, seher ağa gét élçilige, gör şah ne déyir!? Seher durdu gétti. Day libas saz evez olub, vez cürrenib; hemen çoban! Gétti gine, bu pasıvannan, servazdan; derbardı da.

- Qoca hara yédesen!? Ne zülm olub!?

Dédi: zülm özüze olsun, ne zülm olub; benim xéyirrig işim var; gédirem şahun yanına; ne zülm! Bılar güldü. Dédi: yol vérün, geçim şahun yaina. Dédi: qoy, icâze alax. Géşti dédi: valla, bi nefer gelib, bize bu sözü dédi. Dédi: yol vérün, gelişin. Yol vérdi, géşti.

- Selam!
- Eléyke selam!

Dédi: qıble âlem sağ olsun! Dédi: belé! Dédi: filen tarix men gelmiştim bıra, senün qızıva göre gelmiştim élçilige; ne déyisen!? Dédi: be, oğlun şuğla qoyufsân!? Oğlan da örgetti dedesine, dédi: sene dése; “ne şuğl örgenib?” déyersen “özün istiyün, özü sene désün”; bını dé, qeyit. Dédi: oğlun ne senet örgenib? Dédi: onu mennen xeber alma ki; qıble âlem sağ olsun; oğlanı özün iste bıra; qoy sene desin “ne senet örgenmişem”. Dédi: gét, oğlanı yolla görüm; bu çi-kâredi!? Bu bizden el çehmir, be bınun oğlu ne cür oğuldı!? İki dene mamur vérdi bına, geldile, gördü ede, bi dene qevi héykel pehlivan oturup bılarda; éle, yéme, işme, bınun gül camalına tamaşa éle; cavanlığına, boyuna, buxuna.

- Oğlan sensên şahın qızın istiyen!?

Dédi: belé, menem. Dédi seni istille, gédek. Geldi: salam!

- Eléyke salam

yétişti derbara, ağa, salam vérdi, şahun edebin yérine yétirdi. Dédi: oğlan, o qocanın oğlu sensên!? Dédi: belé qurban, menem! Dédi: sen ne senet örgenibsen!? Dédi: ne seneti istisên!? Dédi: senetün adı? Dédi: men o cür senet örgenmişem; bi dene gül tüştü, senün geldi elüe, bi dene derbiş geldi, onu istedi; gül oldu nar; narı attun parttadı töküldü yére; onnan sonra derbüş oldu cüceli toux, bir başdan döşürürdü; narın bi terefin o yéyirdi, bi terefi oldu bi dene tülki, qalxdı, daraşd o cüceli touğun hamısın yédi: onnan sonra oldu bi dene göerçin, üstü qalxdı göye; men bü cür senet örgenmişem; men idim o!

- Sen idün!?

Dédi: Belé, menem. Vezir, vekil dédi: qıble âlem sağ olsun, bü cür adam câdu fê’l bilir, bücür adam derbara lazımdı dâ!

Dédi: Qızı mene vérisen ya yox!? Dédi: vérirem, lap minnet élirem; néce da; bınnan yaxçı senet nemenedi! Ağa, qızı vérdi bına, toyun éledi. Bir gün qıza dédi: qız! Dédi:

he! Dédi: bu seneti bi meqqârede örgenmişem; bes, gédeceem onun dalıyca. Dédi: oğlan, meni de apar. Dédi: Aparram. Dédi: meni de apar, gédek, görek mennen cavandı ya yô!? Dédi: dört dene senün cavanuğundadı; bu seneti o mene örgedib. Ağa, bılar durdular; o döre indi ne vesiléynen géttile; hemen meqqâreni oxudu, qaxdı göye; qızınan oğlan gétte, çıxdı meqqâriye, gördü qız oturûb; yétişidi; qız bını gördü tanıdı: Mehemmed can geldün!? Dédi: belé! Dédi: dédün yédim, aradan apardım. Dédi: Allah ona le'net élesin, o kâfer idi. Dédi: bu kim!? Dédi: bu da şahun qızıdı; men bını almışam; mene gelisen ya yo!? Dédi: baba, néce; senün başuva dönnem! Qız dédi: böyüh senesen. O dédi: xéyir, sen şah qızısan, sen böyüg... Bılar dava éledi. Dédi: baba, niye dava élisüz!? İküz de benim xanımmı olacaxsuz da! Qızı da orda aldı. Bının nemene xazâne, qéyri, sirveti, hamısın göttü, ö döre getti şahlığa. Olar qaldı orda, men xeber gettim sên için.

Beşinci Masalın Epizotları:

1. Bir çobanın oğlu vardır. Bu oğlan padişahın kızıyla aynı medresede okur.
2. Çobanın oğlu ile padişahın oğlu birbirlerine âşık olurlar.
3. Kız, çobanın oğluyla evlenmek ister. Oğlan ise padişahın bir çoban oğluna kızını vermeyeceğini söyler.
4. Çobanın oğlu eve gelip olanları annesine anlatır. Annesi de çobana kızı istemesini söyler. Çoban böyle bir işin imkânsız olduğunu söyler; ancak hanımının ısrarlarına dayanamayarak padişaha gider.
5. Padişah, çobanın, kızını istediğini duyunca güler, çobanla dalga geçer. Çobanı önce oğluna bir meslek öğretmesini söyler ve onu başından savar.
6. Çoban, oğluna meslek öğretirse, padişahın ona kızını vereceğine inanır ve eve döner.
7. Çoban ve oğlu yolda bir dervişle karşılaşır. Derviş onlara nereye gittiklerini sorar. Çoban da oğluna meslek öğretmek için birini aradığını söyler.
8. Derviş oğlana meslek öğretebileceğini söyleyerek onu çobandan alır.
9. Derviş ve oğlan bir mağaraya gelirler. Derviş bir dua okur ve mağara göğe yükselir ve onlar da mağaranın altındaki tünele girerler.
10. Tünelde dervişin bir kızı vardır. Bu kız, Mehmed adındaki çobanın oğluna, babasının bir kâfir olduğunu söyler. Derviş, Mehmed'i besleyerek onu bir pehlivan haline getirecek, kızını da ona ilim öğretecektir. Daha sonra ise derviş, Mehmed'i okuyarak heykele çevirecektir. Kız, babasının yapacaklarını anlatarak Mehmed'i uyarır.

11. Mehemmed kırk gün içinde bir pehlivan haline gelir, pek çok ilim ve büyü öğrenir.
12. Kız, Mehemmed'e babası geldiğinde bir şey bilmiyormuş gibi yapmasını söyler. Kız, Mehemmed'i daha sonra gelip kendisiyle evlenmek şartıyla oradan bu şekilde kurtaracağını söyler.
13. Mehemmed, derviş gelince bir şey bilmiyormuş gibi davranır ve oradan kurtulur.
14. Mehemmed ailesinin yanına gelir ve onlara başından geçenleri anlatır.
15. Mehemmed büyü öğrendiğini ve bu sayede zengin olabileceklerini söyler. Mehemmed kendisini kızıl bir ata çevirir ve babasının kendisini pazarda satmasını ister. Ancak babasının onun dizginlerini satmasını istemez; çünkü dizginlerini satarsa sattığı kişinin elinden kaçamayacağını söyler.
16. Mehemmed kendisini ata çevirir ve babası onu beş yüz tümene satar. Dizginlerini vermez. Bu sayede Mehemmed ertesi gün bir sineğe dönüşür ve satıldığı kişinin elinden kurtulur.
17. Mehemmed ve babası bu olayı pek çok kez tekrarlarlar ve zengin olurlar.
18. Derviş bir gün pazara gelir ve at görünümündeki Mehemmed'i tanır. Onun kendisini kandırdığını anlar. Babasından Mehemmed'i dizginleriyle birlikte alır ve tünele getirir.
19. Dervişin kızı Mehemmed'e yine yardım eder ve onun dizginlerini çıkarır. Mehemmed mağaradan kaçar.
20. Derviş Mehemmed'in arkasından koşar. Bunu gören oğlan balık olup denize atlar. Derviş de büyük bir balık olup onu yakalamaya çalışır.

21. Dervişin kendisini yiyeceğini anlayan oğlan güvercin olup uçar. Derviş de şahin olup onun peşinden gider.
22. Oğlan uçarken padişah ve vezirlerinin bahçede olduklarını görür ve gül olup padişahın başına düşer.
23. Derviş gülün kendisine ait olduğunu söyleyerek onu padişahıtan ister. Padişah gülü vermez. Gül birden nara dönüşür.
24. Derviş narı yemek için gork tavuğa dönüşür. Nar görünümündeki Mehemed tilkiye dönüşür ve tavuk görünümündeki derviş i yer.
25. Mehemed, başından geçenleri padişaha anlatır. Padişah da ondan çok etkilenir ve çobanın oğlu olan Mehemed'e kızını verir.
26. Mehemed hanımına, dervişin kızına söz verdiğini ve onu da almak istediğini söyler.
27. Padişahın kızı ve Mehemed gidip dervişin kızını alırlar ve birlikte yaşarlar.

Beşinci Masaldaki Motifler

P 412. Çobanlık

Çobanın medreseye giden bir oğlu vardır.

T 10. Âşık olma

Çobanın oğlu aynı medresede okuduğu padişahın kızına âşık olur.

T 130. 1. Dünür olma

Çoban, oğlu için padişahın kızını ister.

H 1011. Padişahın kızı ile evlenebilmek için yapılması gereken vazifeler

Padişah, oğlanın bir meslek sahibi olduktan sonra kızını alabileceğini söyler.

V 206. 1. Derviş

Çoban ve oğlu yolda bir dervişle karşılaşırlar.

K 850. Hileli oyunlar

Derviş oğlanı biraz besledikten sonra onu bir heykele dönüştürmeyi düşünür.

N 820. Yardım eden insanlar

Dervişin kızı oğlana sihir öğretir ve oğlanın oradan kaçmasını sağlar.

D 620. Peryodik dönüşüm

Derviş oğlanı takip ederken oğlan sırasıyla ata, balığa, güvercine ve tilkiye dönüşür. Derviş de balığa, güvercine ve tavuğa dönüşür. Oğlan dervişten kaçarken gül olup padişahın başına düşer. Daha sonra nar olup yere saçılır.

N 130. Şans ve kaderin değişmesi

Oğlanın sihir kabiliyetini gören padişah, kızını ona vermek ister.

T 100. Evlenme

Çobanın oğlu padişahın kızıyla evlenir.

Altıncı Masal⁵⁹

Qoca Kişi

O qedim, beşere ölüm yoxumuş. Beşer qocalarmış, aparıb qoyarmışla bi dene dağda daşın dibinde qurt quş yéyermiş. Bir gün bi neferün dedesi qocalar, day çox epriler, day béle olar ki eslen day lap qocéy-yé qoca; bını aparar qoyar bi dene daşın dibinde. Bını qoyar qurt quş yéyê. Qoyar, qeyidende bu dedesi qaqqqa çalar güler.

Déyer: Dede, neye güldün!?

Déyer: Ağa, éle men de dedemi getdim bırda qoydûm, qurt yédi; sen de meni getdün bırda qoydun. Orda qeyider dedesin götürer geler. Dedesin getirer, déyer: “Bes men de bu cür olaccam.” Sôra bu ölüm yoxumuş qedim. Bi nefer görer iki dene qecele, bular birbirinen ceng éledile, biri vırdı, biri öldi. Biri öldi, ölennen sonra o qecele yéri déşdı, getdı onu qoydu torpağın atda, torpağı vérđi üstüne. Onnan sonra déyér bu yére defnélemeyi mod düşđi. Millet ölende defn élirdile day bu dünyada qurt quş yémirdi. Onnan sonra déyir bu deb düşđi. İndi péyqember zamanıymış, ne zaman ımış. He, bu defnélemeg déér o qeceleden qaldı. Belé, onnan qaldı.

⁵⁹ Bu masal, I. Kaynak Kişi tarafından anlatılmıştır.

Altıncı Masalın Epizotları:

1. Eski zamanlarda insanoğluna ölüm yoktur. Kişi yaşlandığında onu bir dağın başına bırakırlar. Onu kurt yer.
2. Bir adam vardır. Bu adam, babası çok yaşlandığı için onu götürüp bir taşın kenarına koyar.
3. Adam dönerken babası kahkahayla güler. Adam da babasına niye güldüğünü sorar.
4. Babası, kendisinin de babasını buraya koyduğunu, onu kurdun yediğini söyler. Ben de böyle olacağım, der.
5. Babasını getiren adam bu sırada iki karga görür. Bu kargalar birbirleriyle dövüşürler, biri ölür. Ölen kargayı öteki karga yeri kazarak gömer.
6. Bu olaydan sonra ölüyü gömmek âdet olur. Bu da peygamber zamanındaki bu karganın ölüyü gömmesiyle başlar.

Altıncı Masaldaki Motifler

P 233. Baba ve oğlu

Adam yaşlı babasını kurdun yemesi için dağa götürür.

E 0. Ölüm

Adam, bir karganın diğer ölü kargayı gömdüğünü görür.

P 600. Gelenekler

Adam, kendi babasını da ölünce gömmeye karar verir.

A 1541. 1. 1. Mezar- gömme âdetinin kökeni

Ölüleri gömme âdeti karganın yol göstermesiyle oluşur.

Yedinci Masal⁶⁰

Selim Cefayxuruş

Qedim bi patşah var idi. O patşahın baş o qedir eşedd ağrıdı, çaresi olmadı. Vezire to vérdi benim bu başım toxtamır, néyniyek!? Dédi: Zindanda bi Selim Cefayxuruş vâ, o başının sergüzeştesin dese senün başun toxtuyar. O başının sergüzeştesin dese; zindandadı. Géttiler, mını zindannan çıxatdılar. Gördüler day aradan gédib. Bi cavan oğlandı, zindan çox qalıb. Dedi: Selim-i Cefayxuruş! başın sergüzştesin déyeceksên. Déyéller, sen söbet éliyende meem başımın ağrısı çekiler, toxtuyar. Dédi: Baş üste.

Dédi: Şah sağ olsun! men bu şehrin filan terefinde emim qızı namzedim idi, gelin getimemişdim. Bi emi qızı qalmışdı, bi xanevadem bi emi oğlu. Yédidi qardaş var imiş bu şehirde déme munun biri benim o emim qızına âşiq meşuqmuş, âşiq meşuqmuş. Géce yatmışdım, gördüm meni tudular, gözümü bağladılar. Biri bu terefdən yapışdı, biri o terefdən. Dédi: Köpoğlu! Dinsen qemeni soxdux qarnuva. Meni o qedir géce günüz gözü bağlı apardılar. Bi dene cengelin içinde, meni bu cengelde (bilmirem)biri o terefdən ses éley terpensen (gözümü bağliyıblar) biri bu terefdən. Bir mogéy gözümü aşdım, gördüm bulardan ses yoxdu, çekdim gözümü aşdım. Gördüm, Xudâyâ! Bi göyde Allah görükür bi yérde héç nemene yoxdu. Bu yana baxdı, o yana baxdı gördü, cengeldi. Dédi: burdâ meni vehşi héyvan zat yéér. Burdâ meni vehşi héyvan zat yéér, qaşdı, göl var idi, gölün yanında ağacın içi tökülmüşdü, girdi ağacın içine. Ağacın içine girmişdi, gördü üş dene quş geldi, her biri bir qoyun yékelige geldiler düşdüler. Düşdü, gördüler, ede! pencek gibi qardı çıxatdı, gördü üş dene qızdı. Üş dene qızdı bular. Bular gölde çimende yavaş yavaş érib (şah sağ olsun déyir) mının birinin o géymişdiki eynine, qantı var idi, onu oğurradım, apardım ağacınbaşına, içinen ağacın içinen. Mını ikisi durdu, géyindi, bu tapmadı; o yana qaşdı, bu yana qaşdı, o yana qaşdı loxt. Bular çıxdı gétidi. Déyér, dédi: seni andı vérirem o yérinen göyü yaradana, o bir olan Allah'a! Ay benim cilidimi aparan, men burda qaldım, meni vehşi héyvan yéér, beni âdem olsan geti, beni âdem olsan geti. Ağaşdan (déyér) endim, elimde getdim. Déér: dédi: be beni Adem! be sen benim bu zadımı niye oğurladın? Be sen adam deeysen!? Allahı

⁶⁰ Bu masal, IV. Kaynak Kişi tarafından anlatılmıştır.

tanımırsân? Déér: dédim: Allah'ı geşek tanıyıram, men de burda girdaba düşmüşəm. Déyer: paltarın géyincan tutdum qıçınnan, qaçar. Déér: dédi: möhkem yapış qıçımnan, möhteber yapış qıçımnan. Déér: qaxdı. Meni qalxızdı qéynağında, qaraos kimi. Apardı, déyer: göyünen bi yérde gördüm bi dene böyük şəhr var. Şəhrin qırağında meni saldı. Déé: dédi: du qpıda, men kéçim. Dème bu patşah qızıymış. Dème bu patşah qızıymış, dédi: bee! dedesi dédi: Qız! Hardéydın? dédi: Cilidim beni âdem eline düşmüşdü. Dédi: Néc_ oldu? Dédi: Getimişəm, qapıdadı. Dédi: Gét, onu bura geti. Dédi: And ola Allah'ın ezemetine! seni béle béle doğruyub şişe taxardım, çuniki qapıya gelibsen, biz qapıda adam öldürmerik, bu qapıya gelibsen. Qapının éhtiramı ayırdı. Getdi, molla getdi; qızın ağdın oxutdurdu vérdi bu qızı buna. Bunun iki uşağı olmuşdu, bunun zadı yadına düşdü, öz vetenneri. Şah sağ olsun.

Déyer: oturdum, hay hayınan ağladım. O qeder ağladım, patşah meni çağırırdı.

- Bala niye ağléyérsân? Déyer: Dédim: Veten yadıma düşüb, eyimiz yadıma düşüb. Déyer: bi yéke qara qaraos çağırdı. Yanı bu adam qaraos cilidinde, ne inki qaraosu, cilit onunku. Déér: dédi: munu apararsan öz şeherrinin qırağına qoyub gellersen. Mene kağaz vérdi, bir aydan sonra yolluyacam gellersen. Bir ay icaze vérdi mene. Bir ay mene icaze vérdi. Göyünen meni getirir, alıb iki qanatının arasına; déyer: Dédi: Selim Cefayxuruş! Gülme ha! Gülsen ota düşersen. Şhre lap yaxınlaşdı, gördü, uşaq, biri qaşdı, tutdu oynur, biri küştü tutub, biri güleşir, oynayan kim, oxuyan kim; bunun dédiyi yaddan çıxdı, qah qah çaldı güldü. Hemin saat déyer: qaxdı göye. Oq_qede qalxdı, qalxdı, qalxdı, qalxdı; bir moqey baxdım yér kem-qelbir kimi görükür. Bir veqti baxdım, gördüm tamam deryadı. Tamam göz işletsen deryadı. Bu cür fırlandı ne qeder möhkem yapışdım elim munun qanatdarınnan qopdu, göyden redd oldum. Bullana bullana geldim deryanın arasında quma düşdüm, buracan [beline kadar] batdım xam quma. Allah litf éledi hés zad olmadı mene, sâlim qaldım. O yana gédirdim, bu yana gédirdim; déyer: gördüm bi méymin. Méyminmeni görende qaşdı. O zaman çekmedi, gördüm o qeder méymin geldi; qarışqanın sayı var, méyminin sayı yoxdu. Meni apardılar, bi qırmızı yéke méymin getdiler, qoydular benim böyrümde. Bular o oynadı, düşdü, gördüm bular mene méyminen xanım alır. Déyer: İlahî! men ne güne qaldım, méyminnen mene xanım

aldılar. Bunun meqqaresi var; qaldım bu méyminin yanında. Bi zaman méyminnen geldi benim bi oğlum oldu.

Patşah qah qah çaldı, güldü, dédi: yaxşı iş éléyibsen, méyminnen oğlun olub. Patşah (déyé) baxdı mene, güldü. Şah sağ olsun! Déyé: méyminnen zindigi élemekden ölmek yaxşıdı. Gétdim o Araz'ın qırağı kimi, o burqunun, civirin uzunluğuna, bişdim (pıçağım var idi) bi béle deriz getdim; başladım bi sebed, böyük sebedi éle yarısınacan toxumuşdum, gördüm xanımım méymin uşağı götürüb geldi. Geldi, meni apardı. Sabah gétdim, munun götün toxudum, iki dene de üsden halqa atdım civirden, qoydum deryanın qırağına. Qışlarımı qoydum, Allah, Mehemmed, ya Eli sennen meded! sebedi iteledim, sebed gétdi deryâye. Sebed de batmaz, keşti kimi olar. Onda (déyé) méymin meni gördü. Hay düşdü, méymin néce töküldü, néce töküldü geldiler deryanın qırağına çatanda atıldı, batdı, qayıtdı, o atıldı, batdı, qayıtdı. Getdiler o uşağı ortadan cırdılâr. Yarısın, o mene oxşarın deryaya dalımcıan atdılar; öz tereflerin götdüler, gétdiler. Sebete Allah litf éledi; Allah saxlıyana ölüm yoxdu. Hay éla maşalla! yédi gün ac ve susuz deryanın üzünde sebed gétdi. Bi vaxdı, géce gördüm sebed civire dayanıb, nem yıldı, söyütdü; elimi atdım, çıxdım. Otdum, ışıqlandı. Işıqlananda bura da adadı, qabaq deryâdı, ağladım, ilah-i mebude! gene qabağım deryâdı? Dolanırdım, qarqı bitib, şam söyüdü bitib adada; gördüm bi köme var. Qarqıdan bi dene köme tikibler. Déyé: dédim: dede vay! burda vehşi héyvan zad olacaq, bu nemenese meni öldürecek. Otdum, gizlendim. Dédim: görüm, burdan ne çıxır. Déyé: gördüm burdan uca bi zenin çıxdı, paltarının tebi qolları qalıb, buraları [önü] qalıb, tökülüb, tuman bağı burdan [belden] qalıb, lütdü zenin, paltar tökülüb. Munu görende durdum ayağıma. Ayağa duranda (déyé) menecen qaşdı: oğlan! Allah seni hayannan yétirdi, hardan geldin, göyden düşdün, yérden çıxdın!? Duz kimi meni yaladı, doladı başıma: Be, xanım, sen burda neçikâresen, sene no_olub!? Dédi: oğlan! benim derdim çoxdu, men İngiliz patşahının qızıyâm. İl bayamı idi, oynamağa çıxmışdım, özüm de keşti sürürdüm; keşti deryâye qarq oldü, taxtanın üstünde men çıxdım bu terefe. Dedem, nenem bilmir men bu adada qalmışam. Yéddi ildi burdayam. Ağaç qurusunnan, otdan, elefdən yéyib qalmışam. Bilen de yoxdu, olar batdı deryâye, naqqalar utdu, qutardı. Bunnan bi hefte qaldıx, déyé: dédim: neq_qede öl-durum vâr; sene xanım olacam, meni gör bu deryadan

çixarda bilersên? déyér: dédi: Men iki sebed toxyuacam, ya naqqa balıq utacax bizi, ya deryâye qarq olub öleceyık, ya çixacéyix.

Getdim iki sebed toxudum, sebedi birbirine burquladım möhkem üş dörd yérden; möhkem sebed toxudum, ağzına iki yérden halqa atdım, getdim, qoydum deryânın qırağına; qıçımı qoydum, déyér: dédim: Xanım! qıçıvu qoy deryâye geç sebede. Birden qıçın sebede qoyanda dédi: benim yéddi ilin bad-i xerecinnen dedem qızıl gerdenbed düzeltmişdi; o kömede qalıb. Déyér: Dédim: Baba! qızıl ne kârdadı, beri gel. Dédi: yox éy! Héyifdi qızıl.

- Baba! Beri ge.

Éle sebedi orda saxlamışdım, deryânın dalqası geldi, on métir gétđi kenara, qayıdanda çekdi apardı meni deryânın vesetine; qız qaldı çığıra çığıra. Ne qede gözüm işléydi, éle qız çığırırdı, qız çığırırdı. Patşah ağladı, dédi: onun ber-heqqinde zülm olub. Dédi: qısmeti o cürmüş da, puldan ötürü... Altı gün deryânın üzünde géce gündü sebed gétđi. Altı günnen sonra géce gördüm dayanıb qırağa. Qırağa dayananda baxdım, gördüm, dağlar görükür, day çıxmışam

- Allah çox şükür, Xudâyâ çox şükür, Allah çox şükür! çıxdım. Çıxdım, déyér: az qaşdım, çox qaşdım; gördüm ede! Tehran kimin şehir var. Ama şehirde canını cinni hêş nemen yoxdu.

- Xudâyâ! be munun adamı néc_olub!? Şehri dolandım, dolandım, dolandım; gördüm, hês zad yoxdu. Tükan dolu, her nemene dolu, éle bil; bu bazar kimi her zad mücehez; ancan beşer yoxdu. Déyér: dédim: hetmi burda bi iş var. Géce bi iki tebeqe bi dam var idi (deryanın qırağıdı ancağ, şehir deryanın qırağındadı Astara kimi) çıxdım bu tutabnağan üsde yatdım, axşamnan bir az geçende aerya şaqılladı; gördüm héyvanat çıxdı dörd gamış boyda deryadan. Şehri dolandı dolandı, tek tek tula var, pişik var, it var; oq_qede fırrandı, geldi bu damın böyründe (kül tökmüşdüle, tepe), tepede nırladı, nırladı, nırladı, gürha döydü, döydü; atıldı deryâye, ışıqlananda gétđi. Déyér: dédim: vay! bu şehri bu yéib, qalanı da qaçıb. Yéne de sen Selim Cefaxuruş olasan, muna çare élemiyesên! Gétđim, gezdim (déyér), gördüm bir ümde tükan téy barıttı. Barıtdan bi yüngül telis götdüm geldim, qoydum damın qabağına. Qayıtdım gétđim gördüm pambığı mahlıç éléyibler, denesin çıxarıblar, enbizi var; pambıxdan getdim; munan béle dolaqacınan doladım dörd sicim boyu doladım bu yoğunnuğa, [parmak kalınlığında] düyünnedim

uc uca, götdüm tükanın qabağınnan geldim; bir qebir kimi çapal qazdım, barıdı qoydum o çapala, pambığın ucun qoydum pambığın vesetine, üstüne ağaşdan döşedim, külü vérdim, küleşı vérdim, külü vérdim üstüne, elefi vérdim, üstün bastırdım, nerivannan çıxatdım apardım qoydum damın üstüne. Gün batanda çıxdım damın üstünde (yaz günüydü, isti günüydü) uzanmışdım gördüm heniz héyvanat derya şaqıldadı çıxdı. Oq_qedir dolandı, bilmir men burdayam tama bi çiyin vérese; dam zad dayanan deyil, béle bi héyvanatdı, deryadan çıxıb. Dolandı dolandı sehere yoxun geldi o külün üste yatdı, nırha vérdi; kirbidi yavaşcalı daldada çekdim vurdu pambuğa, atdım yére. Işığa qaşdı; ışıq gétdikcen bu gétđi, ışıq gétdikcen bu gétđi; ışıq ki éle ki gétđi külün altına, yatdı üstüne, ağnadı; ağnıyanda xudâyâ! ot ki yétirdi baruda nénédi éle bil; dağ uşdu, munun her tikesin göyde bi terefe apardı, oara para éledi munu. Men dédim: Olduğum damda uçacax, éle qudretinen patdadı barut. Seher durdum gördüm day hés zad yoxdû, bi şemşir götdüm bi çetir, Allah, Mehemmed ya Eli sennen meded üz qoydum, yol aldım elime, ancan; bilirem ha terefden qılbeden ya şumaldan, geldiyim veteni bilirem hayandadı. O qedir yol geldim, geldim gördüm gün batdı (téy çınar, méşe ağacı deryanın qırağında. Bu Astara'dan, Meşed'den gelen yol kimi téy yol derya qırağı gelir), çıxdım gördüm çalağan yuvası var çınarda; dédim: meni qurt quş yéer; çıxdım o yuvada otdu.

- Şah sağ olsun o yuvada otdu, axşamnan ayın qarannığıdı biyez kéçmiş idi gördüm derya şaqıldadı bir héyvanat... dédim: vay dede! öldürdüyüm ne ise gelir, meni ağaşdan öldüre yée; o öldürdüyümün yoldaşdı. Déyér: geldi, benim o ağaş ki yuva var idi; orda onun indi, éle bil, béle [lambda ışığı] ışıq saldı; méşe oldu günüz, éle bil gün çıxdı. Ot burdandı[dizden] yédi yédi, doydu; seher ağzı geldi, otdu, atıldı deryaye, çıxdı gétđi. Déyér: dédim: ede! sen Selim Cefayxuruş olasan muna bi çâre élemiyesên! Gétđim deryanın qırağında torpağ apardım sarı torpaxdan yéddi béle papax qayırdım; getdim yığdım ağacın dibine; bir bir qoydum başıma çıxdım ağaca, bir bir qoydum başıma çıxdım ağaca; orda yéddisin de topaladım éledim béle; ay Allah bu géce de o geléydi! Axşamnan biyez geçmişdi derya şaqılladı, şaqıllayanda gördüm heniz héyvanat çıxdı, geldi heniz ışığı saldı heniz yérinde. Başladı otdu otdu; gétđi uzağa, éndim aşığa şaxadan éle zıgı béle apardım qefilden atdım ışığın üstüne; zıg süpürdü basdı, ışıq qaldı altında. O héyvanat bi fişarınan

geldi, geldi çınarın yéddisin vurdu; (ne qudretde héyvanat ıdısa) sındı ağaş dayandı birbirine, sındı ağaş dayandı birbirine; vay éledi aşdı. Seher gördüm bu héyvanat dört gamış boydadı, şişib hadavadan çıxıb. Düşdüm çekişinen vurdu qıçın sındırdım, qolun sındırdım, başın ezdim ışıǵı çıǵartdım. Bu ışıǵı çıǵardanda munun bedeni terpendi, déme; derya nuru derya nuru buyumuş. Getdim onu бүkdüm paltara zada, qoydum heybenme; Allah, Mehemed, ya Eli! yolu aldım elime. Azacıx gelmişdim, gördüm ağacın dibinde bi kişi oturub. Ay emi! eviz hardadı? Dédi: bala bala bala! Qadaan alım, meni dala götür, bu tirin dalı bizim eyimizdi, éle bu tirin dalı bizim eyimizdi. Meni déuér: götdüm munu dalıma, yériye bilbirem; irizin kimi yapışdı mene. Dédim: Emi! Be niye béle éléysen!? Dédi: sennen meninki gétđi qıyamete. Dédi: bize qayışpaça déyeller; her kesin dalına minsek ne yése işse éle bizi, o dalında ne qeder ömrü var... çöle de gétse ba-hem géderik. Ne qada ylvardım ... Dédi: Gétđi qıyamete. Ay Ebelfez! men geldim ne yavazı deyişdim, otudum ağladım, Allah'a yad-bud éledim, on iki imamı, yüz yirmi dört min péyqemberi çağırdım.

- İlahî! bu geldi benim küreyime yapışdı; men ne cür éliyeceyem! o yére geldim çıxdım, gördüm burdan élat gédirmiş, oba gédirmiş, köşk tikilmmiş, alaçıq tikirmişler. Gördüm boranı denesi düşüb bu boyda bi boranı, ağ boranı; munu götdüm başın kesdim, için qazıdım; susuyanda muna munnan su vérirem, ağacın qurusunnan yıǵıram (téymiş ağacının), bu da yéér, men de yéérem. Bi yérde gétđim gördüm yük daşının dibine bu béle aǵı düşüb. Allah çox şükür qerib currandı. Aǵını qoydum cibime, bu da küreyimde yuxluyub; munu oq_qede dolandırdım daǵda yéđi işdi susudux, dédi ; gédek su içek; suya gelende yavacalı o aǵını saldı o boranın içine, ezdim barmaǵımnan, suyunan yarısınacan doldurdum; öz aǵzıma getirende meni vurdu – vér men içim; aǵını vérdim muna işdi; o zaman başın saldı dişliyende tutdum, ellerin tutdum, atıldı düşdü, düşdü yére. Ezdim qolun qıçın, öldürdüm, avıq avıq éledim. Bir hefte yol geldim, géce geldim qapımıza.

- Emi qızı qapını aç, men Selim Cefayxuruş'am. Dédi: oq_qede Selim Cefayxuruş gelib meni alladıb axırı sensen, axırı sensen, hés moqe men qapını açmaram; gét kirpit al, geti qapıda çek; görüm; ya çıraǵ al, görüm Selim Cefayxuruş'san qapını açım. Déme; şeherde adam öldürmüşümüşler; şeher hökmet

nızam imiş geşti var imiş, şəheri dolanırmışlar, gétđi, çırağ alanda tutdular. Adam öldüren, qtil, şəhri yaranın biri budu.

- Meni onnan getirib zindana salıblâr, şah sağ olsun. Şah getdi ona cayze vérdî; şahın da başının ağrısı toxdadı; o derya-nurun da vérdi şaha.

- Sağ olub şad yaşıyasız. Allah sizi sağ élesin bé-heqq-i Hüseyn, işizi irast getisin. Tamam Türkiye, Azerbaycanı qardaşlarımıza da mennən salam yétirîn.

Yedinci Masalın Epizotları:

1. Bir padişah vardır. Bu padişahın başı çok ağrır ve vezirine bu ağrıya bir çare bulmasını söyler.
2. Vezir, zindanda Selim Cefayhuruş adında bir mahkum olduğunu ve onun, başından geçenleri anlatınca padişahın baş ağrısının geçeceğini söyler.
3. Selim Cefayhuruş padişahın huzuruna gelir ve başından geçenleri anlatmaya başlar.
4. Selim amcasının kızıyla evlenmek üzereyken kıza talip olan bir adam ve bu adamın kardeşleri Selim'i kaçırmak için yedi kardeş Selim'i günlerce gözleri bağlı bir şekilde tutsa ederler.
5. Selim bir gün gözlerindeki bağı açar ve bir ormanda olduğunu görür. Çok korkarak bir ağacın kovuğuna saklanır.
6. Selim saklandığı sırada koyun büyüklüğünde üç kuşun su kenarına indiğini görür. Bunlar sihirli güçlere sahip olan üç kızdır. Kızlar üzerlerinden kuş giysilerini çıkarıp yıkanmak için suya girerler. Selim, kızlardan birinin giysisini alıp kaçar.
7. Kız sihirli giysiyi arar. Selim de kendisini ormandan kurtarmak şartıyla giysiyi kıza verir.
8. Kız, Selim'i saraylarına getirir, durumu padişah olan babasına anlatır. Padişah Selim'i affeder; onu kızıyla evlendirir. Selim'in bu kızdaki iki çocuğu olur.
9. Bir süre sonra Selim evini özler ve gitmek için padişahın izin ister. Padişah ona izin verir ve Selim'i götürmesi için kuş görünümünde bir adamı çağırır.

10. Kuş, Selim'i de alarak göğe yükselir; ancak ona ne olursa olsun gülmemesi gerektiğini söyler. Gülerse, Selim'i aşağı bırakacağını söyler. Selim, şehrin üzerinden geçerlerken orada yaşayan tuhaf insanları görerek güler. Kuş denizin ortasından geçerlerken Selim'i aşağı bırakır. Selim denizin ortasında bir adaya düşer.

11. Adada maymunlar yaşamaktadır. Bu maymunların içinde bir de kırmızı maymun vardır. Diğer maymunlar Selim'i bu kırmızı maymunla evlendirirler. Selim'in bu maymundan bir oğlu olur. Bu oğlanın vücudunun bir yanı insan, bir yanı maymundur.

12. Olayı dinleyen şah gülmeye başlar, çok eğlenir.

13. Selim, bu maymunla yaşamaya dayanamaz. Adadaki sazlıklardan bir sepet yapar; oğlunu alır ve kaçmaya çalışır. Maymunlar Selim'in peşinden yüzerek çocuğu ikiye bölerler ve kendilerine benzeyen tarafını alıp giderler.

14. Selim, sepetle bir başka adaya gelir. Bu adada bir kızla karşılaşır; bu kız İngiliz padişahının kızıdır. Padişahın gemisi batınca kız bu adada tutsak kalmıştır. Selim bir sepet daha yapar ve kızı bu adadan kurtarmak ister. Kız, sepete bineceği sırada, babasından hatıra kalan altınlarını almaya geri dönünce dalga sepeti alıp götürür. Kız adada kalır; Selim gider.

15. Selim altı gün denizde yolculuk yaptıktan sonra, karaya çıkar. Bir şehre gelir; ancak burada kimseler yaşamamaktadır. Selim, bu şehirde bir gariplik olduğunu sezer; bir evin damına çıkar ve orada yatar.

16. Gece, denizden dört kamış uzunluğunda bir yaratık çıkar. Bu yaratık şehri dolaşır, yiyecek bir şeyler arar. Yaratık bir şey bulamayınca denize döner. Selim ertesi gün bu yaratığa bir tuzak kurar ve onu öldürür.

17. Selim ertesi gün de bir kuş yuvasında uyur. Gece, deniz yine çalkalanır ve öldürdüğü yaratığın hanımı denizden çıkar. Yaratığın vücudunda bir ışık vardır ve bu

ışık her yeri aydınlatır. Selim ertesı gün bu yaratığı da öldürür ve vücudundaki ışığı alır. Bu ışığa denizin nuru denmektedir.

18. Selim yoluna devam eder. Yolda bir adamla karşılaşır. Bu adama kayışpaça denmektedir ve adam yakaladığı kişiden ayrılmaz, onun sırtından geçinir. Selim bu adamdan kurtulamayınca onu öldürmek zorunda kalır. Bu haber şehirde duyulur ve polisler katili aramaya başlarlar.

19. Selim akşamleyin amcasının kızının evine gelir ve kapıyı alar. Kız kapıyı açmaz. Kız Selim'e bir kibrit akıp yüzünü göstermesini, kapıyı ancak o zaman açacağını söyler. Selim kibriti yakınca yüzü görünür. Polisler onu yakalarlar.

20. Selim, şaha kendisinin zindana bu yüzden atıldığını söyler. Başının ağrısı geçen şah Selim'i affeder. Selim de şaha, yaratıktan aldığı denizin nurunu verir.

Yedinci Masaldaki Motifler

P 10. Padişah

Padişahın başı çok ağrıtmaktadır.

P 110. Kralın vezirleri

Vezir, padişahın baş ağrısını geçirmesi için Selim'i zindandan çağırarak başından geçenleri anlatmasını ister.

H 11. 1. Baştan geçeni hikâye etme

Selim yaşadığı maceraları padişaha anlatmaya başlar.

R 39. Çeşitli kaçırmalar

Selim, sevdiği kızla evlenmek üzereyken yedi kardeş tarafından kaçırılıp ormana bırakılır.

Z 71. 1. Formel sayı: 3

Selim, ormanda koyun büyüklüğünde ve kuş görünümünde üç kız kardeş görür.

D 350 Kuş-insan

Uçarak gelen kızlar su kenarına inerler.

F 900. Olağanüstü hadiseler

Kızlardan biri üzerindeki kuş elbisesini çıkarıp suya girer.

K 410. Çalıntılar

Selim kızın çıkardığı postu alıp bir kenarda saklanır.

F 260. Perilerin davranışları

Kızlar Selim'i bulup kendi saraylarına götürürler.

T 100. Evlenme

Selim peri kızlarından biriyle evlenir.

C 700. Çeşitli yasaklar

Selim'i ailesine götürmekle görevlendirilmiş kuş, onun uçarlarken gülmesini yasaklar.

C 920. Yasağın kırılması

Selim, bir ülkenin üzerinden geçerlerken tuhaf insanlar görür ve onlara güler.

Q 400. Çeşitli cezalandırmalar

Kuş görünümündeki muhafız, yasağa uymayan Selim'i denizin üzerinde uçarken aşağıya bırakır.

B 601. 7. İnsanla maymunun evlenmesi

Selim bir adaya düşer ve burada bir maymunla evlenir; bu maymundan bir çocuğu olur.

F 500. Olağanüstü kişi

Selim'in oğlu yarı insan yarı maymundur.

R 110. Esirlikten kurtulma

Selim sazlardan yaptığı sepet sayesinde adadan kurtulup başka bir ülkeye gelir.

G 531. Çok büyük devler

Selim geldiği ülkede denizden çıkararak herkesi yemiş olan bir devle karşılaşır.

G 512. Devlerin öldürülmesi

Selim, sırasıyla iki devi de öldürür.

E 80. Suda hayat

Devin karısı da sudan çıkar ve bu devin karnında denizin nuru vardır.

N 700. Tesadüfi karşılaşmalar

Yoluna devam eden Selim, yolda kendisine musallat olan bir adamla karşılaşır.

Q 211. Öldürerek cezalandırma

Selim, asalak gibi yaşayan adamı ondan kurtulmak için öldürür.

R 41. 3. Zindana hapsetme

Adam öldürdüğü duyulan Selim yakalanarak zindana kapatılır.

Q 10. Mükafatlandırılmış işler

Anlattıkları sayesinde padişahın baş ağrısı geçer ve padişah onu ödüllendirir.

D 810. Sihirli nesnelerin hediye edilmesi

Selim minnetini sunmak için padişaha denizin nurunu hediye eder.

Sekizinci Masal⁶¹

İki Qardaşın Nağılı

Déyelle, iki qardaş var ımuş; buların biri çox sirvet-mendimiş, biri eciz imiş; yanı bizim dile gelen gédaylıx falan élermiş. Bu qardaşı ki sirvet-mend idi; görür baba, bının (Buna déyélla “Bunun qardaşıdı.”) abırına bâis olur. Aparır bını; bi dene der-betdê, meselen bi dene cengelistan yérde köhül var ımuş; aparır bu qardaşın ötürür ora; déyér: Men bu sirveti, bırdan emele getimişem, bu köhülden. Bu géce qalır orda, qalannan sonra, gécenı müddet géçennan sonra görür (bizim dile gelen) bi dene ayı geldi bu köhüle, bi dene canavar geldi, bi dene tülki. Bu da bi mehelde özün mesel ayın oyunnan çekib üstüne, yatıb orda, mesel otdan elefden o köhülde vérib... ki bular görmüyele. Sora bular birbirine déyér ki: Qardaş, ser-güzeştüzi danışun, görek, ne kesb élésüz!? Bının biri, bu tülki déyér: valla, bu ketde ki var, bu kendin mal héyvanı ora çıxâr; orda bi dene xezâne vardı. Men, mal héyvan gédennan sora, mal héyvan onu dırxaxlar, üsdün açâr; mal héyvan gédennan sora men géderem onun üsdün örterem. Bu canavar da déyér: valla, bu ketde bi dene ki sürü var; onun içinde qara qoyûn var, onun meğzi her derde dermandı. Men de o qoyunu güderem ki ele getirem; gir vérmez. Bu yâru da eşidir. Bu ayı da dédi ki: valla, burdaki bu elan, mesel, şahlıq vardı, buların su yoxlardı; o şahın bağının içinde bi dene çéşme vâr; olar bilmiller. O ayı, pelek de (Türküsü) suyun şırıltısına yatar; su ki şırıllar, üsden töküler; qorxusunnan géder orda yatar ki xorullıyâr, xorullıyanda mesel şıkar-van eşider ki bu, burda bu şır var geler bura. Bular diyélle, durulla, dağılılla. Bu yâru durur, gelir ordan; güdür, görür, belé, mal héyvan ki ora çıxardı; orda bi tülki geldi, bu cür elineni, bu cür torpağı yığdı, geldi gördü, bırdı bi dene xezâne var. Bını çığartdı, apardı évine; bını satdı bi qedri, geldi çobanın yanına, dédi ki: Bu qara qoyun kimindî? Dédi: Mesel filanınındı! Dédi: Bını satsala; néçiye véreller? Dédi: Mesel, satsala, vérelle elli mine. Dédi: Men yüz min vérrem bu qoyuna. Bu qoyunu getdi, kesdi; bının meğzın qurutdı yığdı bi dene desmala, saxladı; saxlıyannan sora, bir gün bu şahın da bi dene qızı var ıdı; bu lal ıdı, Türküsü danışmırdı; néçe dene düktür gelmişdi bına béhésam mualıca éliye, éliye bilmemişdi; o düktüreri yıgıb zindâni élemişdile; bu yâru hemin o qoyunun meğzinen, yığdı bi dene şüşüye geldi:

⁶¹ Bu masal, II. Kaynak Kişi tarafından anlatılmıştır.

Men düktürem, derbarın qabağında bu yan o yana gédir; xilese bını tutdula apardıla şahın yanına; dédi: Bax, eger sağaltsûn bu qızımı vereceyem sene, sağaltmasun; seni öldüreceym. Dédi: éybi yoxdu! Kağaz vérdiler, kağaz aldılar. Ağa, bu dédi ki: (qızı getdile bi dene bu cür menzil [masalın anlatıldığı odaya benzetiyor]) gereh xud-u-beni ola, hêş kes olmıya. Bu meğziden; Türk'ün meseli; qoydu bi dene bi şeyin başına, piledi bu qızın burnuna; qız ayıxdı, danışdı.

Xeber vérdile ki şah, bes cereyan bu cürdi, senin qızun day danışır. Geldile, gördüle; dédi: meni istiyen bu zada enâm; bına doyuncax pul vérdiler. Pul vérdiler, bu da sirvet-mend oldu; bu qardaş ki eciz idi sirvet-mend oldu. Yanı dünya evez evezidi! Sora bu böyük qardaş ki vardı; bu vırdı eciz oldu. Bir gün geldi, bu qardaşı gördü, baba, şahlıxda şah olub. Bu eciz qardaş ki, bunu aparmışdı orda héyvanat béyinnen apara, bu gelip şah olup. Bir gün geldi, bu qardaşına qonağ oldu; dédi ki: qardâş, sen bu şahlığı ha yannan elüve getdün!? Dédi: Hemin yérdeki sen meni apardun, qoydun o köhüldê, men bu şahlığı ordan emele getdim. Çün bu aparmışdı ola, onu qoumuşdu orda, héyvanat onu béyinnen apara. Bu qardaşı ki ecizlemişdi, bının déyişinen gétidi ora, gene géce gördü, hemin héyvanatdar geldilêr hemin köhüle; gelennen sora, dédi: qardaş, o sfer bırdı adam-zat var ımış; nemene démişik emel éliyiple. Durun bıranı axtarâx; görek, adam-zad olsa; tutax, öldürek, bizim sirrimizi bû açıpdı. Durdular, hemin yérde bu adamı... Çün bu onu aparmışdı, orda héyvanat béyinnen apara; he, odu ki bular ayıxdıla, mını tapdılar. Bını, bu adamı bırdı béyinnen apardılâ.

Sekizinci Masalın Epizotları:

1. İki kardeş vardır. Bu kardeşlerden biri çok zengin, öteki ise çok fakirdir. Fakir olan dilencilik yapar.
2. Zengin olan, insanların onun hakkında konuştuklarını duyar. Herkes, kardeşine yardım etmediği için onu kınamaktadır.
3. Zengin olan, bir hile düşünür. Kardeşini öldürmek için bir mağaraya bırakır. Kendisinin servetini bu mağarada edindiğini söyler, kardeşini kandırır.
4. Bu mağaraya akşam bir kurt, bir ayı ve tilki gelir. Adam, bir hile ile otları üstüne kapatıp hayvanlardan gizlenir, onları dinlemeye koyulur.
5. Hayvanlar birbirlerine yaptıkları işleri ve maceralarını anlatırlar.
6. Tilki, bir köydeki tepede hazine olduğunu söyler. Bu köyün tüm hayvanları oraya otlamaya gelirler, hazinenin üstünü otlarken açarlar. Bu tilki de o hazineyi korumakla görevli olduğundan, üstünü kapatır.
7. Kurt, o köyde bir koyun sürüsü olduğunu ve içlerinde de bir kara koyun bulunduğunu söyler. Bu kara koyunun beyni her derde devadır. Kurt da bu koyunu koruduğunu söyler.
8. Ayı da memlekette su sıkıntısı olduğunu, yalnızca şahın bağında bir çeşme bulunduğunu söyler. Bu çeşmeyi kimsenin görmemesi gerekmektedir. Ayı bu çeşmenin başına yatar, horuldar; çeşmenin su sesi duyulmaz. Gelen avcılar da ayıyı görünce kaçarlar.
9. Bunları öğrenen adam ertesi gün gidip hazineyi bulur. Ardından, elindeki parayla kara koyunu sahibinden alır.

10. Bu ÷lkedeki şahın da bir kızı vardır. Bu kız dilsizdir. Hiçbir doktor ona derman olamamıştır.

11. Adam, şahın huzuruna çıkar ve kızını iyileştireceğini söyler. Şah kızını iyileştirirse, kızını ona vereceğini, yoksa kendisini öldüreceğini söyler. Bunun için kâğıt imzalarlar.

12. Adam, kara koyunun beyni ile kızını iyileştirir. Şah, buna kızını verir. Fakir adam zengin olur.

13. Zengin olan abisi ise fakirleşir. Kardeşinin ise zenginleştiğini öğrenince yanına gelir. Olayı öğrenince hemen o da kardeşini götürdüğü mağaraya gider.

14. Ayı, tilki ve kurt mağarada gizlenen bir adam olduğunu ve onların sırrını öğrendiğini anlarlar. Mağaraya geri dönüp adamı öldürmek isterler.

15. Mağaraya zengin olmak için gelen ağabeyi hayvanlar yakalar ve onu öldürürler.

Sekizinci Masaldaki Motifler

P 251. 5. İki erkek kardeş

Biri zengin, diğeri fakir olan iki erkek kardeş vardır.

H 825. Zengin ve fakir adam arasındaki farklar

Fakir olan kardeş iyi niyetlidir; ancak zengin olan hırslı ve kötü niyetlidir.

K 850. Hileli oyunlar

Zengin adam fakir olan kardeşini öldürmek için onu mağaraya bırakır.

K 2211. Hain erkek kardeşler

Zengin adam kardeşini öldürerek ondan kurtulmak ister.

A 2286. Hayvanların özellikleri

Mağaraya gelen ayı, kurt ve tilki can sıkıntılarını geçirmek için birbirlerine maceralarını anlatırlar.

K 500. Hile vasıtasıyla tehlike veya ölümden kazanç

Fakir adam kendini otlarla saklayıp bir köşeden hayvanların anlattıklarını ve hazinelerin yerini öğrenir.

N 500. Meydana çıkarılan sahipsiz hazine

Konuşulanları dinleyen adam ertesi gün hazineyi çıkarır ve alır.

P 40. Padişahın kızları

Padişahın dilsiz bir kızı vardır.

H 1011. Padişahın kızı ile evlenebilmek için yapılması gereken vazifeler

Padişahın kızını iyileştiren kızla onunla evlenebilecektir.

F 950. Olağanüstü tedaviler

Adam kara koyunun beyninden bir ilaç yapar ve padişahın kızını iyileştirir.

N 130. Şans ve kaderin değişmesi

Fakir adam padişahın kızıyla evlenir.

N 181. Zengin ve fakir adamın talihi

Kardeşinin padişahın kızıyla evlenip zengin olmasına şaşırان hain kardeş daha çok zengin olmak için mağaraya gitmeye karar verir.

Q 211. Ölümle cezalandırma

Ayı, kurt ve tilki, sırlarını ortaya çıkaran kişinin hain zengin kardeş olduğunu sanarak onu parçalayıp yerler.

Dokuzuncu Masal⁶²

Qurdun Nağılı

Bi şaxsın üç qızı var idi. Üş dene qızı var idi. Bu gédır, bu qızlarına paltar aldı, qayıdıb gelirdi. Geldi bi quyunun qırağına su içirdi, su içirdi; suyu işdi. Dédi: Xudâyâ çox şükür, Allah çox şükür! Birden quyunun börünnen bi dene qurd atıldı. Dédi: Kişi, meni néyniridin? Menim adım Şükür'dü. Dédi: Ay Allah'ın héyvani! Néce benim...

- Yox éy! Dénen néynirdin?

Dédi: Eslen men seni tanımıram.

- Hardan gelirdin?

Dédi: Qızıma paltar alırdım. Dédi: O qızın birin mene vérdin, canuyu qutardın eger; mene vérmesen, seni öldüreceyem. Dédi: Meni öldürme, gédim qıza déyim görüm dene. Ağşam munun xanımı otumuşdu, qızları otumuşdu; kişi geldi évine. Gördü, xudâyâ! Kişinin özüne ölü sureti çekilib. Dédi: Bê! Kişi niye bu vezdesen, sene n'olub. Dédi: Arvad axtarma, bi dene qurda ras gelmişem, qurt déyér: Qızın birin vér mene.

- Baba bi béle bi şey olâr!?

Bu qıza, böyük qıza üz tutdu, dédi:

- Hindi Allah işimi qutarıb qurdum qalıb!

Ortancılına dédi:

- Baba, indi Allah benim işimi qutarıb, indi qurt qalıb!

Xırdası dédi: Dede, sen ölünce qoy éle meni qurd aparsın. Kişi éle qapıya çıxanda gördü qurt hayatda durub. Qurt qızı götdü, çıxdı gétđi. Apardı, déme; o quyunun altınnan munun meqqâresi var imiş. Gétđi, gördü xudâyâ! Bu gurd o qede zenen öldürüb, o qeder adam öldürüb. Yérin altda munun bi dene tünel ki, yéri var imiş; bi qurdu orda bağléyıb, birin orda bağléyıb. Qıza dédi: Bilirsên néyniyeçisên? (bilmirem bu dağıstannarda héyvanat danışmaz, bu neyin kimiş, özüm de teecübem) Döşün birin -bir pıçağ vérdi- kesib; o meem dedemdi, o da nenem; heresine birin atacağsan, oturacağsan burda. Gédérem, eger kesmesen; seni, öldüreceyem. Qurt çıxdı, gétđi. O qede ağladı ağladı, ağladı ağladı. Böyük direk var ıdı qızıldan bu

⁶² Bu masal, IV. Kaynak Kişi tarafından anlatılmıştır.

zanda, o yérin altında. Allahın qudretinen o direhden bi dene qapı açıldı. Qapı açıldı, bu qız qaşdı girdi ora; qapı mülheq oldu. Qurt geldi. Geldi, gelennen sonra xeber aldı öz dede nenesinnen. Dédi: Girdi o direye.

- Baba! Direhde bi şey yox, qapı yox, meqqâre yox; hardan girdi!? dédi: éle girdi o direyê, direk hamarrandı. (Hezret-i Yahya péyqember Allah-um meslli ala Mohemmed'in ve al-i Mohemmed çınara girib hamarranan kimi). Qurt bu direyi söhdü çıxatdı, apardı köşende yesiz bi deriye atdı; başladı munu güddü. Güddü.

- Men bu qız getirmişdim, girib bu dereye.

O vede güddü, patşahın oğlu, iki dene tay tuş cavannan şikara çıxmışdı; gördü dere de bi şey béle parılıyır, déyersen; çırağ yanér. Geldi gördü bu canda bi dene qızıldan direhdi, üş métir, dört métir. Birine dédi: Düş; direyi götdüler, biri aldı atın qucağına. Direyi götdüler geldiler. Getdi, otağ diktirirdi, vurdu otağına şahın oğlu. Vurdu otağına, vurdu otağına direyi; vurannan sonra bi gün munun nenesi qeze pişirib qoymuş idi (otağı dikdirib başa gelib); şahın oğlun geldi. Nenesi dédi: Ay bala! Qezeni pişirib qoymuşam direyin dibine, gét qezeni yé. Geldi gördü boşdu. Ha büyüün gördü yoxdu, ha seher gördü yoxdu, ha birgün gördü yoxdu; teecüb éledi. Nenesi dédi: ay bala! men sene qeze pişirib qoyuram orâ; gédirem éşiye geib görürem yoxdu. Gede geli, yatdı bi yérde, qezeni qoydu ora; gizdendi munu güddü. O qede güdü, gördü bi dene qeşeh xanım direhden çıxdı düşdü yére; daraşdı éle qezeni yéyende geldi tutdu.

- Be xanım! günde benim qezemi niye yéyirsen!?

Dédi: qısmet meninkidi. Nenesi qaşdı şaha hay saldı; töküldüler, geldiler.

- Be bala sen neyin kimisen!?

Dédi: éle cereyan bucür. Da démedi meni qurt getirib, démedi meni qurt getirib. Qırx gün qırx géce bu qıza toy tutdular. Patşahın oğlu munu aldı. Bi gün köşene gétmişdi, neye; gördü bu qurt geldi munun yaanna. Qurt muna el qavzadı: Meni öldürme (bi qurt danışâr!). Dédi: No_olar men sene it olam; dâimi senin hende verin, géce qapında yatam; neq_qede etrafdan sene düşman gelse; men onu hifz éliyem. Meni sen... (qurdam. Néc_oli qurd olanda), mene çörey ât, dâimi yatım qapında, ha yana da gét sen, vehşi héyvan zad sene ras gelse, men onu hifz élerem. Qurt düşdü munun yanına geldi. Qızın da bi oğlu olub aradan bir il, iki il kəcib. Qız görceh tanıdı, gördü henüz qurtdu. Day sâbına déye bilmedi; baba! bu qurdu; seni de

öldürecek, meni de. Utandığından démdi ki meni bu qurd aparmışdı. Dedesi gördü da tapa bilmedi; qız néc_ oldu. Qız üreyi saşdı. Dédi: Sed-dersed meni öldürecek. Bi gün géce yarı gördü qurt qapını aşdı kécđi içeri; yapışdı munun qolunnan:

- Dur ayağı.

Yapışdı munun qolunnan:

- Dur ayağı.

Ha erin döydü, hay vurdu, hay döydü; atdı béle, atdı béle; gördü erinnen hesâme yoxdu; déyirsən ölüb. Erinde muna émqâmat olmadı, erinde muna émqâmat olmadı. Çöle çıxanda gördü bi kasa suyun içinde bi béle ala şey vâr; işliyér kasanın içinde, suyun içinde. Day munu qurd aparır qızı. Elin atdı éle bu ışığı, kasada götdü çırpdı yére sındı; sınında gede içerde vey éledi, çığırdı. Dème bu yuxu bi şeyimiş; atmış ımış eslen şehir bötöy yuxuya gétmiş imiş. Ne cür cādûger idi, ne cür séhrkar idi. Munun çığırtısına eri oyandı, dik sıçradı qapıda, elinde şemşir, qızı tutdu, qurt gétđi. Hay düşdü şehre. Patşah geldi.

- Baba bu ne cereyandı!?

Dédi: Emi! Allah'dan gizlin deyí, senden ne gizlin; bi dene qurt é béle adamı qırıp, henüz qurduydu... Meni direhde bu cür Allah hıfz éleyib. Dédi: Bala, yérin bilirsən o quyunun? Dédi: Emi! bilirem. Patşah destur vérdi; léşger çehdiler. Qız geldi quyunu nişan vérdi. Döre qazdılar; qurt dème; quyuda yatmış ımış. Qurdu tutdular öldürdülêr, dedesin de öldürdüler, nenesin de; orda mehvi nabud élediler; tamam ne qede cenâze çıxartdılar ordan.

Dokuzuncu Masalın Epizotları:

1. Bir adamın üç kızı vardır. Bu adam kızlarına elbise almaya gider.
2. Adam eve dönerken karşısına bir kurt çıkar. Kurt, adama nereye gittiğini sorar. Adam da kızlarına elbise aldığını ve eve gittiğini söyler. Kurt, adamın kızlarından birini kendisine vermesini ister. Adam bunu kabul etmezse, onu öldüreceğini söyler.
3. Adam eve gelir; ancak çok üzgündür. Başından geçenleri anlatır. Büyük kızına gider ve sorar; ama kız kurda gitmeyi kabul etmez. Ortanca kızı da aynı cevabı verir. Küçük kızı ise babasının ölmesini istemez. Kız kurda gitmeyi kabul eder.
4. Kurt kızı alıp bir kuyuya getirir. Bu kuyuda kurdun öldürdükleri vardır. Kurdun annesi ve babası da bu kuyuda yaşamaktadır.
5. Kurt, kıza bir bıçak verir ve kızın etinden keserek anne ve babasına vermesini ister. Kurt kuyudan ayrılır. Kız ağlar.
6. Kuyuda altından bir direk vardır. Bu direk Allah'ın kudretiyle açılır ve kız içine girer. Kurt geldiğinde anne ve babasından durumu öğrenir. Direkte hiç kapı olmaması nedeniyle kurt bu işe şaşırır. Direği götürüp hiç kimsenin olmadığı bir yere atar.
7. Şahın oğlu ve arkadaşları avlanmaya çıkarlar. Şahın oğlu bu direği görür ve eve getirir. Direğin içinden bir kız çıkar.
8. Kız şahın oğluyla, kırk gün kırk gece süren bir düğünle evlenir. Aradan bir iki yıl geçer. Kızın çocuğu olur.
9. Bir gün kurt, kızın karşısına çıkar, ondan özür diler. Bir daha ona zarar vermeyeceğini, onu hep koruyacağını söyler. Kurt karşılık olarak yalnızca kalacak bir yer ve yemek ister. Kız da kurda inanır.

10. Bir gece kurt kızın odasına girip onu yakalar. Kız kocasını uyandırmaya çalışır; ama şahın oğlu adeta ölü gibidir.

11. Kız kurtla dışarı çıkar, yürürken bir kasa görür. Bu kasanın içinde su ve bu suyun içinde de değişik bir nesne vardır. Kız bu nesneyi alıp yere çarpar. Bu nesne kurdun yaptığı bir sihirdir. Bu sihir sayesinde bütün şehir derin bir uykuya dalmıştır.

12. Nesne parçalanınca şahın oğlu kalkar, kızın çığlıklarını duyar. Oğlan dışarı çıkar. Kurt hemen kaçır.

13. Kız başından geçenleri şahı anlatır. Şah kurdun saklandığı kuyuya gidip onu ve ailesini öldürür. Kuyudan pek çok cenaze çıkar.

Dokuzuncu Masaldaki Motifler

P 234. Baba ve kızları

Bir adamın üç kızı vardır.

B 211. 2. 4. Konuşan kurt

Kurt, adamın önünü keserek kızlarından bir tanesini kendisine varmesini, yoksa adamı öldüreceğini söyler.

R 10. Esir olma

Küçük kız babası için kendisini feda edip kurdun esiri olur.

D 1150. Sihirli eşyalar

Kız kurdun yaşadığı tünelde bir altın direk bulur ve direktan açılan kapıdan içeri girer.

P 30. Padişahın oğlu

Kurt, direği alıp dışarı atar ve padişahın oğlu direği beğenerek eve getirir.

T 100. Evlenme

Kız direktan çıkar ve padişahın oğluyla evlenir.

K 850. Hileli oyunlar

Kurt, kızın yanına gelerek yaptıklarından pişman olduğunu ve kızı hizmet etmek istediğini söyler ve kızı kandırır.

D 1070. Sihirli nуска

Kurt, bir kabın içindeki suya sihirli nuskayı koyarak şehirdeki tüm insanları uyutur.

D 799. Sihirin bozulması

Kız sihirli nuskayı parçalar ve sihir bozulur.

Q 211. Ölümle cezalandırma

Padişah kurdu ve ailesini öldürür

Onuncu Masal⁶³

Mirvârid Tesbéh

Bir gün vezirinen pâşâh yolunan, xıyabanınan gédéydile; bizim öz dilimiz; tengéynen gédéydile. Pâşâhınan vezir, ikisi bir dene mirvârid tesbéh gördüle yola düşük. Bu mirvârid tesbéhe ağa da bu yannan elin atdı, vezir de bu yannan elin atdı; bu dédi: Menimdî! o dédi: benimdî. Ağa bular behs éledile tesbéh de baha qimet imiş. Pâşâh dédi: vezir sağ olsun, sen indi zülm élemê, sen mennen siddisên, sen benim dedemün vezirisen; indi gel dâstân-i ser-quzeştimizi danışağ, her kesinki çox olsâ... Vezir qebul éledi, vezir qebul éledî; dédi: Xéyli xob! İndi sen dâstânun déyésen dé; ya men déyérem déyim; icâze vérésên!? pâşah icâze vérdi, vezir dâstânın başladı.

Vezir dâstânın başladı, vezir dédi: qıblé-yé âlem sağ olsun! sen şah döydün, senün dedün rehmedik şah idi; men de xıyabanınan gédéydim; bir dene quru kelle atılér, déyér: men qırx qan élemişem, qırx birin de éliyeceyem. Bu mene yéke geldi: ölen köpöyonun quru sümüyü! Héle belê oğlasan! qırxın öldürübsen, qırx birin de éliyecehsên!? Men mını getdim, acıgımnan tökdüm deste dibege, deste dibege döydüm, mını tökdüm valadan eledim, tökdüm bi dene şüşie, qoydum refe. Ağa! bu qaldı burdâ. Bir gün benim bi dene qızım var idi, övde bâkire qızım var idi. Bir gün bu qız dédi: men sancılanmışam, baba! sancılanmışam, öléyrem. Öléyrem! dâ ö cür oldu ki biz day bunı villedik övde, qap bacanı berkitdik, ocür bize eziyet éledi munun nâlesi. Bu qız bura ora el atér, o şüşede o davanı görér, onnan götürér, bi ke tökér eline, atér ağzına; munın ağrısı toxtér, sancısı toxtér. Sancısı toxtér, ağa! biz geldik dédile qızın sesi kesilib, biz xoşhal olduq, qızım no_oldu sene!? Dédi: ağa! siz davânı qoyubsuz orda, meni öldüréysiz. Nemene davası!? Dédi: odéy bâ, şüşedeki ağ dava. Men bildim ahvalat nemenedi. Vezir déyér ê! Men bildim ki burda bir iş vâ. Ağa! bês gün, on gün, bês aylığ olanda, dörd aylığ olanda qız hâmile oldu. Qız oldu hâmile, Qız oldu hâmile; bilaxire indi ne vesiléynen munu zâyıman éledi, néyledi bi dene oğlu oldu.

- Bu yannan bu oğlanın dedesi yoxdu, mene tôhindî; o yannan da ki xob, olub dâ; onu Allah yaradıb, men néynim! Belé! o mesleye men gûş be-zengem; görüm

⁶³ Bu masal, V. Kaynak Kişi tarafından anlatılmıştır.

axı! bu necür qırx birdene qan éliyecek! Ağa! bês gün, on gün oğlan yékeldi; oldu on bês, on altı sindindê, oldu teqriben cavân. Cavan oldu, pâtşah dédi ki bir dene yuxu görmüşem; o yuxu benim yadımnan çıxıb ve onun têtiri de benim yadımnan çıxıb; eger istiyesüz vezir, vüzerâ, vekil; bu boyda ki mennen huquq aléysiz, yéyész; bunu tapasuz gereh da; xob men ki bir zad bilmirem; siz ki vezirsiz bilesiz gerek de.

- Kişi! biz ne bilek, yuxuda sen ne görübsen! Ağa! bize otuz bês gün vêde élemişdi, vex vérmişdi, qırx gün vex vérmişdi; otuz bês günnükde men ağıléydım; bizi öldürecek dâ, şahdı, démez ki öldüreceyem. O oğlan dédi: baba! niye ağıléysan. Dédim: eh baba! cehennem ol sen de, geç o yana. Dédi: baba! dé da, dé mene da. Menim o söz yadıma yeldi, o quru kellenin déyişi. Dédim: bêt dör, burda bi hésab var! Dédim: belé oğlum! başımıza belâ gelib, şah bir dene yuxu görüb, bizden istér onun hemi eslin hemi têtirin; biz bilmérik; bês gün qalib ölmemizê. Dédi: o bir zat dör ki, onu men bilirem.

- He, övün dağılsın bala! Dé da.

Dédi: Yô! elan démém. Men senün başüvü uca élerem, narahat olma. patşah ki sizi istiyecek ki meclis quracağ, sefir, kebir, qéryi yığılacağlâ; o déyecek ; déyin! Sen déyersen qıblé âlem sağ olsun! Men sen déyen sahatı biléydım, veli; men bu vezir, vüzeranun, vekillerün; gördüm hele; bi fehmi var ya yôx! o qed évde démişem ki bu uşaq örgeñib, o gelsin sen için désin; men géderem, senün başün uca élerem; narahat olma. men de arxéyin oldum munâ. Gétдик patşahun menziline, éyni vâqani men dédim. Dédi: qaçun, oğlanı getirün! Belé! ferraşlar gétdile oğlanı getdilê; qedim memurlara ferraş déyermişle axı. Oğlanı getdilê, çôx izzet tamamınan, munun libas mibası da merbut udu. Xob! menin évimdéydi de, vezirem, varım ıdı. Geldi, dédi: Oğlum dé görüm, men nemene yuxu görmüşem!? Dédi: qıblé âlem sağ olsun! sên gördün, bi dene mejme getdile, qoydula senün qabağuvâ (a! qedim süfre yox idi ki, mejméydi, tabaxçéydi meselem), mejmede qırx bir dene qayrılı loxma var; bu qırx bir dene qayrılı loxmanın sên qırxın yédün, birine gelende bir it atıldı, loxmanı götdü, senün qabağunnan qaşdı. Dédi: he, barakalla! éle odu, odu; sağ olsun veziri, eceb déyib, sen örgeñibsen. Xob! bunun têtiri nemenedi!? Déyér ki qurban! sen onda mejlisi mürexes éle, qoy, gétsin; babam qalsın, sen qal; men déyim. Mürexes éledi, gédenner gétdiler. Dédi: xôb! dé göreğ! dédi valla! benim démeyim ibâretdi ona ki senin qırx bir dene aravadun var; qırxı sene helâldi; biri na-şizedi, biri xarışlıx éléyib;

elan zir-zemide, ferşün altınada qapısı vâr, ordan pille yéér, gédér, burda qırx saxléyıb, qoçu başı saxléyıb, cavan, saxléyıb; bilexire olardan istiade élér. Axırda seni öldürücek.

- He!

- Belé!

Fôrî şemşir, zad şah bağladı; men vezir idim; mene de vérdi, oğlana da vérdi. Ağa! bu arvadi ki burda oturub, bunun lap o baş heremidi; sen déme, éle bu cür oturan yérin altı qapıdî, qatdama qapı. Dédi: dur o yana! Dédi: e, no_olub!? bahanalarına qail olmadıx; bunu qozadıx, atdan qapının aşdıx, endik gétдик aşağı, gördük belé! oğlan déyen düzdü, düzdü. Şah emréledi ki oğlum! sen indi buların qırxının da başın kes (qırx nefer harâmi var ıdı burda). Bu qırx nefer harâminin ki başın kesdi, çıxanda dédi: bu arvadun da başın kes! bu oldu qırx bir dene qan. Qıblé âlem sağ olsun! benim serquzeştım, ecaib serquzeştım bıdı; senin ki nemenedi? dédi: ay béynava vezir! men aparacağam tesbéhi, benim serguzeştım çoxdu. Dédi: xob! dé dâ, seninki çox olar apararsan.

- Belé! otdux bir ağacın dibinde, patşah dédi: vezir sağ olsun! benim ozahımı qoy, sene déyim, men qara güne qalmışâm; meni tazı éleyible, it éleyible; men qara güne qalmışâm. Mên bir dene xanımım var ıdı ki, biléysen de elan da bi (dur az cenab) qara éşşekdi; onnan daş daşıllâ; o benim arvadımdı. Bu kişinin qızı; sen déme; éle meni yuxuya vérér, durér; benim iki dene atım var ıdı, çox qevi héykel at, Türkmen atı, yél kimin; minéy, gédéy (bel-ferz Lüléy dağa), gédér, orda bir dene zağa var, zağada haramılar var; harambaşınan bu cürreşib, özleri de tesmim tutélla ki bu şahı künde sal, biz öldürecek. Bir géce, bés géce, üç géce; men görerdim soğuş soğuş bu arvad girdi benim yanıma: övün dağılsın hardéydün!? déyerdi: éşig yoluna yédéyrem, yeni isala. Men şekkéledim, şekkéledim; men bir géce barmağımnan biraz yaraladım, duz basdım, yatdım, yuxum gelmedi, xırımı çekdim; gördüm belé! biraz ki bu arvad meni iteledi, gördü her géceki kimin yatmışam; durasan durdu ayağa. Durdu ayağâ, men xırımı çekdim. Bu durdu, atı mindi. Méyter de gördüm qapıda déyér ki axı xanım! sen her géce atdarı aparéysan; bu atdar arıx düşelle; benim (şah) dedemi yandırır axı, öldürtdürer meni. Dédi: hés zad zad éliyemméy; şah benim yanımda sene néyliyebilir; pox yéyer şah öldürü seni; néyler! Arvad buna dér. Éle bu

ki hayatdan çıxdı; men dédim: ay méyter! o biri atı çek. Dédi: ay, qıblé âlem sağ olsun! qoy yeerim. Dédim: Ay qurumsağ oğlu! éle bücür, çuléynan çek. Çuléynan çekdi. Allah terefi benim bi dene örgermiş tazım var ıdı; bu tazı mennem geldi, gétđík. Bu at o atun hasıynan, havasıynan, havasıynan..., dağın böründe biz gördük belé! bir daş; çıxdıla; aşırđıla; bi dene yéke daşdı, qapı kimin; aşırđıla, burda ışıq vâr; şem qoyubla, néyléyible; bilexere burdan gészdik; men burda kэшik çekdim, gördüm arvad gészdi içeri. O qed qaldım qapıda ki bu arvad benim gözümün qabağında bular için oynadı. Bular için oynadı da raxaslıx éledi; annan o haram başı dédi: men démérem qoy gelek, bu köpéyoğlun öldürek, getirek sirvetin burda yéyêk. Dédi: he! Az qalıb, éle yoxunlaşıb, éle bu günner öldürdürem, narahat olma. Bilexere, bular qırx neferdiler. Qırx neferdile, sanéyram ışıqda veli; o haram başıynan; bu teqriben; bu dostdu. Bular otuz doqquzu bu menzilde yatdıla, arvadınan haram başı gészdi içeride yatdı; içeride qapılar var ıdı. Men buların redifin belledim; onunkun bilmedim hayandadı. Ağa! éle bular bi çurtdadıla; xob bular da mest adam ıdı da; çurtdadıla, men gészdim, buların otuz doqquzunun başın kesdim. Gészdim içeri, dolanéydım, ayağım deydi; bular bildile, adamlar qozandıla. Men o kişiye herif idim veli; arvat meni ehâte éledi, arvad ona kömey éledi. Meni o kişi yıxdı; yıxanda Allah terefi dalıdan benim tazım ağız atdı munun bu (bağışlayın) xayasına; bunu çekdi, anqırtıdı saldı yére. Tazı bunu öldürdü. Men bunun da başın kesdim. Bunun başın götdüm, fôrî çıxdım éşiye, arvada dinmedim. Fôrî çıxdım éşiye, mindim atı, getdim gécirttim içeri, bir pulo qazanı var ıdı, yarımçılıq pulo var ıdı içinde; başı qoydum pulo qazanına. Gészdim uzalandım, yatdım; gördüm belé! arvad geldi çox kehelliye kehelliye, çox titiriye titiriye; béle soğuşdu ki, bu esebâni halında gelér narahat; misl-i inki dede babası da ölüb éle. Belé! arvad yétişdi. Men dédim: ay,övün dağılsın, benim dedemi yandırdun, sen hardasan! niye béle élésen. Dédi: A kişi! bilméysen, bu géce o qed éşik yoluna gétmişem, ölérem. Dédi: xob! lap yaxçı! Gészdi éle bu, bir az uşdu benim yanıma; biraz istilendi; dédi: valla! men béle acıxmışâm! Béle acıxmışâm! gör hele qezun vâr; bi ke vér mene. Ağa! bu gészdi, qazanı götdü, gördü baş burda. Bu bildi menem. Yavaş yavaş yanı yanı yérđi. Bir böyük sandıx var ıdı; ağaş sandıx, zad qedim olarmış, şahlıxdı da, var ıdı; bunun dalından bir dene çubux götdü, vırdı muna; dédi: ol, tâzi köpey ol. Men oldum bi dene tâzi, qeşeh bi dene ala göz tâzi oldum. Ona menter çubuğu déyermişle; ona bir dua oxumuş umuş. Bunun

nenesinen bir arvadın nenesi şâgird imiş; bu molla bu çubuğa dua oxuyub, véríb bularâ; her kese vırsun, ne désün; o olar. Vırsan; déyesen daş ol, olar; vırsan; déyesen it ol, olar.

- Ağa! men oldum bi dene... çağırdı: ay qulam, keniz, köpey oşağı; it niye géçib şahın otağına. Ağa! meni çıxartdıla éşiye; bu tazılar daraşdı benim canıma. Su gülüfünnen çıxdım, burdan, ordan, ordan gétdim; bir dene Allah terefi, bir hasarda bir su gülüfö var ıdı, hasardan su çıxardı éşiye; men soxuldum burâ. Soxuldum burâ, gördüm yox da; burda da it mit yoxdu, da meni burda boğan yoxdu. Burda xırımı çekdim, seher oldu. Burda bir dene xanım geldi, burda paltar zad yumağâ; houzlari var ıdı, munun bi cavan da qızı var ıdı; belé! (béş altı gün géçib ê! benim bura gelib çıxmağım, benim bu it olannan sonra; day ses düşüb şah itib, memlekete ses düşüb) ağa! munun bu qızı gelib durdu benim qabağında (men de düşmüşem bura, bular da paltar yuyélla) dédi: oy nene! Dédi: belé! Dédi: oy nene! bu tazının gözleri bizim şahın gözlerine oxşér. Dédi: kes qız, bi dene itdi, şaha oxşâr!? Dédi: nene, and olsun Allah'a, dayım canı...! munu arvad éleyib ê. Ağa! arvad éleyib! Bu arvad geldi baxdı; dédi ; canın yansın bala! déyesen de bizim şahdı!

- Seni o arvad éledî?

Başımnan dédim: He!

- Seni çubuğunan vırdî?

Dédim: he! Dédi: xob! men sene nicat véreceyem. Ağa! getdi mene bir dene dava yaxdı, annan bu sefer bi ke istide, zadda yatdım; döndü bu sefer bi dene çubuq (dédi: qıza gét, o yükün dalındaki çubuğu mene geti) vırdı, dédi: ol adam köpéyôn iti. Oldum şah durdum ayağa. Özüm çox xoşhal oldum, istedim bu arvadın ayağınnan, zadınnan da öpem; torpağınnan da öpêm. Dédi: narahat olma, mene qaza zad vérdi. Dédi: elan gédeceksen; bu çubuğu vérérem sene, gédeceksen veli; o arvad bu sefer seni vırsa day sene elac olmaz â! Gözle, vırmasin seni. Sen qabaxla, onu vır; indi her ne désün dé, déne ol éşşek, ol ayı, her nemene désün; o olacax. Dédi . bu sefer onun dedesin yandıriram. Bilêxere men gétim çıxdım éve. Ağa! ceşn tutdula: şah geldi, şah geldi. çıxdım, bu arvad mene baxdı; héyret zede oldu; bu ne cür olub gelib! İstedi yan yan géde sandığa sarı, o çubuğuna sarı; yüyürdüm muna bir çubuq vırdım; dédim: Ol éşşek (dür-e cenab) köpeyin qızı! Bir dene oldu éşşek, (dür-e cenab) maça éşşek. Elân ki yük daşıla, daş daşıla, heman éşşek benim arvadımdı. Vezir dédi ki

qıblé âlem sağ olsun! Senin dâstanın çox oldu, tesbéh seninkidi. Olar yédile, işdile;
medd-i murada yétişdile; inşalla siz de yétişesüz.

Onuncu Masalın Epizotları:

1. Bir padişah ve bu padişahın veziri vardır.
2. Padişah ve vezir dolaşmaya çıkarlar ve yolda inciden yapılmış güzel bir tespih görürler. İkisi de bu tespihi almak isterler.
3. Padişah, vezirinin ve kendisinin başlarından geçenleri anlatmasını ister. Kimin hikâyesi daha ilginçse tespihi o alacaktır.
4. Padişahın izniyle vezir hikâyesini anlatmaya başlar.
5. Vezir bir gün yolda giderken karşısına bir kelle çıkar ve kelle vezire kırk bir tane can alacağını söyler. vezir korkarak bu kelleyi alır ve bir dibekte ezer. Kemiğin tozlarını da bir şişeye koyup evde saklar.
6. Vezirin bakire bir kızı vardır. Bu kız çok hastalanır ve kimse ona bir çare bulamaz.
7. Vezirin evde olmadığı bir gün kız, şişeyi bulup bir kısmını içer, bir kısmını üzerine döker. Kız iyileşir. Vezire şişedeki tozlar sayesinde iyileştiğini söyler.
8. Kemiğin tozlarını içen kız, bir süre sonra hamile kalır ve bir oğlan doğurur. Oğlan altı yaşına gelince bir delikanlı olur.
9. Padişah (şimdiki padişahın babası) veziri yanına çağırır ve kötü bir rüya gördüğünü; ancak rüyayı hatırlamadığını söyler. Vezire bunun bir çaresini bulmasını emreder.
10. Vezir eve gelip olanları anlatınca oğlan padişahın rüyasında ne gördüğünü bildiğini söyler. Vezir ve oğlan ertesi gün padişahın huzuruna çıkarlar.

11. Oğlan padişahın rüyasının tabirini söyler. bu tabire göre padişahın kırk hanımı vardır; ancak bu hanımlardan biri onu yeraltında yaşayan kırk haramilerle aldatmaktadır.

12. Oğlanın anlattıklarının doğru olduğunu gören padişah ona, kırk haramileri ve hanımını öldürmesini söyler. Oğlan hepsini öldürür. Böylece kellenin dediği şey gerçekleşmiş olur.

13. Vezir tespihi kendisinin alacağını düşünerek sözü padişaha bırakır.

14. Padişah çok kötü durumda olduğunu ve hanımının bir kara eşek olduğunu söyler.

15. Padişahın bir hanımı vardır ve bu kadın onu kırk haramilerin başıyla aldatır.

16. Padişah hanımıyla harami başını yakalayınca kadın ona okunmuş bir çubukla vurur. Bu çubuğun büyüyle padişah bir köpeğe dönüşür. Köpek görünümündeki padişahı saraya almazlar.

17. Bir çeşmenin başına gelen kız ve annesi padişahı gözlerinden tanırlar. Padişaha bu oyunu hanımının oynadığını anlayan kadın ona okunmuş çubukla vurur. Padişah eski haline döner. Padişaha bir çubuk verir ve onu saraya yollar.

18. Padişah saraya gelince kadına çubukla vurur ve onu eşeğe çevirir.

19. Vezir padişahın hikâyesinin daha ilginç olduğunu söyler ve tespihi ona verir.

Onuncu Masaldaki Motifler

P 10. Padişah

Padişah ve veziri dolaşmak için dışarı çıkarlar.

P 110. Kralın vezirleri

Padişah ve veziri yolda bir inci tespih görürler; ikisi de bu tespihi almak ister.

M 201. Söz ve anlaşmaların yapılması

Padişah ve veziri kimin başından daha ilginç şeyler geçmişse tespihi onun alacağına dair sözleşirler.

H 11. 1. Baştan geçeni hikâye etme

Padişah ve veziri sırasıyla başlarından geçen olayları anlatırlar.

F 900. Olağanüstü hadiseler

Vezirin karşısına gülerek yuvarlanan bir kelle çıkar.

M 361. Geleceği önceden takdir edilen kahraman

Kelle, vezire kırk bir can alacağını söyler.

D 1246. Sihirli toz

Vezir kelleyi döver ve bir toz haline getirerek evde saklar.

F 950. Olağanüstü tedaviler

Vezirin hasta olan kızı tozu bularak vücuduna sürer ve tozun kalanını da yutar.

F 900. Olağanüstü hadiseler

Kız, içtiği tozdan hamile kalır ve bir oğlu olur.

F 1063. Realist rüya

Padişah bir rüya görür ve bu rüyayı bir türlü hatırlayamaz.

M 300. Kerametler

Oğlan, padişahın gördüğü rüyayı anlatır ve karısının kendisini kırk haramilerle aldattığını söyler

Q 211. Ölümle cezalandırma

Oğlan kırk haramileri ve padişahın karısını öldürerek kırk bir can almış olur.

T 230. Evlilikte sadakatsizlik

Padişah, karısının kendisini aldattığını öğrenir.

P 478. Kırk Harami

Padişahın karısı kırk haramilerle birlikte olmaktadır.

D 5. Büyülenmiş insan

Padişah, karısının kendisine vurduğu okunmuş çubukla büyülenir.

Q 551. 3. 2. Hayvan şekline sokarak cezalandırma

Padişah büyü ile bir köpeğe dönüşür.

N 130. Şans ve kaderin değişmesi

Çeşme başındaki yaşlı kadın ve kızı köpeğin padişah olduğunu anlarlar ve ona yardım ederler.

N 825. 3. Yardımcı yaşlı kadın

Yaşlı kadın okunmuş çubukla padişahı eski haline getirir ve ona çubuğu verir.

Q 551. 3. 2. Hayvan şekline sokarak cezalandırma

Padişah çubuğu karısına vurur ve onu eşeğe döndürür.

Q 10. Mükâfatlandırılmış işler

Padişahın hikayesi daha ilginç olduğu için tespihi padişah kazanır.

On Birinci Masal⁶⁴

Derzi Qızı

Biri var ıdı, biri yoxudı, Allah’dan qéyret hés kes yoxdı. Cenni cenni celalete qarışdı, iki héyvâ görér bir nâra qarışdı. Haralardan erz éleyim, ağanın qulluğunnan, xanımın buyurduğunân. Bi dene derzi qızı var ıdı, bi dene pâtşah oğli. Günnerün bir günü olér pâtşah oğli derzi qızına âşıq olér. Gelér bu qapıdan géçér: déyér canım derzi qızı, gözüm derzi qızı; göyde üldüz néçedi? Déyér: canım patışah oğli, gözüm patışah oğli toxm-i réyhan néçedi? Gédér. Géne saba olér gelér, déyér: canım derzi qızı, gözüm derzi qızı; göyde üldüz néçedi? Déyér: Canım patışah oğli, gözüm patışah oğli toxum-i réyhan néçedi? Oğlan gédér, oğlan gédér bir az sabunnan, saptan, sancaxdan, mırdan mıncıxdân alér, tökér bi dene cêbiye, aslér çiyınnen gelér. Déyér: ay saf alan, sancağ alan, mır alan, mıncığ alân; gelér bu qapıdan géçér. Qız çıxér eşige, dér: Néççiye véresen? Oğlan bi yana bi yana baxér, o yana baxér, déyér: valla, hés zada vérmérem bu qeder ver-vesaili bi cüt öpüşe vérérem. Qız déyér: éybi yox, gész gétginen. Géçér, onnan déyér “qara yéye hés kes yoxdui bu geldi gédergi de xob!” Qız çağırér muna (bağışla) iki dene öpüş vérér, bu xeder ver vesaili munnan alér.

Bir gün iki gün bu oğan munun gözüne görsenmér. Bi iki günner sonra oğlan gelér, géne qapıdan géçér, déyér: canım derzi qızı, gözüm derzi qızı; göyde üldüz néçedi? Déyér: Canım patışah oğli, gözüm patışah oğli mili-i réyhan néçedi? Déyér: Canım derzi qızı, gözüm derzi qızı; güzgülü sabun véríb öpüş almax nécedi, dé. Déér: “A, sen nenün oğlu olasan; bes sen meni alladıpsan!” “Nenün oğlu olasan, sen meni alladıpsân”, qız gédér. Qız gédér bi dene qassaba, déyér: Ağa! Déyer: He! Déyer; bi dene men için qoyunu deri boğaz éle, vér mene. Belé, munu déri boğaz élér, vérér buna; qeyidér gelér. Gédér bi nefer déyér ki: ağa! Déyer: Ha! Déyer: Onun götünü üstünde men için qıngıro tutgınan. Gelér gédér, öz évinnen onu évine kan vırdırér, démeli yér altı. Kan vırdırér, bi dene qapı öz évinnen qoyér onu évine gétmege, bi dene de onu évinnen... ki yol açér, gédér.

Günnerün bü günü olér, géne bu oğlan gelér qapıdan géçér, déyér: canım derzi qızı, gözüm derzi qızı; göyde üldüz néçedi? Déyér: canım patışah oğli, gözüm

⁶⁴ Bu masal, VI. Kaynak Kişi tarafından anlatılmıştır.

patışah oğli mili-i réyhan néçedi? Qız gétđi. Qız gétđi, axşam olér, belé bunun, patşahun davarı gelér. Qız axşam eli üsde eli üsde gédér bularâ. Patşah déyér ki çoban! Déyér: belé! Déyér: çoban qardaş, bizde bi dene yad var. Déyér: éybi yo, sen yad yéyen döysen ki saba çığadarsan qartarsan sürüye. Belé, bu géce qalér burda. Oğlan da der-i dünyada bi denéymiş, özü de azan çekermiş. Gécenin bir yarısı oğlan yatér, çırağı nim-xot élér; qız gelér girér bunun yérine, atılır minér munun sinesinün taxtasına. Déyér: başuğa dönüm, qadou alım, sen nemenesen, bir qıllı canavarsan, sen benim (bağışla) döşümün üsdüne çıxıpsan! Déyér ki: men no_olcam, men Erzail eléyk salamam, gelmişem senün canui alam. Hay bu oğlan buna yalvarér, bu bac vérmér. Déyér: faqat, men Erzail'em, gelmişem senün canuyi. Déyér: Sen bil Alla, atamu anamun bi denesiyem, élimün tayafamun bi denesiyem, sen, benim bu géce canımı almâ; saba géce gel, benim canımı al. Men bu géce, saba élimnen tayfamnan xudafislig éleyim, saba géce ge, benim canımı al. Olmér, bu çox déyér, bu az eşidér. Déyér: éybi yoxdi (bi desmal atun péyinin bir atdafa atun südgün de qız özüynen götürér), déyér: Bu desmaldakın yéginen, atfadakın içginen, saba géce gellem, sen canuğu allam. Belé, bu oğlan, şerinnen bi desmal atun péyinin yéér, bir atdafa atun südgün içér; qız durér ayağa, gédér. Belé, durér ayağa, gédér.

Süb olér, padişahun gözü yoldadı, bu dura azan vére axı, görér durmadı, hay qalér qalér durmadı; arvadına déyér: bes arvağ! Déyér: he! Déyér: gét, gör kü bu oğlan niye durub azan vérmedi!? Gelér görér oxa, oğlan béledi béledi eslen ölüm halındadı! Déér: nedi!? Dér: no_olacaq, Ezrail gelmişdi benim canımı alâ; bû géce yalvarmışam uaxarmışam benim canımı alméyıp, saba gécek canımı ala; bes gelün xudafislig éliyün mennen! Yığışillâ, ağılyan ağılér, gülen gülér, gécenün bir yarısınıéycax bunna ağılélla. Gécenün bir yarısı olér, déyér: nene dede! Déyér: belé! Déyér: nene dede, Ezrail süze göre benim gelip canımı almér; süz durun gédün! Belé, bular çırağı nim-xot élélle, gédéllê; oğlanun gözü qalér o qapıda, görek, Erzail ne vede gelér! Erzail hardéydi! Süb olér, dede nene gelér bunnan géne xeber tutér; görér, yô oğlan yatıpdı. İki gün üş gün, éle bu cür oğlanun gözü yolda qaléy. İki gün, üş gün sora durér, boynuna bi dene şerif atér, gédér buların géne qapısına. Déyér: canım derzi qızı, gözüm derzi qızı; öpüşün biri néçedi? Déyér: canım patışah oğli, gözüm patşah oğli; Erzail olub, sinün taxtasın almax nécedi!? Bir atdafa at üdüğü, birdesmal at péyini yédirtmek nécedi!? Dér: eh, seün nenün sen çin meler qalsın, bes

senüdüñ meni meriz éliyipsen! “Bes senüdüñ meni meriz éliyipsen” oğlan gédér. Oğlan gédér, dedesine nenesine déyér: ölme var, dönme yoxdı; süz o qızı men çin görek alasuz.

- Baba can, sen patşah oğlusân, sen bi denesên; sen onu niye alasan! Déyér: Yox, görek men çim alasuz.

Bu qız da ki biléy bunu aléy; meselem bir buna niş vracâq. Qız biléy bunu aléy niş vırcâq. Belé yéddi gün, yéddi géce toy éléller, bunu gelin aparéllâr. Gelin aparéllar, yéyen yéér, içen içér, durér dağılér adamnâr. Belé, oğlan içeri girér; oğlan ta girene, qız néynér; bu yana baxér, o yana baxér; görér bi dene qemeni itidib, oğlan asléyip mıxdân. Bu yana baxér géne, o yana baxér; görér bi dene doşabun derisi taxçadâ. Gédér doşabun derisin getirér. Doşabun derisin gédér getirér, doşabun derisin getirennen sora qoyér döşegin üsdünê, üzünnen yaylığı çekér bunu üzüne, çadırını örtér bunu başına; qız çıxér gédér. Qız çıxér gédér dedesi évine. Oğlan éle ordan gelér, qemeni götürér, vurér ki doşabun derisi pârť élér; qarannıxda üç oyuç bu doşabun derisinnen içér. Déyér: köpeyin qızı derzinin qızı, anun béle şirin idi; özün néce şirin idün!? Çırağı qozér, görér, derzinin qızı hardéydi; bu doşabın derisidi partdéyıb. Doşabın derisidi partdéyıb; oğlan durér ayağı, baş götürér gédér. Oğlan gédér çıxér Çin-i Çelebi’ye. Qız da bunnan gédér çıxér Çin-i Çelebi’ye. Burda yééller, içéller, güléller, danışéllâ; oğlan bunu tanımér. Déyér: oğlan! Déyér: belé! Déyé: belke, sen gédésen, Allah sennen mene évlat vérđi; mene bir nişâne vér, gét. Oğlan götürér, muna kemerin vérér. Belé, oğlan gelér çıxér Marçın Çelebi’ye; qız da géler çıxér Marçın Çelebi’ye. Burda géne yeeller, içéllêr, déyér: oğlan, sen gédésen; belke Allah sennen mene bi dene évlat vérđi!? Oğlan burda baz-bendin vérér. İndi, Çin-i Çelebi’de doğacağ oğlan, İsm-i Bağdat’ta doğacağ qız. Bu sefer gélélle Marçın Çelebi’ye İsm-i Bağdat’a, burda da géne yéyéllê, içélle, gülélle, danışéllâ; déér: oğlan, sen gédésen, Allah, sennen belke mene évlat vérđi! Mene bi nişâne vér gét. Oğlan sahatın açér, vérér buna; oğlan dér: bunun nenesi béle, dedesi béle meselem da men bunu tapa bilmedim. Oğlan çıxér gelér kendine. Nenesi, dedesi déér: sene démedik, derzinin qızın alma, onnan sene arvatdıx çıxmaz. Sen géd al vezirün qızın, vekilün qızın; sen gétđün bi dene derzinün qızın aldun; iynéynen sapdan ne çıxacağ ıdı!? Belé, gelér, qız da çıxér gelér. Qız da gelér. Bu gédér, bu sefer vezirün qızın alér; yéddi gün, yéddi géce bun çin toy éléllê; qazannarda pilô, xuruş qeynér... Durér

ayağı néynér, durér ayağı néynér (üş dene evlatı oldu axı), qız, desmalı bağlér qızınun başına, bazu-bendi bağlér bir oğlunun qoluna, sahatı da vurér bir oğlunun qoluna; déyér sen gédersen déyersen “Çîn-i Çelebi!” O déyer “nedi Mârçin Çelebi!?” Déyersen “hara gédésen?” Déyersen “tutmuşam İsm-i Bağdat elinnen, gédérem xan babamun toyuna”. Belé bu bacını alélla arıya, oğlanun biri bu yanda, biri o yanda; bacınun elinnen tutupla gelélle.

Déyer: Çîn-i Çelebi!

Déyer: Nedi Mârçin Çelebi!?

Déyer: hara gédésen?

Déyer: İsm-i Bağdat elinnen tutmuşam, gédérem xan babamun toyuna, bey babamun toyuna!

- Bu oğlan da aluşqadan baxéymış. Beyseb gekin gelér axı! Oğlan baxér, gözü sataşér bu uşaxlara. Déyér: ay uşaxlar, nemene déyészüz? Déyér: hés zad. Déyér: oxuyun, görüm ne déyészüz! Déyér: men déyerem “Çîn-i Çelebi”. O déyer, “nedi Mârçin Çelebi”, “tutax İsm-i Bağdat elinnen gédérik, xan babamun toyuna, bey babamun toyuna”. Déyér: xob, yuxarı gelün görüm, kimün uşağısuz! Yuxarı çıxélla, görér, sahat öz sahatı, kemer öz kemeri, baz-bend öz bazu-bendi. Déyér: kimün uşağısuz!? O qız qeyidér, déér: kimün olacıx, senün! Déér: benim ki uşağım yoxdu! Déyér: senün! Déyér: kimün nevesisüz!? Déyér: men derzinün nevesiyem, senü uşağun. Sorâ gelini üzü rübéytdi qeyterér atınan. Gelini üzü rübéytdi qeyterér, qazannar qeynér, pilo, xuruş ..., gelini üzü rübéytdi qeyterér, gédér derzinün qızın getirér. Gelini qeyteréller, gédér hemin derzinün qızın géne getirér. Déyér: sen ki meni belke alméydun, benim abırımı aparacağudün, xob, men eşşegün (dür-e cenab) südüğünen, atun péyinin sene yédirdim ki sen meni qeytermiyesên. Qutardı géttdi. O yédi, işdi, mekanına géşdi, bizde burda.

On Birinci Masalın Epizotları:

1. Bir terzi kızı vardır. Padişahın oğlu terzi kızına âşık olur ve her gün kızın kapısına gelip onunla konuşur.
2. Padişahın oğlu satıcı kılığına girip terzi kızının kapısına gelir. Kız dışarı çıkar ve satıcıya iğne, sabun ve tokaların fiyatını sorar. Satıcı da bunları parayla satmadığını ve ona bir öpücük karşılığında verebileceğini söyler.
3. Kız etrafta kimsenin olmadığını görünce oğlanı öper ve satıcıdan ne isterse alır.
4. Padişahın oğlu ertesi gün kılık değiştirmeden gelir. Kıza bir öpücüğe eşya almak nasıl oluyor, diye sorar. Satıcının, padişahın oğlu olduğunu anlayan kız çok sinirlenir; ondan intikam almak ister.
5. Kız, çoban kılığına girer. Padişahın oğlunun hayvanlarını gütmek için onun yanında işe başlar. Gece yarısı oğlanın odasına girer ve onu Azrail olduğunu söyleyerek korkutur. Öleceğini sanan padişahın oğlu Azrail kılığındaki kızıdan bir gün süre ister. Kız da oğlanın at sidiğini içip kendisini beklemesini söyler; ancak ertesi gün gelmez. Kızın bir dahaki gelişinde oğlan onun Azrail değil, terzi kızı olduğunu anlar.
6. Padişahın oğlu ailesine terzi kızıyla evlenmek istediğini söyler. Terzi kızı ve padişahın oğlu evlenir. Kız gerdek gecesi odanın duvarında asılı kamayı görür ve oğlanın kendisini öldüreceğini anlar. Kız, yatağın içine pekmez dolu bir tulum yerleştirir ve oradan kaçar.
7. Padişahın oğlu yatakta kızın yattığını düşünerek kamayı yatağa saplar. Pekmezler akmaya başlar; karanlık olduğu için oğlan bu kan sanarak içer. Terzi kızın kanının da kendisi gibi tatlı olduğunu söyler.
8. Padişahın oğlu ışığı yakınca gerçeği anlar. Evden ayrılıp Çin-i Çelebi'ye gelir.

9. Kız da kaçarak Çin-i Çelebi'ye gelir. Burada karşılaşırlar; ancak oğlan kızı tanımaz. Sohbet edip eğlenirler.

10. Kız padişahın oğluna ondan bir çocuk sahibi olmak istediğini ve kendisine bir nişan bırakmasını söyler. Oğlan da kıza nişan olarak kemerini bırakır.

11. Padişahın oğlu ve terzi bu kez de Marçin Çelebi'ye gelirler. Oğlan kızı yine tanımaz. Bunlar yiyip içip eğlenirler. Kız oğlandan bir çocuk doğurmak istediğini söyler; ondan bir nişan ister. Oğlan kıza bilekliğini verir.

12. Daha sonra oğlan ve kız İsm-i Bağdat'a gelirler. Burada da kız oğlandan bir çocuk doğurmak istediğini söyler. Padişahın oğlu kıza nişan olarak saatini çıkarıp verir.

13. Kızın Çin-i Çelebi ve Marçin Çelebi'de birer oğlu, İsm-i Bağdat'ta ise bir kızı olur. Kız çocuklara doğdukları yerlerin adlarını verir.

14. Padişahın oğlu eve döner ve ailesine terzi kızını bulamadığını söyler. Ailesi de onu vezirin kızıyla evlendirmek ister.

15. Düğün alayı kurulur ve yedi gün yedi gece düğün yapılır. Terzi kızı çocuklarına babalarının bıraktığı nişanları verir ve onları düğünün yapıldığı yere yollar.

16. Çocuklar babalarına gerçekleri anlatarak yanlarındaki nişanları gösterirler.

17. Padişahın oğlu gelini babasının evine yollar ve terzinin kızıyla tekrar evlenir.

On Birinci Masaldaki Motifler

P 441. Terzi

Bir terzinin kızı vardır.

K 1836. 5. Erkeğin bir başka erkek kılığına girmesi

Padişahın oğlu terzi kızına âşık olur ve çerçi kılığında her gün kızın kapısına gelir.

K 850. Hileli oyunlar

Çerçi kılığındaki padişahın oğlu sattığı şeylerin karşılığında kızdan bir öpücük alır.

K 1810. Hile ile kıyafet değiştirme

Padişahın oğlunun kendisiyle dalga geçtiğini düşünen kız Azrail kılığına girerek oğlanı korkutur.

T 130. 1. Dünür olma

Padişahın oğlu kendisini korkutan kızdan intikam almak için ailesini terzinin evine dünürcülüğe yollar.

T 100. Evlenme

Padişahın oğlu terzinin kızıyla evlenir.

Q 211. Ölümle cezalandırma

Oğlan gerdek gecesinde kızı öldürerek cezalandırmak ister; fakat kız evden kaçır.

N 700. Tesadüfi karşılaşmalar

Terzi kızı üç farklı şehirde oğlanla karşılaşır; fakat oğlan kızı tanımaz. Böylece kız üç defa da oğlanla birlikte olur ve ondan bazı nişanlar ister.

T 526. Çocuk sahibi olma

Terzinin kızı bu ilişkiler sonucunda iki oğlan, bir de kız çocuk doğurur.

H 80. İşaretle tanıma

Padişahın oğlu başka bir kızla evlenmek üzereyken terzinin kızı çocuklarına oğlandan aldığı nişanları verir ve onları düğüne yollar.

T 102. Kahraman geri döner ve ilk sevgilisiyle evlenir

Çocuklar yanlarındaki kemer, bileklik ve saati gösterirler ve durumu anlayan padişahın oğlu tekrar terzinin kızıyla evlenir.

On İkinci Masal⁶⁵

Seng-i Sebir

Biri var ıdı, biri yox ıdı, Allah'dan qéyret hés kes yoxdu. Cenni cenni celalete qarışdı, iki héyva gördüm bir nâre qarışdı. Haralardan erz éleyim, ağanın qulluğunnan, xanımın buyurduğunnan. Bi dene kişi var ıdı. Kişnün der-i dünyada évlatı olardı qalmazdı, olardı qalmazdı, der-dünyada bi dene qızı oldu.

Qız vırdı bir sindinnen, iki sindinnen, oldu bés sindinde. Bés sindinden sonra gétđi heyete. Gétđi heyette el üzün yua; bi dene quş geldi otdu onú qolunun üstünde, déđi: seng-i sebir, men de sebir, sen de sebir! Déđi: valla, günnerün bir günü olacâx, sen ölüye qısmet olacaxsan. Bu qız geldi, qezadan düşđi. Qız qezadan düşđi, nenesi déđi: nene nedi!? Déđi: Hés zad! Déđi: Axı nedi bala can, gün be gün qezadan düşésen! Déđi: Valla, bi dene quş gelér üş gündü oturér benim elimün üstünde, déyér “qız gét seni ölüye qısmet olasan”. Dedesi nenesi; varın, yoxun, mülkün, maaşın satér, bunu götürér gédér. Az gédéy çox gédéy, dere tepe düz gédéy; iki kel qarpuz birbirinnen téz gédéy; gédér bi dene qelaçiye. Qelaçiye baxér görér, nene qapını çalér açılmér, dede qapını çalér açılmér; qız elin vırér qapı açılér, kilitdenér; qız qalér o üzde, nene qalér, dede qalér bu üzde. Déde ağılér, nene ağılér, dede ağılér, nene ağılér, qız da o üzde ağılér.

Qız gelér gédér éve baxér, görér dünyanın ab-ı narı var évdê, évin yuxarı başında bi dene ölü yatıb. Gelér déyér ki, bes nene dede! Déyér: He! Déyér: Bes benim éle, quş ki mene démişđi “Sen gét ölüye qısmet ôl.”, éle men ölüye qısmet olmuşam, bes siz çıxun gédün. Dede nene ağılya ağılya çıxér gelér; qız qalér. Qız Quran oxuyan ımış. Qız Quran baxér bi dene bunu üstünnen iyne çekér, Quran baxér bi dene sancax çekér, Quran baxér bi dene iyne çekér; vaxdı vaxtında da namazın qılér. Günnerün bir günü olér, görér qefle géçér, ses gelér eşikden. Durér gédér, iki dene ağacı bağılér birbirine nerduan evezine, çıxér baxér görér qaraçı géçér. Qaraçıları çağrér, déyér: xanım! Déyer: Belé! Déyér: Xanım, bu qızlaruzdan bi dene mene vériersüz? Déyér: Xéyir! Déyer: onun ağrı qızıl pul vérem, olardan bi dene mene vér. Qızılın pul onun ağrı vérér, bulardan bi dene bi qızdan alér. Gelér oq_qede géne oxéyér, Quran oxéyér bi dene sancax çekér, Quran oxéyér bi dene iyne

⁶⁵ Bu masal, VI. Kaynak Kişi tarafından anlatılmıştır.

çekér, bu qız da örğenér bunnan, qaraçının qızı. Günnerün bir günü olér; indi qız ne middetdi gelip bura (günnerün bir günü olér), bu meselem bura geleli başın yuméyip; qaraçının qızına déyér ki indi bi dene iyne qalıp, sen oxuma Quran'ı, men gédim, bi ke başımı yuum, gelim Quran'ı bâ-hem oxuyax. Bu qız bunu ötürér; gédér bu başın yua; qaraçının qızı oxuyér, bu ölü dürér. Ölü dürér, tutér bunu yaxasınnan, déyér: bes, sen menimsen, men senün. Bu xanım, bu qabağıcax gelen xanım gélér görér bu bunun yaxasınnan tutupdı. Déyér: O senün neyün? Déyér: O benim kenizimdi. Bu qaraçının qızıdı, bu qabax geleni özüne keniz élér. Bunu keniz élér. Déyér: Xob! Günnerün bir günü olér; bular beyseb er arvat gédélle bazara, özleri için libas alalar, déyer: keniz sen ne istésen? Déyér: ağa, men hés sad istemérem. Déyér: Yô, sen bir Allah, ne istésen? Déyér: Men bi dene seng-i sebir istérem. Gédér, bés on dene tükannan soruşer; biri déyér vardı, biri déyér yoxdi; biri déyér ki niya mende var, onu üregi dıǵlı adam, üreyi veremli adam onu ister. Aléy getirér. Déyér: amma bunu he kese vérsü; o gétDIGİCEK sen gédersen; veli sen onun gözüne görsenmersên. O déyecek, déyecek; indi her derdi var, axırda déyecek “Ya sen partda ya men çatdéyim.”, xob, demir ki partdamıyacax, o adam partdıyacax; sen onda tutarsan o adamı. Déyér: Xob! Belé, bu gédér seng-i sebiri alér vérér bu xanıma.

Bu xanım gédér, bir iki dene menzil géçér, gédér oturér orda, özü özüne danışér, déyér: seng-i sebir, sen de sebir, men de sebir; günnerün bir günü idi, nenemün dedemün bi dene qızıydım. Seng-i sebir sen de sebir, men de sebir; bi dene quş geldi otdu qolumun üsdünde, dédi “Qız gét seni ölüye qısmet olasan, qız gét seni ölüye qısmet olasan.” Seng-i sebir sen de sebir, men de sebir; dedem nenem meni götdi, diyar-be-diyar géttdi. Seng-i sebir sen de sebir, men de sebir; geldik bi dene qelaçiye, qelaçiye dedem el vırdı açılmadı, nenem el vırdı açılmadı, men el vırdım qapı açıldı, men qaldım o üzde dede nenem qaldı bu üzde qapı kilitdendi. Qapı kilitdendi, men géttdim baxdım gördüm évde her nemene istésen var; veli meselem évin yuxarı başına bir méyit yatıp, üstü doludu iynedi sancax. Günde bi süre oxudum bi iyne çekdim, b, süre oxudum bi sancax çekdım; gördüm qapıdan qefle géçér; ağacı ağaca bağladım; çıxdım baxdım gördüm qaraçıdı géçér. Dédim: Xanım, olardan bi dene mene satarsûz? Dédi: Yo, satmarıx. Dédim: Baba onun aǵırı size pul vérrem, qızıl vérrem, bi dene mene verün. Onun aǵırı pulunan qızıl vérdim, bi dene olardan aldım getdim; o xede oxudum buna da örgetdim. Dédim: İndi sen burda qâl, men

gédim, bura geleli başımı yumamışam, başımı yuyum gelim, bâ-hem o bi deneni de oxuyax çekek, ya diriler, ya ölü diriler ya da ki ölüdü de. Men gédip gelene bu qaraçının qızı oxudi, bu ölü durdi ayağı, tuttu bunun yaxasınnan, dédi: éle arvat sen menimsen, men senün, men de geldim gördüm valla, bu bunu tutup yaxé-yi girmanınnan déyér: sen menimsen, men senün.

- O senün neyüندی?

- O benim kenizim.

İndi seng-i sebir ya sen partda ya men çatdéym. Seng-i sebir ya sen partda ya men çatdéym; oğlan geldi tuttu bunun yaxé-yi girmanınnan. Dédi: bes, sen éle zehmetimi çeken sensen. Qaraçının qızın özüne keniz éledi, bunu özüne xanım éledi. Bu sefer döndü gétدی, bûniçin libas aldı. Olar yédi, işdi, mekanına géşdi, biz de burda qaldıx.

On İkinci Masalın Epizotları:

1. Bir adam ve hanımı vardır. Bu adam ve kadının ancak yıllar sonra bir kızları olur.
2. Kız beş yaşına gelir. Bu kız ellerini yıkamak için avluya çıkar ve bir kuş gelir kızın eline konar. Kuş, kıza sen bir ölüye kısmet olacaksın der.
3. Kız çok üzülür ve bunu ailesine anlatır. Ailesi malını mülkünü satarak o evden uzaklaşır.
4. Aile bir evin önüne gelir. Kızın anne ve babası kapıyı çalarlar; ancak kapı açılmaz. Kapıyı kız çalar ve kapı açılır. Kız içeri girer; kapı kızın arkasından kilitlenir. Kızın anne ve babası dışarıda kalır.
5. Kız içerde ölü bir adamın yattığını görür. Kapının arkasından ailesine bu durumu anlatır ve onu bırakıp gitmelerini ister. Anne ve babası ağlayarak kızı bırakıp giderler.
6. Kız adamın başında Kur'an okur ve her okuyuşunda bir iğne çeker; vakti geldiğinde namazını kılar. Kız bu işi her gün tekrarlar.
7. Kız evin önünden bir kervan geçtiğini görür; bu kervanda çingeneler bulunmaktadır. Kız kervandaki bir çingene kızını kendisine hizmetçi olarak alır.
8. Kız, adamın yanından saçını yıkamak için ayrıldığında çingene kıza Kur'an ve iğneye dokunmamasını söyler. Çingene kız onu dinlemez ve Kur'anı okuyup kalan son iğneyi çeker. Adam dirilir ve çingene kızını kendi hanımını zanneder.
9. Çingene kızını da diğer kızını kendi hizmetçisi olarak tanıtır. Kız bu duruma itiraz edemez.

10. Çingene kızı, adam ve diğ er kız alışveriş için pazara giderler. Adam, hizmetçi olarak bildiğ i kızı da bir şeyler almak ister. Kız da bir sabırtaşı almak istediğ ini s yler.

11. Kız sabırtaşını alır ve bir k şeye giderek başından geçenleri anlatır. Taşa, ya sen atlarsın ya ben atlarım, der.

12. Adam, kızın konuşmalarını duyar ve gerçekleri anlar. Kızı kendisine eş, ingene kızını da hizmetçi yapar. Adam ve kız mutlu bir şekilde yaşarlar.

On İkinci Masaldaki Epizotlar

N 825. 1. Çocuk sahibi olmayan kahramanlar

Uzun yıllar çocuk sahibi olamayan bir karı-koca vardır.

P 230. Anne- baba- çocuklar

Adam ve kadının yıllar sonra bir kız çocukları olur.

B 211. 3. Konuşan kuş

Beş yaşına gelen kızın elinin üstüne bir kuş konar ve ona ölü birine nasip olacağını söyler.

N 111. 2. Kaderin görünüşü

Kızın anne ve babası kuşun söylediklerinden rahatsız olurlar ve evlerini terk edip başka bir yerde yaşamaya karar verirler.

M 101. Kaderin değiştirilmezliği

Kızlarını kötü kaderinden korumak isteyen aile bir evin önüne gelir ve kapıyı çalar. Kızları içeri girince kapı yüzlerine kapanır.

R 10. Esir olma

Kız büyük bir evde tutsak kalır.

E 0. Ölüm

Evin odalarından birinde ölü bir adam yatmaktadır.

V 308. Kur'an-ı Kerim okuma

Kız ölünün başında her gün Kur'an okur ve iğne çeker.

V 56. Namaz

Evde tutsak kalan kız Kur'an okuduktan sonra namaz kılar.

K 850. Hileli oyunlar

Kız yoldan geçen bir kervandan kendisine yardım etmesi için çingene bir kız alır; ancak çingene, kızını aldatıp son iğneyi kendisi çeker.

E 11. Dönüşme ile tekrar dirilme

Son iğne çekildikten sonra ölü adam dirilir ve karşısında çingene kızını görür.

T 100. Evlenme

Adam kendisini diriltenin çingene kızını olduğunu sanır ve onunla evlenir.

T 251. Şirret kadın

Çingene kızını, diğer kızını hizmetçi olarak tanıtır.

N 130. Şans ve kaderin değişmesi

Kız pazara gittikleri bir kendisine bir sabırtaşı alır ve olanları taşınan anlatır. Adam kızın anlattıklarını duyunca çingene kızını boşar ve onunla evlenir.

On Üçüncü Masal⁶⁶

Biri var ıdı, biri yox ıdı, Allah'dan qéyret hêş kes yox ıdı. Cenni cenni celalete qarışdı, iki héyva görér bir nâre qarışdı. Haralardan erz éléyim, ağanın qulluğunnan, xanımın buyurduğunân. Bi dene qız var ıdı, qız da pâtışahun qızıydı. Günnerün bir günü olar, bunçın éle herkes geler, dedesi vérmez. Günnerün bir günü olar, dedesi vérmez, bu çıxar géder, bi dene atdarı var ıdı, atun üstüne bir dene xurcun salâr, bir qedre pulu, qızılı götürér géder bi dene bir yolçuya; demeli ki meselem pulsuz. Kişi déyer ki seni bi oğula verecem ki eslen ne şamı ola, ne civinde pulu ola. Déyer: éybi yo! Bu da qabaxca pulun götürüp axı. Bu qız çıxér gédér.

Bu çıxér gédér, gedennen sorasına bu kişini ağılı huşu özünde döymüş. Bu qız görér qefle géçér, démeli ki şıkarvan géçér ki gédér şıkara. Déér: Menim bu erimi de aparun. Déér: Neyçin? Ne (déér) pul istérem, ne élérem; faqat bunu aparasuz ağıl örgedesüz. Déér: Biz onu aparammerik. Déyer: Xob, aparméyun. Bu qız néynér!? Gelér buna bir qedre pul vérér; bu oğlana istér ağıl örgede; axı ağılı yoxdu bi ke. Buna pul vérér, déyer: gét filan bazarda, filan parçadan mençin al getigine. Déyer: Xob, ne déyim? Déyer: Dénen éle alım, alım, alım, alım; içeri girdün selam vérginê. Selami de bilmir axı, hes zad bilmér. Éle “alım alım alım” içeri girende déyer: Süze salım. Bunı vırélla, bu pulu bunnan alélla. Pulu bunnan alélla, qeyidér gelér ağılıya ağılıya. Déyer: Nedi? Déyer: Mennen pulu aldıla. Déyer: Sen ağıllı olgına; sen déne selâmün eléyk, selamün eléyküm. Géne buna bir qedre pul vérér. Bu géne gédér gédér, éle içeri girende déyer: selâmün eléyk! Déyer: Eléykümen selam Mehemmed, xob bunu qabaxdan bize déydün, köteyi de yéméydün, ne istisen!? Déyer: O filan top parçadan mene bi top vérgine. Bi top parçanı aléy, götürér gelér; da arvad söyünér. Görér belé, qapıdan da qefle géçér. Déyer: Qardaş! Déyer:He!? Déyer: Qefle, hara gédésüz inşalla. Déyer meselem: Filan yére gédérik şıkara. Déér: Men süze bu uşağı qoşuram, bunu da aparun. Belé, bunu da özüne qoşér, götürér gédér.

Götürér gédér, bir middet qalér, bir middetden sonrasına, bir middet qalér, bir middetden sornâ déyer: néynim? Déyer: Hés zad! Bu arvad nénérl!? Bu da bi dene indi qarının évinde oturup, qarı da bi deyirmançı adamdı. Bunnan bu yéri alér.

⁶⁶ Bu masal, VI. Kaynak Kişi tarafından anlatılmıştır. Anlatıcı masala herhangi bir ad vermediğinden, masal On Üçüncü Masal olarak adlandırılmaktadır.

Meselem évinde oturméyip ki, özgenü évinde oturup, hem-ikerqan. Bu évi alér, bu kişi gelene bunnan yér alér, saxtımın qeyirér iki üş mertebê, (bağışléyın) hâmile de olér, kişi gelene doğér iki üş dene uşax, ikisin de oğlan. Belé, bu oğlan gelér, gelennen sonrasına déyér “Xob Alla, men bi dene yolçunun évinde otumuşdum, benim arvadım néc-olub” özü özüne fikr élér, görér belé, hemin bu qoca kişinin..., qeşeg bi dest libas géyip, eline de esâ vérip, bu qoca kişi oturup qapıda. Déér “néynim, ha yana gédim, o yana gédim, bu yana gédim; xob, évim yoxdi, arvadım burda yoxdi; men ha yana gédim” baxér görér bu qoca kişi oturup qapıda. Déér ki nedi Mehemed, neyin gezésen!? dé déyér: valla, men gédende bura bir deyirman ıdı, benim de bi dene arvadım var ıdı; indi bilmérem arvadım hara çıxıp gédip, özüm de segerdan dolanéram. Déyér: éle bura senü arvadun évidi, bunu arvadun düzeldifdi. Déér: yalan déésen. Déyér: Valla! Belé, girér heyete, görér qeşeng heyetde gül baxçalar, bülbüller oxuyér, arvad da iki mertebe év qeyirip, necür ne! Girér içeri, görér belé arvad yatıb, bu qolunu üstünde bi dene uşax, bu qolunu üstünde bi dene uşax. Déyér “a köpeyin qızı, men gédennen sora bu uşaxları..., vuracam bunu ya vuracam.” géne özü özüne zada gelér, déyér “Xob, men gédende bu mene pul véripdi, meni ağıla getiripdi, men néce bu arvadı vırım”. Oyanér, oyanér arvat déyér: Mehemed! Déyér: He! Déyér: Bu év senündi, bu uşaxlar da senündi; sen niye narahat olésan!? Déyér: Valla! Déyér: Hele xeberün yoxdu, men bi dene de arvat getirérem. Déyér: Xob, néyniyek, gét özüve de qurban, arvaduva da qurban, gét geti. Gédér bi dene de arvadı getirér; bunnan olér iki denê. Olar yédi, işdi, o yana gésdi; biz de burdâ.

On Üçüncü Masalın Epizotları:

1. Padişahın bir kızı vardır. Bu kız çok güzeldir. Kıza sürekli görücüler gelir; ancak kız hiçbirini istemez.
2. Kız evden kaçar. Bu kız, Mehmed adında geri zekalı bir gençle tanışır ve evlenir.
3. Kız Mehmed'in akıllanması için onu eğitmeye başlar. Ancak Mehmed çok zor akıllanır.
4. Kız ava giden bir kervana rastlar ve Mehmed'i onlarla ava yollar.
5. Mehmed gidince kız oturdukları köhne değirmeni yıktırır ve güzel bir ev yaptırır.
6. Kız Mehmed gitmeden önce hamile kalır ve o gittiğinde iki oğlan doğurur.
7. Akıllı tam yerine gelmeyen Mehmed başka bir kadınla evlenerek geri döner ve ilk hanımını çocuklarla birlikte uyurken görür.
8. Mehmed hanımının başkasıyla birlikte olduğunu ve ondan çocuk doğurduğunu sanar. Mehmed hanımını öldürmek ister.
9. Hanımı, çocukların da evin de kendisinin olduğunu söyler.
10. Mehmed, kendisi için her şeye katlanan hanımına iftira attığı için pişman olur. İki hanımıyla birlikte mutlu bir hayat sürer.

On Üçüncü Masaldaki Motifler

P 40. Padişahın kızları

Padişahın çok güzel bir kızı vardır.

T 121. 3. 1. Padişahın kızının, aşağı seviyeden bir erkekle evlenmesi

Kız kendisine gelen görücüleri istemez ve evden kaçıp aptal bir adamla evlenir.

J 1702. Aptal adam

Padişahın kızının evlendiği adam hiçbir işten anlamayan aptal bir adamdır.

H 502. Öğrenme imtihanı

Padişahın kızı kocasını eğitmek için onu bazı imtihanlardan geçirir.

P 414. Avcılık

Kız, yoldan geçen bir grup avcıdan kocasını da yanlarında götürmeleri için ricada bulunur.

T 145. Çok eşle evlenme

Avcılık yapan aptal, adam bir süre sonra eve başka bir kadınla evlenmiş olarak döner.

K 2110. İftiralar

Padişahın kızının bir çocuğu olur; ancak aptal adam çocuğun kendisinden olmadığını söyler.

T 200. Evlilik hayatı

Padişahın kızı çocuğun kendisinden olduğunu söyleyerek kocası ve kumasıyla yaşamaya razı olur.

On Dördüncü Masal⁶⁷

Qara Çuxa

Biri var ıdı, bir yoxudı, qéyr-ez Allah; bi nefer var ıdı, bu çox kasıb ıdı; héc cür yétire bilmirdi, nağada işlirdi; hés zad artırı bilmirdi. Bu bir gün dédi “Menim qara çuxam hetmen yatıb, gédecem qara çuxamı tapam; görem bu harda yatıp ki meni işim qabağa gétmir, hés zad da yétire bilmirem.” Hes zadı da yoxudı, bi dene arpa çöreyi qoydu, bi dene qeşeg cemtayısına; dédi: arvad, mene xuda-fis. Dédi: Kişi hara gédisen!? Dédi: Men gédirem, qara çuxamı tapam, her yanda olsa; gerek tapam onu.

Bu durdı, yol başladı gétti. Az gétti, çox gétti, bi qedir yol gétti; gétti, bir yolu geçirdi; qaranquluğ ıdı; gördü bi dene qurt yolda firranır, yolun içinde firranır. Dédi: Ağa, hara gédisen sen; qurt bu adama dédi!? Dédi: valla, benim qara çuxam bilmirem harda yatıb; gédirem qara çuxamı tapam. Bu durdu; dédi: ağa, be şensün tapsun (qurt dédi); benim de orda bi erzimi élersen. Men qurdam; bir aydı éle bu yolda firranıram, bi dene hés zad rapammıräm yiyem: acınnan da helak olmuşam, ne bi dene (üzüzden ırağ) it yiyemmirem, ne bi dene héyvan yiye bilmirem; éle gicelm işem qalmışam bırda! Dédi: baş üsde! Géşti, gétti. Gétti, bir yére yétişti, gördü, bi dene qoca cüt sürür bırda; bına salam vérdi, Alla quat vérdi qocaya. Dédi: Oğlum, hayana inşalla gédisen? Dédi: Gédirem, qara çuxamı tapam. Dédi: Kirpitün var; bi dene men...!? Çumux çekerdı qoca. Dédi: Belé! Dédi: Onu get ge, bi dene çumux çekim. Getti, kirpiti vérdi; bi dene çumux çekdi bırda, tütün çekdi. Dédi: Sen Allah; gédibsen, qara çuxun taftün; benim de erzemi éle.dédi: senü erzün nemenedi!? Dédi: Menim erzem; odu ki bu zemi bi xelver buğdanun yéridi, indi bırda men ilde bu zemini ekirem; özüm de külfet-daram, hés zadım yoxti; ekirem, bu zemim dör-ha-dör qalla getirir; bu veset getimir; bınun cereyanı nemenedi!? Buğda ekirem bu zemiye; bu zemim dör-ha-döe buğda getirir; veseti getimir, bu da bir xelver buğdanun yéridi; gör bınun cereyanı nemenedi!? Dédi: Baş üsde! Bırdan da xuda-fis éldi, gétti. Gétti, bi dene yétişti cengele; gördü, cenegelün bi dene ağaş var köyüldü onun altı, boşdı, ağaş çürüyüb, vesti qlıp köyül; bi nefer orda yatıp; dédi: éle şensim bu köpöy oğludı yatıp bırda; bına bi dene ağaş vırdı; dédi: bırda niye yatıfsan!? Menim..., da ölmüşüem, hés zad yétire bilmirem; day ox_qede gezirem, işlirem; elaş yoxtu mene!

⁶⁷ Bu masal, I. Kaynak Kişi tarafından anlatılmıştır.

Dédi: Vırma meni; men senün şensüem; tafdun menî, day durdum, şensün day getti; gét. Qra çuxa yatıp bırda. Dédi: Sen benim qara çuxamsan; bırda niye yatıfsan!? Dédi: Men yuxuya gétmişem; day durdum, vırma meni, day senün bınnan sonra şensün getireç, her yére gétün; işün düz geleceç. Dédi: Hetmen!? Dédi: Hetmen.

- Day yatma ya!

Dédi: Yo, yatmaram! Qeyitti. Qeyitti geldi; bi şehri geçirdi, gördü, şehrün kanarında bi dene iki mertebe saxtumân; bu saxtumanda bi dene qız gezir;. Bu uzaxdan salam vérdi bu qıza; bu eléyk aldı. Dédi: Xanım, men acam; éliye bilersen mene bi nahar véresên!? Dédi: Buyur ge yuxarı; niye vérmerem! Bu géşti çıxtı otağa, gördü hés kim yoxtu, bi dene qızdı bırda. Getti, bına nahar vérdi; dédi: hardan gelisen!? Dédi: Valla, benim qara çuxam yatmıştı. Géttim men, qara çuxamı bi dene cengelde, bi dene köyül ağacu altınnan taftım, bi den de ağaş vırdım; durdi, dédi “Day durdum, şensüm men, durdum, da meni vırma.”, odu qeyitmişem. Dédi: Sene bi çöreh vérsen; yiye bilersên!? Dédi: Niye yiyemmerem; nemenedi çöreyün!? Dédi: Dédi çün şensün durub; hemeşe durmaz qara çuxa; men bi dene şahun qızıyam; benim ağam dünyadan gédib; hés kimsemiz de yoxû; indi, ge meni âl; bu şehrun patışahın éliyim seni, ol patışah; men de senün xanumun olum. Dédi: Gellersên!? Dédi: Men özüm sene dérem; şensün durıf da! Dédi: Lap qeşeg! Qızı bırda aldı; qız getti, şah éledi bını bırda. Şah oldu; hay bir ay, hay bir il, hay iki il, hay iki ili, hay üç il; Allah, bına bi dene de oğlan vérdi; bı qızdan. Çün bınun ağıl yétirmirdi, paxma adam ıdı, xoludı, hés zad annamırdı; bunun éel hemen o qabax ki fikri geldi başına; dédi “Baba, benim kül başıma, bırda niye qalmışam, gédirem, men şahlığı néylirem; otumuşam bırda zindan kimi, mat mat baxıram; gédirem dağlarda kasıblıg élirem, dağlarda héyvan otarıram, mal otarıram, annan soğuş sular içirem.”

- Qız, men gédirem!

Dédi: Hara yédisen!? Dédi: Men bırda qalmıram. Dédi: Bed-bax, şens hemmeşe durmaz; gétme! Dédi: Yox, gédirem; uşağı da istemirem. Qız çox dédi; o az eşitti.

- Gédisên!?

Dédi: Belé! Gétti, bının hemen o yolçı libasın getti; dédi: indi soyun. Géydirdi o libası; dédi: xoş geldün; day sen yémeyin bilmedün bed-bax! Dédi: Néylek, şensim duruf da. Geldi yétişdi; gördü néçe qerine dönüb; hemen qoca gine

orda cüt sürür. (Veli qocanı da orda dédi) Ona, dédi “Be şens, bi dene qoc bi cür mene bu sözü dédi.”, dédi: Gédersen ona déyersen ki sen o zemini ekisen, dör-ha-dör buğda yetirir; veset buğdanı getimir, o veset xezânedi; bi dene keleh var, onun da qapısı o keleh dendi; keleh yığılıp, daş; onu söker, xezânenin qapısı ordandı; o xezaneni çıxadar yéer; ora xezânedi, odu getimir. Geldi, hemen qocaya darış geldi. qoca gördü; hô bu adamdı, hemen adamdı gelir; amma bınun vez ôzası evez olub, bedeni qabağa gédib.

- Dostum bıra ge görüm!

Geldi. dédi: ağa, sen hemen adam döysên; bi zaman gédirdün bırdan!? Dédi: belé!

- Şensün tafdûn!?

Dédi: Belé; dede yandırdım, bi dene de ağaş vırdım. Dédi: Meem erzemi éledûn? Dédi: Belé! Dédi: Ne dédi o!? Dédi valla “Gédib o qocaya déyersen ki o zemi dör-ha-dör buğda getirir, veset getimir; ora xezânedi, pul var orda; onun vesetine daş yığılıp (qedim keleh déyerdile daşa); onu söksün, qapısı ordandı; xazananı çıxatsın yésin. Dédi: Şensün getirip ki; ge, sökek, cem yéek, sennen qaradş olağ. Dédi: Kişi, benim şansım durub; men xazananı néynirem, men şah oldum, şahun qızın aldım, bıraxtım onu; şensim duruf da, men istemirem. Dédi: Bed-bax, şens hemmeşe durmaz; ge bıra! Dédi: İstemirem! Dédi: Men şahlığı bıraxdım; men xazananı néynirem! Dédi: Ay bi-çara ağlun yoxtu. Kişi söhü; gördü, ede, xezânedi; daraşdı, yédi, köfün cırdı. Bırdan da redd oldu; geldi yétişti; hemen gördü qurd éle orda gicelenir; gördü, qurd dédi: qardaş!

- Belé!

- Sen hemün adam döydün; bi zamanı gédirdün!?

Dédi: Belé! Dédi: Menim erzemi éledûn; taftun şensün!? Dédi. Belé, bi dene de ağaş vırdım. Dédi. Xob, tafdûn, benim erzemi éledûn? Dédi: Belé! Dédi: Ne dédi şensün!? Dédi: Valla, qurda déyersen ki senün baxtun bağlanıftı; hés cür senün ovua hés zad gelmez yéesen; sen bi dene paxma adamı tap onu daraş yé, baxtu açılsın. Dédi: Alla kömeyü ossun; da oldux sennen qardaş. Bu qurt fikr éledi, dédi “Men na xada axtarım, bınnan paxmasın tapım; éle bını yéyim şensim açılsın da; da bınnan paxma hardan tapacaam?” Dédi: Men şah oldum, şahlığı bıraxtım, bi den de oğlumu bıraxtım; geldim, bi dene bü cür xezâne darış geldi, onu da bıraxtım. Dédi “Da men

bınnan paxmasın hardan tapacaam!? Éle bını yéyım, baxrım açılısın.” Endile bi deriye, géshti qurt bınnın qabağın kesti. Dédi: Qardaş qabağım!? Dédi: Valla, yoldaş, hay fikr élireme, sennen paxma tapa bilmerem; éle seni yéyım, baxtım açılısın! Day kişini yédi, baxtı açıldı.

On Dördüncü Masalın Epizotları:

1. Çok yoksul bir adam ve hanımı vardır. Bu adam ne yaparsa yapsın para artıramaz. Bunun üzerine şansının bir yerlerde gizlendiğini düşünür ve onu aramaya çıkar.

2. Adam yolda bir kurtla karşılaşır. Kurt, adama nereye gittiğini sorar. Adam da olayı anlatır. Bu kurt da yiyecek kimse bulamamaktadır ve açlıktan ölmek üzeredir. Adamdan şansını bulursa kendisinin de dileğini arz etmesini ister. Adam bunu kabul eder ve oradan ayrılır.

3. Yoluna devam eden adam, tarlasını süren bir ihtiyara rastlar, ona selam verir. İhtiyar adamın şansını bulmaya gittiğini öğrenir. O da kendi dileğini söyler. İhtiyar adamın tarlasının ortasında o ne yaparsa yapsın ekin bitmemektedir. Şansını aramaya giden adamdan bu durumu aydınlatmasını ister. Adam bu isteği de kabul eder.

4. Adam bir ormana gelir. Burada içi oyulmuş bir ağacın önünde durur. Ağacın içinde uyuyan adamın kendi şansını olduğunu anlar. Ona ağaç dalıyla vurur, adamı uyandırır. Uyanan adam, senin şansın benim, beni buldun; artık işlerin düzelecek, der. Şansını bulan adam oradan uzaklaşır.

5. Adam bir şehre gelir. Orada bir kız görür, onunla selamlaşır. Kız bu adamı eve çağırır, sohbet ederler. Adam başından geçenleri anlatır. Kız da şansının gerçekten açıldığını; çünkü kendisinin bir şah kızı olduğunu söyler. Adam şahın kızıyla evlenir.

6. Adamın şahın kızından bir oğlu olur. Ancak, adam burada sıkılır ve gitmek ister. Doğuştan beceriksiz ve aptal olan adam, hanımının sözlerini dikkate almaz ve gider. Nasıl olsa şanslı olduğunu düşünerek yoluna devam eder.

7. Adam, ihtiyar adamın tarlasının önüne gelir. İhtiyar ona dileğini yerine getirip getirmediğini sorar. O da ihtiyarın tarlasının ortasın bir hazine olduğunu ve bu yüzden orada ekin bitmediğini anlatır. Tarlayı kazarlar ve hazineyi bulurlar. İhtiyar adam hazineyi onunla paylaşmak ister; ancak adam bunu da kabul etmez ve oradan ayrılır.

8. Adam, dönüş yolunda o kurtla karşılaşır. Kurda başından geçenleri anlatır. Kurt kendi dileğini sorduğunda ise, kurdun aptal birini yerse şansının açılacağını söyler. Bu adamın aptal olduğunu anlayan kurt da onu yer. Kurdun şansı açılır.

On Dördüncü Masaldaki Motifler

P 200. Aile

Çok yoksul bir adam ve karısı vardır.

J 34. 3. Gurbete çıkma

Yoksul adam şansını bulmak amacıyla evden ayrılır.

B 211. 2. 4. Konuşan kurt

Adam yolda açlıktan ölmek üzere olan bir kurtla tanışır ve kurt, adamın şansını bulunca kendisine de yardım etmesini ister. Adam kurda yardım edeceğini söyleyerek onun yanından ayrılır.

P 411. Çiftçilik

Yoluna devam eden adam bir çiftçiyle karşılaşır. Çiftçi de adamdan şansını bulursa kendisine yardım etmesini ister.

N 130. Şans ve kaderin değişmesi

Adam ormana geldiğinde ağacın altında uyuyakalmış şansını bulur ve onu uyandırır.

N440. Değerli sırların öğrenilmesi

Şans, adama yardım eder; ayrıca kurt ve çiftçiyle ilgili bir şeyler de söyler.

L 161. Fakir adamın padişah kızı ile evlenmesi

Şansını bulan adam padişahın kızıyla evlenir.

J 1702. Aptal adam

Adam bu evlilikten bir süre sonra sıkılır ve zenginlik içindeki yaşamını bırakıp saraydan ayrılır.

N 500. Meydana çıkarılan sahipsiz hazine

Adam çiftçinin yanına gelir ve tarlasının ortasında bir hazine olduğunu söyler. Çiftçi ve adam tarlayı kazarak hazineyi bulurlar; ancak adam hazineden pay almaz ve yoluna devam eder.

J 2350. Aptalların gevezeliği

Yolda kurtla karşılaşan adam kurda aptal birini yerse şansının yoluna gireceğini söyler.

E Ölüm

Kurt, adamı öldürür ve yer.

On Beşinci Masal⁶⁸

Şibicik

Biri var ıdı, biri yox ıdı; bi dene Şibicik var ıdı, bının bi idde yoldaşları var ıdı (axı qedim büyüñki kimin döydi; merdüm qazdan, nefden istifade élır álan; qedim odun olardı, géderdile, dağlardan, çöllerden odunnarı qırıp getirerdile); bıların neneleri bir günneri (hetta men özümde her penşembeler medreseden gelerdik, géderdik bu kendimizin qabağında o tikannarı, boğanaxları (boğanax çöpü bilisen de nemenedi), hette quzu çöpleri qırıp getirerdik, odun élerdiler nenelerimiz, atardıla tendirde yanardı, çöreg yprdıla, qaza pişirerdile) gönderir oları oduna.

Bılar gédille, geven qazıla; oğed qazıla, qazıla, tâ gün batıncax. Bılar şeelerin gün batanda yığıla, şeeler bağıyırflar özleriyçin, şeelerin götürürler, geliller kende; béle qaranquluğ olur day tapa bilmifler kendi; ne ged gezifler, öz kendlerin tapa bilmiller. Bılar görürler ki bi yérden bi dene yérden ışığ gelir; bular o ışığın semtine gédiller; qapını döydüler, gördüler, bi nefer qapının dalınnan çıxtı; bının başında şaxı var, qulaxlar bir cürdü, bının quyruğu da var; bilifler bu divdi. Bu div de ki insannan zid idi; bılar dêvet élır içeriye; geliller içeriye, bılara şam zad vérir. Bılar qorxularınnan yatmıllar. Déyér: yatun; yér salır hersi için, bıları yatırdır. Yatırdannan sonra déyér: déyün görek; kim yatıptı, kim oyax? Bılar déyér: hamısı yatıp Şibicik oyax! Déyér: Şibicik niye oyaxtı!? Déyér: Şibicik géceler; çün nenesinin eziz-giramisidi, nenesi durardı, şamnan sorâ bın için qorqa qourardı, qorqa yiyerdi, girdikan içinen; odu ki bu yémiyipti o qorqaynan girdikanın, bu oyax qalıp! Durur döy, bırdan ordan varıymış, indi yoxıymış; qorqa qourur, onnan sora girdekan içi sındırır: bılar hamısı yéyille, yatıla. Bi müddetten sora div déyér gine: kim yatıptı, kim oyaxtı? Déyéller: hamı yatıp; Şibicik oyaxtı. Déyér: Şibicik niya oayaxdı axı!? Déyéle: Şibicik niye oyağ olacağ; bu yatannan sonra nenesi bın için yarma köpbesi, yarma pilo pişirerdi (qedim düyü bu surette olmazdı), yarma köpbesi pişirerdi; bi dene onun başına toyuğ keserdi, qoyardı, sar yağ tökerdi; Şibicik yiyerdi, onnan sonra yatardı.

Bu div durur, gine bılar için o qāzanı müheya élır; toyuğ getirir kesir, yarma köpbesi pişirir, sarı yağ tökür; bular yéyiller, yatıllar. Bir müddetten sonra div déyir:

⁶⁸ Bu masal, VII. Kaynak Kişi tarafından anlatılmıştır.

Déyin göre, kim yatıptı, kim oyaxtı? Bular, yoldaşları hamısı oyağ ıdı da; qorxularınnan yata bilmirdile; déyéydile “Div bizi yéyer, öldürer”; Déyéller: Hamı yatıp; Şibicik oyax. Déyér: Şibicik niye oyaxdı!? Déyér: Şibicik niya oyağ olacax; Şibicik ki bu qezaleri yédi; téşne olardı; nenesi durardı géderdi, eleyi götürerdi, eleyinen su getirerdi, Şibicik içerdı, yatardı. Div durur gédir, eleyi götürür; ne qedr aparır, bılxndan héy doldurur ta bir müddet yol gelene elek boşalır.

Bılar da uşaxlar da durullar, Şibicik yoldaşları axtaraşılla, divin şişe-yi canın tapılla. Div, gédir, doldurur gelir; bés on qedem gelceyin su elehdén gédir, qalmır; gédir, doldurur; héy bu işi tıkrar élır. Bu oged esebâni olur ki déyir “Bu âdemi-zadların hamısın yéyeceyem; öldüreceyem, yéyem; etderin kabab éliyem, yéyem”; gelir çox esebâni hâlette déyir: qapını açun! Bılar qapını açılla; görür ê, Şibicik ki buların böyüğü idi; bu bunun şişe-yi canın alıb eline, durup bi dene daşın üstüne; déyir: eger hereket élesün benim icâzemsiz; men şişe-yi canuvu vuracam daşa, ölesen. Div görür; yô, day bu hés zad éliye bilmiyeceh insan-zaddarın elinnen; mecbur oldı: süz her ne emr élesüz; benim çarem yoxtu; gerek süzünen mudara éliyem, her ne destür vérsüz; men o işi encam vérem. Déyéller: yat aşığı. Bu div de; qeble-ez-in ki bular bu oduna geleler, bu uşaxlar, divi göreler, néyniyeler; bının cereyanını danışmış ımışlar, buların dedeleri, babaları; bu div buların, kendinin ehalisinnen üş, dört yüz nefer yemiş imiş ya öldürmüş ümüş. Bılar dive déyéller: sen yat! Div yatır dalı üste. Déyér: Eger hereket éliyesen; şişe-yi canuvı vıracıx bu daşa, sındırax. Bu yatır ta bular güdülle, héy çağırıla bına: Yatıpsan, oyaxsan; yatıpsan, oyaxsan; oged bu sözü tıkrar élıller, bu divi yuxu tutur. Yuxu tutmağ hemun, bular yavacalı iki dene mil götürüfler, milleri soxufla divin gözlerine; divin gözleri ikisi de kór olur. Bılar dururla, heresi qaçıla bi terefé; div de kór oldu dâ; héy durur bu yana, o yana; bu âdemi-zaddarı tapa, bıları öldüre, gine yiye. Bının muradı oyumuş ki bu uşaxların hamısın orda öldüre, özlerin de yéye; muntaha şansları orda getti; bılar zirehlig éledile, onun şişe-yi camın ellerine gettile, saxladıla, bını yuxlattıla.

Allah’ın kömehligen bılar diri..., gözlerin kór éledile; şişe-yi camın vırmadıla; dédiler: qoyun, seher ahali-yi kende xeber élerik, geleller, göreller.

On Beşinci Masalın Epizotları:

1. Şibicik adında bir çocuk ve onun arkadaşları vardır.
2. Bu çocukların anneleri Şibicik ve arkadaşlarını odun toplamaya yollarlar. Toplanan odunlarla evin aydınlatma ve ısınma ihtiyaçları karşılanmaktadır.
3. Çocuklar ormana gidip çalı çırpı toplar, odun keserler. Hava kararınca köye dönmek için yola çıkarlar; ancak karanlıkta yollarını kaybederler.
4. Ormanda kaybolan çocuklar bir ışık görürler. Çocuklar ışığın geldiği yöne doğru giderler. Işığın geldiği evin önünde durup kapıyı çalarlar.
5. Kapıyı, koca kulaklı, boynuzlu ve kuyruklu bir dev açar. Dev, çocukları eve davet eder ve onlara yemek verir.
6. Gece olunca dev onlara yatmaları için bir yer hazırlar. Çocuklar yatar; fakat korkudan uyuyamazlar.
7. Dev, kim uyuyor kim uyanık, diye sorar. Çocuklar, herkes uyudu, yalnız Şibicik uyanık, derler. Dev, Şibicik'in neden uyumadığını sorar. Çocuklar da, Şibicik'in annesi her akşam ona yatmadan önce kavurga ve ceviz içi yedirir, diyerek cevap verirler.
8. Dev, Şibicik için kavurga ve ceviz içi getirir. Şibicik bunları yer ve yatar.
9. Dev, kim uyuyor, kim uyanık, diye sorar. Çocuklar, herkes uyudu, Şibicik uyanık, der. Çünkü, Şibicik'in annesi o uyuduktan sonra bir de yarma pilavı ve tavuk pişirir. Şibicik kalkıp bunları da yer.
10. Dev, pilav ve tavuk pişirir, üzerine tereyağ döker. Şibicik bunları yer ve yatar.

11. Dev, yine aynı soruyu sorar ve aynı cevabı alır. Diğer çocuklar da korkudan uyuyamamışlardır. Çocuklar Şibicik'in susadığını ve devin ona pınardan eleklerle su getirmesi gerektiğini söylerler.

12. Dev, pınarın kıyısına gelir, eleği doldurur. Ancak ne kadar uğraşsa da suyu dökmeden eve getiremez. Çok sinirlenen dev çocukları hemen yemeği düşünür. Eve gelir ve bağıarak çocukların kapıyı açmasını ister.

13. Evde devin canının bulunduğu bir şişe vardır. Çocuklar bu şişeyi bulurlar. Şibicik deve, içeri girerse bu şişeyi kıracağını söyler.

14. Dev korkar ve gidip bir köşede yatar. Çocuklar deve, yatıyor musun, uyuyor musun diye sürekli sorarlar. Dev sonunda uyuyakalır.

15. Çocuklar, dev uyuyunca bir yerden iki mil bulurlar. Devin gözlerini bunlarla kör ederler. Daha sonra çocukların her biri bir tarafa kaçır. Dev çocukların peşinden koşar; ama kör olduğu için onları yakalayamaz.

16. Çocuklar köye gelir ve bu durumu halka anlatırlar. Halk da devin bu durumunu gidip görür. Böylece halk devden kurtulmuş olur.

On Beşinci Masaldaki Motifler

J 1112. Becerikli oğlan

Şibicik adında bir çocuk ve arkadaşları ormana odun toplamaya giderler.

F 53. 6. 6. Devlerin evleri

Çocuklar ormanda kaybolurlar ve bir ev bulurlar.

F 531. 1. 1. Alnının ortasında tek gözü olan devler

Evde, alnının ortasında tek gözü olan kuyruklu kocaman bir dev yaşamaktadır.

G 334. Devin esiri olan insanlar

Dev, çocukları kandırarak eve davet eder ve onlara yemek pişirir.

K 500. Hile vasıtasıyla tehlike veya ölümden kazanç

Şibicik ve arkadaşları devin kendilerini yememesi için gece boyunca onu oyalarlar.

G 512. Devlerin öldürülmesi

Şibicik devin canının bulunduğu şişeyi kırmak istediği söyleyip onu korkutur. Çocuklar devi uyuttuktan sonra onun gözlerini çıkararak öldürürler.

On Altıncı Masal⁶⁹

Qonax geldi gördü bi ağ saqqal kişi bi cavan oğlanın qulluğun tutur, muna xidmet éliyir, xidmet-güzardı. Salam bed-az salam! Dédi: Be bu neyin kimidi, meni bu sirriden âgâh éliyesên; görüm bu neyin kimidi, axı niye béle olub!

dédi: qardaş! günnerin bir günüydü, bahalığ oldu, çörek tapılmadı, ajlığ oldu. Ajlığ oldu, biz bi on nefer adam gétдик (dédiler: xarişde buğda vâr), buğda almağa deréynen. Gétдик deryanın qırağında dédik: Ede, burda ne su var, éle deve geçecek. Deveni vurdux deryâyê; suyun vesetine gédende hammısı çörüldü, batdı deryâyê; Allah emr éledi, ağ yéli vırdı vırdı meni çıxa o taya. Hamısı deryaya qerq oldu, héyvanat...; tek çıxdım. O qede qaşdım qaşdım, gördüm ede! Bi dene böyük şehir var; insi cinsi hêş nemene burda yoxdu.

- Xudâyâ! Bu nemenedi!?

Şehri dolandım dolandım gördüm hês zat yoxdu, yémeli içmeli, tükân bazar sabuttı. Beter néy vıradım; gördüm bi dene dükanda néy var; deryanın qırağıdı; çıxdım otđum imaretin üsde; yanix qelbinen néy vırdım. Éle yanix qelbinen néy vururdım; gördüm deryadan adam çıxdı el ayağı perelli; durdum bulara sarı qaçanda bular özün tökdü dehenze. Seher bi bész götdüm bi qazma; gétim ordan bi quyu qazdım, bész metir bi dene quyu qazdım; ağzına Şam söyüdünnen zaddan döşedim, elefi vérdim otun üstüne geldim. Sabah günorta tüteyi vırdım, vırdım, vırdım; gördüm ay dad-ı bi-dad géne çıxdılar; éle yığışib oturanda biri güppültüynen düşdü quyu. Durdum çıxdım; gétim, munu getdim. Muna başladım dil örgetmeye, bu ancaq; ölmedi, bi zenendi. Munnan zindigi éledim, çöle çıxanda qapını kilitdélyerem qalır içerde. Doqquz ay, doqquz günnen sora Allah vérdi, benim munnan bi oğlum oldu. Minur-i zaman Dolandı, aradan iki il, üç il geçmişdi geldi bi oğludu oldu. Bularda bu gedeler yékelib elimnen tutub bu oğlannarı o yan bu yana aparıb. Meni anda vérdi, dédi: Sennen meni yaradana! sen o işi göresen, meni âzâd éliyesen men de çıxam gezem. Mene qôl vérdi, itminan vérdi, gétmiye deheze. Bi gün munu güddüm, gördüm yoğ gétmedi; éle bu oğlannarın elinnen tutb dolandır; amma ayağı zadı perellidi, eli perellidi. O vaxtı ki seher dolanırdım, geldim gördüm yoxdu; qırağa çıxanda gördüm deheze yétirib; éle her oğlunun eli bir elinde atıldı dehebze; ha

⁶⁹ Bu masal, IV. Kaynak Kişi tarafından anlatılmıştır. Anlatıcı masala herhengi bir ad vermediğinden, masal On Altıncı Masal olarak adlandırılmaktadır.

çığırdım gétđi. O qede ağladım, dehez qırağı qaşdı, qaşdı bi dene adam vardı; qedim ucubınıx déyermişler, tek göz déyermişler; bi naxır malı otarır; çatanda meni götdü.

- Ay beni-âdem! sinem tutulmuşdu, Allah seni hardan yétirdi?

Meni qoydu çentesine. Meni qoydu çenteye, malı otardı otardı, gün batanda apardı yığdı dağın altına. Malı yığdı dağın altına. Déyér: dédi: sinem tutlub, çoxdan beni-âdem tapbırdım. Deme; o şehrin o tek göz imişmiş hamısı, hamısı o tek göz imişmiş. Yéke dam boyda daşı getdi, çöürdü, damın qapısını aldı. Malın yéddi sekgizin diri diri tutdu şişe; oq_qede cengelden qırıb quru ağacı yığıb dağın altına; şiş kimi qızartdı daraşdı muna. Déyér: Beni-âdem! sen de yé ha, yazıqsan! Seni indi yémiyecem seher yéyecem. Sene qurban olum! déyér: munu yédi, yatdı, kelleni atdı yére. Tek gözü var bu boyda, alnında kasa yékelige, çox yéke bi şeydi. Gördüm bu béle yuxluyûb! Çığıb oturmuşam, yéddi yüz, sekgiz yüz de maldı; dağın altı meqqâredi. Déyér: Dédim: bi şey ki bu meni yéyecêk; munun bu tek gözün çıxartacağam. Şişin bi qırığı var idi; getdim, qoydum köze, ota; qefilden götdüm déyér: basdım o tek gözüne; gördüm, part éledi, gétđi, deydi dağa; bi cihne vurdu mal hürtdü bütöv; durdu o yana qaşdı bu yana qaşdı, bu yana gédende o yana qaşdı, o yana gédende bu yana qaşdı; yol yoxdu héç yannan.

- Beni-âdem! babamnan vesiyéydi; beni-âdemi harda tapdın orda yé; özü öz eyimi yıxdım. Özü öz eyimi yıxdım, sên meni vurdurma çıxdın. Seherecen çığırdı; ne bildise ışıqlanıb geldi daşı iteledi, daş aşdı; barmaqların béle daradı. Mal gelir géçir, hay mal gelir géçir, hay mal gelir géçir. Gördüm da (déyér) mal qutarır, mal çıxıb qutarır. Geldim bi yéke pıçağım var idi; bi yéke malın qıçının arasınan, qıçının arasınan (elin béle daréyib mal barmaqlarının arasından gédir), pıçağı havale éledim muna, qalxdı o göye, mal düşdü yére; elin béle atanda qıçının arasınan çıxdım, gétđim o yanda éle he éledim yıxıldım.

- Ay köpö'oğlu! Beni-âdem gétđi.

Elin béle bil bura [2-3 metre yakınlığa] atacağ idi, elin atdı terminalcan, o yancan yére; bi de qaçanda düşdü deheze; dehez çıxdı munun barasına [boynuna kadar]; qaldı çığıra çığıra, Allah çox şükür, Allah çox şükür! qaşdı. O qede qaşdı, gördüm ede bi dene ket var. Xudaya çox şükür, qerib! ras geldim kenede. Déyér: gördüm bi dene çadıralı avrad, gelin geldi. Déyér: dédi: bize qonağsan. Déyér:

dédim: men qeribeyem. Dédi: géce it olursan. Dédim: géce adam it olâr!? Dédi: buranın xasiyeti o cürdü, géce bura it olar. Baba! néce..!? déyér: dédi: yox! géce bura it olar. Déyér: dédi: onda senin işin qutardı.

- Be xanım men néyniyim?

Dédi: bu canda bi ağaş götü, çıx yéke ağaç var idi bulağın başında; çıx o ağacın başında otû; geleni vur seherecen; seher günüz ne qede adam ölse; sene deymiyecekler, ama géce seni pişirib yéyecekler. He! dédi: géce seni pişirib yéyecekler. Déyér: qaşdım, çıxdım ağaca. Ağaşda çıxdım, axşamnan biyez geçende (déyér) munun bi qaynenesi vardı hırduladı, hamısı oldu sertaseri it; daraşdılar ağaca; ağace néynér!? Gemirir ağacı. Seherecen (déyér) qalxanın vurdum düşdü, qalxanın vurdum düşdü, qalxanın vurdum düşdü; seher ağzı (déyér) munun yatalısın, şikestin hamısın yığdılar apardılar. Gördüm o gelini béle éléyibler qıpqırmızı qan; yanı sen örgedibsen çıxıb ağaca, tarif sen tökübsen çıxıb ağaca. O gelin qıpqırmızı qandı. Déyér: dédim: ge, seni götürüm qaçım, gédek. Déyér: dédi: yox! bizim melmeket sizin melmeketde res gelmez; men de gédérem dedemgile. Déyér: bu gelin o yana dedesigile ... Yolu aldım elime qaç dé qaçasan.

- Allah çox şüküre yaxçı qutardım! Allah çox şüküre, Allah çox şüküre! Xudâyâ çox şüküre yaxçı qutardım. Gétdim (déyér) bir ay yol gétdim. Bir ay yol gétdim, gétdim gördüm bi cifci cüt ekir.

- Selam eléykim.

- Eléikime.

- Qardaş yorulmıyasan! Allah quat vérsin!

Dédi: Sağ olasan.

Déyér: Dédi: Be qardaş! hardan gelirsən?

Déyér: Dédim: Qeribeyem.

Déyér: Dédi: Géce mene qonağ ol.

Déyér: Dédim: Sizin bu melmeketin xasiyeti, tebi, nemenedi?

Déyér: Dédi: Gözel.

Déyér: Dédim: Bura it olûr?

Déyér: Dédi: Xéyir! Eslen béle bi şey yoxdu. Ora bi alahı kəşver, alahı melmeketdi.

Meni (déyér) axşam getdi evine. Axşam buları kilisasi var meni apardı kiliséya. Dédi: Menim bu qonağım qeribedi, muna kömehlig éléyin. Dédiler: evezinde sen ne vérésen? Dédi: Men bi otağ vérrem. Ay evin avadan, evin avadan! Biri dédi: men bi tay öküz vérrem, biri dédi: men iki tay ferş vérrem, biri dédi: men bi des yorqan döşek vérrem, biri dédi men yüz min pul vérrem. O qede muna, ayağına yıǵdılar, bu kişi oldu ticaret. Kişi oldu ticaret, muna bu kişi de bi dam vérdi, béle bi dam [kendi evi gibi]. Eyleşmişdi, dédi: seher cümedî, gédeceyik burda tuman tökecehler, şansuva hendi errik qız çıxa, gelin çıxa, qoca çıxa şansuva; bura tuman töhdü vilayetidi.

- He qardaş! béle bi iş olâr. Déyér: dédiler: bula héledi, qalib şansa, indi bax da ne çıxacağ; meni de götdü, gétدی kilsiya. Ama tumanı göyden qucağ qucağ bacadan töküller. Elin atdı (déyér) iki tuman tutdu. iki tuman tutdu, götdü, déyér: dédi: ge, gédek. Seherrerin (déyér) gördüm bi qoca ala sinni arvad geldi (her kesen tumanına nişan qoymuşumuş): Ay! men qonağın xanımiyam. Dédim: benim şansıma bax éy! Bi qoca arvad gelib çıxdı benim şansıma. Bu dört gün qaldı béşimci günü bu meriz oldu.

- Ay Ebelfez! men ne cür éliyecem!? Déyér: bu arvad oq qeder merizligi eşedd oldu, ölüme geldi. Déyér: camaat yığıldı, heyif qonağ, yazıq qonağ! Gördüm héç arvada ağlayan yoxdu, éle hamı mene ağléyér. Ê be qardaş! men ölmemişem ki! Dédiler: be senün xanımun orda tek qalmıyacağ ki! buranın debidi; gerek zenen ölse; kişisin de qoyağ yanına, kişi ölse zenenin de. Be! senin xanımın, qoca arvad orda tek qalacâğ!?

- E! ne güne qaldım men! néce qoca arvad tek qalacağ! Ede béle bi biş olâr!?

Déyér: dédiler: héledi. Dört dene mêmur benim yanımda kêşik qoydular bu qaçar.

- Be seen qardaş! xanımin öldü xanımin orda, o dünyada tek qalacâğ bi!?

- E köpö oğlu! men nağayırım!?

Déyér: seher bu xanım öldü, benim de üç ayımın çöreyin suyun yıǵdılar yanıma. Getdiler bi palaz boyda daşı aşırđılar, gördüm qırx erşin quyu vurublar (gédib yérin altın götürübler), böyük, xermen boyda. Qeşeg bu méyidi sarığılar, sarmadılar, tulladılar gétدی. Meni ipinen salladılar quyunun tehine. İpinen salladılar, ipi kesdiler. Gétdim. Déyér: dédim: Xudâyâ! men néyniyecem, çıxmalı deyî; olardan

qutardım geldim yérin altına düşdüm. Daşı çöürdüler, daşa bi béle baca qoyublar, ordan hava çıxsın, teng olmasın. O qede ağladım ağladım, yüz yirmi dört min péyqember, on ki imama yalvardım: ilahı! men geldim bu yérin altına, buğda alan deyildim; néçe middetdi benim başıma ne qeza vu qedir geldi. İlahî! ne cür müşgile düşdüm men. Aradan iki gün keçmişdi ama; darıxmıram, éle otumuşam; qoyunun böyrü gëndi, içi. Çoxu zarırér, çoxu ölüb, çoxunun bağırsı... Méyit tökülüb üst üste ambardı. Déyér: gördüm, şüven düşdü, üstə qıy ha qıydı, şüvendi ne teher! Gördüm daşı aşırıldılar, bi dene cenaze saréyib sarméyib atdılar. Bi dene gelin zenen éle qışqırır sesi dünyanı götürür; ipinen salladılar, geldi yére düşende üreyi kéşdi. Üreyi kéçende gétđim xanımın başın aldım qucağıma.

- Xan ne! Allah qadirdi. Niye!?

Aynıdı.

- Be oğlan! sen bu yérin atda nağayırırsan!?

Déyér: dédim: zulma qalmışam. Meni (bu cür qoca arvada ras geldi) atıblar bura.

- Be xanım! seni niye atıblar!?

Dédi: mên nem hansı patşahın qızıyam. Bu şahın bi tek oğlu var idi; dedsi ölmüşdü; meni dedem vérđi şahın oğluna. Altı ayın geliniyem, altı aydı gelmişem. Men buranın debin bilmirdim. Dedem bilse; bu melmeketi xaraba qoyacağ. Meem saabım öldü, saabım atdılar, şah; meni de salladıb diri diri atıblar bura. Meem dedem bilse; bu melmeketi ot qoyub otduyacağ. Biz bilmirdik burda kişi ölse; zeneni diri diri atallar ya zenen ölse; kişini diri atallar. Béle müsübete qalmışam.

Dédi: Allah qadırdı. Qorxma! étiqatuvu düz éle. Munu aldı yanna. Patşahın qızı dédi: Biz de müselmanığ, Allah'ı qeşek tanıyarığ; Allah'ı qesem vérirem yüz yirmi dört min péyqemberin xatirne, on iki imamın haqqına; Allah bize necat vére; mense (ilqar kebinnende efzeldi) ne qede ömrüm var sene xanım ollam ancağ; bu yérin altınnan çıxağ. İki gün qalmışdığ, gördüm (déyér) ede bi xarta xart düşüb, méyidi bi şey yéyér.

- Eh! Bu ne!? Méyidi gemirir.

Dédim: Qorxub éleme, hetmi bu kaftardı. Kaftar qudretđi olâr. Allah bize bu kaftarın elinen vesile... hardan delib gelibse gelib. Eger bi vesile tapsam burdan çıxarığ. Qorxum yoxdu, déyér, day oq qede qorxuya düşmüşem; ölünün sümüyünün

birin götdüm kaftara bi sümüg iki sümüg; kaftar özün tepdi o meqqâriye. Kaftar çepine meni çekir, yapışmışam kaftarın qıçınnan; elime béle vérirem çiyñağ üste; o vaqti meni çıxartdı, ezan vaqti çehdi çıxartdı çöle kaftar. Kaftar meni yérin altınnan çehdi çıxartdı. Ancağ ışıqlanır, seher seher ezan .. O yana qaşdı, bu yana qaşdı; gördüm bi kişi su suvarırmış, seher ağzı munu yuxu tutub béli vırıb vergana; munu uyxu tutub. Munun béli götdüm qaşdı. Gêrdim biyez qamalaqdan elefdən yığdı qoydum o meqqârenin ağzına; bélinen qaza qaza, qaza qaza, qaza qaza qazıram; üzüm quyludu; torpağ züyüldéyér gédér, torpağ. O vaqti gétdim, çıxdım, gördüm bu patşahın qızın üreyi kéçib, bî-huş olub. Munun başın aldım dizimin üstüne; aynıdı oq qede meni dua éledi. Déyér: dédim: xanım! day qoxma! çıxacéyiğ. Günde bés métir dört métir bu meqqâreyi bélinen géneldirem, éşe éşe gédirem. Ede! aradan bi üş kéşmişdi, gördüm kaftar gelib daraşib ölüye, yéér. Béli götdüm, üzüldüm; déyér dédim: quş kimi ha, benim qışlarımnan möhkem yapış, kaftar bizi çekib çıxardacağ. Cumdum kaftara bi bél, iki bél; béli atdım yere yapışdım kaftarın qıçınnan. Day kanı türküsü géneltmişem. Kaftar meqqâreden çekir, qız da yapışib benim qıçımnan; axşamnan bi az maz kéçmişdi çıxdı. Koldan kosdan dolduruğ, dédi: oğlan! beri ge. Oq qede Allah'a dua éledi.

- Xudâya! zulumnan qutaran sensen, zulmetden qutaran sensen, öldüren sensen, dirildən sensen, yaradan sensen.

Geldik qapını, hayat qapısını aşdı, dédi odu, töyle çöldedi, ge burdan iki dene at yeherre. Hayatdan çölde töyle var idi; déyér: elbehil iki dene at yeherredim; haçarnan qapını aşdı, gétdi dene öz evleridi. Gördüm iki xurcun qırax qırax qızıl getdi; atın biriin üste bu aşdı, biriin üste men aşdı. Atı mindik, Allah, Mehemed, ya Eli sennen meded! üz qoyduğ. dédi: men bilirem, keşti hardan dehezi kéçir beledem. Ordan kéçib gédecéyik öz melmeketimize, gédecéyik. Geldik (déyér) deryanın qırağına, xurcunnarı da atdı keştiye, gemiye, atdarımızı da çekdik, öxümüz dê, deryadan azca qalmışdığ çıxağ (déyér) gördüm yéddi sekgiz bu keştide cavan oğlan var ıdı. Bu xanıma baxdı baxdı, bu ona ne edi, o ona ne dédi, o ona ne dédi; birden meni tutdular, tererediler atdılar deryâye. Meni atdılar deryâye. Éle deryaye düşende gördüm bi cavan oğlan meni tutdu. Dede qorxma, dede qorxma, dede qorxma, ağa qorxma; meni tutdu, göyde tutdu. Biri qaxdı çıxdı geştiye; çıkan néynêdi!? onların, o altı yéddi adamın hamısın götdü atdı deryâye. Çehdi çıxatdı,

keştini bağladı ölde, bizim atımızı... Déér: dédi: ağa! meni tanıyırşân? Déér: dédim: yo!

- Ağa tanımırşân!?

- Déyéér: dédim: yo.

- Déyéér: dédi: henüz o su adamınnan ki, dehezde olan oğlan bizik. Büyün nenemiz dédi:

Ağazı deryâye atacağlar (olar bilir), biz bu keştini güdürdük yolda, seni atacağlar deheze; senin yoluu güdürdük. Buların boynun qucaxlıyıp, balaların ziyaret éléyib, öpüşdü görüşdü. Dédi: nenemizi su adam özleri qoymur içine. Déyéler: Sen saabunnan bé-écaze gelibsen. Sen gétmişdin, gerek onnan hilliyet aléydın; bizim dil; o zenen boşanan kimi, hilliyet aléydın. Dayan, gédek nenemizi getirek. Déyéér: munun biri otdu yanımda, şahın qızıynan otumuşuğ; o zaman (déyéér) gördüm, o su adamı, o zeneni ki av tutmuşdum; onu getdiler. Geldi, boynumu qucağladı; o yan, bu yan ... Deyér: Dédim: gédek. Déyéér: Dédi: da üz vurmağınan. Hilliyet vérdim. O zenen boşanan kimi; halallaşdığ, hümmetdeşdik; oğlarımnan öpüşdük, görüşdük, olar atıldı deheze, biz de geldik bura. Hemın şahın qızıdı ki benim xanıımımdı. Ô mên qocalmamışam, burda qalan qardaşım béle qocalıp, ağ sümek olub. Sağ olun, şad yaşéyın. Allah sizden razı olsun, ömrüzü üzün élesin.

On Altıncı Masalın Epizotları:

1. Yolculuk yapan bir adam vardır. Bu adam bir evin önünden geçerken yaşlı bir adamın genç bir adama kulluk ettiğini görür.
2. Yolcu genç adama selam verir ve yaşlı adamın niçin kendisine hizmet ettiğini sorar. Genç adam başından geçenleri anlatmaya başlar.
3. Genç adam, bir zamanlar ülkelerinde kıtlık olduğunu ve arkadaşlarıyla birlikte başka bir ülkeye buğday aramaya gittiklerini söyler.
4. Genç adam yolculuk sırasında deniz kenarına gelir. Denizden eli ayağı perdeli olan bir kadın çıkar. Bu kadın denizaltındaki bir ülkeden gelmektedir. Adam, kadına dil öğretir ve onunla evlenir.
5. Genç adamın bu kadından iki çocuğu olur. Ancak, kadın adamdan izin almadan yanına çocuklarını da alarak yine denize döner. Adam arkalarından bağırır, ağlar; ancak kadın ve çocuklar geri dönmez.
6. Adam üzgün bir şekilde dolaşırken karşısına tek gözlü bir adam çıkar. Tek gözlü adam, genç adamı çantasına koyarak onu ülkesine götürür. Bu ülkede yaşayan herkes tek gözlüdür.
7. Tek gözlü adam sığırları diri diri şişe geçirir, kızartır ve yer. Genç adama, kendisini de ertesi gün yiyeceğini söyler.
8. Genç adam, gece yarısı bir şiş bularak tek gözlü adamın gözünü çıkarır, onu kör eder. Oradan kaçır ve bir köye gelir.
9. Adam geldiği köyde bir gelinle karşılaşır. Gelin, o köyün erkeklerinin gece olunca köpeğe dönüştüklerini söyler ve adamı uyarır. Adama, ağaçta yatmasını ve kendisini korumasını söyler.

10. Adam, gece ağaçta yatar. Gelinin söylediği gibi erkekler köpeğe dönüşürler ve ağaçtaki adamı yemeğe çalışırlar. Adam da onların çoğunu öldürür.

11. Ertesi gün köy halkı, bu durumu adama anlattığı için gelini döver. Adam geline kendisiyle birlikte kaçmasını önerir; ancak gelin kabul etmez. Adam köyden ayrılır.

12. Bir aylık bir yolculuktan sonra genç adam yolda bir çiftçiyle karşılaşır. Çiftçi ona acır ve adamı kiliseye götürür. Kilisedeki insanlar ona ev, halı, yorgan ve para verirler.

13. Bu yere Tuman Döktü vilayeti denmektedir. Kilisedeki insanlar, adama ne isterse gerçekleşeceğini söylerler. Adam da evlenebileceği bir kadın ister.

14. Ertesi gün yaşlı bir kadın çıkıp gelir ve kendisinin adamın kısmeti olduğunu söyler. Adam istemeyerek de olsa bu kadınla evlenir.

15. Yaşlı kadın bir süre sonra ölür. Köyün âdeti olduğu üzere, adamı da kadınla birlikte gömerler.

16. Adam yeraltında bir kızla tanışır. Bu kızın da kocası ölmüştür ve onu da buraya gömmüşlerdir. Kız babasının şah olduğunu söyler ve adama, şahın onun bu durumda olduğunu bilmediğini anlatır.

17. Adam ve şahın kızı yeraltından bir sansarın yardımıyla çıkarlar.

18. Memleketlerine dönmek için bir gemiye binerler. Bu gemideki on delikanlı, şahın kızını beğenerek adamı gemiden atar. Adam boğulmak üzereyken denizden iki kişi çıkar ve onu kurtarır.

19. Denizden çıkan bu kişiler adamın oğullarıdır. Bu çocuklar, annelerinin kocasından izinsiz geri döndüğü için deniz halkı tarafından kabul edilmediğini söylerler. Adamın annesini boşamasını isterler. Adam da memnuniyetle kadını boşar.

20. Genç adam şahın kızıyla evlenir. İkisi birlikte adamın ülkesine gelirler. Adam bu maceraları yaşadığı süre içinde hiç yaşlanmamıştır; ancak kardeşi epeyce yaşlanmıştır.

21. Genç adam, işin aslını bu şekilde yolcuya açıklar.

On Altıncı Masaldaki Motifler

N 700. Tesadüfi karşılaşmalar

Yolculuk yapan adam, bir evde yaşlı adamın genç adama hizmet ettiğini görünce şaşırır ve genç adama bunun nedenini sorar.

H 11. 1. Baştan geçeni hikaye etme

Genç adam başından geçenleri yolcuya anlatır.

J 34. 3. Gurbete çıkma

Genç adam ve arkadaşları ülkelerinde kıtlık olduğu için gurbete çıkarlar.

D 81. Deniz kızı

Adam, eli yüzü yaralı bir deniz kızıyla karşılaşır.

T 100. Evlenme

Genç adam deniz kızıyla evlenir.

T 526. Çocuk sahibi olma

Genç adamın iki oğlu olur.

R 100.-199. Kaçmalar

Denizden gelen kadın çocuklarını da alıp denize geri döner.

F 500. Olağanüstü kişi

Genç adam tek gözlü bir adamla tanışır ve kendisini yemek isteyen adamı öldürür.

J 155. 4. Kadının nasihatı

Bir başka ülkede adam, genç bir kadınla tanışır ve kadın adamı ülkedeki adamların geceleri köpek olduğunu söyleyerek uyarır.

D 621. 1. 1. Gündüz insan, gece hayvan olma

Genç adam, gece köpeğe dönüşen adamların çoğunu öldürür.

V 110. İbadet yeri

Genç adam bir vilayete gelir ve cemaat onu dileklerinin kabul olması için kiliseye götürür.

T 100. Evlenme

Adam evlenmek istediğini söyler; ancak genç bir kadın yerine karşısına yaşlı bir kadın çıkar ve onunla evlenir.

E Ölüm

Yaşlı kadın bir süre sonra ölür.

P 600. Gelenekler

Kasabanın adeti üzerine evli çiftlerden biri öldüğünde eşi de onunla diri diri gömülür. Genç adamı kadınla birlikte gömerler.

N 700. Tesadüfi karşılaşmalar

Genç adam, yeraltında kendisi gibi tutsak olan şahın kızıyla tanışır.

B 435. Yardımcı vahşi hayvanlar

Yeraltında yaşayan ve ölü eti yiyen sansar sayesinde genç adam ve şahın kızı yeryüzüne çıkarlar.

Z 71. Formel sayılar

Gemide bulunan ve şahın kızını beğenen on erkek genç adamı denize atar.

N 800. Yardımcılar

Genç adamı denizde yaşayan iki oğlu kurtarır.

P 210. Karı-koca

Genç adamın çocukları annesinin henüz boşanmadığı için deniz halkı tarafından dışlandığını söyler ve adam karısını boşar.

T 100. Evlenme

Genç adam, şahın kızıyla evlenir ve evine döner.

J 330. Kaybetme ve kazanmalar

Genç adam yolcuya kendisinin bu yolculukta yaşlanmadığını, kardeşinin yaşlandığını söyleyerek durumu açıklar.

On Yedinci Masal⁷⁰

Xoruz-u Neqel-xu

Günnerün bir günü bi dene pâşsa var ıdı; minin qıx dene xanımı var ıdı. Minin qıx dene xanımı var ıdı; bu qıx dene xanımnan héç birinin évlatı yoxudu. Şah bi gün destür vérdi vezir vekile:

- Gédün, dolanın bi dene mên için xanım tapûn, ya çoban ola, ya kasıb ola; bilexire buların qızlarınnan ola.

Vezirnen vekil düşdüle ketdere, bu yana, o yana, o yana, bu yana; geldile, dédile: Bi dene çoban vâ, çobanın bi dene qızı vâ; yaxçı esil qızdı. Geldile bu çobanın qapısına. Gördüle, belé, çobanın bi dene qızı var; dédile: çoban qardaş! Dédi: Belé! Dédi: Şah bizi gönderîp:

- Qızuvu véresen mene.

Dédi: Menim qızım şahın layağı döy. Siz mene meskere éléysüz, şah benim qızımı almaz, şahın qıx dene xanımı var. Dédile: var, var da; qıx dene xanımnan hés birinnen évlat olméy; belke senün qızunnan évlat oldu. Dédi: éybi yoxdu, gédün şaha déyün, her moqéy aparéy; gelsin aparsın. Günnerün bir günü oldu, geldile, şaha dédile. Şah dédi: gédün, çobana neme verecehsüz verün; neme alacax vérün; alun qızı, getirün. Geldile, çobanın qarar-dadın, amâlin, filanın vérdiler, qızı bezedile, götdüle, géttilê; apardıla, tehvil vérdile şahâ. Bu bir müddet bu çobanın qızıynan zindigi éledi. Alalh bu çobanın qızinnan muna évlat vérdî. Bu bâr-i hemli oldu, bala bala bu istedi bar-i hemlisin yére qoya; şah dédi: bes gédün; benim xanımmı istér bar-i hemlisin yére qoya; gédün (vezir, vekile dédi) şeherreri dolanın, görün yaxçı mama, yaxçı qâbile harda var; tapun getirün. Bular gétdiller. Bu şahın bi dene qeynesesi vardı, böyüg arvadınun nenesi duréydi; dédi,: bes, gédéyrih biz, şah bizi gönderip bi dene maméyçin, getireh, bu arvadı doğuzdura. Dédi: gédün, şaha déyün (şahın qeynesesi dédi ye):

- Biz qıx nefer; qıx dene xanımundu, bi dene men; qıx bir nefer béle bi layaqeti, bi dene arvadı doğuzdura bilmérîh, gédesüz getderê!

Şaha munu dédile. Şah dédi: Xob, éybi yoxdu; qelblerine geler; gédün tehvil vérün bunu doğuzdursunnâ. Getdile bu şahın hemun qeynesesinen munun öz qızın.

⁷⁰ Bu masal, VIII. Kaynak Kişi tarafından anlatılmıştır.

Bu arvadın öz qızı, özüynen gétđi, bu çobanın qızın beyseb doğuzdura. Gétđile çobanın qızının yanına, bala bala, bala bala; şah da külafirengide dolanêy, bolqundâ:

- Na vaxt muştuluqçu gelê, mene muşulux vére.

Belé, bu arvat doğuzdu, çobanın qızı doğuzdu bir oğlan, bir qız; oğlanın da bir üzün de xal var, qızın da bir üzünde xal var; bir oğlan, bir qız. Bu şahın qeynenesi gördü ay oğlan, bu şah oğlaanan qızı göreceg, çoban qızı ki doğup buları; bu qız dene arvadın hamısın bıraxacax. Néyniyeh, qızına dédi, néyniyeh!? Qız dédi: Nene, men ne bilim, men bilmérem, sen gör néyniyecehsen! Géşdi, tabaxdan bir büküm çöreh götdü, çıxdı xıyabana, tengeye; bir alabaş, alabaş, qarabaş, qarabaş dédi; bi dene (bağışléyun) qancığ it geldi bu arvadın yaana, bu çöreyi atdı bu qancığ ite. Bu qncığ it bu çöreyi götdü, qeyitdi; bu arvat düşdü munun dalına; gördü, hô bu it gétđi, girdi bi kalaviya, gördü burda balaléyip üş dört dene. Bu küçühlerinnen iki dene götdü (sözüm o hilededi ye!), munun küçühlerinnen iki dene götdü, getdi; arvadın burda uşağın muşağın beledi, apardı, gizletdi, arvadı apardı ayrı menzilê; bu küçühleri beledi bu arvat doğan yérê, villedi bura. Şah da ordan dolanêy, gözléy ki xeber géde munun neyi oldû. Vezir geldi, dédi: Ay xala, ay bacı, şahın neyi oldu? Dédi: neyi olacağ, çoban qızınnan neme olar!? İki dene it küçüğü. Dédi: Yox béle ye! Arvat da it küçüğü doğâr!? Dédi: Çoban qızınnan it küçüğünnen sovay neme olar, hemişe géder bayıra çoban. Qeyitdi, gétđi, şaha dédi: Valla, hal-i qeziye budu. Şah dédi: Gédün, hamun arvadı, aparun, filan yérde bi dene quyu var, tepesi üsde salun quuya, çobanın qızın. İt küçüğü doğûp! Bu sefer bu çobanın qızının da xeberi yoxtu; bu gétđi, it küçüğü getdi qoydu munu yérine, uşaxların yérine. Geldiler, bu çobanın qızın apardılar; bi dene quyu var ıdı; tepesi üsde saldıla, gétđi quuya, güpbültinen; quyunun elli metir derinliyi. Gétđi quuya, bu arvat néynedi!? Bu arvat bu uşaxları beledi, gétđi, iki dene gécéynen bəşig yondurdu, getdi, ikisin de qoydu bi dene cêbiyê, cêbeni muşampaladı berkitdi, bu yan o yanın berkitdi, düzetdi; gécéynen apardı, körpüden tunnede çaya. Tunnede çayâ, bu uşaxları çay götdü, gétđi. Uşaxları çay götdü, gétđi.

Günnerün bir günü bi dene tacır gédéydi xeridê, geldi çayın qırağında besab géçe géde xeride devéynen. Gördü, bi dene cêbe gelib adada dayanıp bi dene kötüge, gétméyib. Çırmandı, géşdi gétđi; cêbeni çehdi, getdi quruluğâ. Cêbeni çehdi, gördü ho, cêbe ağırdû. Cêbeni getdi, day xeride gétmedi, cêbeni qoydu develerün

üsdünei getdi cêbeni éve. Cêbeni getdi éve; dédi: arvad! Dédi: He! Dédi: Şansımız durup. Dédi: Nemenedi? Dédi: Bi dene cêbe tapmışam; bizim döyletimiz yoxtu; açacıyx, şert éliyek, döylet olsa bu cêbede, senün (arvada dédi); evlat olsa, benim. Arvat dédi: xob, senün de evladun yoxtu, benim de evlat olsa, şerik; döylet de olsa, şerik. Cêbeni aşdıla, gördüle bir oğlan bir qız, bu barmağın salıb onun ağzına, o barmağın salıb onun ağzına; qeşeh sorélla birbirin. Uşaxları cêbeden çıxartdıla. Uşaxları getdile menzile. Menzilde hay bir gün, iki gün, hay bir ay üç ay, il dolandı ay başa geldi, ay dolandı il başa geldi, uşaxlar resîde oldû, uşaxlara ad qoydulâ, oğlana qoydula Mehemed, qıza da qoydula Zerintâc. Bu sefer néynedi! Bu uşaxları qoydu medresiye. Uşaxlar gétđi medresiye geldi, gétđi medresiye geldi, gétđi medresiye geldi; yékeldilêr, hedd-i teflih oldula, anladılâ. Gördüler, bu medresede bu uşaxlar bulara déyéle: Ay dedesiz, ay nenesiz! Siz dedesizsüz, siz nenesizsüz, siz tapbasuz, sizün dede nenüz yoxtû. Bu uşaxları béle ayığ éledile bu uşaxları, medrese uşağı; bu uşaxlar geldi axşam évê, qaş qabağın salladıla. Qaş qabaxların salladıla; bunun dedesinen nenesi geldi, dédi: bala, niye qaş qabağuzu salléyibsuz, her gün bu cür döydüz!? Niya qabağuzu salléyibsuz!? Dédi: nene! Dédi: belé! Dédi: size bir and vérecik; biz eylan hedd-i teflih olmuşuğ, bizim zehmetimizi çekibsüz, bizi hedd-i teflih éléyibsüz, medresiye qoyubsuz; bize axı medrese uşağı öceşéy, dééy: sizün dedüz yoxdu, nenüz yoxdu, siz tapbasuz. Arvad qeyirdi, erine dédi: kişi démedim, özge övlat sene övlat olmaz, anladıla, göréysên. Her yérden xeber geldi, éşitdiler; özge övlat adama övlat olmaz. Bu kişi qeyitdi: xob, Mehemed! Dédi: belé! Dédi: dūz, siz tapbasuz, men sizi tapbışam, siz bizim bélimizden gelméyibsüz. Sizi men tapbışam, elan néçe illerdi, sizi böyütmüşem, yékeltmişem, medresiye qoymuşam, eylan anléyibsuz; eylan héyifdi, men sizi reddéliyem gédesüz, uşağsuz, gédebilmesüz.

- Yox ata! Sen çöreyi bize halal éle, ville, qoy, biz gédek. Gédek, belke; nene dedemizi tafdıx.

Dédi: xob, éybi yoxdu, qalsın sabıya. Bular qaldı sabıyâ, saba day bular medresiye gétmedi. Dédile: Atacan, gelesen, çöreyün bize halal éliyesen, bizi villiyesen. Dédi: xob, éybi yoxdu Mehemed, gédéysüz; amma men size vesiyet éléyim; bu qırmızı atı sen min, o qere atı bu minsin, bacı qardaş iküz de merdâne libası géyün, qız atdan zenâne libası géysin, üsden merdâne libasî, sen de merdâne

libası géy, bu tûfengi de salun çiyuza. Gédün, Allah’a tevekkül belke dede nenüzü tapduz; veli men size vesiyet éléyrem; bu at her yérde elin vırdı yérê, orda enün, orda qalun, gétméyün, atın sözüne baxu â! Az gédesüz, çox gédesüz, her yérde bu at elin vırdı yérê, orda qalün. Bular dede nenelerinnen xudafislig élediler, mindile atdarı, bala bala geldile. Az geldile, çox geldile; bir qedri yol geldile. Geldile, çıxdıla; meselem bizim Berende’ye geleceg idile, yuxarda Girveser var, çimen-gah var, orda; bu ket görükende bu ât elin vırır yére. Elin yére vıranda bu Mehemmed bi qemçi vırdı ata: köpoyun malı, odéy ket, odéy şehir; at yatdı. At yatdı; qız dédi: qardaş, niya vıréysan!? Dédemiz bize neme dédi! Dédi: at her yérde elin vırdı yére, orda qalun. Dédi: xob, éybi yoxtu. Çekildile, bi kenar quşede, burda qaldılâr. Atdarın töyle mıxısın vırdıla yére burda qaldılâr. Bî oğlan tûfengi saldı çiyine, gétدی, şıkar ovladı, getdi, bu qız burda pişirdi, burda yédile, işdilêr. Qız da béléydi, béléydi, ne göyçehligde. Bu Berende’dan meselem; cütçü gédéydi, axşam gédéydile cüte, süb gédéydile, göréydile, burda bi qız vâr, qız béle qızdı ki yéme, işme xetd-i xaline, gül cemaline tamaşa éle. Qızın şôqunnan, göyçehliginnen cüte géde bilméydile, qaléydıla, tamaşa éléydile, axşam qeyidéydiler kende. Şah damda gezéydi; gördü olan bu cüççü süb gédey, beyseb cüte géde, axşam geléy, géne toxumun getiréy. Seslendi, ket-xudaya dédi: ay ketxuda! gét bu cüççülere déynen “gédéysüz, niye toxumuzu geyteréysüz, getiréysüz, niye ekméysüz!? Gétidle, bulara dédile. Bular dédi: gét şaha déynen “Bizik, gédéyrik, axşam qeydér geléyrik, sen géssün, görsün; hêş gelmesen.” Şah bir gün néynedi!? Vezirin götdü, vekilîn, derbiş libası géydi, mindile atdarı gétdilê, hemun yérde bu qızı gördülê. Hemun yérde bu qızı gördüle, bi döyr éledile, geldile bu qızın yaana; şah qeyitdi: Qız! Dédi: belé! Dédi: sen neçikâresen burda. Dédi: valla, men burda düşergahdı, geldim, düşdüm burda.

- Senün adamın var, neyin var?

Dédi: He, adamım var bir dene.

- Hara gédip?

Dédi: gédip bayıra, axşam gelecek. Xéylek qaldıla, qalannan sonra bular qeyitdiler, geldilêr. Şehre gelende, şah özün vırdı yére lal oldu. Şah özün vırdı yére lal oldu; hay düktür getdile, hay vekil getdile, hay neme éledile, şah danışmadı. Bi dene düktür gétidle, tapdıla, getdile; düktür munu muayna éledi; dédi: bu êşq vırıb munun başına; gerek dayra zurna, tar balaban vırasüz, bu aynıya. Gétidle, âşıq

getdile, sâzendéynen zadınan mını ayıxdırdıla, bu oyandı, dile geldi. dédile: qıble âlem sağ olsun, niye bélesen!? Dédi: valla, filan yérde bir qız görmüşem; eger eri ola, eger hêr neyi ola, onu mên için almasuz; men öllem, gerek onu mên için alasuz. Tamam hâmanı eşitdi bu hikâyeti, cereyanı, bu mâcaranı hâmanı eşitdi, bının bı arvatdarı da eşitdi, mının bı qeynenesi de eşitdi şah gédib orda bir qız görüb. Bir gûn şah géne adam gönderdi; gördüle hô, bu qızın adamı yanındadı; salam vérdi, gêşdi, eyleşdi. Dédi: valla, meni şah gönderib bura; bilméyrem bu senün bacundu, arvadundu, neyundu; şah gelip, burda munu görüp qeyidib; indi dééy “gereg onu mên için alasuz”. Dédi: gét, şaha déynen “üş gün dört gün mene vax vérsin; onnan sonra cavab vérrem” Bu hemun qasıd qeyitdi. Qasıd qeyitdi, geldi. Bının bı qeynenesi eşitdi bu sözü. Bının bı qeynenesi bi des libas géydi, yavaş yavaş gétđi hemun bu qızın yaana. Gétđi bu qızın yaana, oğlan bayıra gétmişdi; qıza baxdı, gördü hô, bu hemun qızdı ki belege belemişdi, cêbeye qoyub, atmışdı deyaya, bu hemun qızdı. bu hemun qızdı, tapılıb gelib, day bizi paymal éliyecêk. Dédi: qızım! dédi. Bel! Dédi. Senün erün var, qardaşın var, neun var? Dédi. Bi dene qardaşım var. Bu barmağın dişledi. Dédi: onun da burasında xal vâ. Dédi: belé, onun da burasında xal var. Bala bi menzil düzeltmişdile, kelekden yığmışdıla; bu bu yan o yana baxdı; dédi: qızım. Dédi: belé. Dédi: héyif sizün bu balaca menzilüze, düzeldibsüz, burda oturubsuz! Dédi: nemedi, nemesi héyif!? Dédi: burda bi dene bağ vâ; Ağlar-Güler bağı déyelle. Ol bağda bi dene ağlar-güler ağaç var, alma ağacı; biri ağlar biri güler. O almaları dere qardaşun, getire, birin bırda qoyasuz, birin orda; bu ağılya o güle bu ağılya o güle; sizün menzil yaxçı teknil olâ. Dédi: Ağlar-Güler bağıdı? Dédi:belé! Sen déme; diblerin bağıdı; istér mını ölümə gönderê. Bu arvat qeyitdi. Oğlan axşam bayırdan geldi, gördü bacısı bé-kéfdi. Dédi: bacı niya bé-kéfsen!? Dédi: valla, bi dene qarı geldi bura, benim yanıma büyü, mennen hem-söbet oldu; dédi: filan yérde bi dene bağ vâ, orda iki ağaç alma var, biri ağıléy, biri güléy; biri ağıléy, biri güléy, onun almalarının iki dene getsüz, burda qoysüz; day mücehhes olarsüz. Dédi: éybi yoxdu, géderem, getirrem. Géce yatdıla, seher durdú, atın mindi géde; gétđi, yolda gördü hô, bi nefer şexs dayanıp yolda. Dédi: Mehemed! Dédi: belé! Dédi: gédersen Ağlar-Güler bağına!? Dédi: belé ağa, gédéyrem Ağlar-Güler bağına. Dédi: İbrahim, axırundu ya, ölümə gédéysen e! Dédi: be ağa, neme éléyim!? Dédi: ölümə gédéysen, meem sözüme baxarsân!? Dédi: belé, niya baxmam! Dédi: Qeyit

bazara, qeyit bazara, ağaşdan bi dene izgilet al, ağaşdan libas yap, gel, géd o bağâ, ağacına ey, derginen; eger istiyesen öcür gédesen, diblerin bağdı, seni éle el-be-hel paymal élelle. Bu qetirdi, geldi, gétđi bazara, bi dene ağaşdan libas yondurdu, libas géydi ayağına. Bu sefer bi dene izgile aldı eline. Geldi, mindi atı, geldi hemun yére gördü hê, hemun adam géne burda dayanıb; dédi: ibrahım! Dédi: hê! Dédi: he mücehhezsên, gédéysên. Gédersen, alma ağacının dibinde dayanısan, bağa geçmesen e, dibinde dayanısan, izgileni uzadısan almayâ, eyersen, derersen; maba elün görsedesen e, o bağda adam vardı, hay salalla, qırx haramılar seni daldan tutâr. Mehemed néynedi!? Mehemed geldi atınan, geldi, baxdı, gördü; ay oğlan, iki ağaç alma var, biri béle ağıléy, biri éle güléy. Bu sefer bu izgileni uzatdı, eydi, birin dere; bi dene uşax vardı, seslendi: ay ağâ, ağac almanı derdi. Dédi: e çeperin biri çeper ağaç da almanı derêr!? Dédi: valla, ağac almanı derdi. Dédi: çeperin biri çeper, fuzul danışma, ağac almanı dermez. Bu onların behesine elin uzatdı bu sefer. Qolun çırmadı, elin uzatdı, almanı derdi. Dédi: ay ağa el almanı derdi bu sefer. El almanı derdi déyende atıldı atu üstüne, yûldu; qırx haramiler yumuldu munun üstüne...O oğlan almaları ki getdi, koydu o évde, biri ağladı, biri güldü; bu sefer hemun qarı géne geldi bura. Qarı geldi bura, gördü ê, Ağlar-Güler bağın almaları gelib, biri ağıléy, biri güléy; biraz baxdı, onnan sonra dédi: qızım! Dédi: belé! Dédi: hemun bağda géne bi dene el-daşı vâr, o el-daşını da qardaşun getse; o el-daşı yérde işliyeceg, bir üzüne qızıl tökeceg, bir üzüne gümüş, bir üzüne qızıl tökeceg, bir üzüne gümü. Dédi: éybi yoxdu, onu da getirrik. Mını dédi, gétđi. Bu sefer şahın qâsıdı geldi oğlanın yaana: bes, neme déysén, mene béş gün vax vérmışdün; elan day béş gün souşûb!? Dédi: gét, şaha déynen “üş gün de mene vax vér, üş dene de seferim qalıb, indi ya sene véren Allah’dı, ya bize véren Allâh”. Bu sefer oğlan néynedi! Oğlan géne sûb atı çıxartdı, mindi, sürdü. Sürdü, gétđi, gördü ağa, hemun şexsi géne durub ordâ, caddanın qırağında. Dédi: Mehemed! Dédi: belé! Dédi: gédéysên? Dédi: Belé, gédéyrem. Dédi: El-daşıyçın? Dédi: Belé! Dédi: Gédersen, izgileni; atu üsden, atdan enmesen e; izgileni sallarsan; el-daşı orda işléy; üsden izgileni sallarsan, el-daşının başınnan geçer aşağı; Allâ, Mehemed, ya Eli; çekersen, getirisen, qorxma, tuta bilmezle seni. Mehemed gétđi, gördü belé, hemunbağda el-daşı işléy. El-daşı işléy, bir üzüne qızıl tökéy, bir üzüne gümüş; izgileni saldı, gétđi el-daşın boğazına: Allâh, Mehemed, ya Eli; çekdi atın terkine, el-daşın da getdi, koydu o évin

bucağında; bu sefer el-daşı işledi, bir üzüne qızıl, bir üzüne gümüş. Seher oldu, géne hemun qarı geldi. Hemun qarı geldi, gördü ê, bını da getirib. Dédi: Ey qızım; déyesen mını da getirib qardaşun!? Dédi: He, mını da getirib. Dédi: Day bi dene de şeyüvüz qalıb, onu da getisüz; day mücehhez olacaxsuz. Sen déme; bu qarının bedbaxlığıd; bu işler hamısı qarının bedbaxlığıdı . axşam oğlan geldi, bacısı qeyitdi, dédi: valla, qarı geldi, géne béle dédi. Dédi: neme dédi!? Dédi: hemun bağda géne bi dene xoruz-u neqel-xu vâr; o xoruz-u neqel-xunu da getisüz; éyni redyol kimin, danışacax başuzadan geçeni, dünyadan geleni, gèceceyi, geleceyi danışacax, elan men ne cür danışeram; öcür danışacâx. Bu sefer oğlana dédi mını.

Oğlan géne seher atı mindi, gétđi, gördü ê, hemun şexsi géne dayanıb orda. Sen déme; bu şexs munu ağasıdı, môlasıdı. Dédi: Mehemmed! Dédi: he! Dédi: xoruz-u neqel-xu için gédésên? Dédi: belé! Dédi: qeyit, gét, tífengün götü, sal çiynüe, gel, gét. Gétginen; amma sennen bir milyon adam gédib ora, hâmısı mücesseme olub, houzun döresinde hâmısı muğabba olub. Gédersen, qorxma ya, atı qoy houzun qırağında; ô adamları; elüü sal adamların ikisinin arasına, bu cür fişar vér, aralansınar, olar da seni kimin gédib, orda... tilismdi, o tilismdi; eger getir bildün xoruzu getiribsen, getiremmedün sende olar kimin tilisim olacaxsan. Dédi: neme éleyim!? Dédi: gédersen, elüü salarsan, camaatı béle [ellerinle ayırırsan] élersen, üç defe déyersen “xoruz neqel xu, xoruz neqel xu, xoruz neqel xu” üçümcü defede bu houzdan qalxacax yuxarı, gétđi yuxarı, qeydip taponnan bi dene dimdik vıracax, orda quruyacaxsan; amma cehd éle, o yuxarı gédende vır tifenginen munun şâ-perreri tökülsün. Day sene dinmê; amma vırmasan, qeyidip teponnen bi dene dimdik vıracax, orda muğabba olacaxsan. Belé Mehemmed gétđi. Geldi, gétđi atın koydu orda, belé, adam béledi, éle bu qılıx houzun döresi. Bu elin saldı camaatın arasınan bir az fişar vérđi, tifengin âmâde tutdu: xoruz neqel xu, xoruz neqel xu, xoruz neqel xu. Gördü houzdan xoruz şakılladı, qıyhadı yuxarı, yuxarı qıyhadı, qeyidende tífenginen vırdı şeh-perreri töküldü; tökülende xoruz geldi, munu elinin üsde otdû. Atıldı, mindi atı, bağdan çıxdı. Qırx haramılar mının dalıycax... fayda vérmedi, geldi, hedd-i sedden gışdı. Getdi, xoruz neqel xunu koydu orda. Dédi: Bacı! Dédi: He! Dédi: Biz biyêce bu xoruz neqel xunu danışdırax, görek, bizim mâceramız nemenedi, bizim dede nenemizi tapsa, bu tapacâx. Bu xoruz neqel xunun pişi vardı, pişin burdulâ, bu xoruz neqel xu durdu söbet élemeye. Dédi: günnern bir

günü bi dene pâtşah vardı, onun qırx dene xanımı vardı, bi dene qeynenesi. Şah destür vérdi, benim qırx dene xanımınnan ôlatım olméy, gédün, bi dene mên için tezedden arvat tapun. Gétidle, dolandıla bu yanı, o yanı; geldile bi dene çoban var ıdı, çobanın qızın aldıla (bu uşaxlar qulağ asélle ye). Geldiler çobanın qızın aldılar, apardılar, şah için toy éledile. Ay dolandı, ay başa geldi, il dolandı, ay başa yeldi; bının bir oğlu, bir qızı oldu. Şahın qeynenesi bu oğlanınan qızı gizletdî; gétidi, it küçüyü getdi, qoydu oğlanınan qızın yérine. Bu qızınan oğlanı beledi, apardı; bi dene cêbe qeyitdirdi; qoydu cêbeye, atdı deryaya. Atdı deryaya, deryada günnerün bir günü bi dene tacır xeride gédéydi, bi dene tacır munu tutdu, getdî. Getdi bû, özüne övlat éledi. Bir gün, iki gün, üç gün bu uşaxlar emele geldi, başa yeldile, medresiye yétdile, hedd-i teflih odula, özlerin tanıdıla. Uşaxlar, bu uşaxlara öceşdi, dédile: sizün dede nenüz yoxdû, siz tapbasuz bu sefer bular geldile, néyledile! Hemun tacırdan xahişt éledile, dédile: sen bizi villiyesen, biz gédek, dede-nenemizi tapax. Tacır da qaldı sergerdan. Tacır da bu qızınan bu oğlana hersine bi dene at vérdi, mindilêr, bi sefer bulara vesiyet éledi, dédile: gédün, hemun yérdeki at elin vıracax yére, men déyen yérde elin vıracax yére, orda qalun, géşméyün. Day bu xoruz neqel-xunun pişin qet éledi, dédi: day danışma, éyni bizik, day mâceranı uzatma, éyni bizik. Péyqam éledi, dédi: Şaha, déynen, gél xanımın apar. Geldiler, qefle, qoşun, zad geldilêr, qızı bezedilêr. Qızı bezediler, götdüler; ya Eli sennen meded; xoruzu neqelxunu da götdüle, hamısı yığışdıla, gétidle, dest-i cem gétidle şah hüzürüne. Gétidle şah hüzürüne gédenen sonrâ, day şam mam yéyildi, çay may içildî, söbet başlandı. Söbet başlandî, şahın vezir vekili qeyitdi, oğlana dédi: Mehemmed! Dédi: Sen kimsen, sen neçikarasan, sen hardan gelib, hara gédensen; senün bu bacun, siz iküz kimin qızısuz, kimin oşlusuz!? Dédi: Valla, men bilméyrem, icâze vérsüz; odéy, o xoruz var orda, o xoruzun pişin burax, o söbet élesîn, men bilmem. Bu sefer xorozun pişin burdula, xorux éyni men evvelden ki ne cür démişê, ö cür mâceranı başladı, geldi, yétişdi yérine; şah dédi: ê, olan bu benim qızımınan benim oğlumdu ki! Men öz qızımı aléyram! Qeyitdi, xoruza qeyitdi, dédi: o arvat ki quuya salmışıx, o quyuda duréy ya ölüp!? Dédi: quyuda duréy, sağdı, evvelkinnen de yaxçıdı, Allah ona perestar olup, perestar vérip, nighban vérip. Destür vérdi, gétidle, tenef salladıla, quyudan arvadı çekdile, çıxdı eşige; gördüle, arvat ne arvat, evvel çoban qızıydı, elan lap şah balası olup. Arvadı getdile évê. Mâcera burda hara çatdî! Şah

tamam vezir vekili yıǵdı bir yére, tamam xanımların hâmisin yıǵdı getdi otaǵa, hemun qeynenesin de getdi otaǵa; dédi: xob, benim qeynenem! Dédi: belé!

- Menim xanımmı!

Dédi: Belé!

- Bunun qızısân?

Dédi: Belé! Dédi: Siz bu çobanın qızın doğuzdurdüz, niye gelip mennen muştukuǵ almaduz, men size bi dene ket baǵıslıyam, bi dene şehir baǵıslıyam; gétüz, it küçüyü getdüz, qoyduz bu çoban qızının yérine, munun uşaxların beledüz, aparduz, cêbiye qoyduz atduz derya; gétidi, tacıra qismet oldu, tacırdan geldi, éyni mene qismet oldu; belke bu xoruz neqelxu olméydi, bu mâceranı bu danışméydi; gereh men öz qızımı aléydım. Dédi: Cellatdar hâzır. Aa cellatdar hazır oldu. Dédi: Menim xanımlarım, hamı döyr éléyün meni. Bi dene, bi dene heresine bi dene şehir yazdı, vérdi. Dédi: filan şehir senün. Talaǵın dédi.

- Kalan şehir senün. Talaǵın.

- Kalan şehir senün.

Buların hâmisinin talaǵın dédi. Dédi: Qeynenemnen, bu qızın celatdar başın vırsın, bular baisdi mene. El-be-hel celatdar âmada oldu; o qeynenéyner, öz qızının başın vırdıla. Şah burda hemun çoban qızıynan öz oǵlû, öz qızî. Çobanın qızın özüne xanım éledi, oları evlat. Öz qızın qeyitdi, vérdi hemun vezirin oǵlunâ, vezirin qızın aldı öz oǵluyçin. Bular burda yédile, işdile şad oldula; siz de hamuz şad olasuz inşallâ.

On Yedinci Masalın Epizotları:

1. Bir padişah ve bu padişahın kırk tane hanımı vardır. Padişahın bu kırk kadından da çocuğu yoktur.
2. Padişah vezir ve vekilini kendisine bir kız bulması için yollar. Onlar da bir çobanın kızını getirirler. Padişah bu kızla evlenir. Kız bir süre sonra hamile kalır. Kız doğuracağı zaman padişah vezirine onu doğurtacak birisini bulması için şehre gitmesini söyler.
3. Padişahın ilk hanımının annesi kızı kendilerinin doğurabileceğini söyler. Padişah da buna izin verir.
4. Çobanın kızı ikiz çocuk doğurur. Bu çocukların biri kız, diğeri erkektir ve çocukların yanaklarında ben vardır.
5. Padişahın kaynanası bu duruma sinirlenir. Kadın, dışarıda yeni doğum yapmış bir köpek bulur. Bu köpeğin yavrularını içeri alır. Köpek yavrularını padişahın ikizlerinin yerine koyar. Çocukları da bir sepete koyup nehre atar.
6. Çobanın kızının köpek yavrusu doğurduğunu gören padişah sinirlenir. Vezirlerine emir verip kızı bir kuyuya attırır.
7. Suya atılmış olan çocukları bir tüccar bulur ve evine getirir. Tüccarla hanımının çocukları yoktur. Oğlana Mehmed, kıza ise Zerintac adını koyarlar Bu çocukları kendi çocukları bilip büyütürler.
8. Çocuklar erginlik yaşına gelmişlerdir ve medreseye giderler. Ancak medresedeki çocuklar bu çocuklarla, siz bulunmuşsunuz, diye dalga geçerler. Onların annesiz babasız olduklarını söylerler.

9. Çocuklar, eve gelince durumu tüccar ve hanımına anlatırlar. Onlar da gerçeği çocuklara söylerler. Çocuklar gerçek anne ve babalarını bulmak için evden ayrılmak isterler. Tüccar onlara bir at ve tüfek verir. Bu at elini nerede yere vurursa, çocukların orada yerleşmelerini öğütler. Çocukların ikisine de erkek giysisi giydiren ve onları yollar.

10. At bir tepede ayağını yere vurur. Mehmed durmak istemez; ama Zerintac ona tüccarın dediklerini hatırlatır. Burada yerleşirler. Mehmed gündüzleri avlanmaya gider; Zerintac yemek yapar, ortalığı düzenler.

11. Zerintac çok güzel bir kızdır. O yöreden geçen çiftçiler onun güzelliğini izlemekten iş yapamazlar. Çiftçilerin her akşam elleri boş bir şekilde eve döndüklerini gören şah şaşırır. Çiftçilere bunun nedenini sorar. Onlar da durumu şahha anlatırlar.

12. Şah derviş kılığında veziriyle birlikte Zerintac'ın yaşadığı yere gelir. Şah, Zerintac'ı görünce ona âşık olur. Saraya dönen şah, üzüntüsünden hasta olur ve Zerintac'ı alması için bir adamını yollar.

13. Adam durumu Mehmed'e anlatır. Mehmed de bir cevap vermek için üç dört gün izin istediğini söyler.

14. Şahın kaynanası olayı öğrenince hemen kılık değiştirerek kızın yanına gider. Kızın yüzüne bakınca onun şahın kızı olduğunu anlar, telaşa kapılır. Kıza kardeşi ya da kocasının olup olmadığını sorar. Kız da bir erkek kardeşi olduğunu söyler. Kadın onunda yanağında beni olduğunu öğrenir.

15. Şahın kaynanası Mehmed ve Zerintac'ı tuzağa düşürmek ve öldürmek ister. Bunun için Mehmed'i Ağlar-güler bağı adındaki devlerin ve kırk haramilerin yaşadığı bağa yollamayı düşünür. Bağdaki bir ağaçta ağlayan elmalar, diğer ağaçta ise gülen elmalar vardır.

16. Kadın, kıza oturdukları evin çok kötü olduğunu ve Mehmed'in bu bağdaki elmalardan toplamasını; ağlayan elmayı bir köşeye, gülen elmayı diğer köşeye koymasını ister. Böylece, elmanın büyüğü sayesinde çok güzel bir eve sahip olacaklardır.

17. Mehmed bu bağa gitmek üzere sabahleyin yola çıkar. Yolda bir adama rastlar. Bu adam Mehmed'in Ağlar- güler bağına gittiğini bilmektedir. Adam ona gittiği yerde ölümün onu beklediğini söyler; Mehmed'in kendisini dinlemesini ister. Mehmed de bunu kabul eder.

18. Adam, Mehmed'e pazara gidip öncelikle bir tahta merdiven ve tahtadan yapılmış bir elbise almasını söyler. Mehmed'in bu elbiseyi giymesini ve elmaları toplarken elini göstermemesini ister. Bunu yapmaması durumunda onu devlerin ve kırk haramilerin öldüreceğini söyler.

19. Mehmed adamın dediklerini yapar. Ağlayan ve gülen elma ağacından birer elma alır. Bağda bir çocuk vardır. Bu çocuk, bağın sahiplerine bir ağacın elmaları topladığını söyler.

20. Haramiler ağacın elma topladığına inanmayınca çocuk durumu kendi eliyle göstermek ister. Ancak ağaca bir elin değmesini istemeyen haramiler bu çocuğun üstüne atlarlar. Mehmed de bu sırada kaçıp eve gelir.

21. Mehmed elmaları getirir. Elmaların büyüğüyle ev çok güzel bir yere dönüşür. Şahın kaynanası Mehmed'in elmaları getirdiğini görünce çok şaşırır. Bu kez de kadın, Zerintac'a bir bağda eltaşı denen bir şeyin olduğunu söyler. Bu taş yerde işlerken bir yana altın, bir yana gümüş saçmaktadır. Kadın, Mehmed'in onu da almasını söyler ve oradan ayrılır.

22. Kadın gittikten sonra, şahın elçisi gelir ve Mehmed'e cevabını sorar. Mehmed de yola çıkmak üzere olduğunu ve kendisine üç gün daha süre vermelerini ister.

23. Mehmed eltaşını almak için yola çıkar. Yolda yine aynı adamı görür. Adam onun eltaşını almak için gittiğini bilmektedir. Adam, Mehmed'e eltaşını alırken atından inmemesini ve onu tahtadan iskeletle almasını söyler. Mehmed eltaşını bu şekilde alır ve eve getirir. Eltaşı bir yana altın bir yana gümüş döker.

24. Şahın kaynanası eltaşını da görünce çok şaşırır; fakat işlerinin daha bitmediğini söyler. Bir bağda masal anlatan horoz vardır. Kadın, Mehmed'in bu horozu da getirmesini ister. Bu horoz insan gibi konuşmakta, geçmiş ve gelecekteki olaylardan haber vermektedir.

25. Mehmed yola çıkar, yine o adamla karşılaşır. Adam, Mehmed'e horozu almaya giden çok kişi olduğunu; ancak bu kişilerin onu bir türlü alamadıklarını söyler. Çünkü, horoz tılsımlıdır ve onun dokunduğu herkes heykele dönüşmektedir. Horozu yakalamak için havuzun yanına gitmesini ve bu heykel adamların arasından elini uzatıp tüfekte horozun kanadını vurmasını söyler.

26. Mehmed horozu yakalar ve eve getirir. Zerintac ve Mehmed, horozun onların anne ve babasının kim olduğunu söyleyeceğini düşünürler. Horozun düğmesine basarlar ve horoz olayı en başından anlatmaya başlar.

27. Hikâyeyi yarıya kadar dinleyen çocuklar durumu anlarlar ve horozun düğmesini kapatırlar. Şaha haber verirler; vekiller de Zerintac'ı alır, süsler, şahın karşısına getirirler. Mehmed ve hikâye anlatan horoz da onlarla gider.

28. Mehmed şahın huzurunda horozu konuşturmaya başlar. Horoz her şeyi anlatır. Şah gerçekleri anlar; neredeyse kendi kızıyla evleneceğini düşünerek üzülür. Şah, horozu kuyuya attırdığı hanımını sorar. Horoz da kadının yaşadığını, hatta eskisinden de güzel olduğunu söyler.

29. Şahın hanımını kuyudan çıkarırlar. Şah diğer kadınları hemen boşar. Kaynanasının ve kızının başını hemen vurdurur.

30. Şah, hanımına kavuşur. Zerintac'ı vezirin oğluyla, vezirin kızını da Mehemmedle evlendirir. Çok mutlu olurlar.

On Yedinci Masaldaki Motifler

P 10. Padişah

Bir padişah vardır.

Z 71. 12 Formilistik sayı: 40

Padişahın kırk hanımı vardır.

N 825. 1. Çocuk sahibi olmayan kahramanlar

Padişahın kırk hanımından da çocuğu olmaz.

T 100. Evlenme

Padişah çocuk sahibi olabilmek için çobanın kızıyla evlenir.

K 2293. Hain yaşlı kadın

Padişahın büyük hanımının annesi çobanın kızı hamile kalınca ondan intikam almak ister.

T 589. 7. 1. Hayvan ile çocuğun aynı anda doğumu

Çobanın kızı bir kız biri erkek olan ikizler doğurur; bahçedeki köpek de aynı anda yavrular.

S 300.-399. Terkedilmiş veya öldürülmüş çocuklar

Padişahın kaynanası ikizleri bir spete koyup suya atar, köpeğin yavrularını da çocukların beşiğine koyar.

Q 499. 7. Evlilikte gururunkırılması ile ilgili cezalandırma

Karısının köpek yavrusu doğurduğunu gören padişah, kadını kuyuya attırır.

R 124. Çocuğun sudan kurtarılması

Çocuklar yoldan geçen bir tüccar tarafından kurtarılır.

P 431. Tüccar

Tüccar Zerintac ve Mehemmed adını verdiği çocukları kendi çocuklarıymış gibi büyütür.

N 122. 0. 1. Yolların seçimi

Okuldaki arkadaşlarından evlatlık olduğunu öğrenen çocuklar evden ayrılıp gerçek ailelerini bulmak isterler.

H 1233. 6. 1. Macerada yardımcı at

Tüccar, çocuklara yolculuk sırasında yardım etmesi için at ve tüfek verir.

M 100. Yeminler ve antlar

Tüccar, at nerede durursa çocukların orada konaklaması gerektiğini söyler ve onlardan söz alır. Çocuklar atın durduğu yerde konaklarlar.

F 575. 1. Harikulade g zellihte kadın

Zerintac  ok g zel bir kızıdır ve  ift iler onu izlemekten i ine zaman ayıramaz.

T 24. A ka d  me

Padi ah  ift ilerden kızın g zelliğini duyar ve o da Zerintac'ı g r nce ona a ık olur.

T24. 1. A k hastalığı

Padi ah a kıdan yatalara d  er ve Zerintac ile evlenmek ister.

H 51. 1. Do um sırasında v cutta meydana gelen i aretlerle tanıma

Hain kaynana Zerintac'ı g r nce yanağındaki benden ve bir de erkek karde i olmasından onların padi ahın  ocukları oldu unu anlar.

K 850. Hileli oyunlar

Hain kaynana Mehemed'i  ld rtmek i in onu sihirli elmaların bulundu u ba a yollamak ister.

T 130. 1. D n r olma

Padi ah, Zerintac'ı istetmek i in Mehemed'e adamlarını yollar.

M 200. Antla malar ve s z vermeler

Sihirli elmayı almaya gidecek olan Mehemed padi ahın adamlarından birkaç g n s re ister.

N 800. Yardımcılar

Mehemmed'in karşısına yolda bir adam çıkar ve ona bağdaki tehlikelerden nasıl korunacağını anlatır.

D 950. Sihirli ağaç

Ağla güler bağına gelen Mehmed, bir ağaçtaki elmaların ağladığını diğerindekilerin ise güldüğünü görür.

K 1810. Hile ile kıyafet değiştirme

Mehmed elmayı alabilmek için ağaç kılığına girer ve ölümden kurtulur. Elmayı alıp eve gelir.

D 981. 1. Sihirli elma

Mehmed ve Zerintac ağaçtaki sihirli elma sayesinde güzel bir ev sahibi olurlar.

D 1150. Sihirli eşyalar

Mehmed'in kurtulduğunu gören yaşlı kadın onu öldürtmek için altın ve gümüş saçan taşı bulmaya yollar. Mehmed yoldaki adamın tavsiyelerine uyar ve taşı alır.

B 171. Sihirli tavuk

Hain kadın son olarak Mehmed'i kendisine dokunan herkesi heykele çeviren konuşan tavuğu almaya yollar. Mehmed tavuğu da alıp gelir.

H 11. 1. Baştan geçeni hikaye etme

Çocuklar tavukla birlikte padişahın huzuruna çıkarlar. Tavuk tüm hikayeyi anlatır ve gerçekler ortaya çıkar. Padişah çocuklarına kavuşur.

Q 211. ldrerek cezalandırma

Padişah byk hanımı ve kayınvalidesini ldrtr.

R 122. Çeşitli kurtarmalar

Padişah, karısını kuyudan çıkarır.

T 100. Evlenme

Tekrar obanın kızıyla evlenen padişah çocuklarını da vezir ve vekilin çocuklarıyla evlendirir.

On Sekizinci Masal⁷¹

Bi nefer iki oşağı var idi, bi arvadı. Biaz zaman ona fişar geldi. Dédi: Gédirem xarice işlemeye. Gétđi xarice işlemeye. Bu bi iki gün gétđi gezdi iş tapmadı; bir qassabnan bu dost oldu. Qassabnan bu dost oldu.

Bir ay geçennen sonrasına bu qassab dédi ki hele sen mümkündü bir il iki il burda olasân; ge seni évlendirim, izdivac éle biriynen. Bu qebul éledî, biriynen izdivac éledi; bi dene de menzil vérđi ona. O menzil de qaldı bi iki üç ay. Bir gün eyleşmişdiler tükandâ; gördüler ki cemaat gédır tebli şeypurunan; bağladı, dédi: du gédek, bulara baxax. Gördüler bi dene méyit aparırlar qebrestanlığa, bu tebli şeypurunan aparıllar; bular da bunnan gétđi. Gédennenn sonrasına, bir dağı yırlâr, néçe yérden qapı asıblar polatdan; dağdı onun için cay-sazlığ éleyib; adamlar ölende atıllar ora. Néçe ilden néçe ile gédib meselen bunu temizléyéller, eslen dava vırıllar, zad éleyeller ki zad olmasın. Bu dédi: onda bes biri, arvad öldü kişini de aparıllar; onnan sonrasın day dünyada tezedən arvad almasın; buranın qanunu odu. Kişi öldü arvadı aparıllar. Bes men onda (dédi) boşyéram. Dédi: Burda herkes boşasa öldürerler.

- Gaçım.

Dédi: Dervazeler bağlıdı. Şans getiginen belke bi elli il ömr éliyun. Nâghan bir ay kéçmişdi, bu arvad öldi, bu kişinin arvadı öldi; muni tutdular munnan apardılar. Arvadı ölüsün saldılar hemun yére, kişini de saldılar arvadın yanına. Dédiler: buranın qanunu odu. Üş gün üş géce muna su, xureyi qoydular. Qoyannan sonra bu üş gün üş géce zinde qalsın. Dédi: bu da ösün, çün; arvad ölüb kişi de ölsün, kişi ölüb arvad da ölsün. Buların qanunu odu ki kişi de ölsün. Bını saléllar ora, salannan sonrasına qapılar bağlanér, gédér. Çırağlar bağlanıb qarannığdı, tamam ölülerin elengesi, lingesi, qol qıçı görsenir; tamam méyitdi, ölülerdî; burda bu senger éledi, yatdı orda, ki bu ölüler qorxısınnan. Bir müddet az qalmışdı; gördi o terefdən bir şey terpenir. Baxdı gördi bir héyvandı. Bu héyvan geldi, gelennen sonrasına bu gördi bu bir kaftara oxşér. Mını güddü; güdennen sonrasına, o dağdan bir suraxdan kéşdi, girdi ora. Bu gétđi ora gördü; ora girdi qoydı gétđi. Dédi: Hetmen bu bi yérden kân atıb gelib çıxıb bura da. Déme kaftar ımış, surax éleyib, eşib gelérmiş bura. Bu

⁷¹ Bu masal, IX. Kaynak Kişi tarafından anlatılmıştır. Anlatıcı masala herhangi bir ad vermediğinden, masal On Sekizinci Masal olarak adlandırılmıştır.

güddü geldi onun yanında senger éyledi, o hemen tünilin, o kaftar çıxan yérden. Bu gelse; muna bi iş görsün, özüne bi çâre éylesin. Bu geldi gétđi o terefe. O terefe qeyıdanda bu adam, (daş yoxdı ki) adamın sür sümüyünnendi; birin tulladı mına; deydi mının bedenine, bu şekeldi, birin de atdı bu qaşdı. Hemun héyvan qaşdı, qaçanda tepildi o suraxa, o kanala tepildi ki ordan gétsîn. Bu ora tepilende bu yatdı yére, yapışdı onun dal qıçınnan; bu da yatdı yére, bını çehdi, bını çehdi apardı. Bi dene de o adamın elengesinnen, qol qıçınnan, ölünün qol qıçınnan, qabağ ölennerden götürüp herden mını vırır; bu hareket élesin; bırda qalsa ölse bu da öleceh, bu da öleceh. Gördü dayanıb bir az dinceldiler; sôra bu hareket éledi. Hareket éledi, gördi bi müddet gédır. Bu da yatıb ağzı üste bes yapışıb qıçınnan, dal qıçınnan. Gétđi gétđi, gördi ışığ gelir. Dédi: yoxunlaşdığ (söyündü), qutarmışam men ölmehden. Bu çıxdı éşiye, çıxannan sonrasına bu dédi: meni çün bu qeyıdar, süpürrer yéyer; mının qıçın boşladı, mına bi hay vırdı, ağacı atdı ona: bu baş göti, qoydı gétđi. Bu qaldı burda. Gördü dağdan yénib. Dağada ne! o zaman hélékoptér yoğ, bi şey yoğ, heş zad çıxa bilmir; göyün üzünde qaldı o. Baxdı gördü bu Almas dağdı; almas var ki bu şüşeni kesmîr; o almasdı, tamam bıra almasdı. Xırda xırda, béle béle, béle béle; tanıyırdı. Mını yığdı cibin doldurdi. Cibin doldurannan sonrasına gördü havada bir quş gelir, bi şey götürüb, yéke meselem uqab. Hemun uqab quşdı, yéke bi quşdı; bi héyvanı götürüb qıçında, hareket élér mının üstünde. Bu qorxusunnan yatdı yére. Yatdı yére, hemun héyvan bi dene bi şey qoydu orâ, uşdı gétđi. Bu geldi onun yanına, gördü ki bi dene maldı ya qatırdı; bının derisin soublar, öldürübler, için çıxardıblar; duzdéyıblar eti. Bu quş mını yéyip, getirip qoyup bıra bu. Gédip. Déyip: Hetmen quş qoydı qoydı bıra, gelip bını géne aparacağ. İçi boş idi, bu almaslardan yığdı mını için doldurdi. Doldurannan sonrasına bu girdi bının içine. O hemun o mal idi, ya qatır idi; boşatmışıdılar içi boş idi; çeperelerin déşdı, qeyişin çıxatdı, qeyişin çıxadannan sonrasına bu öz qoluna bağladı öz qeyişin o héyvanın qabırqasına; surax éledi onu, bağladı orâ; yatdı orda. Muxteseren kэшdı, bi de gördi ki bu quş geldi. Hemun quş tolandı geldi, tolanıp gelennen sonrasına mını götdi. Mını götdi qiynağınâ; bu kişi qarışx bu quş mını götdi göe. Apardı göe. Bu da gözün yumub, o qorxusunnan: gözümü yumum yatıp mını içinde. Quş firrandı. Déyeér: Allah'a tevekkül! Meni ya ata yére, ya ne! Bu gördi yavaş yavaş yénir. Bi dene çay gédır, çimen-gâhđi, su çox, menzereli bir yérđi, safalı bir çimen-gâhđi; yavaş yavaş yénir

ora, yavaş yavaş yénir ora. Oraya yénmeyi hemun bu nemedi!? éle quş onu ora qoymax hemun, düşdi bu su işmeye. Déme bını kesip getirip duzléyermişlar, qômişlar ora. O quş özinen aparırmiş ora ki mını ayrı quş geler aparar, qoyurmuş orda.

Bi vaxt gördi ordan tebli şeypr vırıldı; bés altı dene atdı béle gelir mının üstünê. Bu quş oların sesin éşitceğın, tebl döyülér; bu quş uşdu qaşdı. Quş qaçanda bu atdılar yétişdi mına tebli şeyprunan. Yétişende bu zadın içinnen çıxdı. Çıxanda teecüb élediler. Gördüler, biz mını qoymışûx bi kişi çıxdı burdan. Dédi: Sen neçisên!? Dédi: Be siz burda ne gezisüz, bu nemedi cereyan!? O hemen adam, o atdılar dédi ki biz ilde bi defe gellük bi héyvan keserük, boşaldarux, duzdarux. Bu quş geler aparar. Duz seperük ona, doyuncan bırda yéer, yéennen sonrasına aparar orda yéer. Meselem susar, susayanda ordan gelib bırda su içmez; onu da götürer özüynen getirer. Getirer ki quşun biri geler aparar. Éle bıra qoymax hemun biz tebli şeypur vırrıx, gellük buna, o etine yapışan almaslari yığarux aparrux; bir ilimizin bizim rûzisin öder. Bular geldiler, tezedden dédiler sağ ôl. Mını götdiler mindirdiler ata; onun cibindekin de zadında apardılar teqsim élediler, böldilêr. Bu kişi qeyitdi geldi. Yola saldılar öz şehrine gétdi, memleketine gétdi. Olarda qaldi öz yerinde, qaldi.

On Sekizinci Masalın Epizotları:

1. Yoksul adamın bir hanımı ve çocuğu vardır. Bu adam geçim sıkıntısı yüzünden gurbete çalışmaya gider.
2. Adam, geldiği yörede bir kasapla dost olur. Bir ay geçtikten sonra bu kasap adamı biriyle evlendirmek ister. Adam kabul eder ve kadınla evlenir.
3. Kasap ile adam bir gün dükkanda otururken, cemaatin bir ölüyü davul ve zurnayla mezarlığa götürdüğünü görürler.
4. O yöredeki âdet üzerine kadın öldüğünde adam, adam öldüğünde ise kadın onunla beraber gömülür. Ölenin ardından evlenmek yasaktır; cezası da ölümdür. Bunları götürüp bir dağın içine yerleştirirler. Büyük kapılar yapılır ve bu kapılar, kişinin çıkmaması için, kilitlenir.
5. Aradan bir ay geçtikten sonra bu adamın hanımı ölür. Adamı da kadınla birlikte gömerler. Üç gün, üç gece bu adama su ve yiyecek verirler. Tünel gibi olan mezarda, aydınlatmak için, ateş de yakarlar.
6. Işıkla birlikte tüneldeki tüm ölüler, bunların kol ve bacakları görünür. Adam ölülerin korkusundan kendine bir siper bulur ve yatar. Bir süre sonra, bir sansar gelir.
7. Sansar bir yerden tünel kazarak gelir ve leş yer. Adam bu sansara ölülerin kemiğinden atar. Sansar bunu tutar, adam da bir ucundan tutup sansarla dışarı çıkar. Oradan kurtulur. Tünelden çıkınca sansarın başına vurur, onu iktirir ve kaçır.
9. Adam etrafına bakar ve büyük bir dağın tepesinde olduğunu anlar. Bu dağ, bir elmas dağıdır. Burada çok değerli elmaslar vardır.
10. Adam elmasları cebine doldurur. Bu arada gökyüzünde büyük bir kuş görür. Bu kuş pençelerinde kocaman bir hayvan taşımaktadır. Adam korkusundan yere yatar. Kuş taşıdığı hayvanı yere bırakır ve gider.

11. Adam, hayvanın yanına gider. Bu bir danadır. Adam kuşun gelip hayvanı alacağını anlar. Dananın içine elmasları doldurur. Kendisi de içine girer, kemeriyle kendisini dananın kaburgasına bağlar.

12. Kuş gelip bunları alır, daha sonra su içmek için bir çay kenarına iner. Bu sırada beş altı atlı davul-zurna çalarak gelir. Kuş korkarak kaçar.

13. Atlılar gelince adam, dananın içinden çıkar. Herkes çok şaşırır. Adam atlılara buraya neden geldiklerini sorar.

14. Atlılar, her yıl bu kuş için bir kurban verdiklerini söyler. Kuş kurbanı alıp dağa çıkar ve onu yere koyar. Tuzlanan hayvana o dağdaki elmaslar yapışır. Kuş suya hayvanı yanına alarak iner; çünkü onu başka kuşun almasından korkar. Bu sırada da atlılar gelip kuşu korkuturlar ve elmaslar onlara kalır.

15. Olayı anlattıktan sonra atlılar adamı yanlarına alırlar. Elmasları paylaşırlar ve adam, kendi şehrine geri döner.

On Sekizinci Masaldaki Motifler

J 34. 3. Gurbete çıkma

Yoksul adam çalışmak için gurbete çıkar.

T 100. Evlenme

Gurbette tanıştığı ve arkadaş olduğu kasap, adamı bir kadınla evlendirir.

E Ölüm

Kadın evlendikten kısa bir süre sonra ölür.

P 600. Gelenekler

Adamın yaşadığı yörede ölen kişinin eşi de diri diri gömülmektedir. Bu yüzden adamı da kadınla birlikte gömerler.

Z 71. 1. Formel sayı: 3

Arkadaşları gömülen adama üç gün üç gece yemek ve su getirirler.

B 435. Yardımcı vahşi hayvanlar

Adam, ölüleri yemeğe gelen sansarın yardımıyla yeraltından çıkar.

N 130. Şans ve kaderin değişmesi

Yeraltından kurtulan adam elmaslarla dolu bir dağın tepesinde olduğunu anlar.

S 260. Kurbanlar

Yöre halkı her yıl büyük bir kuşa kuban verip bu kurbana dağdan yapışan elmaslar sayesinde geçinir.

K 850. Hileli oyunlar

Birkaç adam, su içmek için yanındaki kurbanla birlikte çaya gelen kuşu korkutup kaçıtır ve elmasları alır.

K 500. Hile vasıtasıyla tehlike ve ölümden kazanç

Yoksul adam kuşun kendisini yemesinden kurtulur ve kurbanın içine çok sayıda elmas doldurur.

B 450. Yardımcı kuşlar

Dağın tepesinde kalan yoksul adam kurbanın içine saklanarak kuşla birlikte çayın kenarına iner.

Q 111. 7. Mücevher vererek mükafatlandırma

Kurbanın içinden çıkan adam yanında getirdiği elmasların bir kısmını kuşu korkutup kaçıtırıran adamlara verir.

On Dokuzuncu Masal⁷²

Gül-ü Mola

Bi dene söbet éliyek ağaların huzurunda, ağaların sağlığınâ. Günnerün bir günü; bir var ıdı, biri yoxudu; Allah'dan qéyr-ez hêş kes yoxudu. Bi dene pâtşah var ıdı; müselman pâtşah ıdı. Müselmen pâtşahın iki dene arvadı var ıdı. O arvatdardan hêş birinnen övlatı yoxudu.

Bir gün oldu, bi dene derbiş geldî, buların qapısında qeside dédi. Şah dédi: Aparun derbişin vezifesi vêrûn. Munun xanımının biri apardı munun vezifesi vêrê; derbiş qayıtdı ki: Manım! Mene bi géce yer véresüz, benim vezifê éhtiyacım dör. Feqet men gelmişem gezmege, dolanmağa; feqet bi yéce mene burda yér véresüz. Bu qayıtdı, gétđi, şaha dédi. Şah dédi: Helbet azdı vezifesi; biraz çöreg apar vér. Tezeden bir kasa qızıl yığdı apardı, dédi: gül-ü môle! şah muni gönderdî; bes, şayed ac ımış. Dédi: Xéyir ağa! men vezife istemérem; mene bi yéce bi dene menzil véresüz, saba burdan çıxam, bi yére gedem. Derbiş geldi, şah yér vérdi. Derbiş geldi, şahınan otdu hem-söhbət oldû. hem-söhbət olannan sonra bu derbiş bu yan o yana baxdı, gördü; munun iki dene xanımı vâr; olardan; déyesen; hêş birinnen övlat yoxdu. Dédi: qible âlem sağ olsun! déyesen; senün bu xanımlarınnan hêş birinnen övlat yoxdu. Dédi: xéyir, gül-ü môle! övlatım olmér. Dédi: xob! sen neme véersen; men sene bi dene alma kesem vérem; buların ikisinnende övlat olâ, ikisinnen de oğul ola!? Dédi: Neme istesün vérrem. Bu cıfınen bi dene alma çıxartdı, almanı aradan böldü; dédi: parasın bu xanımunnan yé, parasın o xanımunnan; veli bu şerti hâ! arada yazı qoyax, yéngi il bu môle senün iki dene övlatun olsâ, ikisi de oğul övlatı; birin véresen mene. Dédi: gül-ü môle! éybi yoxdu. O almanı böldü, parasın vérdi, bu xanımyınan yédile; parasın vérdi, o xanımyınan yédî. Bu sefer derbiş géce yatdı, qaldı burda, seher oldû; pâtşahdan xudafislig éledi, gétđi.

Gétđi, il dolandı, ay dolandı, iller başa geldî; môle bu xanımların bar-i hemli oldula, môleyi bular istedile bar-i hemlin yére qoyalâr; derbiş dolandı geldi, géne hemun memlekete, hemun şehre. Derbiş géne geldi hemun qapıya, gördü belé! hemun şahın; déyesen hanımlarının ikisinin de uşağı olub; qeside dédi. Şah dédi: xanım! gét, derbişi geti éve. Derbiş geldile, apardı éve; şam mam yédile; çay may işdile, hem-söhbət oldulâ, derbiş gördü xanımların ikisinin de oğlu olub. Buların

⁷² Bu masal, VIII. Kaynak Kişi tarafından anlatılmıştır.

uşaqları dâ hed-i teklif olubla, medreseye gédéller. Dédi: Xob, qıble âlem sağ olsun! déyesen axı! xanımların ikisi de uşağı olub, ikisi de oğlandı. Dédi: belé! ikisi de oğlandı gül-ü môla. Dédi: Xôb! indi bizim şertimiz nemenedi? Dédi: Xôb şertimiz var dâ, indi her birin buların isdesün apar da, men sennen şert kesmişem; her birin isdesün apar. Géce yatdı, qaldı burda, seher oldu; dédi: Xob! indi oğlannarın her birin vérésen vér mene. Şah dédi: qoy, men gédim arvatdara meslehet éléyîm, görüm hası véréy. Bu durdu gétدی içeri, o yankı otaxda xanımnara dédi: xob! sen oğlun véréysen derbiş apara, ya sen véréysen!? Dédi: qıble âlem sağ olsun! ne men véréyrem, ne o vérér:

- Elan néçe illerdi, sinnimiz sağlıgımız geçifdi. Elan iki dene, adama bi dene övlat tafmıxıx onu da vérek derbiş aparsın!

Şah dédi xanımına: Olmaz, biz şert bağlamışğ gereh birin véreh apara. Munun xanımının biri Türk üdü, biri Gilek. Bu Gileg'e zor éledile, Gilek oğlanı vérdile derbişe; adı da Mehemed idi. Dédi: derbiş! bu Mehemed'i vérérík, sen götü gét. Dédi: éybi yoxdu. Derbiş Mehemed'i götdü, yapışdı elinnen; süb burdan xudafislig éledi, geldi çıxdı. Bir müddet yol geldi, çıxdı bir cengel arasınâ. Dédi: oğul Mehemed! Dédi: he! Dédi: yavaş yavaş yérî. Men burda bir oturum, ayaqqabımın bağın bağléyîm. Mehemed meşqul oldu yérimeye; derbiş (yalannan ayaqqabısının bağlaméydi), derbiş atdan döndü geldî; Mehemed'in qabağına bi dene şir şiklinde çıxdı. Mehemed qışqırdı, Mehemed qışqırdı: ay gül-ü mólâ! şir meni dağıtdı, gel ay ay gül-ü mólâ! şir meni dağıtdı ge. Mehemed gördü, yô! gül-ü mólâ hardéydi. Şir en-qerib oldu bu oğlanı dide; gördü oğlanın bağı çatdér, şir özü qayitdi. Şir özü qayitdi. Derbiş idi da, vird oxumuşdu. Vird oxudu, géne oldu derbiş, geldi; dédi: Mehemed! niya qışqıréydun. Dédi: valla! bi dene burdan şir çıxdı gül-ü mólâ! en-qerib idi meni yée; o udu qışqıréydım. Yapışdı Mehemed'in qolunnan, qayterdi, getdi, vérdi şahâ. Dédi: qıble âlem sağ olsun! gel e bu oğlû, bu benim kârıma gelmez; o birsin vérginen. Bular qaldıla sergerdan. Bu oğlanı vérdile ona, o oğlanı tezeden vérdile derbişe. O oğlan qayitdi:

- Dede! Dédi: He! Dédi: Meni véréysüz derbiş apara; amma bi dene o eyrilerünnen, o qılışlarunnan benim atdan kemerlerime bağlâ; üsden men kot şalvarımı géyim. Munun adı İbrahim ıdî. Bi dene eyri getdile, bağladıla atdan munun béline, üstün munun kot şalvarın géydirdilêr, yapışdıla munun qolunnan, vérdile

derbişe. Vêrdile derbişe. Derbiş götdü geldi. derbiş bi az geldi, çox geldi, gêne hemun yêrê geldî. Îstéydi gêne, munu imtahan éliye. Dédi: İbarahım yêrî, men de elan géléyrem. İbrahim meşqul oldu yérimeye. Derbiş bu yannan döndü geldi, vird oxudu, özün éledi şir, çıxdı İbrahim'ın qabağınâ.; yumuldu İbrahim'ın üstüne, yumulanda İbrahim eyrini çehdi (qılinc ıdı da), yumuldu şirin üstüne:

- Köpöyoun malı! Men de Mehemmed oldum, gelésen, meni dağıdasan!

Şiri qovdu, tepdi cengele. Şiri qovdu, tepdi cengele, qayitdi yola. Yola qayidende; derbiş gêne vird oxudu oldu hemun derbiş. Geldi, dédi: İbarahım! Dédi: Belé! Dédi: Neméydi, sesün geléydi!? Dédi: valla! gül-ü môla! burdanbi dene şir çıxdî, istéydi meni dağıda; men munu tepmişem aşğa.

- Xob! éybi yoxdu, nem olâr!?

Day bu derbiş oğlanı qaytermedi. Bu derbiş oğlanı apardî. Az gétđi, çox gétđi, bir qedir yol gétđi; gétđi çıxdı, bi dene dağın başında qelaçe var ıdı; gétđi, çıxdı qelaçiye, gétđi, çıxdı qelaçiye. Bu oğlan gördü, derbiş cifinnen bi deste açar çıxartdı, evvel bi dene qapını aşdı, evvel bi dene qapını aşdı, hoy bu qapını, hay o qapını, hay o qapını, hay o qapını, qırx dene qapı aşdı. Qırx dene qapı aşdı, gésđi içerî; bi dene qapı aşdı, qırx birinci qapını; baxdı gördü; ay oğlan! bu otağın dör-ha-dör hamısında şüş qızıl, mücesseme qızıl çinnéyib vırıb duvarrara. Dédi: gül-ü môla! bular nemenedi? Dédi: sene déyerem; bular nemenedi. Dédi: xôb! qırx dene otağın var, bu da qırx bir dene; buları evvel dé, görüm, bular nemenedi. Dédi: Hele buların sirrin sene démeme, hele sen uşağsan. Qeyitdi derbiş, oğlanı tutdu, qeyitdi, geldi aşağıda bi dene töylesi var ıdı; töylenin qapısın aşdı; gördü, hoo! iki dene at var burda. Dédi: gül-ü môla! bular nemenedi!? Dédi: bi dene qırmızı at var, bi dene qara at. Dédi: İbrahim! bu atdarın tükünnen üş dene yandırasan, her birinin tükünnen üş dene yandırasan; her yêrde olsun, dâdua yétişer. Dédi: éybi yoxdu. Bu sefer oğlanı getdi, çıxatdı, otağa. Getdi, çıxatdı, otağa; gésđi, bi dene aşpez-xanası var ıdı; gétđi aşpaz-xanaya. Oğlan baxdı, gördü; e dedonan! bu böyüg aşpaz-xanadî; munun vesetinde bi dene böyüg qazan vâr; doludu suunan, pıkr pıkr qeynér; éle qeynér, çoşlaşır! İbrahim dédi: Gül-ü môla bu nemenedi!? Dédi: Elan sene déyerem, némenedi. Dédi: Xob! Dédi: O kot şalvar nemenedi!? Dédi: O kot şalvar da benimdi, kot şalvarımdı; géyersen, atdarun tükünnen qoyarsan cifüe, her yana géssün, girdaba düşdün; atdarün tükünnen otdarsan, her birin istedün; gelir dâdua.

Dédi: xôb! Geldile yétişdile bu menzile. Dédi: İbarahım! Dédi: he! Dédi oynamax bilersên? Dédi: yôx, gül-ü môla! men şah-zâdeyem men şah balasıyam, men oynamax bilmem ki. Men dünenkü uşağam. Men necür oynéyim. Sen oynaginân, qoy men baxım örgenim. Dédi: yô! éle bu qazanın döresine firranasan. Dédi: Axı, men bilmem gül-ü môla! Sen oyna, görüm, necür oynésen; men de, onnan sonra men oynaram. Gül-ü môla durdu ayağâ. Gül-ü môla durdu ayağa, bu qazanı döyr éledi, bi, iki yol firrandı qazanın başına. Bu oğlan gördü hoo, bir de qeyidif gelende oğlan tepiginen vırdı; gül-ü môla düşdü qazana. Gül-ü môla düşdü, derbiş düşdü qazanın içinê. Qazanın qeynemeyi yatdı, oldu sapsarı zêferan su. Derbişi yapışdı, çehdi eşige; gördü, derbiş oldu xalı şüş kızıl, şüş mücesseme kızıl. Géşdi, o içerdeki qızıllara baxdı, gördü, e olan! bular éle heresi bi dene adamdî; éyni derbişin şéklindedi. Derbiş ilde bir dene ya ayda bir dene bücür uşaq gédéymiş, tapéymiş, getiréymiş; burda buları kızıl éléymiş, qoyéymiş mücesseme élér. Dédi: xôb! Allah mene sarıydı, Allah yétirdi mên için. Bu oğlan bu derbişi götdü, atdı hemun bu qızıllarun üssüne, götdü, atdı bu qızıllarun üssüne. Oğlan bir géce burda zindigi éledi. Dédi: Perverdigâra! men hayana gédim, hayana gétméyim; bücür kü olmaz, men burda daimi qalam. Oğlan durdu, geldi, atın her ikisinin de tükünnen biraz qopartdı ayrı ayrı, geldi, bi tüfeh var ıdı kot şalvarın yanında; bu kot şalvarın bi destin géydi; tufengin birin götdü, saldı çiyinê bu tükleri de ayrı ayrı koydu ciblerine. Bu qelaçeden çıxdı. Az geldi, çox geldi, bir müddet yol geldi. geldi, çıxdı bi dene biyâbana, gördü bu biyâbanda bi dene davar var, çoban var; çoban davar otarér. Geldi, çıxdı çobannarın arasına. Çobannara dédi: çoban qardaş acâm, bir az mene çöreh möreh véresüz. Çobannar bir az süt müt sağdı, bir az çöreh möreh zat vérdile, bu yédî. Yédi, işdi, nêşe oldu. Dédi: çoban! Dédi: Belé Dédi: bi dene bu géçilerüzden mên için kesesüz; pulun vérem size; munun qarnın mên için çıxardasuz, bükəsüz, ovasuz, mên için burda deri éliyesüz. Çobannar dédi: éybi yoxdu. Öz géçilerimizden bi dene vérrik. Gétidle, bi dene géçi getdile, kesdilêr, qarın bağırsağın zadın sökdüler, bu géçinin qarnın çıxartdıla. İbrahim dédi: Bu géçinin qarnın mên için burda ovun, géçinin qarnın ovdula, ütdüle, ovdula, éledile ağ apağ dağarçix. Éledile ağ apağ dağarçix. Bını döyre bişdi, börk endâzesinde bişdi; el'be-hel Bını tikdi, éledi bi dene börk. Éledi bi dene börk, oğlan géçirtti başına; gördü, he! éle başına qâlıfdı. Çobannara dédi: çoban qardaş! Dédi: belé! Dédi: indi siz birüz libâsuzu mennen evez

éliyész. Dédile: bizim libasımız kesifdi. Sen şahzâdesên, senün libasun héyfdi. Dédi: éybi yoxdu, sizün işüz olmasın, men bu libaslarımı véréyrem size, siz birüz libasuzu verün mene. Bu libasların, birinin, evez éledi buların birinen. Oların... çoban libasıydı, kesâfet idi, çobân... Öz libasların çıxartdı vérdi olarâ; oların libaslarının bir destin aldı, géydî. Bu sefer bu bôrkü, hemen bu bôrkü geçirtti başına. Bôrkü geçirtti başına, çobannardan xudafislig éledi; çobanın, geçinin pulun vérdî. Bir müddet yol geldi. bir müddet yol gelennen sonra geldi, çıxdı bi dene arxın bendinê. Gördü bu arxdanan xéyleh su gédér enişê. Dédi: xob! men şayed burdan gétsen; azam, kendi tapabilmiyem. Men bu arxın suun burdan uçurdum bir yérdên; lâbud bu suun dalısıcağ bir nefer geleceêğ. Yetişdi, bir yérden bir uçux yér var ıdı; burdan vırdı, sındırdı, arxın suun qet éledi; soudu kenara, arx qaldı quru. Sen déme de bu su gédéy, bi dene ayrı memleketde ayrı pâţşahın bağına. Gédéy ayrı pâţşahın bağına hemun bu su; munun da bağda nökeri var. Bu sefer bu gördü hô! söve söve bi nefer gélê: ay köpöyoğlu su salan! Bu qaşdı, gizlendi. Bu qaşdı, gizlendi, bala bala, bala bala gördü, bi dene bél çiyinde bir nefer qoca kişi geldi: köpöyoğlu! suu sen hardan salıfşân! yétişdi bu suvu bağlıyâ; bu gördü, bu suvu bağliyabilmér qoca kişi; dédi: Ay qardaş! meni vırmâ, bu suvu men soumuşam; qoy, men de gelim sennen kömehleşim, bı suvu bağliyâx. Belé! bu yétişdi, bu hemun kişinen bu suvu iki yannan başladıla su gétđi arxâ. Bu oğlan qeyitdi ki ay qardaş, ay emi! bu hara gédey bu su? Dédi: gédér benim bağma. Dédi. meni aparısân? Dédi: gel gédeh mennen. Bu düşdü munun dalına, munnan geldî.

Geldi, çıxdı bi dene bağa, gördü ay oğlan! bu bağ bi dene béhişdi ki, day memleketde béle bağ yoxtu. Dédi: Ay berziyar qardaş! bu bağ kimin bağıdı? Dédi: isfahan pâţşahının bağıdı. Onun (men) nökeriyem burda; yétişirem; berziyariyam. Bağ bu terefi gül, o terefi, çimen, o terefi sebzi; béle bağdı ki ne qeşehlihde. Dédi: xôb! meni burda özvüe nöker saxlarsân, men burda sene kömég éliyêm? Dédi: niya saxlamam; saxlaram; ama örgenesen e! Dédi: örgetsün; örgenerem. Bu kişi néynedî! bu kişi muna örgetdi; bax béle suvarılla, éle suvarılla, éle bağlalla, éle élellêr; bi dene de burda dam var ıdı, çay çöreh var ıdı. Bu oğlanı örgetdi bu suvarmağı, zadı. Bu oğlana dédi: gece sen burda bağda qâl, men gédéyrêm, seher géne gellem. Bu çıxdı gétđi, şahın nökeri çıxdı gétđi. Bu oğlan gece qaldı bağdâ. Bir des kot şalvar ki évde qalmışdı; atın tükünnen yandırdı; o kot şalvarınân qara at geldî. Kot şalvarınân qara

at geldî. Kot şalvarı asladı duvardan, çıxdı qara atın béline. Çıxdı qara atın béline, düşdü bu gül bağın bi terefine; suvarmış gül bağdî; bu atınan düşdü munun bi terefine, enişe vırdı, yoqquşa vırdı, sağa vırdı, sola vırdı; bu gülleri tamam báyinnen apardı. Gülleri tamam báyinnen apardı, endi, atı yudu, temizledi; ata dédi: gét, gét géne hemun yérüva. At gétđi géne hemun töyliye. Bu géce yatdı bu bağda, süb gördü berziyâr gelér. Berziyâr gelér, qaşdı gizlendi, hemun deri börkü qoydu başına; kot şalvarı da gizledib oyanda; deri börkü qoydu başına. Olan bu berziyâr geldi, şahun nökeri geldi, gördü: ay dedem, nenem vay!Bağı, gül bağın bir qısmetin béle éléyib, béle éléyib véran.

- Ay İbrahim! Bura ne geldi, bu ne ozahdı, bunı neme béle éledi, bu ne ahvalatdı!? Şah gelse, görse; benim dedemi yandırır!

Dédi: Ay berziyar qardaş bu yéce bi sürü douz geldî. douz geldi, qeytere bilmedim, qorxumnan gésdim, davar qapısın berkitdim yatdım orda. Tamam douz buları bu cür véran éléyip. Dédi: évim yıxılıp da şah meem dedemi yandırıcax. Dédi: xob! men neme éléyim! Bu sefer yaman, müsibetinen bu güllenden bir qısmet qozadıla, suardıla, düzeltdilêr. Bilexire qaldı saba yéciye. Saba yéce de bu sefer bağban gétđi, bağban gétđi. Dédi: İbrahim ba, day qoyma douz gele buraya. Dédi: yox! qoymam. Géce oldu, géne bi sefer o biri atın tükünnen yandırdı; o biri at geldi. Mindi atı, düşdü o terefe, düşdü o terefe; o terefi béle éledi véran. Atı yudu, temizledi, at géne gétđi. Bu sefer seher oldu géne bu adam geldi. bağban gördü e olan, bu sefer bu yanı véran éléyip. Dédi: évün dağılsın İbrahim! be bu néçe vaxtı niye burda douz yoxudu. Sen niye béle éléysen. Dédi: évun dağılmasın, benim dedemi yandırırfla êy, öldüréydile meni! Men qorxumnan çıxmışam damda yatmışam, day déme! Dédi: xob! da géçib de; şah gelse bura; dedemizi yandırıcax. Bu sefer buları da temizledile, düzeltdiler. Day bu bağban dédi: évün dağılsın! day men gédéyrem, saba şahın qızları geleceh bura; nava nava, görüşesen ê. Dédi: éybi yoxdu. Dédi: Bax, sen kéçelsen, başunna göréysen kéçellerünnen, burdan yağ geléy burdan süzüléy. Géçinin derisinin piyi eriéy, bulardan geléy töküléy. Dédi: saba şahın qızları geleceh bura; qırx dene kenizi var; kenizlerinen. Bû bağban gétđi. İbrahim çıxdı dama, damnan bu libasların géydi, börkün qoydu başına, on dört aylıx gécesi, ayı özünde tamam éledi; xob da başının bir terefi qızıl, bir yerefi gümüş. Bu burda yavaş yavaş gerdiş éléydi o yan bu yana; şahın qızları (üş dene şahın qızı var ıdı), qırx dene kenizlerinen bala bala geldile

bağa, geldile bağa. Bu qapılıxdan bular varıd olanda bağa; şahın böyük qızı dédi: gelün, bu terefdən gedek o yannan béle gelek; bu ortancıl qızı dédi: gelün bu terefdən gedék o yannan béle gelék. Bular hêş biri, hêş birinin sözüne baxmadı. Şahun böyük qızı o yannan düşdü, kenizler buların dalısıycax; ortancıl qız bu yannan düşdü, bu terefdən. Ortancıl qız bu yannan geldî, gördü olan, bağın bu terefinde bi dene cavan vâr; yéme, işme, xetdi xalına, gül cəmalına tamaşa éle. Béle cavan İsfahan'da yoxdu. Téz qeyitdi, téz qeyitdi, qaşdı qızların qabağına; kenizlərlən qızları qeyterdi, qoymadı gelege muna sarı (o yannan béle geleceg idi axı). Qeyterdi, o yannan çıxdıla, bağdan çıxdıla, géttilêr, géttiler éve.

Géttilêr éve, bunun böyüg bacısı dédi: axı biz qerar ıdı; o yannan béle geleg, sen bizi niye qeyterdün!? Dédi: da o yan xereb idi, o yannan qoymadım sizi gédesüz, o yannan sizi qeyterdim. Bular geldiler, bular geldiler éve; bağbanı çağırıldılar. Bu qızlar bağbanı çağırđı; bağban geldi bu qızların yanına. Dédiler: bağban başı! Dédi: belé! Dédi: Biz üş dene qızix, şahın qızları. Gét biz için üş dene xırça al, geti; biri maya vırmış, biri çox yétişmiş, biri kâl; o xırçaları biz için geti bura. Bağban gétđi, üş dene xırça getdi. Qoydular üş dene boşqaba, heresinin yanına bi dene pıçax qoydula. Dédile: bağban! bu xırçaları apar qoy dedemin qabağına. Bağban bu xırçaları apardı qoydu şahın qabağına. Şah bu xırçalara baxdı, pıçaxlara baxdı; dédi bağban! bu nemenedi, bu ne hikâyetdi!? Dédi: Bular qızların gönderip. Şah qeyitdi vezire: têbir tök, görüm bu ne cereyandî, qızlar munu gönderip. Vezir götdü, baxdı, gördü; üş dene xırçadı, biri kaldı, biri maya vırmışdı, biri çox yétişip. Dédi: qible âlem sağ olsun! bu senün, yétişen senün böyüg qızundu, maya vırmış veset qızundu, kal xırda qızundu; bular sennen er teveqqi éleyip; dérle: biz hedd-i teklif olmuşux, bizi ere véresen. Şah muna baxdı, o ona baxdı, o ona baxdı. Vezir, vüzera dédi: Xob! qible âlem sağ olsun! gerek évlendiresen buları, véresen ere bular. Dédi: xob, éybi yoxtu.

- Bağban!

Dédi: belé! Dédi: gét, qızlara déynen; saba zurna balaban vırılacax, méydan sulanacax, miz sendel qoyulacax; İsfahan'ın nemene cavanı var, gelip bu miz sendellerde eyleseceh redif redif, gelesüz, düşesüz bu xıyabanlarâ, bu rediflere; her kes her birin beyense; elin qoya onun üstüne. Belé! saba zurna balaban vırıldıı méydan sulandı, miz sendeli qoyuldu; İsfahan'ın şehrinde day neme cavan var ıdı;

vezir, vüzera, hamı geldi, miz sendelün üstünde eyleşdi, yığışdılar, otdular. Dédi: Bağban! gét, qızları çağır, gelsin. Bağban gétđi, qızları çağırđı, geldi. Qızlar geldi, o başda dayandıla üçü de. Şah qeyitdi, dédi: qızlarım! Dédile: belé! Dédi: xob! siz mennen er teveqqi élemüşdüz, sizi men ere vérêrem; xıyaban xıyaban girün bu camahatın içine, her birin pesend élesüz, barmağun qoyun üssüne, her birin pesend élesüz. Ağa! bu üş dene qız düşdü redifinen, bu redifinen gétđiler, o redifinen..., qabax redifinen gédende böyük qız elin qoydu vezirin oğlunun çiyinine; gétđile, o veset qız elin qoydu vekilin oğlunun çiyinine; qaldı bu ortancıl qız. Ortancıl qız bu xıyabanı souşdu, o xıyabanı döndü, o xıyabanı döndü, o xıyabanı döndü, dör-he-dör bu camahatın için dolandı, gétđi, durdu kenarda; dédi: qıble âlem sağ olsun! men isteyen burde döy. Dédi: Géne İsfahan'ın şehrinde cavan qalíp? Dédile: Xéyir! qalméyip. Dédiler: âmâra baxun, görün, géne cavan qalíp. Dédiler: xéyir! qalméyip, hamı gelip. Dédi: qızım bu boyda camahatın içinde, bu boyda cavanın içinde bi nefer sen istiyen olmadı? Dédi: xéyir! men istiyen burda döy, men istiyen hardéydı burda! Men gören cavan burda dör. Dédi: bağban! Dédi: belé! Şah dédi: bağban! Dédi: belé! Dédi: qabağa ge. Dédi: bu qızlar dünen bağa gétmişti, bağda senün berziyarun yoxtu, nökerün yoxdu ki!? Dédi: xéyir ağa yoxdu! Dédi: düzün dé. Dünen bular bağa gétmişdile, bu qız bağda cavan görüp. Bu boyda cavanı beyenmedi; bu qız bağda cavan görüp. Be berziyar da Allah görsetmesin, qorxéy, az qaléy öle şahın qorxusunnan. O da bağda keçeldı, cındır libas géyip, gaday libası géyip; özü keçel, derinin yağı bulardan [yanaklarından] sözülp geléy: axı men gédim, onu ne cür getirim! Ağa! bu bağban qeyitdi bağa. Bağban qeyitdi bağa, gétđi, gördü, o keçel bağda girip lap o zadın bucağında dayanıp. Yétişdi, dédi: Allah senün tıfağın dağıtsın, sen benim dedemi yandırıpın, şah seni istéyip; ölesen de şah seni öldürecek. Yétişdi munu qarpaladı, atdı çiyinê, atdı çiyinine, sürüye sürüye munu apardı camahatın içine. Bulardan (yanaklarından) da derinin yağı töküléy; isdi deyîp; getdi sürüye sürüye, getdi, munu saldı camaatın içine. Salanda qız o yannan dolandı, geldi, barmağın qoydu munun üstüne:

- Ağa! Men munu istéyérem.

E olan! camaatda ona baxdı, o ona baxdı, o ona baxdı. Şah qeyitdi dédi: qızım! sen benim başımı saldun aşağı, sen éle néledün, bi dene gedaya, bi dene kecele, bi dene nifrine; gétđün barmağun qoydun onun üstüne. Dédi: qıble âlem sağ

olsun! men munu istéyém. Vérsün, menu istéyrem; vérmesün de munu istéyrem; redd-i miras da élesün, munu istéyrem. Ağa! şah götdü, öz dest-i xettinen redd-i miras namesi yazdî, imzaladı vérdi qızâ. Dédi: o sen, o da keçel; götü her yana gédéysen gét, şeherdende çıxartacağam. Bağbana qeyitdi: apar munu, kendin ayağında bi dene qarı var, qoy o qarının évinde.

- Belé!

Bu oğlanın bu qızı sürüye sürüye; bağban; getdi, qoydu; kendin ayağında bi dene qarı vardı; qarının évindê. Bular qaldıla burdâ. Siz için hardan xeber vérim! bu qızların birin vezirin oğluna qırx gün, qırx géce toy çaldı vérdi, birin vekilin oğlunâ. Vezirin oğlunan vekilin oğlu oldu şahın dâmâtderi. Bu sefer bu da qaldı bu qarının yanındâ. Gétđi günüzler dolandı, géceler geldi qarının yanınâ. Günnerin bir günü oldu, şah meriz oldu. Şah meriz oldu; gétdiler düktür getdile, düktür geldi, baxdı, mayna éledi, baxdı; şaha qeyitdi dédi: sen gerek âhu eti yéyesen; diri âhu tutala, getirele, sen onu kesesen yéyesen; senün merizligün yaxçı olâ. Dédi: Xob! diri âhunu da tutmax olmaz ki. Dédi: Da bilméyrem da, diri âhu gerek tutasan, yéesen. Bilexire bu şah qeyitdi, dédi dâmâtđarına: saba gédecehsüz ovlağâ dağa. Gédesüz, orda göresüz, âhudan zatdan; ölüsünnen dirisinnen; tafıp vırıp getire bilersüz!? Bular dürbün götdüle, at götdüle, tüfehleri götdüle, çıxdıla gétdile ovlağa, gétdilê ovlağa. Bu qız geldi, qeyitdi: İbrahim! Dédi: He! Dédi: Dedem meriz olup. Düktür dedeme déyip gerek âhu eti yéesen, sen sağalasan. Kürekennerin gönderip âhu vırmağa. Gelesen, düşesen onların dalına gédesên; olar o âhunu her yérde vırsalâr, kelle paçasın kesip atacaxlar; oları sen getiresên, bedenin de olar aparâ. Bu dédi: men géde bilmem. Men bi dene keçel oğlan, ölü vay oğlan; men géde bilmem. Dédi: yo gerek gédesen; qéyr-i mümkündü. Dédi: xob! indi gét, dedünnen bi dene at al geti (dedesinen arası yoxudu ya); gét, nenünnen bi dene at al geti, men minim, gedîm. Bular gedif. Bu sefer bu néynedi, bu qız gétdi, nenesinnen bir dene ölü maydan at aldı, getdi; palanlax; vérdi Mehemed İbrahim'â. İbrahim mindi, gétdi; o üzde bir dere var ıdı; dere de atı yıxdı yére, atın qol qışın yığdı bi yére, möykem sencir teneffinen bağladî, atı qoydu dere de. Qırmızı atın tükün yandırdı; tüfenginen, libasınan geldi. Hemun tüfenginen libas, qırmızı at geldi. İbrahim libası géydi, tüfengi saldı çiyinê, atı mindi, gétdi olağâ, gétdi şıkar-gahâ. Gétđi, bi dene dağın qullesinde bi çimen-gah var ıdı, gétdi atın mıxın vırdî, bağladı orda. Bi dene vird

oxudu; neme şıkarvan, neme ovla var ıdı, neme céyran var ıdı; hamısı yığıldı, geldi munun yanınâ. Geldi munun yanına, İbrahim'in yanına. Bu şahın dâmâtları geldi, bu baxacaxdan, o baxacaxdan, o baxacaxdan dürbün saldıla, gördüle ay oğlan! hêş yérde ôv yoxtu; feqet bi dene çimen-gahda at görükéy, bi nefer de atın yanında yatıp; tamam neme ôv var, ordadı. Dédi: Xôb! gédek da, gédek ora; bu ki bize...her kese olsa; bize nedehm [vérmem] déye bilmez. O şıkarının meseli kimi nedehm [vérmem] déyer; tutar, qol qıçın bağlarix, ôvlardan bi dene apararix. Bu iki dâmâtdar geldilêr, geldiler atdarınan yavaş yavaş geldiler, çıxdılâ hemun buğlanın yanınâ; gördüle ay oğlan! bu bir dene cavandî, bi dene cavandi; yéme işme; xett-i xalına, gül camalına tamaşa éle, éle oğlandı. Dédi: xob! bala, oğlannar! neme için gelipsüz? bulara qeyitdi. Dédi: valla! bizim qeynatamız merizdî; özü de şahdı; meriz olupı düktür gerimişik, düktür déyip: gerek sen céyran eti yéyesen sağalasan. İndi biz de tamam şıkargahları zadı dolanmışix, céyran tapabilmemişik; feqet céyranı senün yanunda görmüşük, indi gelmişik bura. İndi bu céyrannan bi dene bize pulunan véresen aparâx. Déyir: Xôb! éybi yoxtû. Bi dene céyran size vérrem, aparun. Bu getirer bi dene céyrân tutar, vérer bu iki dâmâda. Bular çıxardır bulara pul vére; bu pulu almaz. Bu pulu almaz, şahın kürekenneri déyer: siz niye pul alméysuz!? Déyer: Valla! men şıkarı pula satmam. Déyer: Xob! be nemiye véersen? Déyer: İndi qeynatuz merizdi, ordan gelipsüz şıkar için; benim bi dene möhrüm vâr, bu möhrü herüzün boynuna bir basâm; annan size bi dene şıkar vérem, day men pul almam. Déyelle: xob! éybi yoxtu. Bu böyük kürekeni gelir, bu cifinnen möhrü çıxardır, basar bunun burasınâ [boynuna]; bu sefer o birsi gelir, möhrü géne basar onun burasına [boynuna]; baxar, görer burda qul yazılıp. Möhürde qul yazılıp “senün dâmâtdarun menin qulumdû”. Bu bi dene şıkar vérer bulara. Bular şıkarın başın keser, el ayağın keser; vérer hemin oğlanâ; bi sefer cendeyi götürülle, gédelle. Cendeyi götürülle, gédelle. Bu hemin oğlan başınan ceneyisslar bi dene qaba, miner atın, geler aşşağı, geler, çıkar qarının évine. El ayağınan başı vérer qızâ, cendeyi olar aparıp. Qız el ayağı, başı üter, pişiri temizlêr. Qazançada pişiri temizliyennen sonra... Bular cendeyi aparıp vérer aşpaza, aşpaz pişirî; getirille munun etinnen biraz vérele şaha. Şah barmağın vırar, görer; Allah görsetmesin; zehr munun yanında yaxçddı, bile bil zehr idi bu. Kürekennerinen deyer: bu nemenedi! bu ov etdî, bu cendeg doûz etidi, nemenedi; bu niye acıdı? Déyer: qible âlem sağ olsun! bu munu éle diri getiréydik; müntahası kesmişig, baş, el

ayağın atmışix. Özü de bu oğlan kesmişdi; kesende tüpürmüşdü: dadı başuva, zehri cendegüve (onun cendegine). Aparılar cendegi pişirdile şah için, acı oldû, şah yéye bilmedi. Qız başı pişirdi, temizledi; kelle paçasının suvu béle oldu ki day adam barmaxların yéyéydi. Bu sefer bu qız néynedi! Biléydi ki o cendek yémeli olmuyacâx; bir kese munun etinnen suunnan töhdü, apardı vérdi nenesinê. Dédi: munu apar vér, dedem yésîn. Senün dâmâtdarun gédip bi dene ôv vırıp, baş, el ayağın kesip atıplâ; keçel gédip getirip, onu da men pişirmişem. Munu apardı, koydu şahın qabağına, dédi: munu qız gönderif, hemun o ovun kelle paçasıdı. Şah götdü, dédi: götü, at o yana ya! ov da neme dad var ıdı ki, kelle paça da neme dad ola. Onun cendegi zehr kimin idi, yémeli döydü, acıydı; tamam atdıx. Dédi: Hele munu götü yé; gör. Bu yaxçıdı, o yaxçıdı!? Şah munnan qorxa qorxa biraz yédi, gördü olan! bu yémelidî; götdü hamısın yédi. Hamısın yédî, bu sefer çağırdı o dâmâtdarın; dédi: ay oğlan! Dédi: Belé! Dédi: Ov ki kesipsüz baş, el ayağın filâni aparıp cenedeyi mên için getiripsüz; niye cendek yémeli olmadı; baş, el ayax yémeli oldû!? Dédi: Qible âlem sağ olsun! biz ne bilek, biz bilméydik ki, o şexs vérdi bize da!

Bilexire ne başuzu ağrıdım! Bu başın, el ayağın, kelle paçanın suun, etin yédi, şah sağaldı. Şah sağaldı, günnerin bir günü oldu tuş ağarannan sonra nama geldi; meselem Rum pâtşahı yazdî, nama gönderdi İsfahan'ın pâtşahına: saba cengimizdi, filan dağa, sen de filan dağa, men de filan dağa, cengimizdi. Nama getdile vérdile, şah baxdı, gördü belé, nama gönderiflê “saba sen de hemun şikargaha, men de hemun şikargaha... ceng éliyeceyig. Belé! İsfahanın bu şahı destur vérdi İsfahan'ın şehrine qoşunnarınâ. Tamam atdandıla, tüfeg müfeg, çıxdıla dağa. Çıxdıla dağa, o yannan da o qoşun geldi dağa. Bular her iki terefdən de qabax qabax geldile, ceng éliyelêr; bu qız géne geldi, dédi: ay oğlan, ay İbrahim! Dédi: belé! Dédi: bâ, amandı İbrahim! Meni xıss élemeye, indiye kimi xıss olmamışam; dedemnen filan şahın davasıdı, saba çıxacaxla filan dağa, davasıdı; gelesen, gédesen bulara sarı. Dédi: rehmetdiyin qızı! men keçel adam, men nifir adam; cenge gedenem! Dédi: eh bâlây-i qéyret İbrahim! Dédi: xob, éybi yoxtu. Bu yannan bu şah hemle éledi, o yannan o şah hemle éledi. Bular ki her iki terefdən bir birine hemle éledilê; ibrahım néynedi!? İbrahim géne qırmızı atın tükünnen yandırdı; at geldi, tüfek geldi. atıldı, mindi atın béline, tüfengi saldı çiyinine, şemşiri aldı eline. Şemşiri aldı elinê, yumuldu buoşuna sarı. Yumuldu başuna sarı; şah gördü, ay oğlan!

Aşağıdan bi dene tütün geléy, bi dene tütün geléy, da başa yelen tütün döy. Qeyitdi, bu qoşuna dédi: bilméyrem bu gelen tütün bize sare geléy ya o yana gédéy!? Eger o yana gétsê, bizden qoymuyqcağ bi dene Allah!u ekber déyen qala; bize sarı gelse o yannan qoymuyacağ Allah!u ekber déyen qala. Baba! Güddüle, gördüle ay oğlan, bu geldî, qırmızı at geldi, gétđi, düşdü,o terefe, düşmanın içine. A bu biléydi, bu munun qeynatasıdı. Gétđi, düşdü düşmanın içine; üzüzden ırağ; sağdan vırdı soldan çıxdı, sağdan vırdı soldan çıxdı, sağa vırdı sola vırdı, sağa vırdı sola vırdı. Bular da bu yannan baxéy a. O terefdən qoymadı bi dene canlı qala; qıranı qırdı, qırmayan, qaçan qeyitdi qaşdı. Qaçan qeyitdi qaşdı, bi nefer qalmadı.

Şah qeyitdi: aman, bâlâ-yi qéyret munu tutûn, öz qoşûna qeyitdi ye. Munu tutun göreh bu kimdi!? Amandı, munu tutun. Bu yan o yannan daire vırdıla, zencir aşdıla ,bu atdarnan zencir aşdıla bu yan o yannan, qoymadıla, bu İbrahim qaçâ. İbrahim'ı tutdula. İbrahim'ı tutdulâr, dédilêr: sen kimsen, bize sarı geldün, bize kömeg geldün!? Dédi: hele men démem. Şah bunu götdü, getdile yavaş yavaş, yavaş yavaş getdile çıxdılâ payın-texte. Getdile çıxartdıla payın-textê, payın-texte getirennen sonra bu şah gördü olan, bu nemenedi, buun kürekenneri nemenedi, bu nemenedi; bının cavannığında İsfahan'da adam yoxdu, cavan yoxdu. Şah qeyitdi muna: cavan adun dé, görüm; sen kimsen!? Sen hası şah-zadesen!? Sen bize geldün kömey éledün; olar bizi qıracağ ıdı; sen olardan bi nefer qoymadun qala. Dédi: sen dé görüm, sen kimsen!? Dédi: Menen xeber alma, kürekennerünnen xeber al. Dédi: baba kürekennerim seni tanıméy. Dédi: kürekennerün boynuna bâx. Şah çağırđı kürekenneri: bu yana gelün görüm. Gétđile qabağa, şah buların boynuna baxdı gördü, ê olan bu bi dene möhr vırıb bunun boynuna “Bu benim qulumdû” bi dene möhr vırıb onun boynuna “Bu benim qulumdu” Dédi: Qıble âlem sağ olsun, olar benim qulumdu qulum, olar. Ov için göndermişdün olarî!? Ov için göndermişdün; olar mene pul vérdile, mennen céyran alalâ, men pul almadım; men oları özüme qul éledim. Hemun möhrü vırmışam oların boynuna olar benim qulumdu. Ê géne men seni bilméyrem kimsen!? Sen kimsen aa bular qul éledün özüe? Dédi: qıble âlem sağ olsun, gét qızun geti, qızunnan xeber al. Gétđile, hemun qarının évinde qızı getdiler. Dédi: qızım dé görüm; bu kimdî!? Dédi: qıble âlem sağ olsun, bu hemun oğlandı ki burda men elimi qoydum üstüne, dédim: men muna gédéyrem, bu hemun keçeldi. Dédi: e bu keçeldî!? Dédi: belé, bu hemun keçeldi; meni, sen redd-i miras éledün,

uçurdun aşağıya; bu hemun keçeldi, hemi sene kömehlig éledî, senün terefuu qırdı qutardî, hemi sene kömehlig éledi, şıkar-gahdan sene şıkar vérdî, kürekennerün özüne qul éledî, bu sefer senün terefün de qırdı; bu hemun keçeldi. Dédi: yox, odû!? dédi: belé! Dédi: meni istiyen buna enam...Bilexire meni istiyen muna enam..., muna çox enamnar vérdiler.

Onnan sonra şah özü qırx gün, qırx géce toy çaldırdı, tezedən bu qızın vérdi bınâ. Qırx gün, qırx géce toy çaldırdı, tezedən munu vérdi muna, bu da oldu munun kürekeni. Olar orda yédile, işdile, şad oldula; siz de şad olasûz.

On Dokuzuncu Masalın Epizotları:

1. Bir padişah ve iki hanımı vardır. Bu padişahın iki hanımdan da çocuğu olmaz.
2. Bir derviş vardır ve bu derviş padişahın kapısına gelerek ona bir elma verir. Padişahın bu elmayı üçe bölüp hanımlarıyla birlikte yemesini söyler. Bu sayede padişahın çocukları olacaktır. Derviş bunun karşılığında bir süre sonra gelip çocuklardan birini alacağını söyler. Padişah da bu teklifi kabul eder.
3. Padişahın hanımının biri Türk, diğeri ise Gilek'tir. Padişah, Gilek hanımından olan çocuğuna Mehemmed, Türk hanımından olan çocuğa ise İbrahim adını verir.
4. Derviş, çocuklar büyüyünce gelir ve Mehemmed'i alır.
5. Derviş yolda bir dua okur ve aslana dönüşür. Aslan Mehemmed'i hırpalar ve Mehemmed çok korkar. Derviş bu çocuğun bir işe yaramayacağını anlayarak onu ailesine geri verir. Aile de ona bu kez İbrahim'i verir.
6. Derviş yine bir dua okur ve aslana dönüşür; ancak İbrahim aslana karşı koyar ve onu ormana atar.
7. Derviş bir dua okur ve aslan suretinden çıkarak İbrahim'in yanına gelir.
8. Derviş ve İbrahim bir kaleye gelirler. Derviş cebinden anahtar çıkarır ve kırk tane kapıyı art arda açar. İbrahim gördüklerine çok şaşırır.
9. Derviş odaların sırrını İbrahim'e anlatmaz. Daha sonra bir ahıra girerler. Bu ahırda bir kırmızı bir de kara at vardır ve bu atların tüyleri sihirlidir. Öteki odada ise bir takım elbise vardır. Derviş, bu takım elbisenin cebine atların tüylerini koyup dolaşmaktadır. Baş sıkıştığında bu tüylerden yakar ve tüm canlılar ona yardıma gelir.

10. Dervişin amacı İbrahim'i kazana atıp onu öldürmek ve heykele çevirmektir. İbrahim dervişten önce davranarak onu kazana atar.

11. İbrahim, atların tüylerinden üçer tane koparır, takım elbiseyi giyer ve kaleden kaçır.

12. İbrahim yola devam eder ve bir çobana rast gelir. Bu çobanın elbisesini alıp giyer. Çobandan bir koyun alır ve bu koyunun karnını çıkartıp bir b rk yaptırır ve b rk  başına takar.

13. İbrahim bir ırmağa gelir ve ırmağın suyunu keser. Bu ırmağın padişahın bağına gitmektedir. Su kesilince bağban suyun kaynağına gelir ve bunun nedenini araştırır.

14. İbrahim bağbanla tanışır ve bağbanın kendisine bir iş vermesini ister. Bağban ve İbrahim suyun önündeki seti kaldırır ve İbrahim bağbanla birlikte şahın bağına gelir.

15. İbrahim geceleri bağda bekçilik yapmaya başlar ve tüylerin hikmetini dener. Bağ bozar; ancak bağban olanlara bir anlam veremez.

16. Padişahın üç kızı ve bu kızların kırk hizmetçisi vardır. Kızlar bir gün dolaşmak için bağa gelirler.

17. İbrahim çoban kıyafetlerini çıkarır ve bağda kendi kıyafetleriyle dolaşır. Padişahın ortanca kızı onu gör r ve İbrahim'e aşık olur.

18. Ortanca kız kardeşlerinin yanına d n nce onlara kavun toplayıp bu babalarına yollamalarını s yler. kavunlardan biri iyice olgunlaşmış, biri olgun ve  teki de hamdır. Bu kavunların  zerlerine birer bıçak saplayıp babalarına yollarlar.

19. Padişah bu meyvelere bir anlam veremez ve vezirine bunların ne anlama geldiğini sorar. Vezir de kızların evlenmek istediklerini s yler.

20. Padişah ülkenin tüm gençlerini bir meydana toplar ve kızlarına kimi isterlerse onu almalarını söyler. büyük kız vezirin oğlunu, küçük kız vekilin oğlunu seçer. Ortanca kız ise çoban kılığındaki İbrahim'i seçer.

21. Padişah ortanca kızının derdinden hastalanır, yataklara düşer. Doktorlar padişaha ceylan etinin iyi geleceğini söylerler.

22. Padişahın büyük damatları ceylan avlamak için saraydan ayrılırlar. İbrahim de arkalarından ava çıkar. İbrahim elindeki sihirli tüyler sayesinde ceylanı avlar ve diğer damatları kendisine köle yapar. Padişah eti yiyip iyileşir.

23. İbrahim padişaha savaş açan orduları da bu tüyler sayesinde yener.

24. Padişah işin aslını öğrenir ve ortanca kızını affeder. İbrahim ve şahın ortanca kızı kırk gün kırk gece süren bir düğünle evlenirler.

On Dokuzuncu Masaldaki Motifler

T 145. Çok eşle evlenme

Bir padişahın iki hanımı vardır.

N 825. 1. Çocuk sahibi olmayan kahramanlar

Padişahın iki hanımından da çocuğu olmaz.

H 1233. 3. 2. Derviş yardım eder

Derviş padişaha bir elma verir ve padişahın iki oğlu olur.

M 100. Yeminler ve antlar

Derviş çocuklardan birini daha sonra alacağını söyleyerek padişahla anlaşır.

D 620. Peryodik dönüşüm

Derviş padişahın Mehmed adındaki oğlunu alır ve yola çıkar. Yolda aslan kılığına giren derviş Mehmed'i hırpalar. Daha sonra derviş yine insana dönüşür.

W 121. Korkaklık

Mehmed'in çok korkak olduğunu anlayan derviş onu padişaha geri verir ve yanına İbrahim adındaki diğer çocuğu alır.

H 563. Hüner imtihanları

Derviş yolda aslana dönüşür; ancak İbrahim aslanı hırpalar ve cesur olduğunu dervişe gösterir.

Z 71. 12. Formel sayı: 40

Dervişin evinde kırk oda ve bu odaların kırk kilidi vardır.

C 420. Sırları açıklama yasağı

Derviş evdeki kırk odanın sırrını İbrahim'e söylemez.

N 440. Değerli sırların öğrenilmesi

İbrahim dervişten bir bir kırmızı bir de kara at olduğunu ve bu atların tüylerinin sihirli olduğunu öğrenir.

K 850. Hileli oyunlar

Derviş İbrahimi kandırarak kazana atıp heykele dönüştürmek ister. Ancak, İbrahim dervişten önce davranıp onu kazana atar.

H 1233. 6. 1. Macerada yardımcı at

İbrahim arların tüylerinden üçer tane koparıp cebine koyar ve dervişin evinden ayrılır.

K 1836. 5. Erkeğin bir başka erkek kılığına girmesi

İbrahim yolda karşılaştığı çobanların elbiselerini alır, başına koyunun derisini geçirir ve padişahın bağında bekçilik yapmaya başlar.

P 40. Padişahın kızları

Padişahın üç bekar kızı vardır.

Z 100. Sembolizm

Kızlar evlenmek istediklerini anlatmak için bir tabağa üç farklı olgunluktaki meyveleri koyup bunlara birer bıçak saplayarak anlatırlar.

T 100. Evlenme

Padişahın büyük ve küçük kızları vezir ve vekilin oğluyla evlenirler.

T 121. 3. 1. Padişahın kızının, aşağı seviyeden bir erkekle evlenmesi

Padişahın ortanca kızı bekçilik yapan İbrahim ile evlenir.

D 1021. Sihirli tüy

Padişah bu olaya üzüntüsünden hastalanır ve iyileşmesi için av eti gereklidir. İbrahim sihirli tüylerden birini yakar ve tüm hayvanlar ona yardım eder.

F 950. Olağanüstü tedaviler

Padişah İbrahim'in getirdiği av eti sayesinde iyileşir.

J 1112. Becerikli oğlan

İbrahim, padişahla savaşmak isteyen orduyu yenilgiye uğratır.

Z 71. 12. 0. 1. 40 gün 40 gece düğün

Padişah İbrahim'i affeder ve İbrahim ile padişahın kızı kırk gün kırk gece süren bir düğünle evlenirler.

Yirminci Masal⁷³

Şah Abbas'ın Nağlı

Qedim déyeller, şah Abbas bi dene çobanın qızına müşteri oldu. İstedi onnan izdivac éliye. Veziri vekili gönderdi; dédi: gédün, çobanın qızınâ élçilig éleyün (Türkî), xastaqarı éleyün. Bular gétidle, çobanın qızı dédi: men ona gétmerem, men şaha gétmerem. Dédile: baba, övün dağılsın, sen bi çobanın qızı, sen bi dene şaha gétmésên!? Dédi: çün onun kesbi yoxudu. Birden şahlığı qoydula yére, day o éliye bilmez; meseletün bi ayrı kesb éliye, acınnan öler. Gelsin, men ona bi dene senet örgedîm, onnan sonra men géderem ona.

Geldile Şah Abbas'e dédile. Şah Abbas dédi: baba, bu ne cür işdi axı, bi dene çobanın qızı mene gelmir, şahâ. Geldi, bu qızı istedi, dédi: sen niye mene izdivac élemisen!? Dédi: Çün senün kesbün yoxdu. Bizim dile gelen, getdi muna bucür ferş toxumağ örgetdi bu Şah Abbas'a (Türki dilinde). Dédi: Elan bâx, şahlığı yére qoysalar; éliye bilersen, feş toxuyub satasan, özüve kesb éliyesen.

Déyerler bu Şah Abbas da qedim da qedim gezermiş géce. Gelir bu; bir idde mesel qırx haramıya ras gelir. Bunu tutulla bu Şah Abbas'ı. Bunu tutullâ, getirirle; görür baba, bular getirirller bu adamları, yédirdirle, kökeldille, etin kesirle, satırla; nôba gelir yétişir bu Şah Abbas'a. Déey ki: Baba, mesel benim etimnen süz ne qada istifâde élersüz!? Déyerle: Mesele bi béle, bir mığdarı. Déyir: Gelen, men size bi dene ferş toxuyûm, elli neferin pulıycax süz istifâde éliyün. Getirir, bi dene bizim dile gelen bucür ferş toxuyuûr; vérir bunun birinin eline déyir: buna derbarad müşteri olallar, ayrı yérde bının müşterisi olmaz. Sora, burda da yazmış ımış ferşde “Men bu cür giriftaram, bu menteqede, be mehelde men bu cür giriftartam.”, ferşün üstünde yazmış ımış. Getirille derbarın qapısında bını salılla yérê; bu Şah Abbas'ın arvadı gelir, hemin bu çobanın qızı ferşe baxır, görür belé, Şah Abbas girifdardi, tutupla bını. Getirir bu ferşe bés yüz (mesele on tümem puluymış), bés yüz bına pul vérir. Gelille görülle baba, déyille: baba, da bu eslen ôza bi şeydi, bés yüz tümen büyüün biz kesb élemişik. Géce arvad (mehellin yazmış ımış ferşün üstünde) memurrarı gönderir, gelille dör éliyille, buları tutullâ, Şah Abbas'ı da ordan azad éliyillê.

⁷³ Bu masal, II. Kaynak Kişi tarafından anlatılmıştır.

Yirminci Masalın Epizotları:

1. Şah Abbas bir gün çobanın kızıyla evlenmek ister. Vezirini ve vekilini çobanın evine yollar.
2. Vezir ve vekil şahın kızla evlenmek istediğini söyler. Çobanın kızı şahla evlenmek istemez.
Çünkü, bir gün şahın şahlığı elinden giderse hiçbir iş yapamayacağını düşünür; şahın bir mesleği yoktur.
3. Şah, kızın kendisini istemediğini öğrenir. Gelip kızla konuşur. Kız ona durumu anlatır. Bir gün şahlığı giderse elinde mesleği olsun diye ona halı dokumayı öğretir. Onunla evlenir.
4. Her akşam olduğu gibi, Şah Abbas dolaşmaya çıkar; kırk haramilere rast gelir. Kırk haramiler onu yakalayıp kaçırlar.
5. Kapatıldığı yerde Şah Abbas, kırk haramilerin, diğer insanların etini kesip sattığını görür. Sıranın kendisine geldiğini anlar.
6. Şah, kırk haramilere çok para kazanacakları bir iş olduğunu söyleyerek onlara halı dokumayı öğretir.
7. Şah Abbas bir halı dokur, üzerine de tutsak olduğunu ve yerini yazar. Kırk haramiler halıyı satmak için pazara götürürler. Bu halıya saraydan bir alıcı çıkar.
8. Halı saraya gelince çobanın kızı, yani şahın hanımı durumu anlar. Ertesi gün muhafızları yollar. Muhafızlar kırk haramileri yakalarlar; Şah Abbas da özgürlüğüne kavuşur.

Yirminci Masaldaki Motifler

P 10. Padişah

Şah Abbas çobanın kızıyla evlenmek ister.

T 131. Evlenme şartları

Çobanın kızı şahın bir meslek sahibi olmadığını ve ancak bir meslek öğrenirse kendisiyle evlenebileceğini söyler.

T 100. Evlenme

Şah, kızın şartını kabul eder ve onunla evlenir.

H 502. Öğrenme imtihanı

Çobanın kızı, evlendikten sonra şaha halı dokumayı öğretir.

P 478. Kırk harami

Kırk haramiler şahı kaçıırırlar.

K 500. Hile vasıtasıyla tehlike veya ölümden kazanç

Şah, kırk haramiler için bir halı dokur ve onların halıyı satarak para kazanabileceklerini söyler. Şah halının üzerine yerini yazar.

H 80. İşaretle tanıma

Şahın karısı halıyı görür ve muhafızlara şahın yerini söyler.

R 122. Çeşitli kurtarmalar

Muhafızlar kırk haramileri yakalayıp şahı kurtarırlar.

Yirmi Birinci Masal⁷⁴

Biri var ıdı, biri yoxudı, Allah'dan qéyrez hés kes yoxudı. Qedim zaman bi nefer, éle bucür cavan, İbrahim adını gédır mesel bir ayrı kişvere. Gidir orda bi neferin yanında xıdmet-kar qalır; at mat var ımış, ona baxırmış, mesel ay-ba-ay bına huquq qaral vérirmış. Bının da üş dene qızı var ımış. Bir gün mına déyir: oğlum, sen niye öylenmisen!? Déyir: Baba, men bu memleketin adamı deyrem, men ayrı memlektden gelmişem bıra. Dééy ki: Bizim şehrimizin resmi bıdî; ilden ile qızlar géder hamama, hamamnan çıxannan sora oğlannar géder, o hamamın qabağında o tay bu tay durarlar; her kes her kese xoşu gelse; onun üsdüne desmal atar, onnan izdivac éler.

İl başa gelir, bına bi dene desmal vérir, déyir ki: sen de gét dur, cavannarın sefindê, her kesi xoşun gelse, qızın, at onun üsdüne. Bu da gédır qalır; bu da Allah'dan istiyir ki bının öz qızlarınnan, mesel, bu birin intixab éliye; xilese gédır, ay bına atım, ona atâm, ağa souşur qutarır, ata bilmir. Qeyidir, korü pêşman gelir; gelennen sonra bu hacı bına déyir: oğlum, be niye atmadun? Déyir: valla, cereyan bucür. Qalır yéngi ile. Géne yéngi başa gelir, il dönür başa gelir; bu gédır. Déyir ki: eger qızların üsdüne atabilmesün; qızlardan sora dullar geleller, yanı o adamlar ki eri ölüp ya boşanıb, olar geleller; oları intixab élesün; xilese atıpsan atıpsan. Be géne gédır, oğlannarın destesinde durur; hay qızlar gelir, souşur; bu atabilmir. Görür, belé, bu sefer dullar destesi geldi, bının birin intixab élér, atır bının birinin üsdüne. Atır bının birinin üsdüne; déme bu da, bu şehrin malikinin arvadıymış. Qedim, bu şehre, bının eri malik imiş. Déyir: Sen kimin oğlusun? Déyir: Mesel, İsmail'in. Déyir: Filan filan-şüde yanı béle ağız bu yére yétiripsen; benim üsdüme desmaluvu atısân!? Gédır xilese. Oğlan gelir öylerine, görür bu hacı, onun elinde desmal yoxdı. Déyir ki: Hop néynedün!? Déyir: Valla, qızların üsdüne atammadım; bucür, bi dene arvadın üsdüne atdım; o da mene béle dédi! Dédi: Allah öviyi yıxsın; sen meni ki xarab éliyipsen, o benim dedemi yandıracax, filân! Qaldı, qalannan sora bir gün bu arvat sermayedar ımış; bi des mına kot şalvar tikdirir, qoyur buxçuyâ, vérir bi dene nökerlerinin eline, bés on dene de atınan gönderir bésab bu oğlanın dalıyca. Bu kot şalvar ki tikdirir bının da cibin doldurup mesel lél-é cavahıratnan, déyér ki oğlana

⁷⁴ Bu masal, II. Kaynak Kişi tarafından anlatılmıştır. Anlatıcı masala herhangi bir ad vermediğinden, masal Yirmi Birinci Masal olarak adlandırılmıştır.

déyersen kim “bura geléneck gerek bını paylıya fağır, bé-çaréya”. Gelille belé, nökerler gelir; bını dep tereqqéynen mindirirler atâ; bu libası géyir qeşeg, cavandı da, başın zadın darıyır, olur bi dene şux cavan, minir ata, elin salır cibine, görür, xalı cavahıratdı; bu nökerin biri déyir ki: xanım buyurdu ki “Bunu gelincek paylıyasan”. Bu derrâkelidi, déyir “Başa meni imtahan éleyér, men pul qazanmamışam ki, bu pulu paylıyam, başa meni bı imtahan éley” xılasa mını dep tereqqéynen getirirler bu xanımın yanına. Getirirler bu xanımın yanına, getirennen sora bular izdivac eliyélle.

İzdivac eliyélle, bıların da şehrin qaydası o umuş ki camaat namazı qılarınışlar, her kes camaat namazına gétmeséymış, onu öldürermişler. Bu arvat çox sirvetmend idi; getiri bına tükân nişan vérir; görür tamam etlezen, divadan basıplar bıra, bi dene qızıl yarım erşin vérir bu oğlanın eline, déyir: bıra benimdi. Bırda al-vér éleginen; ne vede ki Allah’ü-ekber çekildi gédesen, éle qapını bu cür açix qoyasan, gédersen namaza, gétmesün; öldürelle seni. Bax, yadunda qalsın; çün benim erim, o üç dört nefer ki dul var ıdı olardan sora ölüp, men ere gétmişem; olâr küdüret éiple, geelle, senün burda başuvu alladalar, namazdan qalarsân, seni öldürelle, ayığ olgına. Bu gelir belé, qalır tükanda, al-vérin éliyir, géceden géciye neqdin nısiyesin aparır xanıma tehvil vérir. Bir gün olur, hemin o arvatdar gelir bının başın qal éliyir. Bının başın qal éliyir; bu namaza gédebilmir. Namaza gédebilmir; axşam gelir, déyir: valla, (xanıma) cereyan bu cür oldu, men gédemmedim. Dédi: E, öyün yıxılsın, men sene démedim, seni öldürecehle. Axşam olur, belé gelille bını, mêmurrar gelir dölet tefefinnen, bını çeke çeke aparılla. Déyér ki: İndi gédisên; bular da, o şah da, qaral qoyup, üç dene her kes nemene istese; onu vérecek, onnan öldürecehle. Déyér ki: Sene déyecek ki ne istiyésen qanuva? Déyersen ki “Men xezâneni istiyérem”. Ağa bını çeke çeke mêmurrar aparıllâr. Belé, şahdı, vezirdi, onnan bi dene de (bizim dile gelen) imam cümedi: oğlan be niye gelmedün namazâ!? Déyir: Xob, xileser bu cür oldu. Déyir: Xob, büyüncü qanua ne istiyésen? Déyir: Qıble âlem sağ olsun xezânöyi istiyérem. Déstur desturdı; vérller xezâneni, çekiller bu yârunun övüne, çekiller bu yârunun övünê. Üş gün qaraldı bını aparıp bésab danışdırılla, géne seher olur bını aparıllâr, déyir: xanım, xob büyüncü ne istiyim!? Déyér ki: Büyüncü de dése “qanua ne istiyésen” déyersen ki şaha: Qızuvı istiyérem. Géne mını mêmurrar getirille, belé, mını danışdırılla: büyüncü qanua ne istiyésen? Déyir ki: Qızuvu istiyérem. Déyir: Ede! filan filan-şüde, bir gün ömrün qalıp, seher seni

öldürecehle, benim qızımı néynisen sen!? Söz sözdü, belé, vériller, qızın da vérir. Qızın da vérir, bu gelir, bını ötürülle, bu şahın qızının yanına. Bu qalır bırda, bu qız görür, bu çox narahtdı. Çün bu arvadı bına söz örgedir; bu qızın gözünü oğurrér, durur gelir géne bu xanımın yanınâ; déyir ki: bes, bucür oldı cereyan. Déyir ki: day men déyebilmerem sene; büyüncü cında éle sen alıpsan; éle o söz örgeder sene. Bu qayıdır gelir, mecbur qayıdır gelir bu şahın qızının yanına. Şahın qızı déyir ki: sen hara gétđün? Déyir: Valla, cereyan bu cürdü. Déyir: Öyün dağısın, o bi dene reyyet qızıdı; men bi dene şah qızı; yanı men onucax bilmiriêm. Xob, qız da cereyanı bilir da, bu şahın qızı. Xilese bu şahın qızı gönderir bi dene naccar getirtidir, naccar getirtidir, bi dene getir ağaş qoyur bının qabağına, déyir ki: bının için yonacaxsân, için xâli éliyecehsen bu ağacın; nemene dünyada héyvanat vâr, eksin vıracaxsan bu ağaca. Bu şahın qızı bu naccara destur vérir. Déyir ki çeşb. Déyir: néçe günê? Déyir: mesel, bir hefte mene vax vér. Déyir: baba, men istirem, büyün ola. Déyir: men éliyemmerem. Gönderir, bi ayrısı getirir; xilese bına doyuncağ pul vérir. Bu getirir (bizim dile gelen) bi dene bu yoğunnuğa ağacın için ovûr, yanı boşaldır, qurquşum doldurur bının yérine; ağır olsun. Erz-i be-hüzür, nemene de dünyada héyvanat vâr; bının eksin vırır bu ağaca. Déér: minı götü elüve, görüm! Götürür, görür baba, bu götümeli bi şey deyi; ama gözel bi şeydi bu. Déyér: bını qoyarsan çinüve gédersen (éle ki seni şah istedi, qoyarsan minı çinüve), mêmurrarınan gédersen, olar ki oturupla, vezirdi, tamam ruesalar da, büyük başlar; şah déyecek ki büyüncü qanuva sen ne istiyésen? Déyecehsen ki: büyüncü qanıma: birin bu molların tepesine vıracam mınnan, birin şahın, birin vezirin: büyüncü qanıma da bını istiyérem. Bını koydu çiyine, geldile mêmurrar bını getdile. Getdi, bu cür mecilsde atdı yérê; bu molla bını götdü, gördü, bu götümeli bi şey deyi; amma çox gözel bi şeydi; şah verendazladı, gördü, yo, götümeli bi şey deyi; vezir götdü, gördü, yox, götümeli bi şey deyi. Şah dédi: xob, bular kéçibler, büyüncü qanuva ne istiyésen? Dédi: Birin bınnan senin başuva vıracam, birin molların, birin vezirin; büyüncü qanıma da bını istiyérem. Molla dédi: Qıbla âlem sağ olsun, men déye bilmirdim; bu éle benim yanımda namaz qılırdı. Şah dédi valla, men süzden qorxuram; éle bu benim yanımda durmuşdı namaz qılırdı. Vezir dédi: Qıbla âlem sağ olsun, éle mennen yan-bayanaş durmuşdı. Qozadı minın birin vezirin tepesine, birin molların tepesine; ikisi de öldi ordâ; istedi şahın tepesine vıra, şahın qızı qaşdı qucaqladı, dédi: ede zalım oğlu,

dedemi niye öldürüsen!?

He, xılasa qoymadı; da ordan yığışdı. Dédi: bu ne qanundı; belke benim héç elim yétişmedi, köşendeyem, namaza gelemmedim; gerey éle meni ödüresüz!?

Bu ne qanundı!? Ordan hemi qanunı sındırdılar; day herkes éle her yérde namaz qıldı qıldı, day o qanunı ordan hesb élediler, qanunı yığışdırdılar.

Yirmi Birinci Masalın Epizotları:

1. İbrahim adında bir genç vardır. Bu genç, bir adamın yanında çoban olarak çalışır. Bu adamın da üç tane kızı vardır.
2. Adam İbrahim'i evlendirmek ister. İbrahim'e, o memleketin âdeti üzerine kızların yılda bir kere hamama gittiklerini ve dışarıda bekleyen erkeklerin de beğendikleri kızın üzerine ceketlerini atarak onları aldıklarını söyler.
3. İbrahim adamın kızlarından birini alabilmek umuduyla hamamın önüne gelir ve sıraya girer. Çok utanan İbrahim hiçbir kıza ceketini atamaz ve geri döner.
4. Adam, İbrahim'e ertesi gün de hamamdan dul kadınların çıkacağını ve onlarda şansını deneyebileceğini söyler.
5. İbrahim hamamdan çıkan kadınlardan birinin üzerine ceketini atar. Bu kadın şehrin sahibinin hanımı olduğunu söyler ve İbrahim'i azarlar. İbrahim yine eli boş bir şekilde eve döner.
6. Kadın daha sonra İbrahim'i bir sınavdan geçirir ve onun güvenilir biri olduğunu anlayarak onunla evlenir. Kadın, İbrahim'e bu şehirde ne olursa olsun namaz saatinde camide olması gerektiğini, olmazsa bunun cezasının ölüm olduğunu söyler.
7. Dükkanda çalışan İbrahim namaz saatinde camiye gitmeyi unutur. Padişahın adamları onu tutuklarlar.
8. Hanımı İbrahim'e padişahın soracağı sorulara hangi cevapları vermesi gerektiğini söyler eve döner.
9. Padişah ve imam İbrahim'e, üç gün sonra onu öldüreceklerini ve üç gün içinde İbrahim onlardan ne isterlerse yerine getireceklerini söylerler.

10. İbrahim ilk gün için bir hazine ister. Padişah onun isteğini yerine getirir.
11. İkinci gün İbrahim padişahın kızıyla evlenmek istediğini söyler. padişah kızını İbrahim'e verir.
12. Padişahın kızı İbrahim'e halktan olan hanımına danıştığı için kızar. Kendisinin bir şah kızı olduğunu ve ona yardım edebileceğini söyler.
13. Padişahın kızı bir marangoza gider. Bu marangoza bir ağacın içini oymasını ve kurşunla doldurmasını ister. Ayrıca, marangozun, ağacın üzerini oyarak dünyadaki tüm hayvanların kabartmalarını ağaca bezemesini ister.
14. İbrahim bu ağır; ancak güzel ağacı olarak son gün padişahın karşısına çıkar. İbrahim son isteğinin bu ağaçla padişah, imam ve vezirin kafasına vurmak olduğunu söyler.
15. İmam korkarak aslında o gün İbrahim'in kendi yanında namaza durduğunu söyler. padişah ve veziri de bunu onaylarlar.
16. İbrahim ağacı imamın ve vezirin kafasına vurur, onları öldürür. Padişahı da öldürmek ister; ancak kızı bunu engeller.
17. İbrahim'in isteğiyle camide namaz kılma zorunluluğu kaldırılır ve insanlar istedikleri yerde namaz kılabilirler.

Yirmi Birinci Masaldaki Motifler

P 412. Çobanlık

İbrahim, bir çobanın yanında çalışmaya başlar.

P 600. Gelenekler

İbrahim evlenmek için hamamdan çıkan kızlardan birine ceketini atmak zorundadır.

H 200.-299. Doğruluk imtihanları

İbrahim'in attığı ceket evli bir kadına çarpar; kadın da İbrahim'in dürüstlüğünü onun cebine değerli eşyalar koyarak sınar.

T 100. Evlenme

Kadın, İbrahim ile evlenir.

C 700. Çeşitli yasaklar

Karısı İbrahim'i namaz vaktinde cemaatten ayrılmasının yasak olduğunu söyleyerek uyarır.

C 920. Yasağın kırılması

İbrahim namaz vaktini unutur ve cemaatle birlikte namaz kılmaz.

C 900.-999. Tabunun kırılmasıyla ilgili cezalandırma

Padişahın adamları İbrahim'i yakalarlar ve padişah İbrahim'e üç gün sonra idam edileceğini söyler.

J 155. 4. Kadının nasihatı

Padişahın kızı İbrahim için içi kurşunla dolu, üzeri hayvan motifleriyle bezeli bir kütük hazırlar.

N 111. 2. Kaderin görünüşü

Padişah ve imam İbrahim'e ölmeden önceki üç dileğini de gerçekleştirebileceklerini söylerler.

K 500. Hile vasıtasıyla tehlike ve ölümden kazanç

İbrahim'in son dileği kurşun dolu kütüğü padişah, imam ve vezirin kafasına vurmaktır.

C 920. Yasağın kırılması

Ölmekten korkan imam İbrahim'in kendisiyle birlikte cemaat içinde bulunduğunu söyler. Padişah da korkarak cemaat namazı zorunluluğunu kaldırır ve İbrahim'i serbest bırakır.

Yirmi İkinci Masal⁷⁵

Işıqlı Dünya

Biri var ıdı, biri yox ıdı, Allah'dan qéyret hés kes yoxd ıdı. Cenni cenni celalete qarışér, iki héyva görér bir nâre qarışér. Haralardan erz éleyim, ağanın qulluğunnan, xanımın buyurduğunân. Bi den İbrahim var ıdı. İbrahim var ıdı. Günnerün bir günü olér, İbrahim durér ayağı, gédér şikara. Görér bi dene o yannan cavan gelér. Déyér: Hara gédésen İbrahim? Déyér: Men gédérem şikara. Déyér: Meni de özüe yoldaş éle. Déyér: Senün adun nedi. Déyér: Menim adım İbrehim. Déyér: benim adım Béyrehim. Déyér: Yaxçı. Belé, bular gédélle, az gédélle, çox gédélle, dere tepe düz gédélle, iki kel qarpuz birbirinnen téz gédélle; görélle bi den de o yannan cavan geldi. déyér: qardaş, hara gédésüz. Déyér: Biz gédérik şikara. Déyér: Meni de özüze yoldaş éléyün. Déyér: adun nedi? dééleyün. Déyér: Adun nedi? Déyér: Menim adım İbrehim, onun adı Béyrehim. Déyér: Menim adım Rehim. Rehim, İbrehim Béyrehim üç qardaş oldular. Belé, bular gétdiler.

Gétdiler bi dene bir qelaçiye. Gétdiler gördüler qalaçede béle her nemene istésen vâre. Belé, bular bir middet burda qaldılar; bi middetden sonra İbrehim dédi: Rehim! Dédi: Ha! Dédi: Béyrehim. Dédi: Ha! Dédi: Süz qalun, men gédérem şikara büüün, süz qeza pişirün. Belé, bular ikisi qalmadılar, biri qaldı. Bu Rehimnin İbrehim gétdi. Béyrehim qaldı qeza pişirdi. Gördü belé, tarap turpbunan bi dene qarı qoca geldi; özü bi qarış, seqqeli qırx qarış qoca geldi. dédi: âfeli Birehim qardaş, sen hara, bura hara, quş qenet salmaz, qatır dırnax salmaz, sen bura gelipsen! Dédi: Xob, qoca emi için bi kefgir tök, o qezadan yésin. Belé, bi kefgir tökdü, qoca emi yédî, dédi: bi kefgir de tökginen. Bi kefgir de tökende gördü yoo, bu qoca emi çox yéyecêk, qardaşlara bu gelip cavap vérenmiyec. Dédi: Da yoxdu; da yoxdu déyende bu bi dene seqqelinnen çekdi, bunun qolun qıçın bağladı, qezanın hamısın yédi. Belé, bu dédi: xob, indi néynim!? Qardaşlar geler, mennen dâvâ éler; durdu azcıc xesilden xuşulden çıqqıra pişirdi, qardaşlar geldi. qardaşlar geldi, bu İbrahim ustad ıdı; baxdı gördü bu qeza o qezadan dör. Dédi: bu cür niya pişiripsen!? Dédi: Sancılanmışdım. Dédi: éybi yox. Day bilmér ki o qoca gelip meselem bunun el ayağın bağléyıb. Belé, saba oldi, Béyrehim dédi: men qaléram. Belé, saba Béyrehim qaldı, İbrehim'in Rehim gétdi.

⁷⁵ Bu masal, VI. Kaynak Kişi tarafından anlatılmıştır.

İbrehim'inen Rehim gétđi. Saba vırdı déđi: Gör ne qeşeg qeza pişirdim! Pişirdi, üşüdü, hair qoydı yığdı orâ; gördü géne belé tıp tıpınan bi nefer geldi: ay Rehim qardaş; sen hara bura hara, quş qenet salmaz, qatır dırnax salmaz, sen bura gelipsen, bi kefgir tök o qazâdan qoca emi yésin. Belé, birin tökdi, bunun yadına düş “Ay dedelli, bes o qardaşun da dünenneri gelip, bu başına oyun vérip. Bi dene seqqelinnen çekdi, qoca emi géne bunun elin ayağın bağladı, ta bu vurana o bunun el ayağın bağladı. Bağladı, yéyeni yéđi, yémiyeni dağıtdi; xileser qaret éledî. Bu qaret éledi, belé, bu géne bir cürnen bu sapı aşdı, teleke peser pişirdi; géne qardaşlar geldi. O qardaş ki biléydi meselem bunun başına oyun gelip, o qardaş da bildi bunun başına oyun gelip. İbrehim déđi: seher süz iküz gédün, men qaza pişirecêm. İbrehim seher Béyrehim'inen Rehim'i yolladı. İbrehim qaldı, İbrehim qeşeg pişirdi, getdi bi dene qemeni ititdi qoydı taxtu altına. İtitdi qoydı taxtu altına İbrahim. Belé, pişirdi éledi, gördü qapı açıldı; bi dene qoca emi geldi, özü bi qarış, seqqeli qırq qarış. Qoca emi geldi: Ay İbrahim qardaş, sen hara bura hara, quş qenet salmaz, qır dırna xsalmaz, sen bura gelipsen; bi kefgir tök, qoca emi yésin. Éle bi kefgir tökdü, qoca emi ta qutarana bi dene qeméynen vurdu, bunun başın şaqqaladı. Bunun özü qaldı burda, bedeni qaldu burda; bunun kellesi gétđi tıp tıpınan. Kelle gétđi tıp tıpınan, béle Béyrehim geldi, qeza, gördü yoo geşeg qazadı. Déđi: sizi Allah, indi, mennen ki yoldaş düşüpsüz; süz başuzdan gésdigüzü danış, görüm başuza ne gelmidi. Déđi: Hés zad! Déđi: Yalan déméyün! Déđi: valla! Déđi: and işméyün, gelün süze cendegi görsedim; kelle ki gédip cendek qalıp. Belé, görsetdi. Déđi: hê, bizim başımıza bu oyun gelip. Déđi: İndi durun, qapını kilitdiyêk, biz gédek göreğ bu évün mêdeninde nemene vâr!? İndiyenceğ gelmişik bu évün mêdenine el aparmaşîx. Belé, gédérle bir qedri, meselem gédérle indi, bês métir on métir gédérle; gédennen sonrasına görélle bi dene burda quyu var. İbrehim déyér ki Birehim'e: Ge seni salım, sen gétginen. Bu bir métir enér; déyér: men yandım, meni çekün. Birehim'i çekér. Rehim déyér: meni sal. Rehim'i salér. Rehim de éle bir métir ya métir yarım gédér, déyér: men yandım, meni çıxart. Bu da çoxér. İbrehim déyér: meni salun, men neq_qede déđim “men yandım” meni salléyun gédim. Belé, éle bu déyér: yanéram bunu sallélla, yandım salla, yandım salla. Xilese bunu sallélla, yéđi métir bunu sallélla quya.

Yeddi métiri sallélla, bu gédér görér; bi dene nâzenin senem xanım oturp bunun dizinün üsdünde bi dene div yatıp; déyér: ay İbrahim, sen hara, bura hara, quş

qenet salmaz, qatır dırnax salmaz, sen bura gelipsen: indi div bilse senün her tiküyi bir min tike éler. Déyér ses éleme, onun nefes yérisin mene déginen. Déyér ki indi bes, ses éleme, sen onun nefes yérisin mene dé; hayanda onun nefesi var? Déyér şikafda qoymuşam, şüşededdi onun nefesi. Bu gédér bu şikafdan bu şüşeni görürənde bu bi lezge vérér div. Lezge vérende bi dene bu arvadun üzüne şapalax vırér. Arvad üzüne şapalax vurcağın bu şüşeni yére vırér, meselem kişini öldürér. Kişini öldürér, déér: xob, dé görüm, sennen sonra géne bacun vâr? Déyér: he, biz üç bacıyığ, üçümüzde bu cür giriftarix. Üçümüzde bu cür giriftarix, déyér: xob, o harda_ déyér: meselem o da o menzildeddi. Gédér görér, belé bu da başın qoyup arvadun dizinün üsdünde yatıp, déyér: ay İbrahim, sen hara, bura hara, quş qenet salmaz, qatır dırnax salmaz; bu kişi bi lezgelenér; lezgelende déér: onun nefesin mene dé. Déér: odéy qoymuşam, taxçadadı. Gédér munu taxçadan götürér, bu taxçadan götüren bu terpenér, terpenende bi dene şapalax vırér bu arvadun üzüne. Şapalağı vurcağın bu şüşeni vurér, géne bunu öldürér. Bu da ölér. Bu da ölér, qalér bi nefer. Belé, bu géne gédér. Géne gédér, géne görér burda bi bi nefer bunun diznün üsdünde yatıp, déyer: sen hara İbrahim, bura hara, indi dursalar; senün her tiküyi bin tike élélle. Déyér: Ses éleme; sen onu nefes yérisin mene déginen. Déyér: Onun nefesi qoymuşam taxtu altında şüşedi. Bu sefer géne bu taxtun altında, şüşeden munu götürende, bu géne şapalağın vurér bu arvadun üzüne; déér: çepbelin biri çepbel, sene démérem; benim nefesime el vırmagınan. Éle nefesime el vırma, bu da bunu vurér öldürér. Déyér: Xob, indi, biz üç bacıyıx, üçümüz de malımız çoxdı, hâmisin yığér bu qoyunun başınâ. Bu da déér: men de üç qardaşâm. İndi üç qardaşlar néyniyecek! Qardaş qardaşnan dost olmér axı! Bu hamsısın yığér, getirér quyunun başına, bu arvatdarı da getirér quyunun başına. Déyér ki bura ba İbrahim! Déyér: he! Déyér: Sen ikimizi bağla çıxağ, qalsın birimiz, sen çıx. Sen çıx, biz özümüz, men ipi bağlaram özüm öz bélime, sen meni çekersen; qardaşlar, bizi cavan görerle, seni salalla quyuya géne. Seni quuya salacaxlae; amma, eylen bu yéddi métirdi, yéddi métir de bunnan sora gédeceksen. Arvatdar buna dér: indi yéddi métir de bunnan sora gêtsün (şâyed ki qardaşlar eger seni çıxartdı, géne çıxardıpla, çıxartmadıla); yéddi métrün içinde üç dene goş gelecek, ikisi ağdı, biri qara; sen himmet élersen özüü atasan ağ qoçun üssüne, qara qoçun üssüne assun, yéddi métir de qara qoş seni vérecek aşağı gédesen. Xob! Belé, bular getirér, şey méyi yığér, belé Béyrehim

qardaş şey méyi çekér; hay çek, hay çek, hay çek; qalér bu sefer arvatdâr. Arvatdarın ikisin de çekéler, qalér biri; déyer: yox, sen yalannan déyésen, sen gelmersen. Bunu da bağlér. Üçü de gétidi, quyudan çıxdı, qaldı İbrahim. İpi bağlélâ, İbrahim de özün bağlér, çıxanda yarı bélde ipi qırélla, İbrahim de gédér yéddi métir de yuuya. Yéddi métir yuuya, görér üş dene qoş geldi ikisi ağ, biri qara. İstér özün ata ağ qoçun üsdüne, atér qara qoçun üsdüne; qara qoş bunu yéddi métir de vérér gédér. Yéddi métir de gédér, gédennen sorasına buna (üzünnen ırax) susuzlux eser élér, bi dene bi qarandulfux yére, bi dene bere tapér gédér. Gédér görér bi dene qarı arvad oturup orda cehre eyirér. Salam _melik élér. Qarı nene dér: belé! Dér: Qarı nene, mene bir qurtum sı vér içim. Déyer: A İbrahim, sen bura niye gelipsen? Déyer: Valla, qarı nene gelmişem de. Buna bir qurtum su getirér; gédér (bağışléyun), zêreb élér, getirér buna su vérér, da su yoxumuş. Bu içennen sonra déyer: qarı nene! Déyer: belé! déyer: süzün suyuz hem istidî, hem şôr. Déyer: indi İbraehim, sen ki ö cür dédün meni bağışla, suyumuz yoxdu bizim. Bi dene şirdi yatıpdı; indi néçe métir çaydı, o çayi tutup bu tay, o tay; ejdehadı ya Türküsü. Ejdehadı yatıpdı; veli biz günde üş mejme tâ'am vérrik(qeza démeli), bi dene qız; o ta onu yéene biz géderik, onun altınun irin çirkinün suyun götürüg içerik. Meselem da biz bu cür su götüremmerik. Belé bu gédér; déyer: indi qarı nene! Déyer: he! Déyer: Seher kimün nobasıdı? Déyer: Der-i dünyada bidene şah vâr, şahun der-i dünyada da bi dene qızı var; indi saba, o bi dene qızun nobasıdı. Déyer: Sen gédip déyé bilersen ki o qezanı vérele men yéem; men o şirün ağzına gedem, ejdehanu. Déyer: yaxçı! Amma, oq_qede bu cür meselem adamlar gelip öldüremméyib ê. Bu gédér bi dene iki başlı özü çün (xençer déyerler de) qılınıcı qeyitdirér iki baş. Gelér durér yolun ağzında, görér meselem bu qeddeki cemiyet, bu qedde kendün cemiyeti bi dene qızı alıpla arıya, ona gelinnik paltarı géyindiriple, üş dene de ta'am bularun başında. Bu qarı nene gédér qabağa, déyer ki sen, bu qezanı vérün bu cavan yésîn, qızuzu da saxléyun. Qızuzu saxléyun ki bu ağa déyer "men meselem, bunu öldürrem". Üş dördü dér: yalannan déyéř. Üş dördü dér: yo, ualannan démér. Belé, buları buları yéér bu qezanı é bu qezanı yéér; bu kişi bu cür [kılıcı iki eliyle yatay bir şekilde tutarak] tuté iki baş, gédér bu ejdehanu ağzına. Éle bu başdan gidéy ejdehanu ağzına (bağışléyun) bunun götünnen çıxér. Sorasına ki bu çıxér, (üzünnen ırağ) xob bu ölü olér da o qedde ejdeha (éle bil ki hacı Meybi qapısının meselem buréncâ, ne qedde yoldi! [bir

kilometreye civarında]). Bu durér ordâ; bu qız gélér, bu qana elin vurér, vurér bunun köyneginün dalına. Sen gédésen déyésen: men öldürdüm. O gédér, déér: men öldürdüm. Déérle: kimün nobasidi? Déér: büyünneri şahun qızının nobasıydı. Şahın qızına défle: kim öldürdü? Déér: valla, o uşax, o oğlan ki öldürüp, cavan öldürüp onun men köyneginün dalına qan vırmışam. Gelélle, baxélla görélle o oğlan ki öldürüp bunu hés bu (üzünnen ırağ) çayın qırağınnan gétméyip, qalıp burda. Belé, gelélle, bunu aparélla, bir middet bu burda qalér. Déyér: xob, sen ne istésen? Dünyanın malınnan sen sırab éliyek. Déyér: men hés zad, men dünyada faqat ışıxlı dünyanı istérem.

- Işığlı dünyanı istésen?

deyér: he! Déyér: xob. Bu durér ayağı, déyér: men ışıxlı dünyanı sene verrêm, bu qızınan da yéddi dene deve yük sene vérecem, qızıl. Déyér, “hele men üş dene özüm éle almışam, segerdan qalmışam” öz özüne déyér. Belé, bu durér ayağı, déyér: éybi yô. Qarı nene déyér: valla, bi dene sumuruq gelip, éle (üzünnen ırax) qarnı doludu, yanı boş; bilmeg olmér, onun balasın nemene yéér. Bi dene sumuruq gelip, qarnı doludu, yanı boş; hemişe doğér, onun balasın bilméem nemene yéér. Bu gédér, onu güdér, görér bi dene héyvandi; iki başlıdı, dimdigi uzun; gélér dimdigin virér virér, bunun meselem başların deléller, bunu yééller. İndi her héyvandi; onu bilmérem. Belé, bunu da vurér öldürér. Bu héyvani da öldürér; sumuruğ déyér: sen ne istésen; men seni dünya malınnan sırab éléyim. Dér: Men sennen ışıxlı dünyanı istérem. Dédi: onda gét, yéddi putdux su al gınan, yéddi put su, yéddi put et; men seni aparram ışıxlı dünyaya. Her vede dédim “yandım, mene su vérgine; her vede dédim acıxdım, mene et vérgine”. Belé, bu gédér yéddi put su getirér; yéddi put et getirér bunun bi terefine bağlér; suyu bunun bi terefine bağlér; özü de minér sumuruğun boynuna. Sumuruğ bunu éle her çıxardanda, déyér: yandım. Muna su vérér. Her çıxardanda, déyér: acıxdım, muna et vérér. Bi dene bud et qalanda, meseem da istér çıxa lap yuxari, bu et düşér bunun ağzınnan; bu, ağzınnan düşceyin, budunna kesér vérér buna. Day qoymér ki meselem bu zad ola. Bunu yémér. Yémér, çıxardér bunu, ışıxlı dünyada déyér oğlana: indi sen du yéri, men gédim. Déyér: sen gét, men géderem. Déyér: yox, sen dur ayağı yéri. Déyér: valla, senün etün düşdı, men budunna kesdim, senü ağzua atdım. Bu ağzınnan tipircegin götürér, vurér bunun meselem qıçına, bu eti yapıştırér bunun qıçına; bu durér yériyér. Yériyér gelér, görér

qardaşlar éle hemun quyunun başındadı, qardaşlar hés b yan o yana dönméyip, éle qalıpla quyunun başında. Bi ke bularınan dâvâ élér, bu meselem arvadun géne birin özü için götürér, ikisin géne olara vérér. İkisin olara vérér, bu malı bölér bi ke olara vérér, bi ke özü için götürér. Éle bu bölende gördü, belé yéddi dene devenün yükü geldi, bi den de xanım onu üstünde geldi. belé, buları da götürér, bunun olér iki dene arvadi, olarun olér bi dene arvadi, malın mülkün yığér, götürér gelér.

Gelér görér bi dene kişi cüh sürér; bunun cütü qara, öküzü qara, zemi de qara. Déyér: qardaş, senün öküzlerün qara, özün qara libas géyipsen; bu nemedi? Déyér: valla, bi dene şahımızu oğlu der-i dünyada var ıdı; o baş götürüp, çıxıp gedip; indi onnan bu yana biz ne ağ libas géye billik, ne meselem öküzlerimiz ağ éliye billik. Déyér: benim oğlum baş götürüp gedip, siz de gere görek qara géyesüz. Déyér: sen ona gedip déye bilersen ki senün oğlun gelér? Déyér: yox, men gedip déyemmem. Déyér: gét, dene senü oğlun gelér. Déyér: o gözünne kor olup. O tûpircekden, (indi bunun qıçında qalıp, neyinde qalıp; onu Allah bilér) o tipircekden dıqqıla bu cür eline sürter, elin vurér bi dene kağaza, vérér buna. Déyér: sen apar bunu, sürt onun gözüne, qoy onun gözü ışığ olsun. getirér o tipircegin vurér onun gözüne, munun gözü ıxılanér. Görér belé, bunun oğlıdı, geldi. O yédi işdi mekana géşdi, biz de burda qaldıq.

Yirmi İkinci Masalın Epizotları:

1. İbrahim adında bir genç vardır. Bu genç avlanmak için yola çıkar.
2. İbrahim yolda Beyrahim adlı bir gençle tanışır. Beyrahim de onunla birlikte avlanmak ister. Daha sonra aralarına Rahim adlı bir genç de katılır.
3. Gençler boş bir hana gelirler ve bu handa bir süre konaklamaya karar verirler.
4. İbrahim ve Rahim sabahleyin avlanmaya giderler. Beyrahim de yemek pişirmek için handa kalır.
5. Beyrahim yemeği pişirir. Bir süre sonra hana, boyu bir karış, sakalı ise kırk karış olan yaşlı bir adam gelir. Yaşlı adam, Beyrahim'den bir kepçe yemek ister. Yemeği yer ve tekrar ister. Beyrahim kardeşlerinin aç kalacağını düşünerek yemek vermek istemez. Yaşlı adam onu sakalıyla bağlayıp yemeğin hepsini yer ve kaçır.
6. Beyrahim aceleyle yiyecek bir şeyler hazırlar, bunları sofraya koyar. İbrahim bu yemeği beğenmez, ona kızır. Beyrahim de sancılandığını ve bu yüzden iyi bir yemek pişiremediğini söyler. İbrahim onu anlayışla karşılar.
7. Ertesi gün ava İbrahim ve Beyrahim gider; Rahim evde kalır.
8. Rahim sabahleyin kalkıp güzel bir yemek pişirir. Bir süre sonra yaşlı adam gelir. Beyrahim'e yaptığı gibi tüm yemeği yer ve kaçır. Rahim kardeşleri gelmeden önce aceleyle yiyecek bir şeyler hazırlar.
9. Akşam, İbrahim ve Beyrahim eve gelirler. İbrahim yine sofrada özensiz hazırlanmış yemekler görünce kardeşlerinin başına bir şey geldiğini anlar. Ertesi gün kendisi evde kalır, Beyrahim ve Rahim'i avlanmaya yollar.

10. İbrahim evdeyken yaşlı adam çıkagelir. İbrahim bu adamı öldürür. Kardeşleri eve gelince onlara adamı öldürdüğünü söyler.

11. İbrahim ve kardeşleri evi arayıp bu adamın nereden çıktığını bulmaya çalışırlar. Evin altında bir kuyu bulurlar.

12. Kuyuda ne olduğunu görmek için önce Beyrahim'i iple salarlar; ancak bir metre indiğinde Beyrahim yandığını söyler. Onu yukarı çekerler. Daha sonra Rahim'i salarlar; Rahim de yandığını söyler ve onu yukarı çekerler.

13. İbrahim, kuyuya kendisini salmalarını, yandım dese bile onu yukarı çekmemelerini söyler. İbrahim kuyunun dibine iner.

14. Kuyuda, dizlerinde devin uyuduğu bir kız görür. Kızı, devin canının içinde bulunduğu şişeyi kırarak kurtarır. Kızın iki kardeşi vardır ve bu kızlar da aynı şekilde devlerin tutsağıdır. İbrahim diğer kızları da devlerin elinden kurtarır.

15. Kızlar, servetlerinin kuyu içinde olduğunu ve bu serveti de alıp yukarı çıkabileceklerini söylerler. Ancak, kızlardan biri kardeşlerinin İbrahim'i kuyuda bırakacaklarını düşünerek ona bir sır verir.

16. Kuyunun dibinde iki ak koç, bir de kara koç vardır. Kız, İbrahim'e ak koça binirse yukarı çıkabileceğini, kara koça binerse yedi kat daha aşağı ineceğini söyler.

17. Kızları ve serveti gören kardeşler İbrahim'i kuyuda bırakırlar. İbrahim ak koça binmek ister; ancak kara koça biner. Koç, İbrahim'i yedi kat aşağı çeker.

18. İbrahim bu karanlık dünyada bir nineyle karşılaşır. İbrahim bu kadından içmek için su ister. Kadın, şehirde suyun olmadığını, bir ejderhanın su kaynağının önünü kestiğini söyler.

19. Su almak için her gün bir kişinin feda edilmesi gerekir. Sıra şahın kızına gelir. İbrahim sırayı kızıdan alır ve ejderhayı öldürür. İbrahim bunun karşılığı olarak oradaki insanlardan ışıklı dünyaya çıkmaya talep eder.

20. Yaşlı kadın, simurgun İbrahim'e yardım edebileceğini; ancak onun, simurgun yavrularını canavarın elinden kurtarması gerektiğini söyler. İbrahim yavruları kurtarır.

21. Yavruları kurtulan simurg, İbrahim'i ışıklı dünyaya çıkartmak için ondan belli bir miktarda et ve su almasını ister.

22. Yolculuk sırasında İbrahim, simurga et isteyince et, su isteyince su verir. Et bitince İbrahim kendi bacağından bir parça et kesip simurga verir. Simurg eti yemez, ağzında tutar.

23. Işıklı dünyaya geldiklerinde, simurg İbrahim'den kalkıp yürümesini ister. İbrahim de bacağının etinden kesip simurga verdiğini söyler. Simurg ağzındaki eti tükürüğüyle İbrahim'in bacağına yapıştırır. İbrahim yürümeye başlar.

24. İbrahim kuyudan kurtardığı kızlarla malları kardeşleriyle paylaşır. Yeraltındaki şahın da kızı da mallarıyla gelir ve onunla evlenir. Böylece İbrahim'in iki hanımı olur.

25. İbrahim babasının gözlerinin kör olduğunu öğrenir. Bacağındaki simurgun tükürüğünü babasının gözlerine sürer. Babasının gözleri açılır. İbrahim ve ailesi mutlu bir şekilde yaşar.

Yirmi İkinci Masaldaki Motifler

P 414. Avcılık

İbrahim ve yolda karşılaştığı iki genç ava çıkarlar.

F 900. Olağanüstü hadiseler

Boyu bir karış, sakalı kırk karış olan yaşlı adam, sakalıyla gençleri bağlayarak onların yemeklerini yer.

F 92. Kuyuya giriş

İbrahim, yaşlı adamın çıktığı kuyuya girer.

F 90. Alt dünyaya açılan kapı

İbrahim, kuyudaniçeri girer ve yeraltındaki dünyaya ulaşır.

G 512. Devlerin öldürülmesi

İbrahim, yeraltında üç kız kardeşi rehin almış olan üç devı öldürür.

P 252. 2. Üç kız kardeş

Devleri öldüren İbrahim kızları ve onların hazinelerini alarak kuyunun çıkışına gelir.

J 155. 4. Kadının nasihatı

Kızlardan biri İbrahim'i arkadaşlarının onu yukarı çekmeyeceğı konusunda uyarır.

A 2286. Hayvanların özellikleri

Aşağıda kalan İbrahim, kendisini yukarı çıkarabilecek ak koyuna binemez, onu daha da aşağı indirecek kara koyuna biner.

S 562. Canavara belli zamanlarda verilen kurban

İbrahim, yeraltındaki dünyada insanların ejderhaya her yıl bir kişiyi kurban ettiğini görür.

J 1112. Becerikli oğlan

İbrahim ejderhayı öldürür ve kurban olan kız ile simurgun yavrularını ondan kurtarır.

F 62. Kuşların insanları öbür dünyadan taşıması

Simurg, İbrahim'i yeryüzüne çıkaracağını söyler; ancak İbrahim'den yolculuk sırasında kendisine et ve su vermesini ister.

F 950. Olağanüstü tedaviler

İbrahim, simurgun tükürüğünü babasının gözlerine sürer ve adamın gözleri açılır.

T 145. Çok eşle evlenme

İbrahim, yeraltında tanıştığı kızlardan ikisiyle evlenir.

Yirmi Üçüncü Masal⁷⁶

Qarqu

Biri var ıdı, biri yoxudı, Qéyr-ez Allah yoxsul adam var ıdı, hés zadı yoxudı; na xada işlirdi; hés zad yétire bilmirdi; dédi arvad uşağına: Baba, men gédirem, gédirem özüme bi dene... Bu gétti, day terg-i veten oldı évinnen. Gétti çıxtı bi çéşmenun başına; ottu bırda, biaz su işti; bi dene de arpa çöreyi var ıdı; bını yédi; gördü bi nefer de bi dene qarquunu minib, özüne at éliyib; geldi, qarquunu aştı bağladı orda bi dene otun köküne; evvel qarquunu tuttu, fışqırıq vérdi, su içe. Bu bi güldü. Dédi: Qardaş, neye gülüsen? Dédi: Valla, ona gülürem ki sen, o qarquunu at éliyifsen; onu minifsen sürüsen; da özün yérisen da; bu bir! Bir de sen bağlıyıfsan su içsin; qarqu da su içêr!? Dédi: Kişi, déyesen sende iman yoxdı; sen kâfer memleketinnen gelifsen. Senün hés zada qayıllığun yoxdú; néce ki!? Bu benim atımdı, men bunnan her yana gédirem, bu olmasa; men gédemmerem. Su işti, bi az ottu; bu durdu mine géde; dédi: qardaş, men sennen el çeken döyrem! Dédi: mennen gédisên (qarqu minene dédi)!? Dédi: he! Dédi: ge, min qarquunu gédek. Dédi: Yox baba, onun neyin..., bü cür gédirem da; onu da minsem; yériyecem da. Dédi: Gördün; sende iman yoxtu, sen kâfer memleketinnen gelifsen! Dédi: Senü ne işüe; men qarquunu minmirem day, gédek day! Dédi: Xob, ge, gédek. Bu qarquunun minib tozlur; bu da piyada bınnan. Géttile yétiştile, şehrun kanarında bi denen cengele yétiştile, gördü, qarqudan özüne bi dene dam düzeldip, hemen o qarquunu minen! Bi dene qaraudan özü için poru düzeldib; géne o qarquunu bağladı géşti; éle bi neferün yéridi. Dédi: Bıra benim saxtumanımdı. Dédi: Lap yaxçı! Hés zadda yoxtu! Oldu axşam.

- Yoldaş!

Dédi: Belé! Dédi: İndi sen qal bırda; men fôren minim atımı gédim, şehrimizden şam alım getirim, yéyek. Dédi: Gét da! Ağa, géşti, gine qarqusun mindi, “düpşş, düpşş” gétti. Bi sahat çekmedi, gördü, bu iki neferün şamun aldı getti. Getti, dédi: Yoldaş, aldım şammızı. Dédi: Lap qeşeg! Dédi: Yoldaş, gétdün şehere çıxdün; qelen-naharun da aléydun bi diblice. Dédi: E, indı gör, sende iman yoxtu kişi! Néceki, qelen-naharun aléydun!? Be, sen kâfer memleketinnen gelifsen, sen Müselman döysen! Kişi, gereh her vaxtun, her vaxda qazasın alam. Bizim şehrimiz İmam Zaman

⁷⁶ Bu masal, I. Kaynak Kişi tarafından anlatılmıştır.

memleketidi, salavatadı her ne? Dédi: Néce salavata? Dédi: Bizim yéyib, işmeyi, hamısı salavat.

- Néce salavat!

Dédi: Belé, salavattı; biz eger çox alsığ; salavatımız qutarar; acınnan öllük. Dédi: Béle iş olâr!? Dédi: Belé. Dédi: “Seher men bınnan gédim şehere; görüm, şehir néce salavattı.” Seher bınnan géttile. Dédi: Ge, min atı. Dédi: Yox, éle men bücür... Dédi: Ay bed-bax, sende iman yoxtu. Bu qarqunu mindi, bu da bınnan piyada; géttile, yétiştile şehere. Géttile, bınun gözün oğurradı; dédi “hele men gédim çöreh-xanäya ya bi qehve-xanäya, görüm bu salavatadı; ne cür salavatadı bu”. Bu bınun gözün oğurradı; gétti bi dene qehve-xanäya, bi dene çay işdi; çıxartı pul vérdi. Dédi: Ağa, o nemenedi; diyesen, sen kâfer memleketinnen gelifsen!? Bıra salavatadı, İmam Zaman’ion öz memleketidi; bırda pulu döy ki; éle bi yol salavat çöyür; qutarsın. Gördü, bu diyen düzdü. Gétti çörh-xanaya, bi dene çörey aldı; çıxrttı pul vére; dédile: kişi, o nemenedi, iman yoxtu sende, sen hardan gelifsen, sen bu memleketün adamına oxşamısan, salavatadı bıra!? Çöreyi de salavata yédi. Gördü, baba, bu diyen düzdü; hamısı, ne yéyib işme salavat! Dédi: éle, benim yérım bıradı. Geldi: qardaş! Dédi: belé! Dédi: day mennen narahat olma, men éle bırda qalacağam, sen gét. Dédi: lap qeşeg! Bu mindi qarqunu gétti. Gétti, bu gezirdi xıyabanda bı yannan o yana. Bi dene culfacı şal toxurdu orda; gördü, bi nefer éle gezir bı yana o yana, séylan véylan gezir; dédi: ağa, bıra ge, görüm! Geldi. dédi: sen bu memleketün adamına oxşamısan; hardan gelmelisen sen!? Dédi: valla, men qeribeyem; men de bıra na-beletem gelmişem; bilmirem bıranun vezi ne cürdi. Dédi: bıranun hêş qemi yoxtu; yemeh salavat, işmeh salavat, otumax salavat, durmax salavat, hamısı salavat. Dédi: ağa, men qeribeyem; bi neferün damı yoxtu! Dédi: salavata vérelle.

- Bi nefür arvadı yoxtu!

Dédi: O da salavatadı, hamısı salavat. Dédi: ne mod o arvadı alım!? Dédi: bilmisên!? Dédi: xéyir! Dédi: gédersen, o xıyabanun başında oturarsan; orda bi debristan var, qızlar hamısı orda ders oxur; olar ki sahat bir de azad olulla, hamısı gelif gédeceh nahara; daldan yafışarsan onun eteyinnen; olar da hamısı subaydı; he rbirinün eteyinnen yapışdun; qız seni aparacaq; salavata, sene onun dedesi qızı véreceg, dam véreceg, her ne véreceg mifti meccâni. Dédi: yox! Dédi: valla! Dédi: Allah’ım düzeltti ki. Gétti, ottu xıyabanun başında; ottu, ottu; sahat oldu bir; gördü,

bu qızlar debristannan hamısı azad oldu, nahara yédille. Bu qız geldi, géşti; ürey éliyemmedi, o qız geldi, géşti; ürey éliyemmedi; bi dene qız qalıb, daldan elinde kitab baxa baxa gelir; dédi “Allah’a tevekkül, durum hele bını yapışım, eteyinnen”; qorxa qorxa, éle qız souşanda; durdu, yavaşça daldan yapıştı bınun eteyinnen. Baxtı, gördü bi nefer; hêş o memleketün adamınnan dōy; yapıştı bınun eteyinnen. Dédi: ê, évün dağılsın; sen meni bed-bax éledün ki! Sen kimsen benim eteyimnen yapıştun!? Bıra İmam Zaman şehridi; yapıştun gerek seni aparam; éliyemmerem ki onun qanunun ayaxlıyam! Dédi: valla, men qeribeyem, gelmişem bıra. Dédi: Yazığ oldum, ge, gédek. Göttü bunu geldi, yétişdile, bi dene qapını çaldı; gördü, bi dene hacî çıxtı (qızun dedesi). Çıxttı, gördü, qız, bi den de oğlan bınan gelib; hêş o memleketün adamına oxşamır. Dédi: qız, bu kimdi!? Dédi: valla, hacî, hêş men de tanımıram; déyir “qeribeyem”; men geldim geçende bu qafildan durdu benim eteyimnen yapıştı! Dédi: Çox qeşeg, ağa geç içeri. Géşti ottu. Dédi: oğlum! Dédi: Be!

- Hardan geldün?

Dédi: Valla, men bi dene ayrı memleketten gelmişem. Dédi: sen benim qızımın eteyinnen yapıştun; sen bunun salavatın vére bilecehsen; bu qızı vérem senê!? Dédi: Beli! Dédi: Çox qeşeng; bes, du gét qomşularımızı dêvet éle, gel. Dédi: Men hêş kimi tanımıram ki dêvet éliyem! Öz oğlun yolladı; filen ağa, filen ağa déne gelsin; bu qızı vérirem bına. Ağa néçe dene ağ saqqaldan geldile ottula. Dédi: Bu benim qızımın eteyinnen yapışb; bınnan sual éliyün, görün, bu salavatı vére bilecêk ya véremmiyecek!? Dédile: Ağa, sen bunun salavatın vére bileceksên; bu qızı sene aqd éliyêk!? Dédi: Belé, salavatun hemiyeti yoxtu ki! Dédi: E, évün dağılsın; néce hemiyeti yoxtu; salavatı véremmedün; qutardı; néce hemiyeti yoxtu; salavattı!? Dédi: Vérrem!

- Hetmen!?

Dédi: Hetmen! Qız dédi: ağa, men üş dene şert bağliyacam, eger o şerti yérine yétirse...! Ağa, meselem yüz dene bunun şir-bahası salavat. Dédi: iki yüz yazun. Dédi: évün dağılsın véremmesen! Dédi: vérrem.

- Saxtumanun vâr?

- Xéyir!

Ağa, bi den de saxtuman yazdırun buna, hacı vérer; o da salavata; qızı salavata vérdile; ama qız dédi: üş dene şert éliyecem mınna; eger qabul élese; meni vérün muna, élemese; vérmüyün e!

- Nemenedi qız şertün?

Dédi: Şertim odu ki bu yalan danışmıya; bu bi şertim. Dédile: lap qeşeg! Şertimun de biri odu ki bu günde géde, éle; nahar, nahar ala getire yéyeg; şamı, şam ala; qāla-naharı, qāla-nahar; da iki vaxtı bi yol ala getise; men bınnan yoxam; yanı salavatımız qutarar, bura İmam Zaman memleketidi. Dédi: baş üsde, onu da élerem! Yazdılar.

- Üçümcü nemenedi senün şertün!?

Dédi: Üçümcisi de bu kifir démiye. Kifir dése; men bınnan yoxam; salavatımız qutarar. Dédi: Yo, démerem! Qızı vérdile bına; hacı, bına qeşeg saxtuman vérdi, ferş vérdi, yéyib işmeh vérdi; yéyib işmeyi de ki salavataydı. Qaldi, hay bir il, iki il; Allah, buna bi den de évlat vérdi, oğlân. Bunun şuglu, faqat bir az géderdi, qālan-nahar alıf getirerdi yéyerdile, nahar alıf getirerdi yéyerdile, şam alıf getirerdi yéyerdile; piş düşü de bu qız élerdi, nezafeti qız élerdi. Bir gün geldi hağlı subutlu yalan danışdı, bi dene haxlı subutlu, böyük yalan danışdı. Qız dédi: bâ, salavatun biri qutardı; sen yalan danışdun; burda gerey yalan danışmıyasan, İmam Zaman memleketidi bura. Dédi: day danışmaram. Dédi: İki dene salavatun qaldı ya, iki dene şertimiz qaldı; olar da qutardı, day men sennen yoxam a! Dédi: Yox, day danışmaram. Bir gün bu dédi “olan, pox yéyir hacı qızı hacıynan (dür-e cenab), men éle bıra eşşeg döyrem ki éle herden gedem qālan-nahar..., éle géderem, iki günün xercin bi yol alım aparım, oturax, yéyek da; baba, éle günde gel al, her vaxda al, her vaxda al. Gétti ağa, iki günün, üş günün xercin bi yol aldı getti. Qız dédi: o nemenedi; évün dağılsın salavatun, şertün ikisi qutardı, qaldı biri; o bi dene de qutsarsa, sen da ot tutuf yanacaxsan a; day men seni atacam çöle ye. Dédi: Yo, iştiba élemişem; da élemerem. Bi dene bularun şerti qaldı. Vırdı, bir gün hava bir az çilelirdi, yağırdı, yağış yağırdı. Dédi: évün dağılsın, éle oturufsan bırda; şah tembeli döysen ki; bu uşağı al qucağına, bi çıx çöle; men bıranı nezafet éliyim, qız dédi kişiye. Bu uşağı aldı qucağına, éle pilekene enende bunu ayağı sürüştü, yıxıldı, uşağı yıxdı; dédi “e xaraba qalasan bi bélen de hava yağâr!?” Dédi: E! évün dağılsın salavat qutardı; ottu.

- Yéri, yéri, yéri, yéri; yéri, senün otun (sen kâfer memleketinnen gelifsen) bizi de yandırar; ya Allah, çıx, çıx, çıx!

Dédi: Çıx, çıx da baba; géderem, sennen yaxçısın salavata allam; néce çıx!

- Çıx, çıx da!

Uşağı da aldı, dédi: ya Allah, xoş geldün. Senün alan otun erş-i êlaya gédib; sene halı döy; birda gerey kifir olmiya, yalan olmiya; dört, beş vaxtun qazasın bi yol almıyasan; sen ne bilisen ki dört, beş gün ömür éliyecehsen; gédifsen dört, beş günün qazasın alıf getiribsen; ya Allah. Ağa, vırdı bını tepiginen, attı çöle. Dédi “baba, néyniyeg axı, géderem salavatadı her ne, géderem allam. Gétti bi dene çöreh-xanaya: ağa, bi dene mene çöreh vér! Çöreh-xana baxdı, dédi: kişi, rehmettig oğlu senün salavatun qutarıb. Senü alan aloun erş-i âlaya gédir; sen kâfer memleketinnen gelifsen; ne çörey; kişi uzağ ol; bizi de senüm otun yandırar; ağa, vérmedile. Qehviye gétti, hemen söz; her hana gétti, hemen söz; şherden çıxattıla bını. Dédi: éybi yoxtı “géderem, o yoldaşım ki ordadı, o cengelde, géderem onnan nahar allam yéyerem”. Can bastı onun yaana. Gétti gördü, o nahar yéyir.

- Ay qardaş yéme geldim!

Dédi: Kişi, bu yana youx gelme! Dédi: niye!? Dédi: évün dağılsın salavatı qutarıfsan; bed-bax, senü alan aloun erş-i âladedi; gellersen, benim de évimi, özümü yandırarsan; qeyit, qeyit; men éliyemmerem sene çöreh vérem!

- Baba, bu ne bildi, benim salavatım qutqırıb!?

Dédi: Sen at vérirem Allah’a; acınnan ölürem. Bi para çörey attı uzağa; dédi: götü yé, çıx, çıx; ya Allah; sen bu yérün adamı döysen, sende iman axıret yoxtu; iman, axıretün yoxtu, salavatı da qutarıfsan. Ağa, ordan da çıxtı, geldi, gine hemen culda tüştü. Geldi gine; arvat gördü, kişi gine geldi; dédi: ay külü senün başuva tökü; sen gédifsen, Allah’un yétirib; ordan çıxıb gelibsen! Da salavatı qutardı da; hamısınnan eli çıxtı, gine geldi hemen kasıblığa.

Yirmi Üçüncü Masalın Epizotları:

1. Çok yoksul bir adam vardır. Bu adam ne yaparsa yapsın para artıramaz. Adam ailesiyle vedalaşıp para kazanmak için yola çıkar.
2. Bu adam yolda kargıya binmiş bir kişiye rastlar. Kargıya binen kişiye güler, onunla dalga geçer. Kargıdaki kişi bu adamın imansız olduğunu söyler. Adam kargıdaki kişiyi bırakmayacağını, yola onunla devam edeceğini söyler. Bu kişi de onu kabul eder.
3. Kargıya binen adam bu adamı evine getirir. Kendisi de şehre gidip ikisi için akşam yemeği alır. Adam, şehre gidene neden kahvaltıyı da alıp gelmediğini sorar. Diğer adam da bulundukları yerin İmam Zaman şehri olduğunu ve iki öğün birden alınamayacağını söyler. Ayrıca bu şehir de her şeyin salavatla alındığını anlatır.
4. Adam ertesi gün şehre inip diğer adamın anlattıklarını sınar. Nereye gitse bir şey almak için para verir; ama onun imansız olduğu söylenerek para kabul edilmez. Her şey salavatla satılır.
5. Adam, kargıya binen adama artık bu şehirde kalacağını söyler. Yolları ayrılır.
6. Adam şehirde aylak aylak gezerken bir dokumacıya rast gelir. Dokumacı bu adama, sen yabancıya benziyorsun, nereden geldin, der. Dokumacı bu adamın durumunu öğrenir, ona acır. Evlenmek isterse, onu da salavatla yapabileceğini söyler. Ancak bir okulun önüne gidip beğendiği kızın eteğinden tutması gerekmektedir.
7. Adam okulun önüne gelir ve bir kızın eteğinden tutar. Kız da adamı alıp eve getirir, babasına durumu anlatır. Kızın babası bu adamı damat olarak kabul eder.
8. Kızın bu evlilik için üç şartı vardır. Bunlardan ilki adamın yalan söylememesidir. İkincisi ise adamın her öğün için şehre gitmesidir; çünkü iki öğünün birden alınması

günahtır. Üçüncü şart adamın doğa olayları karşısında isyankâr olmamasıdır. Adam bu şartların üçünü de yerine getirmediği takdirde kadın onu boşayacağını söyler.

9. Adam bu şartları kabul eder ve kızla evlenir. Ancak zaman içinde, adam bu kuralların üçüne de uymaz. Kız onu kâfir olduğu gerekçesiyle evden kovar. Şehir halkına göre adam çok büyük bir günahkârdır. Bu adam şehirden de kovulur.

10. Adam üzgün bir vaziyette gezerken kargıya binen adama rastlar. Bu adam da onu yanına yaklaştırmak istemez. Adam sonunda eski hanımına ve yaşantısına döner.

Yirmi Üçüncü Masaldaki Motifler

J 34. 3 Gurbete çıkma

Yoksul adam para kazanabilmek için ailesiyle vedalaşıp gurbete çıkar.

N 700. Tesadüfi karşılaşmalar

Yoksul adam, yolda kargıya binen bir adamla tanışır.

V 207. İmam

Kargıya binen adam, yoksul adamı para kazanabilmesi için İmam Zamam şehrine getirir.

C 700. Çeşitli yasaklar

İmam Zaman şehrinde her şey bedavadır; ancak tüm günün yiyeceğini bir kerede almak yasaktır.

T 131. Evlenme şartları

Yoksul adamın evlenmek istediği kızın bazı şartları vardır. Bunlar; yemekleri öğününde almak, yalan söylememek ve isyankar olmamaktır.

C 920. Yasağın kırılması

Adam, evlendikten sonra yasakları sırasıyla çiğner.

Q 431. Sürgün ederek cezalandırma

Adam yasakları çiğnediği için evden ve şehirden kovulur.

N 100.

Kader ve şansın tabiatı

Adam, eski karısına ve evine geri döner.

Yirmi Dördüncü Masal⁷⁷

Şah Abbas'a éle ona göre cennet-mekan déyéle ki o zaman déyér: Géderdi, vezirin götürerdí, géceler dolanardı, merdümün hal ahvalın soruşardı; göre merdümün vezi necürdü, necür géçinélle, néynélle! Bi zama déyér: Géce bu gedér, vezirin götürér gedér, görér sahat on iki zat géçipdi, bi dene küçeden çox béle aşix sesi gelér, çaléllar, oynélla bırda. Bılar geléller; elbette derviş paltarında; geléller derviş paltarında déyéller: Baba, bırda ne xeberdi, ne hay küydi!? Ya Eli meded, môla Eli meded! Év yesi déyér: Ağa buyuruz, buyuruz. Bular geléller içeriye.

- Ağa senün şuğlun nedi, neçi-şaresen, néylersen, bu kesbüyi hardan getiréysen, bu aşıqları neyçin çaléysan?

Déyér: Valla, men pinehçiyem, ayaqqabıya zada vaks vırram, ayaqqabı mayaqqabı tikerem. Günde iki Qıran qazannam (o zamanun puli); onun bi qıranına düyüden, etden, çöregden, bü cür şeylerden allam; bi qıranın da vérrem, günde aşığ getirrem, éle çaldırram bırda sübéy kimin. Şah Abbas mına déyér: Baba, seher birden, şayad bu ayaqqabı tikenneri, zaddarı Şah Abbas destür vérdi, yığıştırdılar; senün tekifün néc_olar!? Déyér: Baba, Şah Abbas'un ayaqqabı tikende ne işi var! Déyér: Baba, xob, işdi de; démeg olmaz ki! Éle bücür oturélla danışélla; xilase; bu aşıqlar çalér, bular durélla gedéller. Saba Şah Abbas destür vérér "Her ne pinehçi var, ayaqqabı tiken var, vaks vıran var; tutuz buları." Tutélla bıları; hay tuta tut olér; bu görér éle tutéllar bıları vaqéen; viller bu qaçér. Qaçér, déyér: Alla, néyléyim, men çörey için néyléyim axşama, zindegimi néyléyim, her gün aşix çaldırmışam; néylemişem! Gédér; déyér "Géderem su paylaram." Bi dene cam götürér, öz dilimiz; o zaman da ki camınan su içerdiler; déyér: Ya saqqa, ya saqqa-yi herm, ya saqqa-yi Ebelfez! Bırda orda merdüme su véreymiş; hala, bi şayi aléymiş; iki şayi aléymiş; o gün vırér, bu üç qıran, dört qıran qazanér. Géce gelér; gine o bi qıranına xurd u xurak, zad öziyçin alér getirér; bi sefer iki deste aşığ getirér. Şah Abbas déyér vezirine: Baba, o kişini tutuğ, hele gédek görek, bi géce onun vezi ne cür oldi! Durélla gedélla geze, geze; görélla; baba, bu aşixların sesi, bi deste, iki deste işi döy; götürüb küçeni. Gine gelér: Ya Eli medet! Déyér: Ay azar Eli meded, ge içeri, görek; dünən senün dilün fal oldi; geldün, danışdun bırda; geldile büyüün pinehçileri tuttular. Déyér: Xob, büyüün

⁷⁷ Bu masal, X. Kaynak Kişi tarafından anlatılmıştır. Anlatıcı masala herhangi bir ad vermediğinden, masal Yirmi Dördüncü Masal olarak adlandırılmıştır.

néyledün!? Déyér: Büyün géttim, bi dene meşk kira éledim, géttim, su payladım; büyünnéri üş qıran qazanmışam; odu iki deste aşğ getimişem büyü. Dédi: Hob, seher Şah Abbas destür vérdi; su palıyannarı tuttular, saqqaları tuttular; onda senin tefligin necür olar!? Dédi: Baba, Şah Abbas, Yezid döy ki, su paylıyanda Şah Abbas'un ne işi; men xılaş iş görmérem ki su payléram da! Déyér: Baba, sözdü; danışerix da. Déyer: Baba, sen ne déyésen fal olér; boşla, su paylıyannarı tutmaz. Gine bılar danışéllar, éléller. Seher gédér, destür vérér, déyér “Su paylıyannarı tutuz.” Tutélla, bu görér tuta tuttu, éle her terefdén gelélle; bu da meşgin zadın atér, bı yan o yanda qaçér, gizlenér.

- Perverdigârâ, néynim, néce éléyim; qerib gire gésdim men! Gédér, biden pasıban paltari kira élér. Pasıban paltari kira élér; bi dene getirér yanınnan, ağaşdan şemşir aslér. Gédér durér bi quşede, görér bi nefer et alıb évine aparér; bını çağırér: ağa nemne aparéysan!? Déyér: etti. Déyér: kimnen alıbsan!? Déyér: o filan qassabdan.

- Néçiye alıpsan!

Déyér: Meselem, bi béle! Déyer: o bi kilo döy, bi kilodan az vérible sene. Déyér: yo baba, benim yanımda çekdi, bi kilodi! Déyér: azdı. Eti alér, elinde ağurrér. Déyér: az vérib minı sene. Bu kişini götürér aparér qessabın tukanına; géde géde bu etten bi zerre götürér salér cibine; aparér orda çekér, görér yüz girem azdı. Ağa mına eti niye az véripsen!? Qessab da bérva, béle bilér, bu pasıbandı da. Dedün yaxçı, nenün yaxçı: bés Qıran qessabdan alér; o etün de azın düzelder vérér o terefe, gelér. Gelér, büyü gédér üş des aşğ getirér. Şah Abbas déyér vezirine: Du, gédek, görek, kişi néce oldi. Gelélle göréller, kişi üş des aşğ getirib. Gine bu gelér: Ya mola Eli meded! Déyér: Baba, ge içeri; évün dağılsın; sen her ne déyésen, senün dilün fal olér! Bular geléller içeri; macéranı bular için danışér, déyér: valla, büyü bü cür éledim, géttim, pasıban libas kira éledim, bü cür, bi neferün etin, filan... Déyér: Seher pasıbannarı Şah Abbas yığdı sanadı; senün tefligün ne cür ola!? Dédi: baba, kim kimedi rehmetdig oğli! Şah Abbas durér gédér; seher déyér: Her pasıban var, yığuz getirüz şeherde; pasıbannarnan benim işim var. Yığélla pasıbannarı, getirélle; bu da bını géce görmüşdü, tanıyédıda; bu qaçér gédér, bi xaraba da gizlenér. Hay bı yan, o yan; déyér: pasıbannardan bi nefer qalıp! Gedéller, minı bi dene xaraba yérden tapélla getirelle. Bu da mına têrif élemiştı “Menim şemşirim ağaşdandı, yanımnan

aslamışam.” Gelér; déyér: Ağa, bi dene bîrda mucrim var; qaraldi bi nefer pasıbannardan gele, bu mucrimin boynun vîra. Déyélla: kim gelsin, kim gelsin!? Şah Abbas destür vérér, déyér: o pasıban gelsin! Getirélle bu bénevani, muun da şemşiri ağaşdandadi, yanınnan asléyip. Şah Abbas déyér ki: pasıban, vîr onun boynun; bu mucrimdi! Déyér: qıblé âlem sağ olsun; bu seyitti; misl-i inki Şah Abbas da o zaman séyiddere éhtiram élermiş. Dééy: éle seyit de olsa; gerek boynun vîrasan! Bu bunun héy elinnen itelér; déyér: bed-baxt oğlu, déynen “séyidem”. Bu deyer: baba, men séyit döyrem; néce déyim axı, séyidem! Bu héy tîkrar élér; bu démér. Sonra déyér: qıblé âlem sağ olsun; bu mucrim déyér “men séyidem”. Déyér: o séyit de olsa gerek boynun vîrasan; desturdu da! Bu déyér: Şah Abbas da istér séyitteri de öldüre; edaletten zaddan çıxıptı; indi benim gerek şemşirim ağac ola da; yanınnan çekér şemşiri (şemşir ağac ıdı da): Allah’umme selli ela Mehemmed; Şah Abbas’ı gülmek tutér; desmalı qoyér ağzına; minı çağırér, déyer: évün dağılsın; ge bîra, day senin rûzin qabağın hés kes kesemmez; men sene günde bés Qıran vérecêm; indi özün pineçilig éléysen, su payléysan, pasıbannıg éléysen, her nemene éléysen; seen rûzun qabağın, men her ne cür éledim alammedim. Sora günde bés Qıran Şah Abbas védermiş mına; bu da gédermiş o aşıxları getirermiş, xurd u xureyin de alarmış; indi özü de ki ne kesb éléymiş; kesbin élermiş.

Yirmi Dördüncü Masalın Epizotları:

1. Abbas adında bir şah vardır. Şah Abbas, geceleri veziriyle birlikte derviş kılığına girerek halkın arasında dolaşır.
2. Şah Abbas bir gece, derviş kılığında, halkın arasında dolaşır; bir sokakta Âşık sesi duyar. Bu sesin geldiği eve gider.
3. Derviş kılığındaki Şah Abbas, evin sahibine ne iş yaptığını, Âşık getirecek parayı nereden bulduğunu sorar. Adam, ayakkabıcı olduğunu söyler. Bu adam yaptığı iş sayesinde evin ihtiyaçlarını görmekte, paranın kalanıyla da akşamları Âşık getirip eğlenmektedir.
4. Şah Abbas, adama, ertesi gün Şah Abbas ayakkabıcıları tutuklatırsa ne yapacağını sorar. Adam da Şah Abbas'ın böyle bir şey yapmayacağını söyler.
5. Şah Abbas, ertesi gün ayakkabıcıları bir bir tutuklatmaya başlar. Bu durumu gören adam kaçıp saklanır. İşsiz kalan adam daha sonra sakalık yapmaya başlar; çok para kazanır. O akşam eve iki Âşık getirir, eğlenmeye başlar.
6. Şah Abbas, adamın durumunu görmek için yine aynı sokağa gelir. Eve geldiklerinde şaşkına dönerler; çünkü adam bu kez eve iki Âşık getirtmiştir. Şah Abbas'ı gören adam, onun falının doğru çıktığını ve şahın ayakkabıcıları tutuklattığını söyler.
7. Şah abbas adama, bu kez de sakalar tutuklanırsa ne yapacağını sorar. Adam yine, Şah Abbas'ın böyle bir şey yapmayacağını söyler.
8. Ertesi gün, Şah Abbas sakaları tutuklatmaya başlar. Bu durumu gören adam kaçıp saklanır. Adam bu kez de bir polis elbisesi bulur ve giyer. Kendisine ağaçtan bir kılıç yapar.

9. Adam, elinde et olan bir adamı durdurur. O eti nerden aldığını sorar. Etin sahibi olan adam da kasaptan aldığını söyler. Polis kıyafetindeki adam etin bir kilo olduğunu duyunca eti eline alır, etin ağırlığını kontrol eder. Etin bir kilo olmadığını, kasabın onu kandırdığını söyler. Etten bir parça koparıp saklar. Kasaba gelirler ve adam kasaptan ceza olarak beş kıran alır.

10. Adam bu parayla eve üç Âşık getirtir. Şah Abbas yine derviş kılığında adamın evine gelir. Adam, dervişe, sen ne dediysen çıktı, der. Derviş kılığındaki Şah Abbas bu kez de polislerin tutuklanabileceğini söyler. Adam da artık ne olursa razıdır.

11. Şah Abbas polisleri huzuruna toplar. Adam dervişin Şah Abbas olduğunu anlar bir köşeye saklanır. Şah Abbas'ın adamları onu yine de bulurlar. Şah Abbas bir adamı çağırır ve bu adamın seyit olduğunu söyler. Polis kılığına giren adama da onun başını kesmesini söyler.

12. Adam başta bir seyidin boynunu vurmaya kabul etmez; ama yine de Şah Abbas'a karşı gelmek istemez. Elindeki ağaçtan kılıcı havaya kaldırır. Tam bu sırada Şah Abbas gülmeye başlar.

13. Şah Abbas, kimsenin bu adamı evinin nafakasını sağlamaktan alıkoyamayacağını anlar. Onu affeder. Adama günde beş kıran vereceğini; ayrıca kendisinin de hangi işi isterse onu yapabileceğini söyler. Adam da bundan sonra hem çok para kazanır hem de her akşam Âşık getirtip eğlenir.

Yirmi Dördüncü Masaldaki Motifler

P 10. Padişah

Şah Abbah adında bir padişah vardır.

K 1840. Bir başkasının yerine geçerek aldatma

Şah Abbas derviş kılığına girerek halkın arasında dolaşır.

P 400. Zanaat ve meslekler

Şah Abbas, her akşam evine âşık getirip eğlenen bir ayakkabıcıya konuk olur ve kendisini derviş olarak tanıtır.

Q 200. Cezalandırılmış işler

Derviş kılığındaki şah, ayakkabıcıyı cezalandırmak için tüm ayakkabıcıları tutklamaya çalışır.

K 500. Hile vasıtasıyla tehlike veya ölümden kazanç

Ayakkabıcı, sürekli meslek değiştirir ve şahın elinden kurtulur. Ayrıca eve yine her gün âşık getirir.

J 1500. Zekice pratik hazır cevaplar

Ayakkabıcı tutuklanır; ancak şahın sorularına zekice cevaplar verir.

Q 10. Mükafatlandırılmış işler

Şah Abbas, ayakkabıcının ekmeğine mani olamayacağını anlar, onu serbest bırakır ve onu parayla ödüllendirir.

Yirmi Beşinci Masal⁷⁸

Qaz Otaran Qarın Başı

Qedim zaman bi dene patişah var ıdı, sonsuz ıdı. Bi denne çıqqu derviş geldi Eli'nin şeninnen déye déye, déye déye munu qapısına. Dédi: Patışah sağ olsun, men sene bi dene alma véreceğem, ortadan keseceksen; yarısın sen yéeçisen, yarısın xanımın yéecek. Üç böleceksen (İki xanımlı var ıdı.), senün iki oğlun olacaq; birinin adın qoyarsan Melik Memmed, birinin adın qoyarsan Melik Cümşüd. Biri benim, biri senün. Kötdü bi söyüt ağacı saşdı, qapıdan arx gédirdii. Geldi, Allah vérdi, munun heresinin, xanımının bi oğlu oldu bi almadaan; birinin adın qoydular Melik Memmed, birinin adın qoydular Melik Cümşüd. İla maşalla! On beş ilden sonra bular yékeldi.

Cahallaşmışdı, gördüler bi derviş gelib qapıda Eli'nin şeninnen déyér. Eli'nin şeninnen déyéér; dédi: Vezir ona (Dervişi görende üreği saşdı.) biaz pul vér, çıxsın géssin. Getdi dervişe biaz pu vérdi, qabul élemedi, ha pul vérdi qabul élemedi; namanı getdi. Dédi: Ağaa! men sennen peyman bağlamışam, biri benimdir, biri senün; hansın saxléysaan, saxla, birin mene vér. Xırda arvada her ne qada yalvardılar vémedii. Böyük arvat getdi, Melik Memmed'i vérdii, bezediler, bertediler, sordan soqatdan yıǵdılar mına. Derviş mını götdü, Allah, Mohemmed, ya Eli sennen meded! üz qoydu gétmeğe.

Gétđi, şehre yoxunnaşanda buyurdu: Melik Memmed! gözlerün qadasın alım, yavaş yavaş ge; soǵuxdu hava, men gédim ot qaléyım, qızışax. Gördü, daǵdan bi kelle taqqa taq, taqqa taq héliene héliene gelib güle güle. Atı saxladı, dédi: kelle neye gülürsen? Özüme gülürsen, Allah yaradıb Allah'a gül; atıma gülürsen, Allah yaradıb; paltarıma gülürseen, derzi tikib. Menim neyime gülürseen? Dédi: Yox éle deyi. Seni aparacağ, otu qalayacağ, o yannan béle bi qırmızı alma getirecek; atacağ sen tutacaqsan, sen atacağ o tutacağ, almanı salacağ tendiree. Sene déyecek “Qoyma alma yana, Melik Memmed! Gözlerün qadasın alım.” Eylep almanı götürende seni basacağ tendire . Dédi: Ay kelle! Sene gurban olum, meen teklifim nemedi? Dédi: Sen géderseen, biaz suu götüreresen, biaz qır alarsan, bi ülgüç alarsan, biaz da duz. Alarsan, xurcunuvu apararsan, qoyarsan ora. O sene ki déyecek almanı götüür;

⁷⁸ Bu masal, IV. Kaynak Kişi tarafından anlatılmıştır.

dénen: Men bilmirem, men naşıyam. Daldan qavza, bas tepesi üste tendire. Bas tendiree, onun atı, sên atın bi yére gédib çıxmaz. Başuvu göti, gét. O çıxacağ ordan, câduynan çıxacağ tendirden. Harda çıxs; evvel ülgüce dénen: Hezreti Süléyman péyqemberün hökminen ol bi ülgüç dağı! Hay geldikçen qır at, duz at, axırda su at. Eyer ordan çıxtı; daluncan gelecek, suyu atanda su môc vıracaq, bi dene su bala derya olacaq. Sene orda çatanda gözle ginen, ordan atılacaq. Atılanda qanlı köpük çıxdı arxayın gét, qanlı köpük çıxmadı; orda qalib başaruva, ya sen öldürecekse, ya o. Gét, gördü, tendir éle qızarıb pul kimi. Salam, bad az salam; bu atdı, o tutdu, o atdı, bu tutdu; derviş бүkdü almanı, saldı tendire.

- Ay Melik Memmed! Gözlerün qadasın alım, qoyma alma qırşdı. Dédi: Mên başarmıram ki. Götü, görüm; gelen seh men götürecem. Derviş eyildi, almanı götürende daldan qavzadı, basdı tendire; tendirin daşın çöürdü ağzına. Her şeyi amada élemişdi; atındı atun üstüne, Allah, Mohemmed, ya Eli! senden meded! üz qoydu gétmeğe. Bir moqéi gördü, derviş daldan el-ayağı yanıp gelir. Ülgücü atdı, dédi: hezret-i Süléyman péyqemberün hökminen ol ülgüç dağı. Oldu bu ülgüç dağı. Derviş qalqıdı, düşdü, doğradı el-ayağın. Cadu gücüne dağdan aşdı, o moqe yoxunnaşanda duzu atdı, dédi: hezret-i Süléyman péyqemberün hökmüynen ol duz dağı. Duz yandırdı mının yaraların. Qalqıdı, basdı duza, qalqıdı; xılas. Burdan da aşdı. O moqe gördü gelir: Melik Memmed elime çatsan, etüyi aşıqcan éliyecem, qanuyı qaşıqcan. Qırı atdı. Batdı qıra, çıxdı, batdı qıra, çıxdı; cadu gücüne ordan da aşdı. O moqe gördü, geldi, yétirdi; yétirende suyu atdı, dédi: Hezret-i Süléyman péyqemberün hökmüynen ol bi derya, bu géçe bilmesin.

- Ay Melik Memmed! Anlaméyıbsan, gözlerün qadasın alım; hardaan kéşdin? Dédi: éle ordan at atıldı. Batmır, atda, su yoxdu. Derviş atıldı, atılarda batdı. Gözledi, gözledi, gördü qanlı köpük cöşdü, çıxdı. Day! bildi, bu cehenneme vâsil oldu. Bi qedir yol gétmişdi, gét, qabağa, çıxdı méşelige. Méşeye çıxanda atı ötürdü; ağacın kölgesinde yuxlamışdı, gördü çınarda bi dene böyük simurqu yuvası vaar, bu canda bi ilan dolanıb dolanıb çıxır simurqunun balasın yée. Düz sıçradı, bu ejdehanı iki üç yérden ağaçda vırdı. Simurq geldi (déyer, danışarmış), dédi: Cavan! iste, görüm, mennen ne istésen? Dedi: sağlığı.

- İste, görüm, mennen ne istésen? Dedi: Sağlığı.

- Menim balalarımı ilde bu ilan yééydi. Getdi, mına qoltuğunun dibinnen iki tük vérdi, dédi: Naqada quş vaar, bi de çölün céyranı benim ixtiyarımdadı; haçan tükü bu ota tutduun, onda gellem. Souşdu, gétđi. Bi yérde gördü; şirinen peleng elleşir. Kéşdi, daldan şirun boynunnan vırdı, şiri iki böldüü. Pelek otdu yére, dédi: iste görüm, mennen ne istéseen? Dédi: sağlığı. dédi: İşte görüm, mennen ne istéseen? Dédi: Sağlığı. Dédi: Sennen onu isyéreem, érkek balavın birin mene qulax yoldaşı vérerseen, meni bu méşelerde vehşi, héyven yémiye. Gétđi, érkek balasının birin getdi, öz dilincen (Melik Memmed de bilirdi, Allah, al-i Mohemmed zadınnan bunun dilin bilirdi) dédi: Düşdün, dossax olarsan, öl dése, ölersen, qal dése qalarsan. Vérđi mınaa. Bi qedir gétmişdi, gétđi, gördü bi qara qulağınan şir elleşir. Kéşdi qara qulağı vurduu qılıncınan. Şir dédi: mennen iste görüm, ne istésen, iste görüm. Dédi: sennen, érkek balavın birin mene yoldaş vér. Bu da getdi érkek balasının birin muna yoldaş vérdii. O qedir yol gétmişdi, gördü, meşede bir nırıltı geliir, bi görültü geliir; yér zelzel éliyir. Yér zelzel éliyir, atı ötürdü qaşdı. Gétđi, gördü, bi dene div qaçanda bu canda bi çöpür munun qıçına batıb, ağacın çöpürü. Yıxılıb can véirirdi. Çıxardabilmeyib, söküb, batıb lüleyecen gelib. Ağlı başında yoxdu, dédi. Gétđi, özüne bi yuva qayırdı. Geldi, munun oyanın yondu, bu yanın yondu; bi el yéri qayırdı özüne. Ayağının birin qoydu dalınaa, birin davanına, birin bırına.

-Ya Allah! çekdi, sökdü, çıxardı, qaşdı, gizlendi.

Div durdu, bi nere vırdı, bi mırıltı éledi, bi görültü éledi; ay benim yaramı tezeliyen elime düşsen etüvi aşıkcan élerem qanuvu qaşıqcan. Div aşdı. Oq_qeder qan çirk munın ayağınnan gétđi, toxtadı. Yuxladı; az yuxladı, çox yuxladı. Ayıldı, ağlı başına geldi. Gördü o çöpünü çıxardıbla. Og_geder qan çirk aqıp munın qıçı toxtuyub. Dédi: Ahh! Menim bu yaramı yaxşı éleyen elime düşéydün, seni dünya malınnan gani éliyerdim. Qaşdı, geldi. Dédi: Divzad, onu men çıxartdım. Dédi: Ne istéysen véreciyem. Sen benim yaramı yaxçı éleyibsen. Dédi: Senün sağluğuu. Dédi: Biz yeddi qardaşıq, yeddi qardaşıq. Her zaman işin müşkile düşse; (iki tük çekdi qoltuğunnan) munu ota tut, yananda men bileceğem. Yéddimiz de sene kömeğe gellik. Gétđi bi dağın başına çıxdı, bizim Savalan kimi, baxdı. Gördü bi Tehran kimi böyük şəhr görükür. Qeşek bir çoban var idi. Çobanın paltarın aldı; bi quzu aldı. Quzunu kesdi, biyez etinnen yédi; çobanın patların géydi. O kuzunun gârnın kéçitdi başına. Pirçeyinin biri qızıl idi, biri gümüş. Alamat o derviş véren almadan idi.

Hökmet o almadan idi. Patların bağladı atın üstüne. Atın ciloun çekdi, bağladı üstüne. Qır atın tükün qopartı, vérdi şirinen pelenge tehvil; üz qoydu, gétđi şehere. Gétđi, uйда gördü bi qarı, qoca avrad var, bi qadın arvad; salam, bad-ez salam dédi: Ana! Meni Allah qonağı saxla. Dédi: Allah'a da qurban olum, qonağına da. Dédi: Bala! be hardan gelirsən? No_olar gelib mene oğul olasan; burda kéçinek. Dédi: nene! oğul ollam, men de évimiz bilmirem hayandadı. Qeribeyem bura çıxmışam. Qeribeyem, gelib çıxmışam. Ama qarı qaldı, seher, birgün gétđi, padişaha dédi: benim bi oğlum vâ, yaxçı oğlandı; senün qazun vardı üş dört yüz, véresen o qazı bu otarâ, mene de burdan bi huquq véresen. Dédi: éybi yoxdu, gelsin, aparsın, otarsın. Qarını çekib başına, üzüne biaz külden mülden sürüyüb, suyuubdu tanınmır. Qazı apardı, otardı. Bi gün isti idi. Girib çimirdi, bunun bu başının ışıǵına gün düşdü, şovq vırırdı. Qazın fikri bunéydi bütün. Patşahın üç qızı var idi. Bostan vaqtı idi, yemişin o yétişen vaqtı. Mının xırdasına böyüğü dédi: ay bacı! gét ordan bi az su geti, houzdan. Geldi, gördü bi cavan oğlan çimir. Xudaya! munun misli dünyaya gelmiyib. Déyirsən, yéméyim, içméyim, téy bu oğlana tamaş éyléyim. Yéméyim, içméyim, téy bu oğlana tamaşa éyléyim. Soyu doldurmadı, qayıtdı. Melih Memmed'in de xeberi olmadı. Gétđi, dédi: Bacı! gelin bi iş göreğın. Dédi: ne iş göreğın? Dédi: gelin, adama bi yemiş derek, yolluyağın dedemize. Dédi: axı! ne teher? O böyüğüne dédi: sen bi türt sarı yemiş der. Ortancılına dédi: bi yétişmişin der. Özü de gétđi, tezeden değmişin birin derdiler, qoydular xonçuya, geşek de qoydular kenizin başına; herkesen pıçağın saşdı. Apardı keniz qoydu patşahın qabağına. Salam, bed-ez salam: keniz bu nemenedi? Dédi: bilmirem, qızların yollıyib. Veziri çağırđı: vezir! bu nee iışdı? Dédi: şah sav olsun. Böyük qız déyir: dede! men saralmışam, vaxtım géçib meni ere vér. Ortancılı déyir: dede! men de yétişmişeem. xırdası déyir: déde! men de değmişem, bizi vér ere. Patşah seher destur vérdi: tamam naqqadar cavan var, yıǵılsın, qızların quşun uçurtacağam. Yıǵıştılar, seher böyük qızın quşu gétđi vezirin oğluun başına qondu. Ortancıl qızın quşu gétđi vekilin oğluun başına qondu. Xırda qızınkı gétđi, qondu küllige. Ha bi yol, iki yol gétđiler, qarı gétđi, Melik Memmed'i getđi. Çobanın paltarın géyib üz gözüne kül sürtüb quzunun qarnın başına géçirdib şahiyetden özün itirib. Gelcek quş gétđi konu munun başına. Xılasa! dédiler: éle! Allah'ın qısmeti buyumuş. Mını vérdiler, dédi: adun nedi? Dédi: qaz otaran qarın başı. Vérdiler qaz otaran qarın başıya. Aradan

biyez kéçmişdi, şah mının fikrinnen meriz oldu. Meriz oldu ki benim qızım gör neye gédib! bi adama gédib héş tanımalı déy, adam şıqqıyeti yo. Duxtürrer yığışdı. Dédi: men meriz olmuşam. Dédiler sene av eti dermandı, çöl céyranı. Vezirinen vekilin oğlu atı mindi, dédi: géderik yarıqnan yay oqnan vırrıx. Melik Memmed de dédi: xanım! axsaq qatır al geti, men de minim. Allah’a tevekkül men de gédim de ne! Héç bu qız da bilmir bu neçi kâredi (öz xanımı). Apardı, qatırı mindi. Hay şahın yeznesi av vıracax, derede qatırı bağlıyb özün yétirdi dağdan Simurqunun tükün tutdu ota, bir sürü av geldi yığışdı mının çadırının başına. Hemin qır atı geldi. O şah paltarın géydi. Elin üzün yuyub oturmuşdu çadırdı. Gördü vezirin oğlunyan vekilin oğlu gelir. Dédi: Ede! görüesen şirinen pelengi, özüzü öldüreer, ox atmıyun. Bura gelin görüm, ne déyisiz. Gözler e! Çadırın böyründe bi şér yatıb bi peleng. Geldi, dédiler bu avın birin bize sât, ptşah meriz olub ona derman vérille. Dédi: Satmaram, şerti bu ola, boynuza damga vıram, mene qul olasız, avın birin vérrem size. Getdi vezirin oğlunan vekilin oğlunun boynuna damqa vırdı, renk, gétmiyen renk; qul éledi. Avın biri kesdi vérdi bulara, dédi ancaq; başı qıçı benim. Bular geldi, getdiler avın etin. Bu da qır atın, paltarın soyundu, evez éledi, qarnı geçirtti başına; baş qıçı götdi geldi. Geldi, gelennen sora aqsaq qatırı aşdı mindi. Géttdi, xanımlar dédi: mınnan bi şorba qoy. Şorba qoydulâr. Bişirdi, dédi: mınnan bi kasa apar vér dedeve. Naq-qadar o vezirnen vekilin oğlu getirmişdi, dédi: dadı başına – buğu léşine, bunu etinin dadı tam olmadı; başı yémeli oldu. Patşah dédi: bala! ne yémelidi! Yémirdi, qızın nenesi zoran yédirtti. Dédi: nooli, kesikti, Allah’dan qısmeti buyumuş. Patşah bunnan yaxşı oldu. Seher bi nefer nama getdi, seherreri bi böyük patşah nama yolladı bu şaha; eğer mene ebd olursan, teslim olursan, hidayet olursan; mene maliyet vérecekse, yox! teslim olmursan; sabahdan cenge amada ol, huşdar vérdi. Dédiler: Yox! Biz teslim olabilmerik qéér-i münkündü. O şahın qoşunu tamam yéridi. Bu da, şahın ne qoşunu var idi, bu da hereket éledii. Melik Memmed dédi: Xanım! dedengilin axsaq qatırın al geti, men de gédim de ne! Allah qâdir, géne bi nefer artıg olsun. Şherden çıxanda daş qalmaq vırdılar mına, ho budu şahın yéznesi qoşun qaytaracağ, qıracağ qalmıyacağ! Qıracağ, qoşun eslen qalmıyacağ!

Géttdi, éle ki köşene çatdı, axsaq qatırı bağladı bi ağaca. Qır atın tükün tütüzdürdü, qır at geldi. Şirinen pelengin, divlerin tükün ota tutdu; neq-qeder şir peleng vehşin tükün tutdu otaa, mindi atı. Oq_qedere munun qoşunu geldi, tédaddan

çıxdı, téy héyvanat. Yéddi dene div geldi téy qolunda deyirmen daşı. Qoşunu bi terefdən çekdi. O qoşuni ki istéydi ceng éliye, o muna hedef diken qoşunu, (qeynatasının terefinnen destur vérdi héyvanata) o qoşuna béle qırdılar, béle qırdılar; terg-i veten éledi. Qaçan qaçdı, qırılan qırıldı. Vezirinen patşah dédi: Allah bu şahı hayaannan yétirdi, vehşiden qoşunu var, téy héyvanatdı munun qoşunu. Géne bu qoşunun çekdi (Melik Memmed) dağaa. Bular da geldi şehre. Geldiler, dédiler: necür oldu? Dédi: Allah vesile saldı. Dağdan, méşeden bi patısaah geldi, qoşunu téy vehşidi, qoşunu téy vehşidi. Dédi: Onda néyniyek!? Aradan bi iki ay géçib o şah oq_qede qoşun tehye éledi, bés yüz ox atan yığdı. Dédi: O veşinin ki bi dene şahı var bu adamnan, tek onu öldürsüz; o vehşinin teki gele bilmez. Gene qoşun geldi, yétişende burdan tamam hereket qoşun éledi. Melik Memmed gene dédi xanımına: dedengilin qxsaq qatırın al geti, men de gédim. Şherden çıxıncan vırdılar mına daşdan kessekden, habudu! şahın yéznesi indi qoşunu qaytaracağ, habudu! şahın yéznesi indi qoşunu qaytaracağ! Geldi gene qır atın otun tutb ota, tamâm.

Yirmi Beşinci Masalın Epizotları:

1. Bir padişah ve bu padişahın iki hanımı vardır. Bu padişahın çocuğu yoktur.
2. Bir derviş vardır ve bu derviş padişahın kapısına gelerek ona bir elma verir. Padişahın bu elmayı üçe bölüp hanımlarıyla birlikte yemesini söyler. Derviş bunun karşılığında bir süre sonra gelip çocuklardan birini alacağını söyler. Padişah da bu teklifi kabul eder.
3. Padişahın çocukları olur. Çocuklara Melik Memmed ve Melik Cümşüd adlarını verirler.
4. Çocuklar büyüyünce derviş gelir ve padişaha anlaşmalarını hatırlatır. Padişahın küçük hanımı çocuğunu vermek istemez. Büyük hanımı oğlu Melik Memmed'i dervişe vermeyi zorla da olsa kabul eder. Derviş ve Melik Memmed yola çıkarlar.
5. Derviş yakacak bulmak için gider, Melik Memmed onu beklemeye başlar. Melik Memmed, dağdan gülerek yuvarlanan bir kellenin geldiğini görür. Kelle, dervişin döndüğünde Melik Memmed'i öldüreceğini söyler. Melik Memmed'e neler yapması gerektiğini ve zift, ülgüç, tuz ve su alarak bunları cebinde saklamasını söyler.
6. Derviş gelir ve sobayı yakar. Derviş bir elma çıkarır ve bu elmayı karşılıklı atıp tutarlar. Elma sobaya düşer. Derviş bu elmayı Melik Memmed'in sobadan alması gerektiğini söyler. Melik Mehemmed elmayı almayınca kendisi elmayı almak için sobaya eğilir. Bu sırada Melik Memmed derviş'i sobaya atar.
7. Derviş sobadan çıkınca üzerine ülgücü atar, derviş yaralanır. Ardından dervişin yaralarına tuz serper. Derviş yine ayağa kalkar Memmed'in peşinden gelir. Son olarak cebinden suyu çıkarır ve Hz. Süleyman hükmüyle bu su küçük bir denize dönüşür. Derviş denizde boğulur; suyun üzerine kanlı köpükler çıkar.

8. Melik Memmed dervişten kurtulup yola devam eder. Yolda bir aslan ve kaplanın dövüştüğünü görür. Aslanı öldürür. Kaplan da ödül olarak ona yoldaşlık etmesi için erkek yavrusunu verir.

9. Melik Memmed biraz ileride bir aslan ve karakulağa rast gelir. Bu hayvanlar da dövüşmektedir. Memmed, karakulağı öldürür. Aslan da ödül olarak ona yoldaşlık etmesi için erkek yavrusunu verir.

10. Melik Memmed yolda bir deve rast gelir ve bu devi ayağına batan dikenli ağaçtan kurtarır. Dev iyileşince Melik Memmed'e ödül olarak koltuğunun altından iki tüy koparıp verir. Dev, başı dara düştüğünde bu tüylerden birini yakarsa kendisi ve altı kardeşinin ona yardıma geleceklerini söyler.

11. Melik Memmed yola devam eder ve bir çobana rast gelir. Bu çobanın elbisesini alıp giyer. Çobandan bir koyun alır ve bu koyunu kesip etinden biraz yer. Koyunun karnını çıkarıp başına geçirir.

12. Memmed'in perçemleri başına geçirdiği koyun karnından dışarı sarkar. Dervişin verdiği elmanın hikmetiyle Melik Memmed'in perçeminin bir yanı kırmızı bir yanı gümüş rengindedir.

13. Melik Mehemmed, yaşlı bir kadının evine gelir ve kadın ona kendi oğluymuş gibi sahip çıkar. Kadın padişahın huzuruna çıkıp oğlunun padişahın kazlarını güdebileceğini söyler. Kadın kendisi için de padişahın bir şeyler ister.

14. Memmed kazları gütmeye başlar ve bir su kenarına gelir. Sıcaktan bunalır ve yıkanmak için suya girer.

15. Padişahın üç kızı vardır ve bu kızlar meyve toplamak için ormana gelirler. Küçük kız su almaya gelince Memmed'i görür ve ona âşık olur.

16. Küçük kız geri dönünce ablalarına yemiş toplayıp bu yemişleri babalarına yollamalarını söyler. Ablaları olgun meyvelerden, küçük kız ise yeni olgunlaşmış meyvelerden toplar. Bu meyvelerin üzerlerine birer bıçak saplayıp babalarına yollarlar.

17. Padişah bu meyvelere bir anlam veremez ve vezirine bunların ne anlama geldiğini sorar. Vezir de kızların evlenmek istediklerini söyler.

18. Padişah, ülkenin tüm gençlerini bir meydanda toplar ve kızlar için birer kuş uçurtur. Kuşlar kimlerin kafasına konarsa, kızları onlara verecektir. Büyük kızın kuşu vezirin, ortanca kızın kuşu vekilin kafasına konar. Küçük kızın kuşu ise kaz otlatan Melik Memmed'in başına konar. Padişah kızlarını evlendirir; ancak Memmed'i hiç istemez. Küçük kızını da bu yüzden evden kovar.

19. Padişah küçük kızının derdinden hastalanır, yataklara düşer. Doktorlar padişaha ceylan etinin iyi geleceğini söylerler.

20. Padişahın büyük damatları ceylan avlamak için saraydan ayrılırlar. Melik Memmed de arkalarından ava çıkar. Melik Mehemed daha önce karşılaştığı hayvanların ve devin verdiği sihirli tüyler sayesinde ceylanı avlar ve diğer damatları kendisine köle yapar. Padişah eti yiyip iyileşir.

21. Padişahın düşmanları savaşmak için şehre gelir. Karın başlı Melik Memmed, görünümünden dolayı, halkın alay konusu olmasına rağmen onlara aldırılmaz. Memmed bir tüy daha yakar ve düşmanları yener.

Yirmi Beşinci Masaldaki Motifler

T 145. Çok eşle evlenme

Bir padişahın iki hanımı vardır.

N 825. 1. Çocuk sahibi olmayan kahramanlar

Padişahın iki hanımından da çocuğu olmaz.

H 1233. 3. 2. Derviş yardım eder

Derviş padişaha bir elma verir ve padişahın iki oğlu olur.

M 100. Yeminler ve antlar

Derviş çocuklardan birini daha sonra alacağını söyleyerek padişahla anlaşır. Daha sonra çocuklardan biri olan Melik Memmed'i alır.

F 900. Olağanüstü hadiseler

Dervişin yanında olmadığı bir sırada dağdan bir kelle yuvarlanarak gelir ve dervişin kendisini öldüreceğini söyler.

D 1150. Sihirli eşyalar

Memmed, kellenin tavsiyesiyle yanına zift, ülgüç, tuz ve su gibi sihir yapabileceği malzemeler alır.

Q 211. Öldürerek cezalandırma

Memmed sihirli eşyaların yardımıyla dervişi öldürür.

V 200. Dini yardımcılar

Memmed sihirli eşyaları kullanırken “Hz. Süleyman’ın hükmüyle” söze başlar.

B 435. Yardımcı vahşi hayvanlar

Memmed, yolculuğu sırasında kaplan ve aslan kendisine yardım eder.

G 0. Devler

Memmed yolda yaralı halde bulduğu devi kurtarır ve dev de ona kolunun altından kopardığı tüyleri verir. Bu tüyler sihirlidir.

K 1810. Hile ile kıyafet değiştirme

Memmed, çoban kılığına girerek bir köye gelir.

N 825. 3. Yardımcı yaşlı kadın

Köydeki yaşlı kadın Memmed’i evinde misafir eder ve onun için padişahı bir iş ister.

P 412. Çobanlık

Memmed, padişahın sarayındaki kazları gütmeye başlar.

P 40. Padişahın kızları

Padişahın üç bekar kızı vardır.

Z 100. Sembolizm

Kızlar evlenmek istediklerini anlatmak için bir tabağa üç farklı olgunluktaki meyveleri koyup bunlara birer bıçak saplarlar.

T 100. Evlenme

Padişahın büyük ve ortanca kızları vezir ve vekilin oğluyla evlenirler.

T 121. 3. 1. Padişahın kızının, aşağı seviyeden bir erkekle evlenmesi

Padişahın küçük kızı bekçilik yapan Memmed ile evlenir.

D 1021. Sihirli tüy

Padişah bu olaya üzüntüsünden hastalanır ve iyileşmesi için av eti gereklidir. Memmed sihirli tüylerden birini yakar ve tüm hayvanlar ona yardım eder.

F 950. Olağanüstü tedaviler

Padişah, Memmed'in getirdiği av eti sayesinde iyileşir.

P 551. Savaş

Memmed, padişahla savaşmak isteyen orduyu yenilgiye uğratır.

Yirmi Altıncı Masal⁷⁹

Ehmed-i Bi-qem

Qedim zaman bi nefer derbüş var ıdı, bu derbüş, şıqlu debüşlög élerdi, debüşlög élerdi. Bu geldi bi dene kende, yétişdi kende, kende yétişen yérde gördi, bi dene kişi qapıda nighban durub; heq Eli dus éledi; bu év sahab dédi ki: Gül-ü môla, sennen xahişt élérem; benim uşağım olmâz, elan istir arvadım bar-ı heml, istir uşağı ola; qeyit gét. O dâğâ da xeber içerde geldi ki “bes uşağı oldı, bi dene qızı oldı”. Bi dene qızı oldı; bu derbüş dédi: xob ağa qızı oldı; Allah’a çox şükür, zenenün da uruğa düşdi; day bunnan sora uşağı olacax da. İndi sene bi dene söz déyem qabul élersên? Dédi: Buyûr! Dédi: Onun bi ağrı qoyasan qızıl sene vérem, tereziye, bi ağrı sene gümüş vérem; o qundağı sat mene. Dédi: Qo, gédim hele, arvada déyim, görüm! Geşdi; bu zenenin de qız uşağı olanda gözü bi ke éle kölgeli olar; géşdi, xob arvad, Allah’a çox şükür, neyü oldi!? Dédi: Qızım oldı.

- Xob, çox şükür, Allah’a çox şükür!

Dédi: Arvad! Dédi: He! Dédi: Sene bi dene söz déyecem, qabul élersên? Dédi: Buyur da! Dédi: Valla, bi dene derbüş qapıda, gelib; onun bi ağrına qızıl, bi ağrı gümüş vérir; icaze véresen onu satâx, qeşeg qundağın satax!? Özümüze qeşeg sirvetmend olax; géne Allah qoysa; men ekerem, sen doğarsan da! Arvat dédi: he, bes özge kişinün mehebbeti olmaz; bi dene qızım oldu, o da, qızı istisen satasân! Dédi: E, narahat oldun ki!? Hay bu yana o yana géşdi, arvadı yumuşatdı bilaxire. Arvadı yumuşatdı, arvat dédi: éybi yoxdi. Géşdi, dédi: gül-ü Môla ge içeri. Géşdi, belé, qundağı qoydula qelşeg bi dene tereziye; bi ağrı buna qızıl, bi ağrı gümüş vérdi. Bu qızı derbüş qoydı cunxuruna, yol başdadı, çıxdı gétđi. Gétđi, bu derbüşün de güyâ, giriftaçığı ordéymiş ki her kimi alırmış, aparırmış; bunun arvadı xarab çıxırmış, saxlıya bilmirdi. Da bu terk-i veten élemişdi, da telağ vérmişdi ki zenen adı tutmya. Dédi: éybi yoxdi, bu qızı qundağında aldım, bu ki hele felen dünyada hêş zad görmeyib bilmir da; bını aparacam; bi dene cengel-i biyabanda özüm içün bi saxtıman düzeldem, perveriş vérem, böyüdüm, özüme zenen éliyem. Bu ki da birin görmedi, géde biyine danışa, déye, güle. Bını götdi apardı; gétđi bi dene cengel biyabanda, bi dene çaar-paya ağaşdan dam düzeltdi; geşeg qızı koydu orda. Ağa hay

⁷⁹ Bu masal, I. Kaynak Kişi tarafından anlatılmıştır.

bala bala qıza perverişi vérdi. Hay bala bala qıza böyüdü, oldi reside. Qızı özüne zenen éledi. Zenen éledi; day bu géderdi, ovlardı, quşlardı, derbüşlig élerdi, getirirdi; bu qızınan yéyerdile, burda qalardıla; qız déyerdi: valla, bi dene dünyada menem, bi dene sen; day hés zat yoxdı, dünyada insi cins hés zat yoxdı. Qız da bâver élir de; hés zadı görmiyib qız; bi dene gözün açıb bını görüb, bi de özün. Bi dene neverduvan düzeltmişdi; indi néçe tabeğéydi; axşam ki gelderdi, qız nerduvanın sallardı, bu derbüş géderdi yuxarı, geşeg seher gédende géne nerduannan enerdi, qız bu nerduanı çekerdi, qoyardı orda; déyerdi: şayed héyvanat zat ola.

Sene hardan déyim; bir gün bi dene yaylax-nişin çobanı gédirdi yaylağa, küleye tüşdi mesem yazun qıhr bésinde; küleye tüşdi çoban, qeyitdi, yolun itirdi; hemen bu derbüşün köra yoluna tüşdi. Geldi çıxdı bu saxtumanun qabağına. Derbüş de gédib, derbüşlig élir şherdedi. Qız külehfirengide oturmuşdı, gördi, aho, béle bir cür héyvannar geldi sepelendi, meleşille, balaları yanında; qoyun, géçi, quzi, çepiş; geşeg otdulla, évün qabağı sebze-gah. Dédi: Xudaya, bular ne héyvanatdı, geldi!? Qız ordan baxdı, gördü aho, bi nefer de kişi, çiyinde kürk, başında papax, ayağında şatırı çarix, elinde çommax durub dayanıb ağaca, tamaşa élir bu qızâ. Çoban gördü, xudaya, bi dene bırda qız var; yéme işme, éle mına tamaşa éle. Ağa bu atdan qıza baxdı, qız üsden bına baxdı; qız ordan bi dene qum qoparttı, tünnedi hemen çobana; çoban da bi dene bu qedde ağaş göttü, yünnedi ona. Qız dédi; gel yuxarı. Dédi: Xol yoxdı ki! Dédi: men sene yol vérrem. Ağa, bala bala nerduvanı salladı, çoban gétđi yuxarı. Dédi: be qız, sen bırda néynisen!? Dédi: olar nemenedi!? Dédi: Olar qoyun, quzu, géçi, çepiş. Dédi: olar nénéle!? Dédi: sütün sütün yéyelle, etin yéyelle, yününnen issifâde élelle! Dédi: sen bu...? Dédi: valla, benim bi dene qoca derbüş erim var; “dééy: bizden sovay insi, cinsi, héyvanat, hés zat yoxdu dünyada. Men alan seni bırda gördüm, o héyvanat! Dédi: baba, o yalan déyér, gét şehri var, day tükân, bazar, adam, millet, mağaza, qefe, hêr nemene var; ne désün qutulan döy. Dédi: be, bu köpöyoğlu, men, getirib zindâmî éliyib bırda! Ağa bılar yédile, işdile, qeşeg vırdıla kökün deminê; da héyvan dağıldı. Dédi: xanım! Dédi: he! Dédi: icaze véresen, men bi dene yaylağ-nişinün, erbabun çobanıyam; héyvan iter; dedemi yandıralla, gédim. Dédi: ay bed-bax, hara gédisên!? Qal bırda, seni bi dene polat sandığa qoyaram, kiltderem. Günüz qeşeg vurağ kéfün demine; géce derbüş gelir, seher géne çıxıb gédecek; vurağ eşqün demine; süb géne derbüş çıxıb gédeceg. Seni

erbab hardan gelib benim polat sandığımnan tapacağ. Dédi: olâr!? Dédi: beli! Ağa, çoban qaldı bîrda, héyvan çıxdı gétđi. Géne bi dene duman geldi, hava qar yağış bağladı; héyvanın dırnağı reddi itdî (derbüş gece gele göre, héyvan gelip bîra), héyvan da çıxdı gétđi. Bîlar qeşeg orda eşq u nuquş âleminde vırmışdıla eşqun deminê, gördü he, ösküre ösküre bu qoca derbüş gelir. Dédi: bax, erim odi. Dédi: odî!? Dédi: he! Durdi yavaşcalı, polat sandığı aşdı, bını koydu ora, kitdedi, açarı gizletdi. Debüş geldi: xanım! Dédi: belé! Dédi: nerduanı salla, gelsin; men gelim yuxarı. Dédi: qara yola gelesen, baba, men alan ölürem, merizem. Dédi: xudaya, bu ne cür oldu, bu günde bu sözi démirdi; bîra adam geldi ya bîra kim geldi!? dédi: xanım, salla, gelsin! Dédi: baba, men gücüm çatmaz, men ölürem, merizem. Dédi: sen at vérirem Allah’a; baba salla, gelsin! Bir cür da bını salladı. Bu qeşeg nerduannan çıxdı. Çıxdı otağa, gördü; ay dedem vay, otağın, vez oza qatışıb; béle bil bîrda quduruşufla, şuxlux éliyiflê, bîrda tefrih éliyiflê. Dédi: xanım, bîra kim geldi!? Dédi: be kim var, bizden sora géne adam vâr!? Da ses éliyemmedi (déyib axı, hés kim yoxdı), fikr vérđi axirete, üzü qoylu yatdı; béle baxdı duara; gördü, aho, bi nefer hayxırıb tupurub, éle bil bi métir ucalığ duara! Dédi: xanım, bîra kim...!? Dédi: baba, adam yoxdu ki, bizden soay kim var bîrda!? Dédi: be ora kim tüpürüp!? Dédi: hara? Dédi: ora! Dédi: men! Dédi: tüpür, görem! Dédi: zenenin hulqumu olmaz, ora tüpüre bilmez; kişi gelib bîra; kişinin hulqumu bi métir, iki métir tüpürceyi yünnêr. Arvad ha tü éledi, ha tü éledi; gördü, xéyir, baba; tüpürcek gétmedi. Dédi “he, bîra adam gelib, bu mene boyun almır, bu arvad. Bu yatdı üzü qoyu; ne yéđi, ne işđi; süb durdi; dédi: xanım! dédi: beli! Dédi: xob, sen ki boyun almadun; mene xudafız. Dédi: gét, xoş geldün! Ağa, derbüş gétđi. Derbüş gétđi, yaxdanı aşdı, polat sandığı; dédi: ge bîra! Çoban geldi, vırdıla bîlar géne eşq i nuşqun demine; köfleri köf, damağlar çağ.

Derbüş gétđi çıxdı, yétişđi bi dene çeşmenun başına. Cengelden çıxdı, çeşmenun başında otumuşdı, bi ke su işđi, bi ke üzüne su vırdı; gördi, bi dene derbüş néce gelir, néce gelir; amma biden de sebz ağaç çeşmenun başında var; dédi “hele men çıxım ağaşda gizlenim, görüm, bu derbüş gelip bîrda néyliyecek”. Bu derbüş, bu yavaşcalı çıxdı. Ağa, bu çıxdı ağaşda otdı; gördü, bu derbiş yétişđi. Yetişđi, ağa, cumxurun qoydı yére, bi ke su qoydı, üz elin yudi, bi ke qeşehligce dinceldi. Gördü, bu cumxurunnan bi dene qırmızı alma çıxatı, oxudi, éledi bi dene nâzenin senem

arvat; binnan vırdıla mırtın demine. Danışdıla, dédile; dédi: xanım! Dédi: Bê! Dédi: icâze véresen; men başımı senün bazularu üsdüne qoyam, bi ke istrahat éliyem gédek. Dédi: buyûr! Başın qoydı bının dizinin üsdüne yattı, éle bi ke xorulladı; (o da ağaşdan baxır, bılar néylir!); gördi, ede, bu alma ki qız olub; bu qız da bi dene sancax yaxasınnan çıxatdı, oxudu bi dene buğu burma oğlan...! Bi dene buğu burma oğlan oldı, bılar vırdıla mırtın demine; yavaçcıl bu derbüşün başın göttü atavt, qoydu o yana, bi dene qara daşun üsdüne; orda xorullur. Bılar vırdıla mırtın demine, dédile, güldüle, danışdıla, köflerin çekdilêr. Démişti “bi sahata meni oyadarsan” bi sahat düzeldi, sancağı oxudu, vırdı yaxasına; bını oyattı; daşı ötürdü o yana, başın qoydu dizinün üsdüne; çağırdı: gül-ü môle! Dédi: belé! Dédi: dur ayağı, gédek; vaxtı. Durdu, gördü; bını ter buruyub (ağa, daşu üsde axı başın qoyub); dédi: xanım, meni bağışla; indi gör, men bu cür terremişem; gör senün dizün necür...! Dédi: ağa, benim vezifemdi; bu ne fermayışdı; benim vezifemdi; sen benim sahibimsen, serverimsen. Ağastakı da bını görür; dédi: vây, kül bının başına; cehendem, men géne oynaşınan arvadı özümnen dolandırmıram; bu bed-baxt, éle oynası da özüynen dolandırır, arvadı özüynen dolandırır! Bının qara günü mennen çoxdı. Durdu belé, bu derbiş de hu qızı oxudu, éledi alma, qoydu cumxuruna; durdu, ya Eli, Allah sene tevekkül; yol başladı. Yol başladı, bu derbüş ağaşdan endi; endi bının dalıycan gétđi, yétirdi: gül-ü môle, salam eléküm! Dédi: Eléyke salam!

- Hara!?

Dédi: Bala, men de béle gédirem. Dédi: xob, gês, gét. Dédi: hara gédim!? Dédi: baba, gês, gét dâ! Dédi: xô, sen qoca debüş, men de qoca derbüş; yoldaş olax dâ! Dédi: ağa, mennen senün yoldaşlığun tutmaz, gês, gét. Dédi: gétmerem!

- Néce gétmesen!?

Dédi: gétmerem ağa! Bu çox dédi, bu az eşitdi. bu ağastakı dédi: gétmerem; ya qeyit bu géce mene qonağ ol, senne ayrılırim; qeyitmesün senne ayrılan döyrem. Dédi: évü harda? Dédi: men évim bu terefdedi. Dédi “elacım yoxdu, bu köpöyoğlu mennen el çekmedi; qeyitdi. Qeyitdi, dédi “xob, binnan yoldaş olsam; bu mên sirrimi biler”; day bilmir ki bu bilir, orda görüb bu. Qeyittile, hay bırdan, ordan; gördü, ede, bını saldı bi dene cengel-i biyabana yétişdile.

- Ağa, harda!?

- Budu, bu cengelin vesetinde évim.

Geldile, axşam otdi; dédi: belé, be év benimdi! arvad gördü, ahô; be derbüş bi dene de salıb götüne, iki dene derbüş oldula gelille. Dédi: köpöyoğlu getti, bi dene de doğdu, özüynen getirir. Géne durdu, çobanı qoydu hemen polat sandığa, kittedi, açarın gizletti. Geldi: xanım, bes, nerduanı salla gelsin, gelek yuxarı! Dédi: senün qıçun sınsın; sen gétün, bi den de özü çün nuzul gettün; men éliyemmerem, men sallıyammerem nerduanı! Dédi: xanım, nerduanı aşağı salladun, héç; sallamadun, saxtumanı uçurdacıyx! Gereh gelek yuxarı, benim qonağımdı, getimişem; merbüt sene döy; yémeh menen, işmeh mennen. Gördü, yô; bılar iki neferdile; ağaşdandı da, sındırıb saxtumanı salacaxlar yérê; mejbür oldu nerduanı salladı. Salladı, belé, bılar çıxdıla üsde; gördü, belé, bu otax deyib birbirine géne; dédi: xanım! dédi: bël! Dédi: üş dene şam düzeldecehsen, üş dene mejme düzeldecehsen, qeşeg getirecehsen! Dédi: niya, üş dene niya; xobi iki nefer sizsüz, bi befer men; size merbut döy ki men yéyem, ténçede yéyem, qazançada yéyem, hês yémiyem! Dédi: sene merbüt döy; qaza benim, xar-bar benim, yémeh benim, işmeh benim; sen gereh mên çin icra éliyesen, élemesün; dedün yandıriram. Belé, arvat getdi, üş dene mejmeni düzeltti, getdi qoyu meclise. Bu derbüş dédi: xob, gül-ü môla, üş dene mejmeni; bının adamı yoxdu ki; sen bıları niya...! Dédi: var, sene merbut döy; indi adamnarı çıxardacaam. Dédi: hardan!? Dédi: vardı da men bilirem. Dédi: gül-i môla! Dédi: belé! Dédi: sen de o xanımuu çıxadasan, aş saxlama, qo şam yésin. Dédi: ê, çepbel-i haram-zade sen mene töhin élisên, benim xanım vâr!? Dédi: çıxatmasun da men çıxadacam, çıxat xanımun. Gördü baba, bunun sirri bindan da derindi “baba, men cadu fêl bilirem, bu köpöyoğlu mennen derindi, benim sözümün hamısın bildi; néyliyim!?” olmadı mejbür oldu, gétđ cumxurdan almanı çıxatdı, oxudu, oldu bir dene nâzenin senem; şôq vérđ bu saxtuman. bu qız dédi; “ê, dedüe lehnet derbüş; baba, bu cadu fêl de bilir” öz eri için. Dédi: xôb, xanım! Dédi: belé! Dédi: sen de o adamun çıxadasan şam yéye; onu şamsız saxlama. Derbüş dédi: ê, sen, benim arvadıma töhin élisên!? Dédi: sene merbüt döy, sen oti; men çıxatacaam adamı! Dédi: du çıxât, çıxatmasun da adamun çıxadacaam! Arvat gördü, bu da hamısın bilir, géşđi, yaxasınnan bi dene sancağı çıxattı, oxudu oldu, ê, bi dene buğu burma; géşđi eyleşđi. Dédi: gül-ü môla, gördün!? Men déyirem “üş dene şam düzêlt, adamı var” gördün vâr!? Dédi “Xudâyâ, xudâbendâ, bu mennen derin imiş!” Dédi: indi, gül-ü môla! Dédi: bêlé! Dédi: senü xanumun öz oynasıynan yéyeceg, meim ki de öz oynasıynan, biz de ikimiz şaamızı

yéyecih, sessiz seher durup çıxıp gédecig; day dilenemmerik, dillendig; bılar bizi öldürer. Dédi: yaxçı. Olar, her kes öz oynasıynan vırdıla köfün demine, yédile, işdile; bılar da sesiz bu yanda yédile, yatdıla; seher durdula: xanım xudâfız! Dédi: xoş geldüz! Dédi: biz ikimiz gédek; Eli şenine déyip başımızı saxlıyağ.

- Bu év de sizün.

Dédi: Xoş geldüz! Ağa, bu derbüşler géttiler, çıxtılar bi dene şehre. Dédi: indi Eli şenine déyek; qeşeg köfümüz kök, damağımız çağ; day onnan bize; bâ; olmazdı o arvtardan; sen cumxurunda dolandırdun elaci olmadı, oynaş taftı; men onun qundağın aldım getdim, bırda böyüttüm, géne taftı; day elaş yoxdu bize. Ağa bılar bi dene mecliş aştıla; biri géşt, bu yana “Haq Eli dus”; biri géşti o yana haq Eli dus”; gördüle ama, bi dene cavan bırda mecliş açıb, Eli şenine déyir; Allah bilir yékti bu cavannıxta, sôtta, nefeste, sesde. Ağa, bılar “haq Eli dus”; hêş kim bılara baxmadı; éle o cavana baxdılar, on uçun éle pul töktile ki éle bi desmal. O pulun yığdı bılara bi qıran da véren olmadı. Bılar dédi: ağa, o kimdi, o çi-kâredi; onu meclişine baxdıla; bize baxmadıla; bu necür necür!? Dédile: o Ehmed-i Bi-qemdi; onun qemi yoxdu dünyada onun cavannığı da yétدی, sôtı da tekdi; bi xanımi var, xanım özünnen de cavan; sirvet-mendî. Dédi: çox qeşeg! Dédi: éybi yoxdı gül-ü môla nahardan sora gédêg (nahardan qabağ ıdı) o biri xıyuabanda mecliş açığ. Ağa, bılar géttile çıxtıla o biri xıyaba, gine mecliş aşdıla gördüle; ê, hemen Ehmed-i Bi-qem orda bu sefer mecliş açıb. Ağa gine “haq Eli dus”; bılara hêş kim baxmadı; gine nemene vereceg idile; tökdile Ehmed-i Bi-qem için; yığdı, bi desmal bağladı; yol başladı. Dédi: du bunun qabağın keseg; gerek bu géce bizi apara; da bize bi qıran véren olmadı ki; xonaxamız da ki yoxdu. Géşdile, bunun qabağın kesdile: gül-ü môlâ, Ehmed-i Biqem! Dédi: belé! Dédi: ağa, biz qerîbe, iki dene bi-çâre gelmişih bırda, hqa Eli dus, Eli şenine déyek; bi nefer seni qoyup bize baxmadı; bizi gereh bu géce aparasan, saxlıyasan! Dédi: xob, ne xada işlerdüz? Dédi: meselem, o döre, bêş tümen, üş tümen! Dédi: ağa, başa bêş tümen; mennen el çekün. Dédi: el çehmerih (ağaşdaki déyir ê). Dédi: niyê!? Dédi: gerek géce bizi qonağ éliyesen, el çehmerem sennen! Dédi: babâ, mennen el çek, çıx gét; xob, évün dağılsın; bêş tümene on tümen verérem. Dédi: Alla vara; yüs tümen véresen; el çekmerem. Dédi: xob, cehendem. Tüştü, buları götdü apatdı. Yétişdile bi dene saxtumana, qapını çaldıla, bi dene xanım geldi, qapını aşdı; gördüle, xuâyâ, éle cavandı, éle cavandı, doğurdan éle cavandı;

Ehmed-i Bi-qemnen de cavan odu, sirvet de dünyadan çıxıb. Géşdile, beli, éle bu xanımı gördü; gördü; Ehmed-i Bi-qem éle saraldı, oldu sapsarı zerde-cuâ.

- Gül-ü môla buyuruz.

Géştile, belé, bi dene otaxda ottulâr; otaxlarda éle bu cür, tu-der-dudu, qabax birine baxırdı. Ehmed-i Bi-qem de géşti, otdu o biri otaxda. Oldu şam vaxti, gördü bi dene qara qul; hêş adama oxşamır; ağa, bu şamı getti, getti qoydu buların qabağına; bi dene de şam apardı orda öz qabağıynan arvadun qabağına, bi den de Ehmed-i Bi-qem'ün qabağına. Ehmed-i Bi-qem başın saldı aşağı, her dem mınnan yavaş yavaş yédî. O qulunan, qara qulunan xanım, bu qaşığı soxur onun ağzına, o soxur bunun ağzına; vırıfla bular éşq-i nuşq élillê. Dédi: yeme; ağaşdaki yérdekine déyir. Derbüş dédi: évün dağılsın yéme! Dédi: niye!? Dédi: hel bax, gör, onun qara günü bizden çoxtu, onun sirri bizden çoxtu; yéme, gere men bınnan bi şey ele getirem. Bılar yémedile. Qara qul geldi gördü, bılar şama el vırmıyıp. Dédi: ağa!? Dédi: yémerik, biz Ehmed-i Bi-qem'i istirik. Ehmed-i Bi-qem geldi: ağa, gül-ü môla niya şamuzu yémedüz!? Dédi: yémerik! Dédi: niyê!? Dédi: Sen sirrün bize désün; şam yiyecik, démesün yiyen döyrük! Dédi: benim sirrim!? Dédi: Senün sirrün çoxtu, senün qara gün lâp çoxtu. Dédi: Ağa şamuzu yéyin! Dédi: Yémerik. Dédi: évüz dağılsın; men her kime sirrimi désêm; evvelce onun başın keserem; démişem; oları öldürrem. Dédi: Ağa biz razıyığ, razıyığ, sirrin dé, bizim başımızı kes. Ağa, dédi: Götürün des-xettüznen yazun; da sizi men öldürsem; Allah yanında mesul-kar olmıyım, mesul özüksüz; künah-kar olmıyım Allah yanında. Göttüle yazdıla, ağa, “bizim qanımız halal; sen sirrün dé bize, başımızı kes”. Dédi: Eyleşün, indi, şamuzu yéyün déyim. Bılar şamların yédilê, Ehmed-i Bi-qem danışdı. Dédi: valla, benim sirrim odu ki görüsen, o xanım benim emim qızıdı. Biz emi qızı, emi oğluyığ; ne benim dedemün; mennen sovay uşağı yoxtu, ne onun dedesinün onnan sovay uşağı yoxtu. Biz bêşik kesméydik birbirimize; bizi toy éledile; dedemiz de öldü; onun da dedesi öldü; sirveti bize toxtadı, benim de dedem öldü; sirveti mene toxtadı. Görüsen, xanımm özümnen cavan, özüm xanımnan cavan; sirvet de dünyadan çıxup, cavannığımız da yékti. Biz and-qessem éledik ki her birimiz qabaxca ölseg; ere gétmiye; men ölsem; o ere gétmiye, o ölse; men arvad almıyâm; and-qessem élemiştik. Men de Eli şênine déyerdim. Menim de adım Ehmed-i Bi-qem; yanı bu dünyada qemim yoxtu. Ağa, bir gün gétdim, qızışdım; hay birdan, ordan; géttim çox

uzâx yére géttim; éle bil üç ay yol géttim. Géttim; belé, Eli şênine déyirem. Men gédim, arvadım meriz olsun, arvad meriz olsun; götüsün bi dene qasıda yazsın, vérsin, désin “gét, Ehmed-i Bi-qem’i tap”, dénen “üş günü özün yétitdün; yétiripsen, yétirmedün; day xanımın görenmesên”. Men bi yérde mecliş aşmışdım, gördüm bi nefer geldi; üç ay yol gétmişem men; gördüm bi dene nâme getti: ağa, bu nâme sene yétişceh. Aldım, aşdım baxdım, gördüm; ê; emim qızı yazıp “emi oğlı, eger üş güne özün yétirdün: yétiripsen, yétirmedün; day meni göremmesen, men dünyadan gédirem”. Dédim: xob, men üç ay yolu üş güne ne cür gédim; vesile yox, bi şey yox!? Day, meclisi o cür ba-ham vırdım.

- Ağa, ne gelipsen e!?

Dédim: Hêş, day men oxumuram. Geldim; dédim “Xôb, men and-qessem élemişem emim qızıynan; men özümü naxıs élemesêm; ereşet-i me’şerde emim qızının yanında günah-kar ollam. Géttim, qeşeg özümü, qet éledim nefsimi, mualice élettirdim; onnan sonra yol başladım; üç ay çehdi geldim özüme. Geldim gördüm; ê; emim qızı ölmüyib; hemen emi qızı éle bırda fir fir fırlır! Bu qara qul da bizim nökerimizdi. “Ede, men, eceb bed-baxlıgı tuttu meni; men özümü, nefsimi qet éledim; xob, men ne déyim”

- Emi oğlıcan geldün!?

- Belé, geldim.

Belé, yédik, işdik, géce ottux; belé, durdux yattıx. Dédim: Emi qızı! Dédi: He! Dédim: Emi qızı, bes, men géttim İmam-i Rızî’ya, ziyâret élemişem; ehd élemişem, qırx gün sene youx gétmiyem. Dédi: niye, mêlim, men meriz olum, piselmışêm!? Dédi: yox, axı, and-qessem élemişem İmam Rıza’yna, qırx gün gerek sene youx gelmiyem. Dédi: bâşe! Ağa qırx gün başa geldi, géne xeber olmadı.

- Emi oğlı, be sen mene youx gelmisen!? Gereh sirrün mene déyesen!

Dédi: Valla, sirrim ki; ayrı sirrim yoxtu; sen ki mene nâmeni yolladun, nâme geldi, mene çıxdı; dédim “xo,men üç ay yolu üş günde ne cür gédim!? Gettim gördüm, emim qızı ölüb, men; şayad tamahlandım arvad aldım; ereşet-i mêşerde senün yanunda günah-kar ollam”

- Nefsün qet éledün, hê!? Köpöyoğlu (dür-e-canab) pox yédün şerihli emmiznen, dedemiznen, néce...!? Be, men dünyanın görküyem. Sennen belke şir emele geléydi, molla emele geléydi, qâzi emele geléydi, dâdqâh oléydi. Sen, néce

ki..., çox da öldüm; sen nefsün niye qet élirdün köpöyoğlu (dür-e-canab). Durarsan meni apararsan, kebinimi dalı oxutturarsan; xudâfis

- Emi qızı, seni ant véririm Allah'a... Men Ehmed-i Bi-qem'em, dünyada hâmi meni Ehmed-i Bi-qem çağırır; benim sirrimi baxş élemê! Dédi: Olmaz, ya icâze vér; men bu qara qulunan déyim, gülüm, danışım; senün sirrün kanarda olmasın; ya da meni boşıyasan. Elacım olmadı, dédim: éybi yoxdi, éle bu qarq qulunan dé, yat, dur, köfün çêk; amma benim sirrimi bayan éleme millete!

Dédi: Bâşed! İndi: odi; gellem, adım Ehmed-i Bi-qem'di; hamıdan qemim coxti. Olar diyelle, gülelle, yatalla, duralla; men sessiz bırda şamı yiyerem, seher durram, géderem, Eli şênine diyerem. İndi, icâze vérün; başüzü kesim! Dédi: bâşê; sen de icâze véresen; biz de sirrimizi diyek; başımızı kes. Déyer: Baş üsde! Bu diyer: valla, benim cereyanım bu cür; her kimi adım; bu cür giriftar oldum. Axırında bi dene qızı géttim, qundağın aldım, olcağın apardım bi dene biyabanda saxtuman düzelttim; orda perveriş vérdim, böyüttüm, özümə zenen éledim; axırında başıma bu oyun geldi. Bücür, bu derbüş mene daraş geldi. Bu derbüş de bed-bax, arvadın bi dene alma élemişdi, cumxurda dolandırırđı; filan çêşmede бүсүр yattı, бүсүр éledi, бүсүр ottu; bu sefer bu yatannan sonra bu xanımı, bi dene bırdan sancax çıxattı, éledi bi dene buğı burma oğlan. Bu da ocür oldu. Bizim de sirrimiz бүсүрdi. Dédi: bes, indi, éle üçümüz de...! Biz de o saxtumanı vérdik ona, olar qaldıla orda. Dédi: Day men de sizi öldürmürem, éle men de vérim, qara qulunan, xanımmı saxtumanı saxlasın; gédek, men Eli şênine déyim, süzün başüzü saxlıyım. Seher durdula bılar, o Eli şênine dédi; bıların başın saxladı; men xeber gettim sên için.

Yirmi Altıncı Masalın Epizotları:

1. Bir derviş vardır. Bu derviş bir köye gelir; kapının önünde duran ev sahibine selam verir. Ev sahibi, hanımının doğurmak üzere olduğunu ve dervişin gitmesi gerektiğini söyler.
2. Adam, hanımının bir kız doğurduğunu öğrenir. Derviş adamdan bu kızı ister ve karşılığında onlara altın ve gümüş vereceğini söyler.
3. Adam bu durumu hanımına anlatır; fakat hanımı karşı çıkar. Bir süre sonra adam, hanımını ikna eder ve kızı dervişe verirler.
4. Dervişin kadınlardan yana yüzü hiç gülmemiştir. Bu kızı alıp ormanda ağaçtan yaptığı bir eve yerleştirir. Onu büyütür ve kendisine eş yapar. Kıza, dünyada kendilerinden başka kimsenin olmadığını söyler.
5. Gündüzleri derviş ağaçtan bir merdiven sallayıp iner; avcılık, dervişlik yapmaya gider. Kız evde kalır, derviş akşam olunca eve gelir.
6. Bir gün çobanın biri kar fırtınasına yakalanıp yolunu kaybeder. Balkonda oturan kız, otlattığı hayvanları ve çobanı görünce çok şaşırır. Çünkü, dünyada dervişten ve kendisinden başka birinin olmadığını sanır.
7. Kız bu çobanı yanına çağırır. Çoban da merdivenle yukarı çıkar. Kız o hayvanların ne olduğunu çobana sorar, ondan öğrenir. Dervişin onu kandırdığını anlar.
8. Kızla çoban yiyip içerler, birlikte olurlar. Kız çobanı bırakmaz, gündüzleri eğlenirler akşamları onu bir sandıkta saklar.
9. Bir gün fırtına ve kar olduğu için, derviş eve erken gelir. Etrafın dağınık olmasından şüphelenir. Kıza birinin gelip gelmediğini sorar. Kız, dünyada

kendilerinden başka biri olmadığını söylediğinde çaresiz susar. Ertesi gün yine çıkar, gider.

10. Derviş bir çeşmenin başına gelir. Karşıdan da bir başka dervişin geldiğini görür, ağaçta saklanır.

11. Gelen derviş kesesini yere koyar; elini, yüzünü yıkar. Sonra bu keseden bir elma çıkarır. Elmayı okur ve bu elma çok güzel bir kıza dönüşür. Derviş bu kıyla konuşur, eğlenir ve bir saatliğine kızın dizinde uyumak istediğini söyler. Yatar, uyur.

12. Dervişin uyuduğunu gören kız yakasından bir iğne çıkarır. Bu iğneyi okur; iğne yakışıklı bir oğlana dönüşür. Kız onunla eğlenir, güler. Sonra yine okur ve oğlan iğneye dönüşür. Kız dervişini uyandırır.

13. Derviş çok terlemiştir; ancak kızın dizleri kurudur. Bundan şüphelenen derviş kıza sorar. Kız da bunu geçirir.

14. Ağaçtan her şeyi gören derviş, bu dervişin benden de çok derdi var, diye düşünür. Daha sonra bu dervişin önüne geçer. Onunla tanışır ve onu evine götürür.

15. İki dervişin de geldiğini gören kız çobanı yine sandığa saklar.

16. Evin sahibi olan derviş hanımına sofra kurdurur. Öteki dervişin başından geçenleri söyler, bunları ispatlar. Öteki derviş de bunun hanımının yaptıklarını ortaya çıkarır. İki derviş üzgün bir şekilde kadınları öteki adamlara bırakıp çıkar, giderler.

17. İkisi de Hz. Ali'nin şanını överek dervişlik yapmaya, sadaka toplamaya karar verirler. Bir meydana gelip otururlar. O sırada yakışıklı genç bir derviş gelir, bunun adı Ehmed-i Bî-qem'dir. Herkes bu dervişe sadaka verir. Ötekilere kimse bakmaz.

18. Ehmed-i Bî-qem'in dünyada hiçbir derdi yoktur ve sesi çok güzeldir. Kalacak bir yeri olmayan bu iki derviş onun yolunu keserler. Ehmed'in kendilerini evinde misafir etmesini isterler. Ehmed kabul eder, bunları eve götürür.

19. Eve gelen dervişler, Ehmed'in hanımının ondan da güzel olduğunu görürler. Ancak kadın evdeki uşakla samimidir. Ehmed de buna bir şey diyememektedir.

20. Dervişler Ehmed'e durumu sorarlar ve o da anlatır.

21. Onun da hanımıyla arası bozuktur. Bir gün şehirden çok uzaktayken hanımından bir mektup gelir. Hanımı üç gün içinde gelmesi gerektiğini, yoksa öleceğini söyler. Ehmed ona yetişemeyeceğini düşünerek karısından sonra kimseyle birlikte olmamak için cinsel organını keser.

22. Ehmed eve dönünce karısının yaşadığını görür ve yaptığına çok pişman olur. Karısına İmam Rıza'ya ant içtiği için kırk gün onunla birlikte olamayacağını söyler. Kırk gün sonra olay ortaya çıkınca karısı evdeki uşakla birlikte olur. Eğer Ehmed ona karşı çıkarsa olayı tüm şehre yayacağını söyler. Ehmed de o günden beri etrafına mecburen gamsızmış gibi görünür.

23. Buna üzülen dervişler de kendi durumlarını anlatırlar. Ehmed dervişleri de yanına alır ve evden ayrılır. Birlikte dervişlik yapıp geçinmeye karar verirler

.

Yirmi Altıncı Masaldaki Motifler

V 206. 1. Derviş

Derviş, bir adamın yeni doğan kızını alır ve onu gözlerden uzak bir ağaç kovuğunda büyütür.

T 100. Evlenme

Derviş, kız ile evlenir ve kıza dünyada kendilerinden başka kimsenin yaşamadığını söyler.

P 412. Çobanlık

Kar fırtınasına yakalanan bir çobanın yolu kızın yaşadığı ağacın altına düşer.

K 1600.-1699. Aldatıcı kendi tuzağına düşer

Kız, çobanı yukarı çağırır ve onunla tanışır. Dervişin kendisini kandırdığını anlar.

T 254. Sadakatsiz kadın

Kız, çobanla birlikte olur ve onu evde saklamaya başlar.

K 1571. Zinanın hile ile keşfedilmesi

Derviş, elmadan çıkan kızın kocasını iğneden çıkan erkeklerle aldattığını görür.

D 981. 1. Siharli elma

Derviş, bir başka dervişin cebinden bir elma çıkarıp bu elmayı okuyarak güzel bir kıza dönüştürdüğünü görür.

D 1150. Siharli eşyalar

Elmadan çıkan kız dervîşî uyutur ve yakasındaki iğneyi okuyarak onu yakışıklı bir erkeğe çevirir.

N 111. 2. Kaderin görünüşü

Derviş, aldatılan dervîşî yanına alarak ağaçtan evine gelir ve kendi karısının da onu aldattığını ortaya çıkarır.

N 700. Tesadüfi karşılaşmalar

İki dervîş evlerini terk ederek dilencilîğe başlarlar ve Gamsız Ahmet adında genç ve yakışıklı bir dervîşle tanışrlar.

T 254. Sadakatsiz kadın

Ahmet'in karısı kendisini evdeki uşakla aldatmaktadır. Çünkü; Ahmet şehir dışındayken karısının öldüğünü sanıp bir daha kimseyle birlikte olmak istemediği için cinsel organını kesmiştir.

C 420. Sırları açıklama yasağı

Ahmet'in karısı, Ahmet'in kendisine karşı gelmesi halinde sırrını tüm şehre açıklayacağını söyler.

N 100.

Kader ve şansın tabiatı

Ahmet ve diğ er dervişler kadından yana şanslarının olmadığını anlayarak şehir i terk eder ve dervişlik yaparlar.

Yirmi Yedinci Masal⁸⁰

Fatma Hanım

Biri var ıdı, biri yox ıdı, Allah'dan sovay heş kes yox ıdı. Cenni cennete qarışdı, piyale gözleri aqlım apardı, qelem qaşları zehlem apardı. Hardan déyım sene! Ağaların buyurduğunnan, xanımların qulluğunnan.

Bir dene kişi var ıdı, bi dene arvad. Vırdı, bu arvad öldü. Buların bi dene de ineği var ıdı. Bu arvad öldü, bu arvaddan bi dene qız qaldı. Qızın adın qoydulla Fatma. Bu bir car uşaq ıdı; bu kişi gétđi bi dene arvad aldı. Kişi gétđi arvad aldı, bu döndü, bu ineği (ögey nene) dédi: Görek aparasan süb Fatma! Munu utarasan, axşam getireseen. Bir gün, iki gün; bu sefer gétđi, bi batmaan pambuğ aldı. Günde, muna dédi: Bi kelef apar eşikde eyir, hemi ineği utar, axşam gelginen. Bunu indi öz qızı da bi dene vaar. Bu ineği apardı utara, pambuği apardı eyire; bi dene yél apardı pambuği, bi dene qarının bacasınnan saldii. Bu dédi: Menim neneligim meni öldürer. Ağlaya ağlaya gétđi, ineği apardı; gétđi, damınnan çağırdı: Qarı nene! benim pambuğum düşdü, benim pambuğumu vér. Dédi: Qızım en, gel aşağı; men senün pambuğun vériim. Endi, gétđi aşağı. Dédi: Bi ke benim başıma baax. Munun başına baxdı, gördü; éle gurbağadan, pıspıadan, éle her nemene munun başına vaar. Dédi: Bax, gör, benim başım yaxçıdı, nenün başii? Dédi: Zehlem nenemün başınnan gédér, seneün başun yaxçıdı. Dédi: indi vérerseen? Dédi: Gét, benim sırfama bax, gör, benim sırfam yaxçıdı, nenün sırfası? Gétđi, gördü, munun sırfasında her nemene var. Dédi: Menim sırfam yaxçıdı, nenün sırfası? Dedi: Yoo! Nenemün sırfası heşdi, senün sırfan. Çünkü qorxéydi nenelikden, nenelik onu vıra. Dédi: Gele bu pambuğun, gét. Qabaxda bi ağ su gelér, onnan üz-elün yuarsan; o yana geçersen bi qırmızı su gelér, onnan buxaxlara çekersen (üzüve démeli); onnan bi zere o yana geçersen qara su gelér, qaşlaruva çekersen, çıxarsan, gédersen évüze. Bu geldi, buların üçün de éledi. Axşam oldu, bayırdan gelende gördüler, bi şapax düşér; bu ne şapaxdii? ne şapaxdii, ne şapaxdii? Gördüle, Fatma xanımdı; béle olub, béle olub, ayna kimin bı şapax saléér. Bı şapax saléér, bu nenelik téz höyle qaldı: sen nemene éleyibsen o cür cavan olubsab. Bu dédi: valla! benim pambuğım gérđi, bi dene qarının bacasınaa. Men gétđim, qarı mene dédi: ağ suyunan üzün yuu, qara suyu

⁸⁰ Bu masal, XI. Kaynak Kişi tarafından anlatılmıştır.

qaşlaruva çek, temiz olgınaa. Men, odu, bu cür olduum. Seher-süb hökme éledi qızına, bi deste pambuq vérdi, ineği vérdi. Dédi: Sen de gét, senün pambuğuyi yél aparsın; sen de cavan ool. Bu gét, yél esdi, munun bi dene pambuğunnan gét, düşdü qarının bacasınaa. Gét, dédi: Qarı nene! benim pambuğumı vér. Dédi: En, gel aşağı, men senün pambuğuyi vérim. Bu gét, dédi: bi ke benim başıma bax. Baxdı, gördü, munun başı béledi ki her nemene var. Dédi: Menim başım yaxçıdı, nenün başı? Dédi: Merdeşüre senün başuvu vérim, nenemün başı yaxçıdı. Dédi: Gét, gör, benim sırfam yaxçıdı, nenün sırfası? Gét, gördü, sırfasında éle aşqaldı. Dédi: Menim sırfam yaxçıdı, nenün sırfası? Dédi: Merdeşüre senün sırfayı vérim, benim nenemün sırfası. Dédi: Gel pambuğun, çıx, gét; qabağda bi qara su gelér, onnan üzün yuarsaan, onun dalıycağ aq su gelér, onnan yuarsan, axırda qırmızı suyunaan. Bu buları yudu, üçü inen yudu; bi dene bi-edem meseli! burdan hevek tekin düy döyen aslandı. Düy döyen aslandı burdan, bi çeynim saqqız tekin munun ağzında çeynendii. Axşam oldu, gördüle (munun adı Nergiz idi) Nergiz gelér, ağzında saqqız çeynér; bi dene de bi şey munun ağzınnan aslanıb. Nenesi dédi: Lua qalasan bala! o nedi? Dédi: Valla! gétim, mene qarı dédi; men üzümü yudum, bu cür oldum. Bu Ftma xanım ki çox cavan idi, mın çın élçi geldii. élçi geldi, munu nenelik apardı, saldı tendire, başın qoydu, bi dene de köynek vérdi; dédi: Munu tikginee. Bu otdu orda, élçiler geldi, bunun öz qızı ağzında saqqızı çeyniye - çeyniye bu qonaxlar için çaydan, şirnidən getdii. Xoruz geldi, qapıda dédi: Quqqulu qu! Fatma xanım tendirde, ayaqları küvlede, öz şoqıynan naqqış tikér. Bu arvad çıxdı, xoruzu qualadı. Dédi: Seni bilevaris qalasan xoruz, o nedi oxéyéşan. Xoruz géne gét, geldi: Quqqulu qu, quqqulu qu! Fatma xanım tendirde, ayaqları küvlede, öz şoqıynan naqqış tikér. Bu arvad munu üş yol qualadı.

Qualadı, bular éşige gédenda bu qonaxlar baxdı, gördü; doğur déyér, Fatma xanım oturub tendirdee, bi dene de köynek tikér, başın da qoyub tendirün. Bu qonaxlar gét, Qonaxlar gét, xilasa da! döndü, bu qızı geldile, aldıla, Fatma xanımı apardılaar. Munu qonağ apardılar. Bu arvad bı sefer öz qızına dédi ki sen gét öz bacın yaanna, gelin gelib da. Bu durdu, gét, bacının yaanna. Bacı da indi! bilmérem, beş aydı, altı aydı; bacı hamiledii (yoo doqquz ay). Bu hamiledii. Dédi: Bacı du, gédek hamama. Bular durdula, gét, geldile hamamaa. Bu ögey bacı, bu Fatma xanımı iteledi, saldı houzun içine. Munun paltarın géyindi, çıxdı, geldi. Geldi, belé!

Géce durdula, şam-mam yédile, évde işleri yudu, arıtdı, geldi yataa; éle ağzında saqqız çéynedii. Kişi dédi: bu nemenedi çéynésen? Dédi: valla! bacım çıxdı, gétđi évlerin, mene bi çéynim saqqız vérđi. Dédi: munu eqellen géce çığat. Dédi: yoxaa! bacım mene vérib, çıxatmaram. Hay iki gün, üş gün, bir güün! bu şahun oğlu çıxdı (munu eri ola) éşikde destemaz ala; gördü, xoruz geldi, dédi: Quqqulu qu, quqqulu qu! fatma xanım yatıbdı (hamamda), laqqa balıq utubdı, şahoğlu şah İsmail qucağında yatıbdı. Kişi dédi: Xoruz! o nedii? kişee! dédi: Quqqulu qu, quqqulu qu! Fatma xanım hamamda yatıbdı, Laqqa balıq utubdı, şahoğlu şah İsmail qucağında yatıbdı, saş gelibdi gerdenini tutbdı. Bu geldi, arvada bi baxdı, gördü, doğur déyér; bu Fatma xanım dööy. Gétđile hamama, hamamın suyun çekdilee, gördüle; Fatma xanım hamamda xilast oluub, qucağında oğlu, saş gelib uşağın gerdenine-boğazına dolaşib su gétmiyee, su gétmiye munun qarnına. Munun suyun çıxatdıla, munun paltarın géydile, geldiler évee. geldiler éve, kişi gétđi, bi dene töyleden qatır çekdi. Bi dene qatır çekdi, bi dene çellek bağladı, bi dene it küçüğü bağladı, qızı mindirdi qatıra. Çellek seslendii, küçük hürdü, at hürkdü, qız da buların dalıycağ süründü.

Olar gétđi o yana, biz de geldik bu yanaa; éşidenneri sağ olsun.

Yirmi Yedinci Masalın Epizotları:

1. Bir adam vardır; bu adam hanımı ve kızı Fatma ile birlikte yaşamaktadır.
2. Adamın hanımı ölür. Adam başka bir kadınla evlenir. Bu kadının da Nergis adında bir kızı vardır.
3. Üvey annesi Fatma'yı ineği otlatması için ormana yollar. Fatma ineği otlatırken pamuk eğirmeye başlar. Rüzgâr bu pamuğu uçurur ve pamuk yaşlı bir kadının bacasından içeri girer.
4. Fatma, üvey annesinin kendisine kızacağını düşünerek pamuğun peşinden gider. Yaşlı kadının evine gelir ve kadın onu içeri davet eder.
5. Yaşlı kadın Fatma'ya kendi saçının mı üvey annesinin saçının mı daha güzel olduğunu sorar. Bu sorulara cevap verirse, pamuğu Fatma'ya vereceğini söyler. Fatma, yaşlı kadının başındaki bitlere ve pirelere rağmen, üvey annesinden korktuğu için, yaşlı kadının saçının daha güzel olduğunu söyler.
6. Yaşlı kadın, kendi sofrasının mı üvey annesinin sofrasının mı daha güzel olduğunu sorar. Fatma, yine yaşlı kadının sofrasının güzel olduğunu söyler.
7. Yaşlı kadın istediği cevapları alınca, Fatma'yı ödüllendirmek ister. Bunun için, Fatma'nın evin kenarındaki ak suyla elini yüzünü yıkamasını, kırmızı suyla yanaklarını yıkamasını ve kara suyu da kaşlarına sürmesini ister.
8. Fatma kadının dediklerini yapar ve çok güzel bir kız olur. Pamuğu da alarak eve döner.
9. Fatma'nın çok güzel bir kız olduğunu gören üvey anne çok şaşırır. Fatma'ya bunun sebebini sorar. Fatma da yaşadıklarını anlatır.

10. Fatma'nın üvey annesi öz kızını ineği otlatması için yollar. Kendi kızının da bu şekilde güzelleşmesini ister.

11. Rüzgâr, Fatma gibi Nergis'in de pamuğunu yaşlı kadının bacasından içeri uçurur. Yaşlı kadın Nergis'e de aynı soruları sorar. Ancak, Nergis annesinin saçının ve sofrasının daha güzel olduğunu söyler.

12. Yaşlı kadın Nergis'in verdiği cevaplara kızarak onu cezalandırmak ister. Ona, kara suyla yüzünü yıkamasını söyler.

13. Nergis kadının dediklerini yapar. Suyun etkisiyle Nergis'in alnından bir et parçası sarkar ve Nergis bu eti çiğneyerek eve döner. Nergis'in annesi kızını görünce çok şaşırır ve ona sinirlenir.

14. Fatma'nın güzelliği dillere destan olur ve ona bir görücü gelir. Üvey annesi Fatma'yı tandıra koyar ve kızın burada gömlek dikmesini ister. Fatma burada kendi ışıyla gömlek diker.

15. Üvey anne, görücülerin önüne kendi kızını çıkarır. Kız eti sakız gibi çiğneyerek görücülerin karşısına çıkar.

16. Evin horozu kapıya gelip öter ve Fatma'nın tandırda tutsak olduğunu söyler. Üvey anne horozu kovar.

17. Horozun dediklerini duyan görücüler Fatma'yı bulurlar ve kızı alıp giderler. Fatma evlenir.

18. Üvey anne, dokuz ay sonra, Fatma hamile olduğu için Nergis'i onun yanına yollar. Nergis Fatma ile birlikte hamama gider. Hamamda Fatma'yı havuza itip kaçar ve eve gelir.

19. Nergis kendisini Fatma olarak tanıtır ve evde yaşamaya başlar.

20. Fatma'nın kocası abdest almaya çıktığında horoz yine konuşur ve Fatma'nın hamamda olduğunu, onu büyük bir balığın yuttuğunu ve bir çocuk doğurduğunu söyler. Fatmanın saçlarının boğazına dolandığını da belirtir.

21. Adam hamama gelir ve Fatma ile çocuğunu kurtarır.

22. Adam Nergis'i katıra bağlar, katıra da teneke ve köpek eniği bağlar. Katıra bir kırbaç vurur. Katır koşmaya başlar, Nergis de katırın arkasından sürünerek gider.

Yirmi Yedinci Masaldaki Motifler

P 252. Üvey anne

Fatmanın bir üvey annesi vardır. Üvey anne, Fatma'yı ineği otlatması için ormana yollar.

H 960. Akıl ve beceri ile zor sınavın başarılması

Fatma ineği otlatırken eğirdiği pamuk uçup bir yaşlı kadının bacasından içeri girer. Pamuğu almaya giden Fatma, yaşlı kadının sorularına doğru cevaplar verir.

N 825. 3. Yardımcı yaşlı kadın

Yaşlı kadın Fatma'ya pamuğu verir; ayrıca Fatma, yaşlı kadının yardımıyla çok güzel bir kıza dönüşür.

F 575. 1. Harikulade güzellikte kadın

Fatma çok güzel bir kız olur ve ona görücüler gelmeye başlar.

J 2347. Hilekarların işi

Üvey anne kendi kızı olan Nergis'i de ineği otlatması ve Fatma gibi güzelleşmesi için ormana yollar.

K 1600.-1699. Aldatıcı, kendi tuzağına düşer

Nergis, yaşlı kadının sorularına yanlış cevaplar verdiği için kadın tarafından cezalandırılır ve çok çirkinleşir.

T 130. 1. D n r olma

Fatma'yı istemek i in eve d n rl r gelir.

R 40. Esirlerin kapatıldığı yerler

 vey anne, kendi kızını evlendirebilmek i in Fatma'yı tandıra kapatır.

B 171. Sihirli tavuk

Evin  n ndeki horoz Fatma'nın tandırda olduğunu ve kendi ışığıyla g mlek diktiğini s yler.

R 122.  eşitli kurtarmalar

D n rl r Fatma'yı tandırdan kurtarırlar.

T 100. Evlenme

Fatma, onu tandırdan kurtaran kişiyle evlenir.

K 1810. Hile ile kıyafet değiştirme

Nergis, Fatma'nın elbiselerini giyer ve evde onun yerine ge er.

S 142. şahıs suya atılır ve terk edilir

 vey kardeş Nergis, Fatma'yla hamama gider ve hamile olan Fatma'yı suya atar.

B 300. Yardımcı hayvanlar

Bahçedeki horoz, Fatma'nın kocasına olup bitenleri anlatır.

R 122. Çeşitli kurtarmalar

Fatma'nın kocası hamama gelir ve onu sudan kurtarır.

Q416. 2. 1. Atın kuyruğuna bağlayarak cezalandırma

Fatma'nın kocası, Nergis'i katırın kuyruğuna bağlar ve katıra bir kırbaç vurur. Nergis, hızla koşan hayvan ile sürüklenip gider.

Yirmi Sekizinci Masal⁸¹

Qoçan (1)

Qoçan adında biri vardı. Qoçan gédér xanın yanına, déyer: Xan! Menim elimnen yaxçı ekin geler. Bi dene zemi elli xelver buğda getirer, min kilo, iki min kilo, beş min. Déyér: Ne istéysen bala? Déyér: Mene yaxçı yér véér, toxum vérginen, buğda vérginen; ekim. Üç il ekim. Üç ildən sonra, yüz xelver olar, on min xelver olar; getirim, ikisi senün, biri benim xan. Men kifletdaraam. Xan götürér, muna meselem min kilo buğda vérér, merci vérér, noxud vérér; bu ekecek. Qeşek yérrerinnen vérér Qoçan'a. Qoçan ekér, üç il başa gelér. Hem munun toxumun, hem munun yérrerin yéyib axi! Géne bu arvada déyér: İstérem, gédem xanun yaana, üç il başa gelib; bés, altı kilo qatıx cürreginen (o zaman debbe döymüş axi! elan debbedi) gédim xanun yaanna. Géne bi dene bés altı kilolux saxsı doldurér, gédér xanun yaanna. Xan déyér: (salam vérér. Xan salameléyküm!) Qoçan xoş gelibseen, xan da söyünér mınçın. Géne yétişér xanun yaanna, o qatıx bardağı qoyéér, qatıx bardağın. Déyér: Bala Qoçan dé, görüm bala, bu üç ili seen çin ne cür géşdi? Déyér: Xan! Durér, ağılér. Déyér: Qoçan! Niya ağılésan bala?!

Déyér: Xan! Bir ilinkin sıçan yédi. Bir il ekdiim, bir ilinkin sıçan yédi.

Déyér: Dé, görüm bala! o birisi ili nec_oldi?

Déyér: Xaan! bir ilin uçan yédi, démeli qarqalar...

Déyér: Dé, görüm bala! o bir ilin kim yédi?

- Bir ilin nökerün Qoçan yédi.

Qezebnak olér o xanda ki vırér, bu saxsı sínér munun başında.

Déyér: Elhemdulilla, çox şükür! Xanun yaannda benim üzüm ağ oldi.

⁸¹ Bu masal, XII. Kaynak Kişi tarafından anlatılmıştır.

Yirmi Sekizinci Masalın Epizotları:

1. Koçan adında bir çiftçi vardır. Koçan, bir gün hanın huzuruna çıkar. Handan, ekip biçmek için bir tarla, biraz tohum ve buğday ister.
2. Koçan, hanla bir antlaşma yapar. Bu antlaşmaya göre hana, üç yıl sonra ekinin üçte ikisini verecektir.
3. Han bu antlaşmaya göre Koçan’a tarla ve tohum verir.
4. Koçan üç yıl içinde yetiştirdiği ürünün çoğunu kendisi yer, harcar. Daha sonra, hanımına, ben hanın yanına gideceğim, bir çömlek yoğurt hazırla, der.
5. Yanında bir çömlek yoğurtla hanın huzuruna çıkar. Bunu hanın yanına koyar.
6. Han ile selamlaştıktan sonra Koçan ağlamaya başlar. Han neden ağladığını sorar. Koçan da ilk iki yılın ürününü sıçan ve kargaların, son yılını ise kendisinin yediğini söyler.
7. Bu duruma çok kızan han, yoğurt dolu çömleği Koçan’ın başına geçirir. Yoğurt Koçan’ın başından aşağı akar.
8. Koçan bu durumu, hanın yanında yüzünün ak olması olarak değerlendirir; Allah’a şükreder.

Yirmi Sekizinci Masaldaki Motifler

P 411. Çiftçilik

Koçan adında bir çiftçi vardır. Koçan, handan bir tarla ve bu tarlaya ekebilmek için buğday tohumu ister.

M 100. Yeminler ve antlar

Han, Koçan'ın isteğini kabul eder ve onunla ürünün üçte ikisini üç yıl sonra Koçan'ın kendisine vermesi şartıyla anlaşır.

X 900.-1899. Yalan ve mübalağanın komikliği

Koçan, malın neredeyse tümünü kendisi yer ve hanın karşısında ağlayarak kendisini acındırmaya çalışır.

K 200. Borç ödemede aldatma

Koçan, hana ilk iki yılın ürününü sıçanların ve kargaların yediğini söyler.

K 850. Hileli oyunlar

Koçan, evden getirdiği bir çömlek yoğurdu hana vererek onu kandırmaya çalışır.

Q 400.-499. Cezaların çeşitleri

Han sinirlenerek yoğurt dolu çömleği Koçan'ın başında parçalar.

J 1500.

Zekice pratik hazır cevaplar

Koçan bu durumu –yoğurdun başından aşağı dökülmesi- hanın karşısında yüzünün ak olması şeklinde değerlendirir.

Yirmi Dokuzuncu Masal⁸²

Biri var ıdı, bir yox ıdı, Allah'dan sora heş kim yox ıdı; cennei cennete qatışdı, piyale gözlerün ağlım apardı, qelem qaşlarun zehlem apardı. Hardan erz éléyim! Ağaların qulluğunnan, xanımlarun buyurduğunnan.

Bir dene şah var ıdı, şahun bi dene de oğlı var ıdı. Bu qırx dene arvad almışdı, qırxın da başın kesmişdi. Vırdı munun axır arvadı dédi oğluna: biz qalsağ; bizi de öldürer. Dédi: Néynim nene? Dédi: Biz burdan durax, çıxax gédek. Oğlan durdu, geldi, vezniden yüngül, gimetden ağır xurcunnarı doldurdu, mindiler ata, nene-bala ketden çıxdılar. Çıxdılar, az géttiler, çox géttiler, bir qedri yol géttiler; bi dene saxtımana tuş geldile. Saxtımana tuş geldile, iteledile, gördüle bu kilitlidi. Oğlan atı qoydı qapıda, nenen, qoydı qapıda, duvarun üstünnen aşdı, gétđi qapını aşdı. Girdi, gördi év kuruludi; ama évün yesi yoxdı. Bular burda üş gün, beş gün qaldıla, gördüle évün yesi yoxdii. Oğlan dédi: nene! men gédérem ov vırmağa. Bu gétđi ov vırmağa. Nene otumışdı, gördi bi dene div girdi içeri. Div girdi, dédi: sen gerek mennen olasan. Dédi: dedön yaxçı, nenön yaxçı. Dédi: Olmasun; men seni yeereem. Arvadın elaci olmadı, arvad munnan oldii. Arvad munnan oldii, bir gün, iki gün oğlana démedii. Oğlana démedi. Bu div dédi: men necür éléyim senü oğluyı öldürüm. Dédi ki men bilmérem. Dédi: sen bu oğluyu yolla, Günbara qarpuzu var; sen oğluyu yolla, ora. Gétsa; orda benim qardaşım var, Sarı Divdi, men qara divem. O sarı divdii, ora gétse; qoymazla bu gele. Bu durdu ayağa géde. Gétđi, az gétđi, çox gétđi, bi qedréyi yol gétđi, gördi bi dene qoca kişi su suarér. Oğlanın adı Mehemed İbrahim idi. Dédi: Mehemed İbrahim! hara gédérsen? Dédi: Valla! gédérem, filan yérden qarpuz getirem; nenem merizdi. Dedi: Nenön meriz döy; nenön div inen vaar, seni ölüme yolléér. Bu qeyitdi, bi dene qocaya silli vırdı. Dédi: Çepbelin biri çepbel! benim nenem gelér, oynaşı var, meni atér. Bu xéylek gétér. Xéylek gédennen sora üreği yanér, déyér: qocanı men vurdum neyçin?! qeyidér gelér, cübünnen desmali götürér, qocanın üzün silér; géne çıxér gédér. Géne hay gédér, gédér, gédér gédér bi dene bağa yétişér. Burda bi yéke ağaş var, qapı çimennik, bostannıx; burda oturéér. Gédér, görér burda bi dene géçi béle sızılıér. Déyér: nedi? déyér: ayağıma tikan batıb, néçe ildi, elleşérem munu çıxadabilméreem. Bu el élér, ayağın qoyér munun

⁸² Bu masal, XI. Kaynak Kişi tarafından anlatılmıştır. Anlatıcı masala herhangi bir ad vermediğinden, masal Yirmi Dokuzuncu Masal olarak adlandırılmıştır.

ayağının üstüne; tikanı çekér, çığadér. Çığadér, munnan çirki, cerahet açılır hengâme. Bu déyér: Hara gédésen? Senün nenön seni ölüme yollér. Déyér: Da men gédeceğem. Bu götürér, muna bi cüt öz balasınnan vérér, muna. balasınnan vérér, géne bu balalarıynan az gédér, çox gédér, gédér çimennikde yatér. Munu yuxu aparéér, bu div istér üstən gelende qollarında değıрман daşın ata munun üstüne, bular ki çığırér Mehemmem İbrahim oyanér. Oyanér, bulara bi dene silli vırér. Baxér, görér yox! div munun başunun üstündedi. Géne burdan duréllar ayağa, gédelleer. Géder, görér, bi dene éyavandi, éyvanın qabağı bostandi. Bi dene éyvanda qız var ki, qan üzüne baxamağ olmér. Bu géçi muna déyér: sen qarpuzu elünnen derme. Qarpuzu elünnen dersün; barmaqlarun töküleer. Bu gédér, qarpuzu ağacınan derende qız üstən déyér ki, derdiler ay derdiler. Dédi: Şiş yat, dermezler. Dédi: derdiler. Dédi: neyinen? Dédi: Ağacınan. Dédi: Şiş yat, ağacınan da qarpuz dereller. Bu derér, xurcunnarı doldurér, tökér atun üstüne, qeyidér, gelér. qeyidér, gelér, qapıya gelende at kişnéér. at kişnéér, arvad déyér: Mehemmed İbrahim geldi. Déyér: Men ki onu ölüme yolladım, nece geldi? Bu géne gédér girér quuya, üstüne değıрман daşın qoyér qalér orda. Bu qalér ordaa. Bu gelér:

- Nene necesen? Déyér: Bala! indi bir az yaxçıyam. Kesélle, yéélle, içélle. Bu sefer div munnan soruşér ki, sen oğlunnan soruş, gör, senün oğlun qudreti nede betdi? Bir gün oturélla, déyér: bala! nenen sene qurban sen maşalla, maşalla! çox güçlüsen; senün qudretün neye betdi? Dédi: Nene, her yere yollasun; men gellem. Dédi: Be senün qudretüün? Dédi: Menim qudretim ona betdii, benim başımın tükünnen bi dene çekesen, benim barmaqlarımı daldan bağılyasan, men onu géne çekerem, qırram. Déyér: Olamaz. Déyér: Olar. Bu durér ayağa, (bu muna bi dene démişdi) bu nâmerdün qızı, bed-cins üş dene tükden kesér, munu barmaqların bağılér. Bu bağılér. Bu nene-bala beyseb şuxluğ éléydile; o tükü qırammér, bu div anında gelér, yétişér munun gözün çıxardér. Gözün çıxardér, munun bu iki dene gözün atér bu héyvanaa. O héyvannar munu ağzında saxléér. Saxlér, götürér bu Mehemmed İbrahimi aparér salér bi dene quyuyaa. Quyu da Şarı yolu tekin karvan yolu imiş. Karvan gelib geçér, gédér. Gédér, qeyidér, gelér, görér bu héyvannar éle quyunun dibinde qalıb. Dédée: tebir tutun, görün; bu quyuda nemene vaar? Bu héyvannar burda qalér, herkes bi tike çörek vérér, çöreği tökérler quuya. Bi nefer salélla quuya. İp bağılélla salélla. Bu gédér aşağıda öz ipi béliinnen açér, déyér: ipi çekün yauxarı.

Çekélle, görélle bi dene cavandi ki, da ne dééyiim?! Sora ipi salélla o birsi de çıxér, munu qoyéllar karvanın üstüne, qefle munu götürér, gédér (démeli bu mal). Bunu götürér gédér. Şah görér bi nefer getirélle; béledi, béledi, şekil kimin oğlandii. Munu endirélle. Munu qoyélla, bu iki gün, üç gün munu çıxardélla, baxçada otuzdurélla günde. Bir gün görér göyden bi dene göerçin geldi. Göerçin geldi, çehçeh vırdı, iki dene otdula burda; dédi: bacıya bacı! munu tanıyésaan? Dédi: niye tanıméram. Dédi: kimidi? Dédi: Mehemmed İbrahimdi, dibinen oynéyib nenesi, gözün çıxardıb atıb ora. Neme oléydi munun gözü yanında oléydi, biz uçanda bizim qenetimizden düşéydi, bu çekéydi gözüne, gözün qoyéydi; gözü evvelkinnen yaxçı oléydii. Bu da bilmér ki güzü bu héyvannarın ağzında. Bu héyvannar getirér, bu gözün qoyér munun eline. Bu gédér, elin çıp çıp élér, bi dene qenet tapéér; qeneti çekér, gözün qoyér, görér bu béle oldi ki evvelkinnen yaxçı. Bu şahın bi dene qızı çıxér, görér bu üç dört gün idi; bu oğlan burda kör ıdı, elan namaz qıléér. Gédér dedesine déyér: dedee! o oğlan gözleri açılib oturub namaz qılır. Déyér: Yox babaa?! Déqılır. Déyér: Yox babaa?! Déyér: Valla. Gelér, déyé: valla! benim cereyanım bücür oldii. Men istérem gédem. Dédi: qıble âlem sağ olsun! men qoymaram, gédesen. Men qızımı vérim sene. Kömek vérim senée gét. Dédi: men kömek istemérem, qızun da versün; sora vérerseen. Men gerek gédem, o meni tek öldürüb men gédem onu tek öldürem. Bu gelér, at da héyvan içerdéydi daa; munun heriltisi geleceğın at kişné, da bular başda olméllar. Bu girér içeri, görér (sen de benim öz balam), bular éle meselem bir yérdedileer. Bular bir yérdediler, bu yétişér éle, duardan eğrini götürér vırér dibe; dib qeyidér muna déyér: sen mene néynedün. Déyér: Silkin çepbelin biri çepbel! birin de vırér. Birin de vıranda bu dib şaqqalanér, atér héyvannarın ağzına. Nenesine déyér: dik otugınan. Déyér: qadalarun mene değsin, başuva dolanım, men néynim, girdim burda giriftar oldum. Dédi: giriftar olmadun, birinde mene démedün, ikisinde démedün, üçünde démedüün; oturasan, gerek seni doğrıyam, atam quuya. Oğlanı, şaqqalér. Durér, burda nemene var ıdı; yığér, yığışdırér, götürér, gédér hemin şahın évine. Gétdi, şah öz_için, bu qızın toyun éledi, vérdi muna, dédi: qal burda. Dédi: qalmaram, bucür gelmişem, bucür gédeceem dedemün yanınaa. Geldi, dedesi dédi: haq mennen idi ya sennen idii?! Men biléydim bu arvaddarı öldürdüm, benim başıma ne geléydii! sen gétdün, nenün başuva o oyunu getdi.

Olar gétdi o yana, biz de geldik bu yana.

Yirmi Dokuzuncu Masalın Epizotları:

1. Bir şah ve bu şahın kırk bir tane hanımı vardır. Şah bu kadınların kırkının da başını keser. Bir hanımı ve Mehmed İbrahim adında bir oğlu kalır.
2. Kadın şahın kendisini de keseceğini anlayarak oğlunu alarak kaçır.
3. Kadın ve oğlu sahipsiz bir ev bulurlar. Bir süre bu evde yaşarlar.
4. İbrahim ava gidince kadın evde yalnız kalır. Evin sahibi olan dev gelir ve kadını kendisiyle birlikte olması için zorlar. Dev, dediğini yapmazsa kadını öldüreceğini söyler. Kadında deve karşı koyamaz.
5. Dev kadının bir oğlu olduğunu öğrenince onu öldürmek ister. İbrahim'i karpuz getirmesi için bir bahçeye yollamak ister. Bu bahçede devin kardeşi vardır ve İbrahim'i kardeşinin öldüreceğini söyler. Kadın devin isteğine karşı çıkmaz.
6. İbrahim karpuzu almaya giderken yolda yaşlı bir adamla karşılaşır. Bu adam annesinin onu öldürmek için buraya yolladığını söyler. İbrahim adama inanmaz ve tokat atar.
7. İbrahim daha sonra yolda bir keçiyle karşılaşır. Bu keçinin ayağına diken batmıştır ve keçi dikenin çıkaramamaktadır. İbrahim dikenin çıkarır; keçi iyileşir. Keçi de İbrahim'e ödül olarak iki yavrusunu verir.
8. İbrahim bahçeye gelir ve karpuzu alır. İbrahim karpuzla birlikte eve döner. İbrahim uyuklamaya başladığı bir anda keçiler bağrışıp bir devin geldiğini ona haber verirler.
9. Dev ve kadın bu duruma çok şaşırırlar. Kadın oğluna bu gücü nereden bulduğunu sorar. İbrahim de kendisini bağlasalar bile gücü sayesinde kurtulabileceğini söyler. Bunun üzerine kadın oğlunu bağlar; ancak oğlan ipi çözemez.

10. Dev, İbrahim'i yakalar ve gözlerini çıkarır, onu bir kuyuya atar. Keçi yavruları İbrahim'in gözlerini alıp saklarlar.

11. Kuyunun yanından geçen bir kervan keçilerin orada durmasından şüphelenerek durur. Kervandaki kişiler İbrahim'i kuyudan kurtarırlar ve şahın yanına getirirler.

12. Şah, İbrahim'i misafir eder. İbrahim'in çok yakışıklı olduğunu; ancak tek eksiğinin gözleri olduğunu düşünür.

13. O sırada bir güvercin gelip İbrahim'in başına gelenleri anlatır ve gözlerinin keçilerde olduğunu söyler.

14. Güvercin kanadını çırparak keçilerde olan gözleri alır ve İbrahim'e takar. İbrahim'in gözleri açılır.

15. Şah kızını İbrahim'e vermek istediğini söyler. İbrahim bu teklifi kabul eder; ancak kızı dönüşte alacağını söyleyerek annesinin yanına gider.

16. İbrahim yaptıkları yüzünden annesini öldürür. Geriye dönüp şahın kızıyla evlenir.

17. İbrahim hanımını da alıp babasının yanına gider. Babası da hanımlarını onların bu huylarını bildiği için öldürdüğünü söyler.

Yirmi Dokuzuncu Masaldaki Motifler

P 10. Padişah

Bir şah ve bu şahın kırk bir hanımı vardır.

Q 211. Öldürerek cezalandırma

Şah, kırk hanımının da başını kestirir.

R 100.-199. Kaçmalar

Şahın en küçük karısı kendisinin de öldürüleceğini anlar ve oğlu İbrahim ile birlikte evden kaçır.

F 531. 5. 7. Devlerle insanların evliliğı

Kadın, yerleştikleri evin sahibi olan devle birlikte olmaya başlar.

K 1571. Zinanın hile ile keşfedilmesi

Kadın devin zoruyla oğlunu öldürmek için onu ormana yollar. İbrahim bu olayı yolda karşılaştığı bir adamdan öğrenir.

B 200. İnsan özelliğı gösteren hayvanlar

İbrahim, konuşan bir keçiyle karşılaşır ve keçiye ayağına batan dikenden kurtarır.

B 300. Hayvanların dostlukları

Keçi, ödöl olarak İbrahim'e iki yavrusunu verir.

S 165. Oyulan gözler

Dev, annesinin yardımıyla İbrahim'in gözlerini çıkarır ve onları atar. Atılan gözleri, keçi yavruları ağızlarında saklarlar.

F 92. Kuyuya giriş

İbrahim dev tarafından kuyuya atılır.

P 431. Tüccar (Kervancı)

Bir kervan gelip İbrahim'i kuyudan kurtarır ve onu şaha götürürler.

P 40. Padişahın kızları

Şah ve kızı İbrahim'i çok beğenirler; ancak gözlerinin olmaması büyük bir sorundur.

B 211. 3. Konuşan kuş

Güvercinler İbrahim'e yardım ederler ve keçilerden sakladıkları gözlerini alıp İbrahim'e takarlar.

Q 211. Öldürerek cezalandırma

İbrahim, eve dönüp annesini öldürür.

H 11. 1. Baştan geçeni hikaye etme

İbrahim'in şah olan babası, zamanında tüm hanımlarını onların sadakatsizlikleri yüzünden öldürdüğünü anlatarak İbrahim'e durumu açıklar.

Otuzuncu Masal⁸³
Şah Oğlu Melik Memmed

Biri var ıdı, biri yox udu; Allah'tan sonra héçkes yox udu. Bi dene şah var ıdı, şahın üç dene oğlu var ıdı. Bular evlenmemişdile, dedeleri bulara dédi, evlenginen. Bular neynédile, durdula ayağa, getdiler oqu qoydula, çilliye atdılar. Atdılar, biri düşdi vezirin qapısına, biri düşdi vekilin qapısına, biri gétđi düşdi köyne qabristanna. Bu Melik Memmed'inki gétđi düşdi ora. Bu otdi ağladı ağladı, qabristanda min şeqq olındı. Dédi: Nedi Melik Memmed? Bir dene muna götdi meymun vérdi. Bu geldi otdu évde, dédi: Ben bu meymunu neynim néceliim? Apardı bağladı evin yuxarı başında béna éyledi ki munçin yemiştən, lebillebiden aldı tökti apıra. Bir il, iki il, beş ay geşdı; vırdı öbürsüler arvad aldı. Arvad aldı suvariş éylediler ki biz qaynatamızçin köynek tikerik yollayrıx, Memmed'in de avradı köynek tiksin yollasın. Bu dédi: Menim avradım var men köynek tikem yolliyâm? O günnen bi dene meymundu baplamışam ordâ. Başında noqta, qazası yémeyi leblebi, yemişdi. Bular qaytdı gétđi. Bu dédi (maymun): Melik Memmed néye dédin öcür! Déynen, başüstü, olar hâzır men de hâzır. Bu bi dene köynek tikti ki, köynek özü özüne otdi. Bu apardı vérdi dedesine. Bu sefer bir zaman geşdı, dédiler ki: Biz qaynatamızçin hamam saldiririk; o da görek hamam saldırâ. Bu gene geldi, muna dédi: Menim avradım var hamam saldırâ!? Bular gédenden sonra dédi: Melik Memmed niye ocür dédin? Sen qamçığını göti, gét vır qabristanlıqa. Déyinen, Herzed Xanım, Xürzad Xanım dédi: Meni babamın köyüne hamamçin yollasın. Bu götdi getdi qançığını apardı, vırdı qabristanlıqa. Qabristanlıq çakkalandı. Dédi: Nedi Melik Memmed? Dédi: Herzed Xanım dédi:

- Hürzed Xanım'a deyinen ki benim babamın köyüne hamamçin yollasın.

Bu döndi bi para mına kerpiç yolladı. Bu kerpiçi getdi, özü özüne gele gele dédi: Bunan hamam çıxacâğ!? Getdi vérdi oraa. Dédi: Melik Memmed, süzün qıble tarafinde he yanda çimenlik varüzdi? Qardaşlıqdı, qardaşatınlıqtı béle olsun ki onlar bilmesin. Dédi: Filan yérde. Dédi: Munu yaparıq quyla orda. Yeri qaz, quyla. Munu apardı, yeri qazdı quyladı orda. Şah yatmışdı; şah gécenin yarısı gördi, ey dedeli munun évi ışıqlanıp. Durdı nökeri neyvi tabdadı, arvad uşaq tutdu meni çağırmaduz,

⁸³ Bu masal, XI. Kaynak Kişi tarafından anlatılmıştır.

menim namazım qazıya gétđi (dedi). Éle baxtıla éle baxdıla, gördüle yoo, gécenin yarısidi. Bu qıble terefınnen bu şafaq tüşüb. Dédile: Biléysen neméne var, Melik Memmed'in avradı seençin hammam saldırıp, onun şafağıdı. Bu şah durdı, éle söğündüğünnen, éle lüt gétđi girdi hamama. Gétđi, bir gün yo, iki gün yo, üç gün yox. Bir hefte qaldı ordu. Bu vezir gétđi. Dédi: Baba, olar hemzaddıla, sen gel işüve emelüve, senin nökerin, neyvün. Bunı götdüle geldile. Geldile, bu sefer dédile ki: Melik Memmed, bizi qaynatamız qonqax éyleyir; Melik Memmed'in de görek avradını qonax éyleye. Bu dédi ki: Çepbelin biri çepel, benim avradım var meni qonax éléyesüz!? O günden bi dene meymundu, bağlamışam orda qalıp. Bular gétđi, dédi: Melik Memmed niye olara ocür dédin!? Déyinen, baş üste, olar hâzır men de hâzır. Gét qamçığını göti, vır qabristanlıqa. Déyinen, Herzed Xanım, Hürzed Xanım dédi ki bi destel benimçin patlar yollasın. Bu gene qamçini götdi gétđi, vırdı qabristanlıqa. Qabristan şaqqalandı. Dédi: Nedi Melik Memmed? Dédi: Herzed Xanım, Hürzed Hanım dédi:

- Meençin bi deste patlar yollasın.

Bu döndü muna bi dene girdigân vérđi. Bi dene girdigân vérđi. Bu gele gele, özü özüne déyindi: Bu gelip arvad olacak, bu libas olacak! Getdi vérđi muni Hürzed Hanım'a. Dédi ki: Gel e! Bu dédi ki: Eybi yoxdu. Muni aldı, muni el éledi, başın götdi. Bu bi dene girdikân oldu, qırx dene keniz, bi dene hanım. Bu kenizlerin de elinde qırx dene cam bu hanımın hörükleri onun içindedi. Bu Melik Memmed söyündüğünden üreği xarab oldı. Melik Memmed'i arvad ayıttırdı, avradın üreği xarab oldı. Bu sefer dédi: Melik Memmed bulardan göçüb indi nahar géçér olar géder, men qallam. Ama men gédérem, can senün, can benim bu derimün emaneti. Qardaşlıqdı; men gédennnen sora bular geelle, sennen soruşarlaar, déyeller: bu necür idi, méymun indi bücür hanım oldii? Menim bu derimi béle yérde gizledesén, qardaşların bilmiye. Bu da apardı, (meni tekin) o bere merede soxdı. Kişi de (bücür bu buxarıya) ot qalamışdı. Qardaşları geldi. Oy qardaş, melik Memmed! Üşéyérık, néynerik? Sen bu méymunнан néynésén, néynemésén? Béle! Baxdıla, gördüle, munun derisi yükün dalındadı. Melik Memmed eşikdéydi, bunun derisin soxdula zada, otun içine. İndi! hardan déyim sene; Hanım gétđi, olar bildi méymun gelecek. İndi! bu sefer dédiler: qırx dene sendeli qoyun, Hanım gelér. Hanım gelér, Hanım gelér... Hanım géşdi, sendelilerün üstünde otdi; kenizler, munun hörükleri munun

elinde. Çay geldi, bı çay içen döydi; ferşi qozadı, çayı tökdi ora. Çayı tökdi ora, bu sefer şam geldi. Bu şam yéyen döydi, şamı götdi, düğüsün üş dene bu cibine tökdi, üş dene o cibine tökdii. İlahî şükür éledi. Dédiler ki hanımlar dursula, oynasıla. Bu dédi o dursun, o dédi o dursun; dilelim Melik Memmed'in hanımı qabağıcaq dursun. Melik Memmed'in hanımı durdu; bu cübündeki düğü eşrefi oldu, sepildi buların başına; o cübündeki de géne pul oldu, töküldü buların başına. Bu oldu bücür! Dédiler, bu otdi yére. Dédiler, Melik Cemşid'in arvadı dursu. Melik Cemşid'in arvadı durdi; éle bu pulo, (bu da déme munu cübüne tökü) bununki, yağlı pulo oldu, sepildi. Dédi: otu, kül başuva! puloyu cübüve niye tökübsen? belé! Dédiler: Melik Xurşüd'ün arvadı dursun. Melik Xurşüd'ün da arvadı déme ona baxıb, cübüne pulo töküüb, bu durub oynıyanda kül oldu sepildi milletin başına. Dédiler: kül başuva olsun, külü niye cübüve tökübsen?! Xalx pul tökér, bular külü töküble. Da bular bücür oldu! bı deri ki burda yandı, munun iyi gétdi, değdi bu Herzet Hanım'un burnuna. Herzet Hanım bi dene göerçin öldü, üşdü. Göerçin oldu, üşdü, geldi, gördü; éle Melik Memmedcığaz odunnan elleşээр. Dédi: Melik Memmed! sene démedim; can senün, can benim derimin emaneti? Menim derimi yandurdun, da meni göremmesen. Üç il gerek gezesen, axtarasan, meni tapasan; amma tapabilmesen, demir çarıq géyesen, demir asa götüresen; her vede çarığın dağıldı, ason eğildi; meni taparsan. Melik Memmed'in iki eli oldu, bir başı; hay tapdadı, hay tapdadı. O göerçin oldu, çıxdı, gétdi.

Gérdi Melik Memmed, bi dene çarıq geyitdirdi, bi dene asa; bu da munun dalıycaq gétdi. Az gétdi, çox gétdi, gördü üş denee div gelээр. Dédi: Aho! adam adam-zad iyi gelér, noqulu badam-zad iyi gelér; Melik Memmed'i haçan olub biz yéeciik. Biri dédi: munu yémiyek; bizim üş dene şeyimiz var, egem munu töreli bölsee, yémerik, bölmese yéerik. Yémek bi şey döy ki! Dédi: xob! nemenedi? Dedi: bi dene sırfadı; Süléyman péyqemberin ışkına her yanda açson qaza gelir. Bi dene tajdı; qoyarsan başuva, yernen göy arasına çekersen. Bi denesi de çarıxdı. Bu baxdı, gördü, üçü de muna lazımdı. Dédi: indi! men oxu qoyaram çlliye ataram, her birüz téz gelsüz, vérrem birine. Bu dédi: adam-zad yaxçı danuşér. Bular yola saldı, bu oxu qoydu çlliye, atdı olar için, tacı qoydu başına, sırfanı bağladı béline, çarığı géydi ayağına, yallah! özün çekdi yernen göy arasına. Gétdi, gétdi, gétdi, bir qedri gédennen sora muna susuzluq eser éledi. Edi bi gözenin qabağında, bena éledi çörek

yemeğe. Çörek yéer, gördü bi dene qız iki dene sekçe getdii su doldura. Dédi: xanın onnan bi damcı vér mene. Dédi: biz adam-zada su vérmerik. Dédi: niya? dédi: adam-zad bizim hanımızı yéddi ildi, yandırıb; suyu aparéram onun yaralarına sepem. Bu göerçen olanda bi dene de muna üzük verdi; meni egem tapsun, benim üzügümü mene véerseen. Bu dédi: éle men munu tapmışam. Bu hanımı anda vérdi. Hanımı anda vérennen sonrasına bu muna su vérdii; ama üzügi saldı munun içine. Ba apardı, suyu yaralara tökende üzük düşdü onun döşüne. Dédi: qız! niye géciكدün? Dédi: valla! bi dene adam-zad var ıdı mennen su aldı işdii. Dédi: néc oldu? dédi: ordéydi. Dédi: gédib onu getirebilerseen? Dédi: niye getiremmerem. Geldi muna apara, munu bi dene alma éledi, qoydu cübüne, götdi, gétđi. götdi, gétđi, orda gétđi, oxudu munu géne éledi Melik Memmed. Melik Memmed dédi arvad ağladı, arvad dédi Melik Memmed ağladı; gördü, şıqqıltı gelér, géne munu élediler alma, qoydular ora. Munun nenesi eşikden geldi, dédi ki Hürzed Hanım! Adam adam-zad iyi gelér, noqulu badam-zad iyi gelér; olmaa, Melik Memmed bu araya gelméyib ki? dédi: Yo nene. Melik Memmed hayannan bu yana gelir. Bular otdı, danışannan sora, dédi: ha nene! Melik Memmed budéy, bi dene alma éledim, qoydum cümüme. Géne munu éledi adam. Bular danışdıla, éledilee. Qız dédi ki nene ye! Dédi: he! Dédi: nene! dedeme déyebilersen Melik Memmed gelse onun arvadın véreseen. Dédi: Men déyemmerem. Dédi: Men démirem; éle sözdi da, belke, şâyed vérđi. Bular otdula, bu yannan, o yannan danışdılar. Dédi: kişi belkee Melik Memmed geldi; éhyanan onun arvadın véerseen? Dédi: Yox. Ha vérrem, bücür vérrem ki Gül'ünen Simaver'in nağıl men için getire. Bu geldi muna dédi: valla dédim dedüve. Dedün dédi: Gül'ünen Simaver'in nağılın men için getse; men onun arvadın vérrem. Bu géne durdu ayağa Melik Memmed, sırfanı bağıladı béline, tacı qoydu başına, çarığı géydi ayağına, özün yérnen göy arasına çekdi. Gétđi, az gétđi, çox gétđi, dervüliginen gétđi, bir qedréyi yol gétđi, bi dene darvazanı çaldı. Darvazanı çaldı, bi dene hanım geldi, qapını aşdı, bir boşqab muna getdi, pul vérđi. Baxdı, gördü; munun evinün yuxarı başında eşşek vaar. Dedi: Hanım! sen bu évün, bu zindeganlığın, senün évün yuxarı başında eşşek niye var? Dédi: Gül-i mólâ! senün elündü, haqquyu alasani çıxasan, gédésen; niye mennen soruşésan? Dédi: çağırđığım Eli'ye and olsun gétmerem; tâ mene sözün démiyesen. Mene dé görüm eşşegi niye bağıléyıbsan orda. Dédi: gül-mólâ! qırx dene baş kesmişem; sene de sırrımı désem, başuyu keseceem. Qoza o zadın altın, orda

elan qırx dene baş vaar, quyunun altın. Dédi: éybi yoxdu, benim başım oların başınan artıq döy ki; néyniyek! Bu géce qaldı burda. Géce qaldı, dédi ki bu yannan, o yannaan?

Dédi: Gül-i môle! günnerin bir günü idi; bu qız ıdı, men oğlan. Men emi qızıyam, bu emi oğli. Bir gün oldu, bu gördüm ki gécenin yarısı bu oyandı. Atdan géyindi, üsden kilittlendi, üsden géyindi, atdan kilittlendi; duvardan eyrini çekdi, dédi: emi oğli! oyaqsan vırdım, sayaqsan vırdım, (Gül-i môle!) başuvu keseceğem. Béle xırpımı çeldim ki düemmeciz eşşek sikmiş qoduğa döndüm. Bu gétđi, gétđi bi qedreyi, geldi. Geldi paltarın soyundi, girdi yére, dédi: emioğli! oyaqsaan? dédim: belé. Girdik, yatdık. Géne saba oldu, durdi géne atdan géyindi, üsden kilittlendii, bu durdi gétđi. Bu atı mindi gétđi. Men de durdum atı çekdim, atın nalın dalı çekdim; men de munun dalıycaq gétđim. Gétđim, gördüm, bı bi dene qapını çaldı. Çaldı, olar dédi: canım geldün? Dédi: cen canım geldim. Dédi: niye gecikdün? Dédi: emim oğli yatmamışdı. Buun çin qapını aşdıla. Bu gétđi, men de atı bağladım eşikde. Duvardan aşdım, gétđim, gördüm; burda qırx nefer vaar. Emim qızıynan oldu qırx bir nefer. Qazanda qaza pişirmişdile, qazalar qalmışdı. Bu gétđi, qırx neferinen de söhbet éledii, men qeyitdim dali. Qeyitdim, geldim, girdim éve. Girdim, da muna hés zat démedim. Gördüm geldi. Dédim: emi qızı geldün? dédi: ha canım! geldim. Geldi, géne yatdı. Seher süb oldu, durdum gétđim bazara, bir şüşe behişdari aldım, getdim. Emim qızı géne géyindii, dédi: emi oğli oyaqsan vırdım, sayaqsan vırdım. Béle xırpımı çekdim. Éşek sikmiş qoduğa döndüm. Bu gétđi. Men de géne durdum atı çekdim, atun nalın dali çekdim, munu dalıycaq gétđim. Bu qapını çaldı, aşdıla. Dédi: canım! geldün. Dédi: cen canım geldim. Dédi: niye gecikdün? Dédi: emim oğli yatmamışdı. Bular gétđi içeri, men gétđim içeri; qazanun başın aşdım, bir şüşe behişdarını tökdüm qazana, qeyitdim dalii. , qeyitdim dali, geldim. Geldim, bular yédiler, işdiler, hammısı tirrendi; géne gétđim içeri. Gétđim gördüm, bunlar tirrenible; qırxının da bırnın kesdim, qoydum eline, emim qızınkın kesmedim. Xéylekden soora gördüm, emim qızı geldi. Dédim: emi qızı! geldün? Dédi: ne emi qızısı?! Zeher emi qızısı, derd emi qızısı! Onda emi qızı meni éledi bi dene qoç. meni éledi qoç, dédi: aparun munu, bağléyun bağdaa; bu kökelsin, men munu yéeceem. Meni apardıla. Men de bu yana döndüm, alma yédim, o yana döndüm erik yédim, o yana döndüm armut yédim; oldum geşti-gemi. Oldum geşti-gemi, meni,

dédile ki munu aparuun, gédün, getirün munu kesek, yéek. Geldile meni aparalaa, men yolda vırdım buları yıxdım, gétđim bi dene qarının évine girdim. Qarının évine girdim, qarının bi dene qızı var ıdı; dédi: nene! Dédi: he! Dédi: munun gözü éle Simaver'ün gözüne oxşér. Dédi: lua qalasan bala! éle déme, gül éşidir, bizim abrımız götüri. Bu qarı! meni oxudui géne éledi Simaver. Simaver éledi, geldim éle içeri girdim; meni éledii éşşek. Éşşek de! bağışla! oldum qancıq éşşek. Çıxdım éşige. Çıxdım éşige, éle bu éşşek meni tutdı, o éşşek meni tutdı; géne gétđim qarının évine. Géne bu qız dédi: nene! Simaverdi geldi ye, onun arvadı géne onu ocür éléyib.

Bu döndü, géne meni éledi bu sefer it. İt meni éledi, bu yana döndüm, o yana döndüm; olmadı. Dédi: évi dağılan sen ölübsee? Sen de gédende ona bi dene ağaş vır da! Mu meni adam éledi, geldim, girdim içeri; éle dédim seni éledim eşşek, éşşek de oldı qancıq éşşek. Menim başım götümér ki benim emim qızı, benim arvadım géde tengiyee.

Cellaad hazır! gül-i mólânın başın kes. Gül-i mólâ elin béle éledi, yér inen göy arasına özün çekdi. Götdi, hemin nağılı getdi, qoydı qeynatanın qabağına. Qeynata dédi: Bu cüretin sahibi idi ki men munu ölümé gönderdim; bu çıxdı geldi. Munu arvadın vérdi muna. Déme arvad da hâmiledii. Arvad da gelér, az gelélle, çox gelélle; bu hemişe qala tekin dolayı yérde arvadun sancısı tutér. Ne av var, ne abadanlıx var, heş abadçılıq yoqdi! Göréller dağın tepesinde bir zerre ışıq gelér. Bu déyér (arvadı qoyér burda): Sen qal burda. Men gédim, orda seni için bir az qaza alım getiriim. Bu gédér ordan bi ke yağ alér, bi ke un alér, bi dene kirpit alér, getirér arvad için qaza pişire. Bu gédib gelene arvad doğér bi dene oğlaan. Bu oğlanın da sağ çiyinde xalı vaar. Tımanın çıxarer, onu buruyér ona. Melik Memmed yağı getirér, unu getirér, ot getirér. yolda yél esér, ot düşér yağa. Yağ yanér, un yanér melik Memmed onu içinde yandı. İndi! hardan déyim?! bunu dedesinnen! Dedesi bu néçe ildi ki şah gédib, déyér: vezir! vekil! men (ne zamandi melik Memmed gédib)! çox darıxmışam onu için, gelesüz bi ke çıxaq éşige. Deyélle: nének! Geléyle, xéylek yol gelennen sorasına göréyler ki bi dene ayı bi dene uşaq oynadér. Déme! ayı gelér arvadı yée, arvad dönér uşaqı atér ayının ağzınaa. Atér ayının ağzınaa, haçannan haçan vezir, vekil munu dedesi gelér, görér, bi dene ayı uşaqı oynadéér. Bu uşaqı ayının ağzınan alér. Alér, getirér, görér, munun sağ çiyinde xal var. Déyér: arvad! gétđim, melik Memmed'den seni için xeber getimedim; ama bi dene uşaq tapmışam.

Bu munu döşənnən salér, özünə élér évlaad. Bu bir sindinde, iki sindindee; gelér, yétişér medresiye. Bu arvad da u terefe gédemmér. Éle bücür tike tike gelér hemin kende. hemin kende gelér, bi dene gelér değıрманçının qapısınaa. Déyér: qardaş! mene yér vérginen. Déyer: Hanım! benim sene layaq evim yoxdi. Déyér: o qedim benim varımdii, éle sen de mennən yéginen; ama év mene vérginen. Déyér: éybi yoxdi. Bu durér ayağa, munu bir car saxlér.

Oğlaan böyér, olér medrese uşağı. Bu gédér medresiye. Gédér bu oğlanın gözü düşér öz nenesine, bilmér ki nenedi, munun gözü düşér munaa. Bu patşah déyer arvadına: nola ki biz mın çın arvad alağ. Melik Memmed için almadiq, didergin oldi, bilmedik hara gétđi, harda qaldı?! Déyér: kişi! éybi yoxdi, déyerem. Déyér: oğul! dedön déyér ki bi dene oonçın arvad alax. Dédi: nene! men ki arvaddıx dörem. Mençin arvad alsa; değıрманçının qızın alsın. Dér: bala! başuva dönüm, sen hara, o hara; sen bi şah oğlı olasan, gédesen değıрманçının qızın alasaan. Dédi: men süzden arvad istemérem ki. Süz dédüüz. men de onu dédim. Bı dédi: kişi! bu déyér men çin gerek sen zadı alasan, değıрманçının qızını. Dédi: arvad! onun qelbine deyme; çünkün dedesi için almamışığ, mınçin gerek alax. Mını, gédélle mınçin alélle, getirélle, gelélle, géce oturéllaa (bağışlayun, er-arvad bir yérde). Görér arvad béle ağılér, béle ağlar. Déyér ki mene rayun yox idi! niye ağılésan? Men seni gücünen almadım, zorunan almadım, tapda-qaraméynan almamışam. Dédi: meen bir moqéi buraya gelin gelmişdim, benim, bu gelinlik utağımdı; indi men bura gelmişem. Dédi: xob! bes necür olub ora gédibsen? Bu durdu, başınnan gésdiğın mınçin naql éledi. Dédi: valla! benim de dedem meni ayının ağzınnan alıb. Dédi: sen soyunasan baxam; egem sağ çiyünde xalun olsa; benim oğlumsaan. Bu oğlan soyundu, gördü, ee! munun sağ çiyinde xalı vaar. sağ çiyinde xalı var, xaber vérdile şaha; valla olar ağlaşéllar. Geldi, xob! nene, bacı! oğlum sene elin vırméyıb, ayağın vırméyıb; rayunda yox ıdı, niye geldün!? Dédi: valla ağa can! benim rayımda ki; feqet men bu éve gelin gelmişem, men Melik Memmed'ün hanımıyaam. Onda şah geldi munun alnınnan öpdı, évi, haamısın bağışladı ona.

Olar gétđi o yana, biz de geldik bu yana.

Otuzuncu Masalın Epizotları:

1. Bir padişahın üç oğlu vardır. Bu oğlanlar evlenmek ister. Padişah da oğullarına birer ok atmalarını ve okun düştüğü yerdeki kismetlerini almalarını söyler.
2. Oğlanlardan birinin oku vezirin, birinin oku ise vekilin kapısına düşer. Üçüncü oğlan olan Melik Memmed'in oku ise eski bir mezarlığa düşer.
3. Memmed mezarlığa gelir. Bu mezarlık gürültüyle açılır ve oradan bir maymun çıkar. Memmed de maymunu alıp evin bir odasına kapatır. Maymuna yemiş ve leblebi verir.
4. Padişahın diğer oğulları evlenirler. Gelinler kaynataları için gömlek diktiklerini ve Memmed'in de hanımının gömlek dikmesini isterler.
5. Memmed, hanımı olmadığını ve evde sadece bir maymunun olduğunu söyler.
6. Maymun, Memmed'e onlara yalnızca, olur, demesi gerektiğini söyler. Hürzed Hanım adındaki bu maymun bir gömlek diker. Memmed bunu babasına yollar.
7. Memmed'i rezil etmek isteyen gelinler bu kez de kendilerinin kaynataları için bir hamam yaptırdıklarını söylerler. Memmed'in hanımının da hamam yaptırmasını isterler.
8. Hürzed Hanım Memmed'i mezarlığa yollar ve Herzed Hanım'dan yardım ister. Mezar açılır ve Herzed Hanım Memmed'e bir tuğla verir.
9. Memmed şaşkın bir şekilde eve gelir. Hürzed Hanım, Memmed'den bu tuğlayı evlerinin arkasına gömmesini ister.
10. Tuğla bir hamama dönüşür ve padişah sevinir. Padişah bu hamamda bir hafta kalır. Vezir o hamamın tekin olmadığını söyleyerek padişahı evine çağırır.

11. Gelinler bu kez de kaynatalarının kendilerini misafir edeceğini ve Memmed'in hanımının da gelmesi gerektiğini söylerler. Memmed hanımı olmadığını söyleyerek gelinleri tersler.

12. Hürzed Hanımı Memmed'i mezarlığa yollar ve Herzed Hanım'dan yardım ister. Herzed Hanım da Memmed'e bir ceviz verir.

13. Hürzed Hanım cevizi alır ve kabuğunu kırar. Böylece maymun güzel bir kıza dönüşür ve bu kızın kırk sağdıçı vardır. Sağdıçların elinde birer cam vardır ve bu camların içinde kızın örüklerini taşırlar. Memmed kıza, kız da Memmed'e âşık olur.

14. Kız misafirliğe gitmeden önce maymun postunu bir köşeye koyar ve Memmed'e bu posta iyi bakması gerektiğini söyler.

15. Kız kaynatasının evine gelir. Kızın güzelliğini gören gelinler çok şaşırırlar.

16. Kız, insan olmadığı için verilen pilavı yiyemez ve cebine doldurur. Kadınlar oynamaya başladıklarında Memmed'in hanımını da kaldırırlar. Kız oynarken cebindeki pirinçler altın ve paraya dönüşüp kadınların başından aşağı dökülür. Diğer gelinler de aynı şeyi yapmak isterler; ancak yapamayıp rezil olurlar.

17. Kızlar misafirlikteyken Memmed'in evine erkek kardeşleri gelir. Memmed dışarı çıkınca kardeşleri maymunun postunu bulur ve sobada yakarlar.

18. Postun yanık kokusu Hürzed Hanım'ın burnuna gelir ve Hürzed Hanım güvercin olup uçar, eve gelir. Hürzed Hanım Memmed'e postunu korumadığı için kızar ve Memmed'in kendisini bulması için bir çarık ve asa alarak üç yıl dolaşması gerektiğini söyler. Hürzed Hanım güvercin olup uçar.

19. Memmed bir çarık ve asa alır. Hürzed Hanımı aramaya başlar. Karşısına çıkan devleri atlatarak onların sahip oldukları Süleyman Peygamber'in sofrasını, tacını ve

çarığı alıp kaçar. Memmed tacı başına geçirince uçar, sofrayı açınca istediği yemeği yiyebilir.

20. Memmed uçuğu bir sırada çok susar ve bir su kenarına iner. Su kenarında bir kız görür ve ondan su ister. Kız da insanoğluna su vermeyeceğini; çünkü ablasının bir insanoğlu yüzünden yandığını söyler. Kız ablasının yaralarını iyileştirmek için su taşımaktadır.

21. Memmed kızın cebine daha önceden Hürzed Hanımın kendisine verdiği yüzüğü koyar. Kız ablasının yanına gelince yüzük düşer ve Hürzed Hanım Memmed'i bu sayede bulur.

22. Memmed kızla evlenmek istediğini söyler; ancak kızın babası bunu bir tek şartla kabul edeceğini söyler.

23. Hürzed Hanım'ın babası Memmed'e gidip Gül ile Simaver'in hikâyesini öğremesini, bu hikâyeyi öğrenirse kızını ona vereceğini söyler.

24. Memmed elindeki sihirli eşyaları kullanarak Gül ile Simaver'in hikâyesini öğrenir. Bu hikâyeye göre Gül Simaver'i aldatmış, Simaver de onu bir eşeğe dönüştürmüştür.

25. Memmed Hürzed Hanım'ın babasına bu hikâyeyi anlatır. Babası da onların evlenmelerine razı olur. Memmed ve Hürzed Hanım eve dönmek için yola çıkarlar.

26. Hürzed Hanım yolda doğurur. Bu çocuğun sağ baldırında bir ben vardır.

27. Memmed onlara yemek yapmak için bir yerden un ve yağ bulur. Memmed çocuğu sarmak için elbiselerini çıkarır. Memmed ocağı yakar; ancak rüzgâr eser ve ateşi onun üzerine sıçratır. Memmed yanarak ölür.

28. Hürzed Hanım çocuğun yanından ayrıldığı bir sırada çocuğu bir ayı alır.

29. Memmed'in babası oğlunu merak edip onu aramaya çıkar. Bir aslanın ağzına bir ocuk attığını görünce çocuğu kurtarır ve eve getirir.

30. Padişah ve hanımı bu çocuğu Memmed'in yerine koyarak onu bytrlr.

31. Hürzed Hanım da bir değirmencinin yanına sığınır ve orada yaşar.

32. Memmed bir gün değirmencinin kızı olarak bildiği annesini görür ve ona âşık olur. Padişah kızı değirmenciden ister ve gelin olarak eve getirir.

33. Gelin ağlamaya başlar ve bu evin kendisinin önceden gelin olarak geldiği ev olduğunu söyler. Memmed'in baldırındaki beni görünce de onun kendi oğlu olduğunu evdekilere anlatır.

34. Padişah gelininin alnından öper ve bütün malını geliniyle torununa bağışlar.

Otuzuncu Masaldaki Motifler

P 30. Padişahın oğlu

Bir padişah ve bu padişahın üç oğlu vardır. Bu çocuklardan birinin adı Memmed'dir.

T 131. Evlenme şartları

Padişah, oğullarına birer ok atmalarını ve okun düştüğü yerdeki kızla evlenebileceklerini söyler.

N 100. Kader ve şansın tabiatı

Mehemmed'in attığı ok mezarlığa düşer.

E 410. Tekin olmayan mezar

Mehemmed okun yanına gidince mezar gürültüyle açılır ve içinden bir maymun çıkar.

T 70. Hâkir görme

Kardeşlerinin eşleri Memmed'le dalga geçerler. Memmed'in eşinin de kendileri gibi kayınpederlerine gömlek dikmesini ve onun için hamam yaptırmalarını isterler.

F 900. Olağanüstü hadiseler

Hürzed adındaki maymun, mezarlıktaki Herzed Hanım'ın yardımıyla kayınpederi için bir gömlek diker ve hamam yaptırır.

D 620. Peryodik dönüşüm

Hürzed Hanım, Memmed'in Herzed Hanım'dan aldığı cevizi kırar ve o anda çok güzel bir kadına dönüşür. Ayrıca, cevizin içinden kırk güzel sağdıç da çıkar.

C 700. Çeşitli yasaklar

Hürzed Hanım, maymun postunu Memmed'e emanet eder ve onu kimsenin görmemesini ister.

F 253. Perilerin olağanüstü gücü

Hürzed Hanım, eltilerinin ikram ettiği pilavı cebine koyar, daha sonra pilavlar altın ve para olarak kadınların başından aşağı dökülür.

K 1600.-1699. Aldatıcı, kendi tuzağına düşer

Hürzed Hanımı kıskanan eltiler de ceplerine pilav doldururlar; ancak pilav küle dönüşür ve kadınların üzerine dökülür.

D 154. 2. İnsanın güvercin olması

Memmed'in kardeşi evdeki postu bulur ve onu sobada yakar. Post yanınca Hürzed Hanım güvercin olup uçar.

Q 431. Sürgün ederek cezalandırma

Memmed'e kızan Hürzed Hanım, Memmed'in kendisini bulması için bir çarık ve asa alarak üç yıl dolaşması gerektiğini söyler.

T 57. Aşkın ilan edilmesi

Memmed üç yıl sonra Hürzed Hanımı bulur ve onunla evlenmek istediğini söyler.

F 230. Perilerin görünüşü

Hürzed Hanım ve babası insan görünümünde olan perilerdir.

T 131. Evlenme şartları

Hürzed Hanım'ın babası kızını vermek için Memmed'in Gül ile Simaver hikayesini öğrenip kendilerine anlatmasını ister.

M 201. Söz ve anlaşmaların yapılması

Memmed, Gül ile Simaverin hikayesini öğrenir ve kızın babasına bu hikayeyi anlatır. Hürzed Hanım'ın babası da kızını Memmed'e vermeyi kabul eder.

T 100. Evlenme

Memmed ve Hürzed Hanım evlenirler.

T 526. Çocuk sahibi olma

Memmed ve Hürzed Hanım'ın bir oğulları olur.

N 330. Kazaen ölme veya öldürme

Memmed, ocaktaki ateşin üzerine sıçramasıyla yanarak ölür.

R 39. Çeşitli kaçırmalar

Memmed'in oğlunu bir ayı kapar ve kaçıırır.

J 34. 3. Gurbete çıkma

Memmed'in babası oğlunu aramaya çıkar.

R 122. Çeşitli kurtarmalar

Padişah oğlunu ararken ayının elindeki bebeği görür ve onu alıp eve getirir.

P 443. Değirmen

Hürzed Hanım, bir değirmenciye sığınır ve değirmenci ona babalık yapar.

T 100. Evlenme

Memmed'in oğlu büyür ve bilmeden değirmencinin kızı zannettiği annesiyle evlenir.

H 51. 1. Doğum sırasında vücutta meydana gelen işaretlerle tanıma

Hürzed Hanım, düğün gecesi oğlunu bacağındaki benden tanır ve ona kendi oğlu olduğunu söyler.

N 130. Şans ve kaderin değişmesi

Padişah, gelini ve torununu bulduğuna sevinir ve tüm malını onlara verir.

Otuz Birinci Masal⁸⁴

Quş Yumurtası

Biri var ıdı, biri yoxudu; Allah'dan qéyr-ez hés kes yoxudu. Bir dene qoca kişi var ıdı. Çox yoxsul idi. Munun hés zadı yoxudu. Bu gétđi bi dene naavanın yanına nöker qaldı. Naava muna günde bi dene çörek véređi. Naava munı gönderdi,

- Gét günde bir şe le meen için verək geti; günde sene bi dene çörek verim, apar yé ginen.

Bı kişi gétđi günde bi şe le verək qırđı, çıxatdı, getđi vérdi naavaya. Naava muna meselem günde bi dene ya iki dene çörek vérdi; bu apardı avrat uşağın başın sakladı. Ay bir gün, iki gün, üç gün, dört gün; bir ay bı naavaçının yanında qaldı. Bir aydan sonra bir gün gétđi bi şe le gene verək qırđı. Gétđi bi bulaq vardı, bulaqın yanında qoydu. Geşđi destemaz aldı, geldi geşđi gétđi namaz qıldı. Geldi şeleni götüre, görđi şeleden bi dene quş uşdu. Geşđi quşun yétine baxdı. Baxdı, görđi quş bi dene yumutdeyip. Bu yumurtanı götdü qoydu dişine. Şeleni götdi getđi apardı vérdi hemun naavaçıya. Yumurtanı vérdi avrada. Dédi: Avrat, munu saklayınan. Allah vérip bize eger bi şeyse. Ay bir gün, iki gün, üç gün; beş dene yumurta getđi. Vırdı bu kişi dédi: Avrat. Dédi: Ha!? Dédi: Men çoxtandı şe le mele getirmişem, day qocalmışam. Belim ağrer getirebilmirem. Bu yumurtaları apar gör bazarda satabilerseen! Bir gün oldu bı avrat yumurtaları götdü getđi, bazarı gezdi dolandı. Geldi bi dene ermenin dükân qabağınnan geçende ermeniye dédi: Yumurta sateram dört dene; lazımdı pul lazımdı. Ermeni baxdı yumurtalara, dédi: Xanım geti, vér mene. Xanım getđi yumurtaları vérdi ermeniye. Ermeni baxdı, görđü yumurta qeymetdi yumurtadı, dédi: Dört yüs tümen bu yumurtalaruva vérirem. Biri yüs tümen. Dédi: Daa vérginen dee, başuva dönüm. Allah bize vérip da. Dört yüs tümen vérdi, bu yumurtaların dördün de aldı. Gétđi eve, axşam kişi geldi. Dédi: Ha Allah vérip. Seher getđi, gine de bi dene yumurta getđi. Vérdi avrada, avrat apardı hemun ermeniye vérdi géne, yüz tümen aldı. Bu ermeni qaytdı, dédi ki: Xanım. Dédi: Belé. Dédi: Bu yumurtaları hardan getirisen? Dédi: Menim erim bayırdan gedey, çırpı getirey verey naavaya. O bayırda bu yumurtanı tapıb. Dédi: Erüve deynen, bu yumurtanı yumurtdayan quşu tusun. Tusun getisin bura. O, qeymetdidi. Erii bi dene

⁸⁴ Bu masal, VIII. Kaynak Kişi tarafından anlatılmıştır.

(qedim dozax qeyirerdiler at tükünden; bi dene at tükü tapdı.) dodax qeyirdi, getdi; şeleni vurdu, getdi hemun yére qoyduu. bu dozaxı qurdu hemun şelenin içinde. Géne geşdi destemaz aldı, geldi bu sefer namazın qıldı. Şeleni götürende gördü hoop quş düşüp dozaxa pısırêy. Bu yumurtanı götdüü, quşu aşdı. quşun el ayağınbağladı. Gétđi, bi dene qafes qayırdı. Saldı qafese. Bir gün, iki gün, üç gün bu qafesde bu quş yumurtdadı. Günde bi dene apardı, vérdile ermeniye. Bir gün, günlerin bir günü oldu, kişi dédi: Avrat. Dédi: Belé. Dédi: Da men, Xorasan'a geden var, gedérem Xorasan'a. Avadannıxdan, uşaxlardan, quşdan yelik ol! Munun da iki oğlu vardı. Birin adı Mehemmed idi, birin adı İbrahim. Dédi: baş üste. Kişini yola saldılaa. Bı kişi gétdi Meşed'e. Bu ermeni bildi kişi Meşed'e gédip. Bir gün géne bu quş yumurtdamışdı. Bu quşun yumurtasın götdü apardı, vérdi ermeniye. Ermeni dédi: Bacı, day sikkesi gédip, alméyram. Dédi: Niya? Dédi: Alméyram da ; sikkesi gédip. Dédi: Dünnen büyüne necür sikkesi gédip? Dédi: Bu quşu, yumurtdayan quşu, tutup erün getirib? Dédi: Getirib, he. Dédi: He. Ne boydan getiresen bu yumurtadan naen qabul éléyrem; alam. Ammâ gerek mennen başuvu bir éléyesen. Bu sefer dédi: Eybi yoxdu. Bir gün geldi géne seher bu yumurtadan seher apardı. Bu ermeni qaytdı, dédi: Da alméyram. Dédi: Niya alméysan? Dédi: Alméyram da. Sen mene qol vérmüşdün. Dédi: He, eybi yoxdu. Filan géce gellersen. Dédi: Amma men gelecêm, sennen xahîşt élérem, quşu kesesen. Meen için pişiresen. Héc zadına el vurmayasan; baş, el, ayağın. Feqet tükün reddéleyesen bedeninnen. Pişiresen, men gelem şam yéem. Annan day senen hem-xâb olam. Belé!?

Bir gün bu avrat qayıtdı, geldi éve. Munın da uşaxları İsfahan'da oxeydileer, ikisi de. İsfahan şehrinde. Bir gün (axşam çağı) arvad geldi, quşu kestirdi, pişirdi; tükün zadın yoldu. Pişirdi, qoydu tençede ora. Bu gétdi suva arvad; gétdi suva, sudan qaydana uşaxları mürexesiye geléydilee. Geldilee, biléydilee dedeleri quş tutup. Geldilee, avadanlığın bir bu yanına qaştılaa, bir o yanına qaştıla. Gördile quş dozaxda döy. Dozax boşdu. Bı bi dene tençe vardı, ağzı qoyulub. Bı İbrahim el atdı tençenin kapağana, gördü o quşu pişirip nenesi. Tençededı. Bı başın qopartdı, yedi. Munın başı qopartdı yedi. Bı sefer obirsi neynedi? Mehemmed neynedi? Mehemmed de quşu aradan cırdı. Ciğer, bağırsağın, üreğın yedi. Yedi, tençenin ağzın qoydulaa. Tençenin ağzın qoydulaa. Bu seferi arvad geldi sudan. Arvad geldi sudan, gördü, uşaxlar gelip. Arvad gétdi fikre. Perverdigaârâ! Men ermeniye qol vérmişem, buraya

gele. Uşaqlar gelip naapalaxdı. Bu sefer axşama yoxun uşaxlar dédi: Nene biz isterix yatx, yuxumuz gelér. Dédi: He bala yatun. Amma bilerler quşu kesip pişirip. Bu sefer uşaqlar yatdı; başların çekdilee. Bir moqe gördüle, qapı takkıldadı. Ermeni geldi, qapını vurdu. Avrat gétđi qapını aşdı. Avrat dedi: Ses élème oğlanlarım gelip. Sesiz gel keçek öbür otağa. Ermeni geldi, geşdi gétđi öbür otağa. Bu başı yéen oğlan Mehemed durdu bu qapının dalınan qulağ asdı, gördü bular neme danışellar. Bı arvat dédi: Şamı yéek, hem-xâb olax ya yémiyek hem-xâb olax. Kişi dédi: Xeyr gerek, şamı yéek. Şamı yéek hem-hâb olax. Şamı yémesek olmaz. Dédi: éybi yoxdu. Gétđi sırfa serdi. Getdi pilov tökdü, çöreği qoydu. Xanım tençeni esil vesailin qoydu boş qaba, getdi, qoydu ermeni için. Ermeni çengel qaşığı götdü başıynan üreğin yéyeceğidi. Gördü burada döy. Dal ba dal dédi: Munun başı hanı? Dédi: He , uşaxların yéyip. Bu oğlan qulax aséy. Dédi: Men senen hem-xâb olmaram. Uşaxların başın kesesen, men senen hem-xâb olam. Dédi: Eybi yoxdu. Ses élème. Qoy uşaxlar yatsın, yuxuya gétsinne. Gédek uşaxların başın kesek; onun üreğiynen başın oların qarnınnan çıxardasan. (Anlatıcının hanımı der: O köpeğin qızı) Ermeni déyér eybi yoxdu. Mehemed qeyitdi, dédi: Ay İbrahim, béle qol vérdilee bize. Qoy onlar yassınlar, biz durax ekilek.

Ermeninen xanım rext-i-xaba girdiler bular ikisi de durdular bu qapıdan çıxdıla. Medrese uşağı hay get, hay get, hay get getdile çıxdıla İsfahan şehrinden xeyli o yana. Getdile bi yolun, biyabanın altında qaldıla. Yatdıla qaldıla. Bu ermeni dedi: evün dağılsın avrat dur ayağa ışıqlaney, uşaqların başın kese bilmiyeceğik. Durdula gördüle uşaxlar yerde döy. Uşaxlar yerde döy ermeni aldı ayağına bi tepik vırdı avrada, çıxdı getdi. Avradın iki eli oldu bi tepesi ağladı, ağladı, ağladı. Arvad kişi gelene kor oldu. Perverdigara özüm özümnen eledim. Kölü özümnen eledim. Neynedi bu uşaxlar İsfahan'ın yoluun altında kenara yatmışla. Sub durdula libasların geyele, şehirden çıxala. Bu Mehemed ki üreği yemişdi nimtenesin silkeleyende gördü hop başının altında bi yüs tümen pul var. Yüs tümeni sessiz götdü qoydu dişine. Qoydu dişine bu sefer getdile. Getdile bi şehirdeb beş gece qaldıla. Beş gece her gece başının altında yüs tümen götdi. Bu sefer da qardaşına. Bi defe geldile getdile, bi dene caddenin gedeydile. Gördüle caddenin vesetinde bi tene tablo vırılıb. Yazıbla ora, (bi dene cade béle gédéy. Bi dene cade éle) tabloda yazıbla; bırda her kes cüt gétse gerek ayrıla. Biri bu yolu géde biri o yolu. Ya iki qardaş ola, ya nene

bala ola, ya bacı qardaş ola gerek ayrılala. Belé! Memmed dédi: İbrahim can! xob éybi yoxdu Allah'ın zadıdı, (biz için béle gelib ser-niviştidi. Orda ermeni bizinen éledi, burada da xob gelible burada yazıbla, aylax gédek. Allah kerimdi. göreki biri birimizi ne-vax oley göreki. Günnerin bir günü oldu bular burada istedile arılala bu Mehemed üş yüs tümen bu puldan çıxatdı verdi İbrahim'a. Dedi: gele sene xeşlik verim. Sen bu yolu gét, men bu yolu. Allah kerimdi! O o yolu getdi, bu bu yolu. Bu üreği yéyen oğlan Mehemed ki bu yolunan gétmişti, caddéynen; bu sefer neynedi? gétدی gördü bi dene apartımanın qabağında millet béle dayanıp ki, béle dayanıp day neme şehrin adamı var hamısı tamaşaya gelible apartmana. Geldi yétişdi bu cemahatın içine, gördü külfirengide bi dene xanım dayanıp millet tamam tamaşa éléy bunun camalınaa. Bu qeyitdi dédi . Ağa siz ona neme için baxéysuz. Dédi biz ilde bir yol bu xanımın camalınaa gellik tamaşa élerik. Bilit biri yüs tümendi. Bu boyda camaatı göréysen? İlde bir yol gelelle başa yüs tümen bilit pulu vérelle tamaşa éelle bu xanımın camalına. Dédi éybi yoxdu, mene de bi dene bilit vérün. Muna da bi dene bilit vérdile. Bu bi dene bilit aldı yüs tümeni vérdi. Géşdi bu da, yol vérdile géşdi xanıma tamaşa éledi. Day vaxt geçennən sora dağıldı millet. Dédi siz na-vax gellersüz bura? dédile: ilde bi yol gellik. Dédi: bir nefer meselem imkanlı oldu, pullu oldu her gün gele biler? oğlan dédi ye. Dédile: belé, gele biler. Belé! bu oğlan géce gétدی karxanada yatdı. Seher durdu yüs tümenin birin aldı gétدی xanıma tamaşa éledi. Géce getdi karxanada yatdı seher durdu yüs tümenin getdi (başının altinéydi axı) xanıma tamaşa éledi. Günnerin bir günü oldu xanım munu istedi yuxarı. Xanım munu istedi yoxarı, dédi ağa sen ge bura görüm, sen ne-çi-karasan? bu boyda şehrin adamı yoxsuldən erbaba, şahdan gedâye ilde bir yol benim camalıma tamaşa éelle. Ama sen éle her gün gelésen. Ge bura görüm sen neçi-karesen? kariger, karimedsen nemenesen? Oğlan gétدی lap yuxarı. Çıxdı oğlan xanımın otağına. Xanım munun bedenin axtardı, munun hêş zadı yoxdu. Dedi sonra gine gele bilersen benim tamaşamaa? Dédi ki éle elan yanundayam, saba da gelem. Dédi: éybi yox, elan mürexxes élérem gét, saba da gel meem yanıma. Oğlam geldi, géne hemen gece yatacaxdı yatdı: yüs tümeni götdü, gétدی géne hemen xanımın yaanaa, yüs tümeni vérdi xanıma bi tamaşa éledi. Bu sefer xanım néynedi! dédi: Oğlan! Dédi: Belé. Dédi: Bı géce mene qonqxsan. Oğlanı xanım qonax saxladı. Xanımın da qıx dene kenizi var. Oğlanı xanım qonax saxladı, bu sefer şam mamı yédile işdiler. Bu getdi,

dedi: ge mennen ner taxta oynıyax. Getdile, (taxta-siyadı ne bilmérem nemenedi) qoydula arada munu oğlannan oynayalaa; xanım gétđi bi dene şüşe getđi. Bu şüşede bi az şerbet var idi. Dedi: ağa! bu şerbeti qoyeram burada gala, sen meni ussuun, men bu şerbeti içeceğem; men seni ussaam sen bu şerbeti. İçeceksen. Dédi: âyâ dé görüm şerbet insanı öldüreer, (Mehemmed dédi? Dédi: xeyir! öldürmez. Dédi: éybi yoxdu. Bular atdıla tutdula; bu atdı o tutdt, bu tutdu o atdı. Xanım bu oğlanı utdu. Oğlan götdi şüşeni çekdi başına. Xanım durdu gészdi bunun dalınan o yana geçende munun burasınnan bi tepik çaldı. Burasınnan bi tepik çalanda oo' éledi. Oo' éleyende ürek munu qarnınnan atıldı gétđi düşdü ora (quşun üreği). Xanim gétđi onu götdi apardı orda sua çekdi getđi. Utdu geldi muun yaana. Utdu geldi muun yaana, dédi: oğlan dur ayağa, xoş geldün. Dedi baba elan gédérem, saba geleceğem. Dédi: Gel. Saba da gel. Oğlan durdu gétđi. Géce yatdı kafede. Sub durdu gördü, oo yüs tümen yoxdu. Xanım durdu gördü oo yüs tümen başının altında . xanım günde başının altından yüs tümen götdü, bu oğlan qaldı avara. Perverdigârâ neme éleyim, neme éleméyim. Oğlan bu şherden çıxdı davan aldı. Çıxdı davan aldı, az gétđi, çox gétđi. Bir müddet yol gédennən sora, gétđi bi yére, bi qalaçenin qabağınnan geçéydi; gördü burada üş dene héyvan var. Üş dene sene béle déyim béle o qedim döylerden var. İstedi gizlensin. Bulardan qoxdu istedi gizlensin döylerden biri seslendi ay adam-zad gizlenme ge bura. Ge bura sennen işimiz var. Geldi gészdi buların yaana. Dédi: biz seni bura çağırmaqda üş dene şehi bizim için bölesen. Dédei: Xob! evvel buların adların mene déyüün, qoy buları men bölüm. Dédi bu Süléyman péygemberin sırfasıdı, bunu eğer açarsan memleketin qazası gelir. Bu süléyman pétgemberün qalıçasıdı, oturusan üssünde déyersen apar memleketin o başına aparır, apar bu başına aparır, bu béle. Bu Süléyman peygemberün, sürmedi. Çekersen göze, memleketi dağıdésan heş kes adamı görmez. Dédi: xob! éybi yoxdu. Dédi: Xob! munu sene vérim, onu ona bitersüüz? Dédile: Xéyir. Dedi: Xob! munu ona verim, onu ona, munu sene, bitersüüz? dédile: yox! dédile munu gerek sen bizim için bölesen, bular biribirinden delidile. Dédi men xahişt élerem, o elüzdeki kamanı verün mene. Üş dene de ox verün mene. Kamanı aldı bulardan, üş dene oxu aldı. Oxun birin yazdu bu döyün adına, birin yazdı o döyün adına, birin yazdı bu döyün adına. Dédi: men bu oxları redd élérem bu kamannan géde. Her birüz oxuzu téz getüsüz bura, üçün de vereceğem ona. Dédiler: he. Bu oxların birin bı dağa atdı, birin o dağa

atdı, birin ora. Bular da göyinen géden heyvan ıdılar. Bu dövler gétđi. Bu sürmeni qoydu dişine, sırfanı bağladı beline, day otdu qalıçanın üssünde. Dédi: meni göyünen yér arasında saxlaa. Qalıça qozadı munu yérinen göy arasında saxladı. Bilafasıla qırmızı döy geldi. qırmızı döy geldi, gördü, ha adam-zad burda döy. Bir az geşdi o biri döy geldi, gördü ha bu döy gelib adam-zad burda döy. Bilafasıla o birsi de geldi, üçü yığıldıla bura. Qardaşlarına dédile sen adamzadı öldürübsen, şeyleri vérmésen bize. Dédi: valla, billa! geldim, gördüm o burda döy. Şeylerin adın ona örgetdik o çıxdı gétđi. Dédile: Xeyir! onu öldürübsen. Bular birbirine qoşulubla bu onu o munu, o onu, bı üş dene döy birbirine éle soxuldula ki ikisi öldü biri qaldı. O da ordan tamaşa éléydi. O bir dene de çıxdı gétđi. Bu néynedi? o yannan géne qalıçaya destur vérdi meni apar hemun şeherde hemun karxanada qoy. Qalıça oğlanı getdi qoydu hemu misafirhanada. Gece misafirhanada yatdı (da başının altında pul olmayib axı). Gece misafirhanada yatdı, seher durdu süemeni çekdi gözüne. Süemeni çekdi gözüne, qalıçanı bağladı béline gétđi xanımın darvazasına. Gördü xanım kenizleri orda nighghban qoyub, qıx dene. Her pillede bi dene nighghban qoyub. Darvazanı çanda éle evvel ki kenize (day qoyméydıla da) souşdu gétđi. Bunu çıxdı, onu çıxdı, onu çıxdı, onu çıxdı; çıxdı gétđi girdi xanıma yaana. Gétđi xanımın yaanda otdu. Munu aşpazlar qaza getiréydi. Xanımın aşpazları qaza getiréydi. Getiréydi qazanı xanımın qabağına qoyéydıla. Çay getiréydile. Xanım bi dene içene bu ikisin içéydi. Xanım göréydi issekannarın ikisi boşdu. Bu sefer mu xanım déyéydi: ağa bu issekannarı ki boş getirbsüz. Dédile: Boş getimemişik. Qaza getiréydile. Hemun qazanı xanım yéyene, bi loqma götürene bu yéyéydi qutaréydi. Xanım görméydi axı! xob néyniye bu! xanım déyédi: Qazanı niye meençin az getirbsüz? xanım, kenizler déyéydi yanunda adam var. Yanında adam var, görméysen. Dédi men görméreem, siz gelün görün. Bular da geléydile, baxéydıla, göréydile heş kes yoxdu. Bilafasıla seriyennen sora véreydi xanıma dizinin altına otaxda bu yana sürtéydi, o yana sürtéydi; xanımın nalası göye gedéydi. Kenizler de geléydi, baxéydi göréydi xanım firarı olub. Otaxda atiléy bı yana, atiléy o yana. heş kes yoxdy axı, görméyle bunu, sürmeni çekib gözüne. İki gün üş gün bu xanıma bu cür villemédi. Xanım éle ökeledi otaxda xanım éle bil ölü. Çıxdı gétđi. Çıxdı gétđi iki gün gelmedi bura. Üçümcü geldi bura, day sürmeni çekmedi. Geldi bura, xanım dédi: He ahvalı Mehemed, déyesen géne geldün? dédi: he, geldim. Dédi: gel yuxarı görek, ge. Geç, otu görek.

Dédi: xob niye geldün elan? xanım qeyitdi muna: niye geldün? Dédi geldim, üste Allah, altda sen! Allaha xatır benim şeyimi véresen. İstiyesen benim şeyimi vérmiyesen men öllem acınnan. Men kâriger döyrem. Men bi dene medreseden çıxmışam. Men osağam. Kârigerçilik éliyemmérem. Dédi: Çox fuzul danışma, vére bilmem. Dédi vére bilmeseen? dédi: yox. Dédi: Niye? Dédi: Vérmem. Dédi: dünən géce ki o oyunu vérmışdim senün başuva, géne o oyunnan senün başuva vérrem e. Dédi: o sen idün beye? Dédi: he! men idim. Xob sen ne cür benim başıma o oyunu vérdün, men seni görmedim. Dédi: vérdim de, bir cür verdim de. Dédi: yoox eğer mene düz boyun alsun, men özüm geleceğem sene. Göréysen ki bu boyda şəhrin adamı ilde bi yol benim görüşümə geléy, tamaşama. Men özüm gelecem sene. Burda oğlan verganı suya vérdi. Dédi: belé xanım bax! bu sürmeni gözüme çekmişdim, geldim senün başuva bu oyunu vérdiim, hêş kes görmedi. Dédi: bu nemenedi? Dédi: bu Süléyman péygamberün sürmesidi, o sırfasıdı bı qılıçası. Éyni o dövrlere déyen kimi buların addarın dedi. Xanım dedi: indi du gédek, gazı yanına kebinimi seen çin kestirim.

Durdula gétidle (gazı var ıdı), gazı yanında, mehzer yanında mehzer kebinin kesdii bu oğlan çın, geldile bu menzile. Geldile bu menzile, xanım dédi: oğlan Mehemed! Dédi: belé! Dédi: xob da elan sen çoxdandı sen bu aralarda gezibsen, bu yan o yannarda gezibseen bedenün çirk olar. Rextixaba gire bilmerik. Otarax qalıçanın arasında gédek Nil deryasının qırağında çimek gelek. Dédi: éybi yoxdu. Xanım sürmenin ixtiyarın aldı özüne, sırfanın ixtiyarın aldı özüne, qalıçanın arasında otdu; destur vérdi apar bizi Nil deryasının vesetinde qoy. Adaların orda qoy. Qalıça buları götdi, getdi Nil deryanın vesetinde ada vardı qoydu ordaa. Bu oğlan soyundu. Geşdi hamam, zada, suya gire; qalıçaya destur vérdi xanım: apar meni menzilime. Qalıöa munu götdü getdi qoydu xanımın öz menzilinde, oğlan qaldı burda. Oğlan qaldı burdaa. Oğlan çimdi, çıxdı, geldi gördü; he! xanım gédib. Xanım gédib iki elli garadı başına. Dédi: Kül benim başıma olsun. Men o şeylerin adın ona démeséydım, xanıma niye aparéydi o qalıça? dédi: Allah özün yétiş. O dedemün vezi, o nenemin vezii! Bizi ketden ferari éledüün. Bu da benim ozahım. Geldi bu saqqız ağacı vardı adada. Geldi, otdu saqqız ağacının dibinde. Burda munu huş apardı. Munu huş apardı, meleklerden iki dene geldi. Göverçin üzünde qondu ağaca. Dédi: bacı

bacıcan. Dédi: Can a bacıcan. Dédi: Biléysen ne vaar? dédi: Yooh. Dédi: Bu hemun qoca kişinin oğludu ya. Mehemed'di ye. Qoca kişi vereçilik éledi, başın saxladı. Bi dene Allah ona dölet vérdi. Arvadı gétđi, ermeniye âşıq oldu, quşu kestirdi ermeni yéye beyseb. Vurdu uşaqar yéđi. Érmeni geldi, dédi: Gerek uşaqarın başın kesesen men oların qarnınnan üreğinen başı çıxardım. Uşaqar da gécéynen durdula ferari oldula. İndi hemun Mehemed'di bu sefer burda cüda-yi veten olub. Hele obiri qardaşdan xeberi yoxdu hara gédib o. Bu sefer göyerçinin bir dedi: neme éliyek? Men bi dene söz danışacıam. Eyer oyaxdı éşitsin, oyaxsa döy oyansın. Dédi bu saqqızın ağacın biléysen? Munun çubuğundan bi dene kesesen, yanunda saxlayasan her kime vursun, her niyet dilesun; o olar. Yarpağınnan da siyiresen aparasan tavada qızardasan, ökeleyesen tütüre éliyesen kör gözü sağaldar. İndi! men munu muna déyérem. Bılar uşdular gétđiler.

Bılar uşdular gétđiler, bu oğlan oyandı. bu oğlan oyandı, dédi Pervardigarâ yétiş. Bu evvel munun yarpağınnan xeylek siyirdii, şotu vardı elinde basdı qulağına. Basdı qulağına, bi dene yarpağın şüyünnen siyirdi qoydu cébine. Bu sefer qabuğunnan da (destur vérmişdile), qabuğunnan da cırdı, atdı bu çayın üstüne. Bu bi dene böyük körpu oldu. El-be-hel körpunun üstünnen geşdi çıxdı o taya. geşdi çıxdı o taya, qeyitdi, baxdı, gördü hop körpü mörpu hardéydi. Allah munnan sarıymış, qabuxdan munu körpü éléyib. Géşdi İran'a teref. Géşdi iran'a qaldı lümbülü lüt, bi dene şot eyninde. Çubuğunan yarpaxlar burasında yavaş yavaş geldi bi dene qarının menziline. geldi bi dene qarının menziline, dédi qarı nene! Dédi: Elé! Dédi: bi dene köhne, möhne véresen, men gééyem. Üşéyrem. Qarının bi dene oğlu vardı. Onun bir az köyne, möyne paltar, maltarı var ıdı. Getdile vérdile bu oğlan géydi. Deédi: qarı nene! bi dene tava tap getii, men asım ocağa. Bi dene saş tapdıla, getdile bu asdı ocağa, asdı ocağa bu yarpağı, bu sacda qourdu. Qourdu, éledi xalis tutiya,eledi éledi tutiya, bağladı bi dene... bu sefre dédi: qarı nene! dédi: he! Dédi: o şehrin o başında camaat neme éléy? Niye yığılıb ora? Dédi: oğul! o camaat yığılıb ora, bizim bi dene şahımız vaar. Şahımızın qızı kordu. Anadan gelme korduu. Tamaam nemene düktürer var, şah getirttirib munun gözün yaxçı éliyee, her düktür yaxı élese vérér ona. Tamam düktürler gelib heş biri yaxçı éliyebilméyib muun gözün. Odu camaat méydanda dayanıb. Dédi: qarı nene! Yavaş yavaş gédesen orda şaha déyeseen, benim bi dene oğlum var, senün bu qızınun gözün yaxçı éler. Men senün ağurun

qızıl allam şahdan, sene vérrem. Oturduram terezide, şaha déyerem: muna ağrı qızıl véér, véérérem bu qarıya. Qarı qeyitdi muna dédi: bala senünki éle libasun men vérmişem, sen onun gözlerin necür yaxçı éliyesen. Sen bi dene kenardan gelensen lümbülü lüt. Dédi: Senün işün olmasın. Sen süpürge al elüve, süpürge süpür, gét ora, işün olmasın. Dédi: axı bala! her düktür onun gözün yaxçı éliye bilmér, öldüréér. Dedi: éle meni de öldürsün. Éliyebilmesem, meni de öldürsün. Belé! bu qarı bi dene süpürge götdü, süpüre süpüre gétđi camaatın içinee. Gördüler bi dene qarı geléér. Şah destur verdi: qoyun gelsin qabağa, görek neapalax. Qarı geldi, gəşđii. Qozandı dédi: qible alem sağ olsun. Dédi: belé! emrün? dédi: bu düktürleri, bu boyda Allah yaradanı niye öldüréysen? dédi: aa men bularınan qarar kesmişem, her biri benim qızımın gözünü yaxçı élese vérem özüne; yaxçı élemesee, öldürem. Dédi: öldürme buları. Menim bi dene oğlum vaar, istéysen o gelsin senün qızın gözün yaxçı élesiin. Dédi: qarı nene! gelse, élese, senün ağırruğunda sene qızıl vérrem. Oturduram terezide, qızıl çekerem, vérrem senün ağırruğunda. Dédi: éybi yox. Qeyitdi, geldi, oğlana dédi: démişem e ... dédi: senün işün olmasın. Senüm ağırruğunca onnan qızıl allam. Belé! geldile, çıxdıla camaatın içinee. Şah gördu bu oğlan rahat oğlandı; amma libas mibası xarabdı. Dédi: oğlan! gel qabağa görek. Geldi. Dédi: oğlum bu qızın gözün yaxçı éliye bilersen? dédi: belé. Dédi: ne alarsan mennen? dédi: o düktürrernen neme qarar çekibsen? dédi: o düktürrernen qarar çekmişem, her biri yaxçı élese, vérem ona qızı; her biri yaxçı élemese öldürem. Dédi: men de onların tayı. Eğer qızın gözün yaxçı éledim, qız benim; éliye bilmedim burda édam. Vay qızımı sene véri mi? yannarınnan dédile, vekillerden dédi: dénen vérrem. Qoy gözün yaxçı élesin, déynen vérrem. Biz imzalayax, sen imzala vérreem; qızın gözleri yaxçı oldu munun başın basarix. Muna qız véren dörrük ki, oğlanın başın basarix. Oğlan éşitdi. Dédi: éybi yoxdu, başımı basuun! dédi: dest-i xettünnen yaz, imzala, vér menee. Şaha dédi: yaxçı éliye bilmesem öldür, yaxçı éliye bilsem benimdi qız. Belé! oğlan gəşđi, qabağa. Tutıyanı, desmalı aşdı, qızı yatırtđı, gözlerin aşdı. Çengel vırdı, gözlerin aşdı; her gözün üş dene tutiyadan tökdü. Baxdı, tenzif qoydu üstüne, baxdı. On deqiçe saxlıyannan sora dédi: qız gözlerün aç. Qız gözlerin aşdı. Gördü; eh! alma kimin gözleri. Çepik çaldıla. Bu yan o yannan bu oğlanı götdüle göye, verdile yére, götdüle göye (vezir, vekil, vüzera) bu oğlanı vérdile yére. Dédile: Qible alem sağ olsun. İndii qızun benimdi. Gédek siqesin oxuttur. Şahın da zadı geldi, dédi: oğlum

éybi yoxdu, qız senün, halal olsun sene. Evvel nenemin, qarının ağurruğunda qızıl vér. Qarını istettirdi, qarının ağrıyla şah muna qızıl vérdi, qarı götdü gétđi. Oğlanı da şaah apardı menziline. Gétđi, bi des libas götdü oğlan için. Gétđi, oğlanı gönderdi hamama. Oğlan gétđi hamamda hamamlandı, yuyundurdula getdileer. Oğlan için şah qıx gün, qıx géce toy çaldırdı, qızın vérdi oğlana. Hemun bu oğlana. Qızın vérdi bu oğlanaa. Bu oğlan da hemun yarpağı ki oyalamışdı; o yarpaqdı, çubuxdu; buları saxladı yanında. Bir müddet şahın menzilinde, burda şahın qızıynan burda qaladılar. Bir müddetden sora déđii xanım! déđi: belé! dedi: mene de bir icaze véresen, benim de bir qardaşım vardı, o qardaşımı gédem tapam, görem o neçikâre olub o hara gédib. Déđi: éybi yoxduu. Yirmi gün bir ay sene mürexessik vérrem, her yana gédésen gét. Xanımı déđi muna, şahın qızı. Bu oğlan durdu. Durdu geldi. Day qardaşının yanına gétmedii, geldi hemun xanımın şehrine, munu vesayilin aparıb. geldi hemun xanımın şehrinee. Geldi, géce qaldı kervansarada. Seher el üzün yudu; yatdı, durdu, yavaş yavaş gétđi derbarın qapısın vırdı. Qapını açannan sora, aşdıla gördüle oo; hemun oğlandı, geldi. Arvad qıx dene kenizin haamısın burda, pillelerde nıgehban qoyub; oğlan gelende mene xeber vérün. Oğlan girdi içeri, çubuğu burdan çekdi: xer şu, xer şu xer şu; getdi çıxdı başa. Döndü dalı, gördü, qıx dene eşşek dayanıb burda. Her keniz bi dene eşşek olub. Xanım déđi: e ahvali Mehemmed? geldüün? déđi: belé! geldik. Déđi: kenizler! ölübsüz Mehemmed geldi. Déđi: xanım! ixtiyaru var, hardéydi! Ay kenizler ölübsüz! déđi: baba! çıx qapıya gör ne ahvalat? bu sefer néynedi?! Bı, bı xanım çıxdı qapıya gördü, e dedünnen! bu heyetde qıx dene eşşek var, her pille de bi dene eşşek. Déđi: Mehemmed bu ne ahvalatdı? Déđi: Sen menin xanımmısaan. Men bu eşşekleri getimişem tamam vesayillerimi çatam bulara, götürem gédem, sen benim xanımı döysen be! Déđi: Belé. Déđi: Béledii? déđi: belé. Déđi: Geti benim vesyilimi vérgineen evvelde. Vérmesün, seni de buların tayı éliyeceem. Déđi: éybi yoxdu. Xanım gétđi, hemun şüşeni getdi; şüşeden bir az işđii, Mehemmed gétđi, munun küreğinnen bi tepik vırdı, ürek atıldı, gétđi, düşdü yére. Mehemmed gétđi, üreği götdü, apardı, temizledi, utduu. Déđi: qalıcéynan sürmeni vér. Qalıcéynan da sürmeni vérdii. Aldı qoydu dizine. Xanıma da bi çubux vırdı. Déđi: xanım da xer şuu. Xanım da oldu eşşek. Xanım da oldu eşşek, burdan çıxdı. Burdan çıxdı. Buları burda qoyduu.

Hardan sene xeber vériim. Bu geldi, çıxdı hemun vilayetine ki şahın kürekeni idi. Geldi, çıxdı buraa. Belé! burada bi iki géce, üç géce qalannan soraa géne xanımnan icaze aldı. Dédi: mene icaze vérsün bi gedem, qardaşm vaar, qardaşımın yaana. Dédi: géne bi on gün icaze vérrem. Bu sefer on gün muna icaze vérdi, gétđi élesine. Gétđi, dolandı. Gétđi, gördü, bi dene şehirde munun xeberin vérdile. Dédile: burda bi dene béle adam vaar, özü de şah olub, şah vérble muna. Geldi, gészdi minin yanınaa. Gördü, hoo! Bu burda textdee eyleşib. Şahdı. Dédi qardaş ne cereyandı? Ne ahvalatdı? Sen burda şah olubsaan. Seni burda şah éleyiblee. Dédi: valla İbrahim! ordan ki sennen aralandım, geldim bu şehere; gördüm bular bu şehirde bi dene quş villéyible göye, quş gelse her kesin başına qonsa minı şah éliyele. Quş da bu milletin, heş birinin başına qonmadı, éle men ora vardığımda qondu benim başıma. Bu quşu tutdula, meni apardıla saldıla bi dene xaraba hamama. Quşu villedile, quş şüşeni sindirdi, geldi, qondu benim başıma. Üş feqere bu quşu imtahan éledile, quş geldi, qondu benim başımaa. İndi o oldu. Dédile: day siz bu ixtiyarı quşa véribsüz day, bı şahlığ var. İndi o olub men eylan burda néçe aylardı şaham burda. Dédi: xoob! dedemnen nenemnen ne xeber? dédi: qoy, dedennnen nenennnen sene xeber vériim. Bı oğlan ki bı qızın gözün sağaltmışdı, şahın qızınız gözün sağaltmıştı! bını adı olmuşdu düktür, munun şöhreti, munun biligi memlekete dağılmışdı. Bu kişiden de arvad, ikisi kor olmuşdulaa. Xeber gelmişdi, bulara çıxmışdı, filan şehirde béle düktür vaar, koru necür kor olsa sağaldér. Buların familleri bu er-arvadı götürüb çıxadıb getirmişdi bura, hemun şehre. Bı bura gelennen sora görmüşdü hoo! dedesinen nenesii. Gétmişdi, hemun şah qardaşına démişdii, dedemnen nenem gelib ikisi de kordu. Gelible düktüre benim yanıma. Men bulardan neme xeber alım? dédi: sen bulardan başlarınnan geşdiğın xeber algınaan. Déynen, her kes sözü düz danışsa, men onun gözün yaxçı élereem, yalan danışsa élemerem. Dédi: yaxçı déyésen. Belé! Bular geldile o düktürün metebbine. Düktür dédi: emi! Dédi: belé. Dédi: gözün ağrıır? dédi: belé! gözlerimiz ağrıır. Dédi: niye ağrér gözlerün? Dédi: vallaa men bi dene yoxsul kişi idim. Verekçi idim. Géderdim, verek getirerdim, vérerdim nanavaya, pul alardım. Günnerin bir günü (éyni men déyem kimin hemun) bir gün bi dene quş geldi yumutdadı, men bu quşun yumtdasın apardım érmeniye vérdim. Bu sefer bu érmeni arvadı qısnamışdı, gét quşu tut, getii. Bcür, bücür; bala, bala bir müddet biz pul yığannan soora, bu sefer men gétđim Xorasan'a. Men xorasan'a

gédib gelennen sora, geldim gördüm quş da ölüb uşaxlar da ölüb. Arvada dédim . be bu quş hanı, uşaxlar hanı?! Arvad geyitdi: kişi! sen gédennen sora qızılca geldi, oğlannarı, uşaxları apardı. Azar da éledi, quşu öldürdü. Day arvad mene bücür boyun alıb. İndi! ağa-yı düktür sen déyésen her kes düz danışsaa, men sözü düz danışeram. Day uşaxlardan da xeberim yoxdu hara çıxıb gédible. Bu geyitdi, dédi: ağa senün gözün yaxçı olar. Sen düz danışdun. Üş dene davadan tökdü bu kişinin, dedesinin gözün yaxçı éledi. Dedesinin gözün yaxçı éledi dédi: xanım sen danış görek. Xanım da fikre gédib, men orda kişiye éle danışmışam. Burda bu düktüre danışmasan gözüm kor olar; danışsam düzün gözlerim sağalacak. Kişi mene déyeceki, sen mennen niye yala danışdun? bir az fikre gédennen sora, dédi, yaxçısı budu, éle düz danışım. Menim gözlerim yaxçı olsun, axır talaqım vérer daa. Bu sefer xanım da éyni cereyanı, ser-güzeştesiin éyni men déyen kimi danışdı. Êrmeninen béle oldu, éle olduu. Düktür dédi: belé! senün de gözlerün yaxçı olar. Muun da gözlerin yaxçı éledii. Buların ikisin de götdü, dédi: gédérik, yuxarıda bi dene düktür vaar, onun yanına. Bular götdü getdi qardaşın yaan, hemun şahın yaana. Getdi, çıxatdı şahın yaanaa. Bu sefer şaha dédi: valla cereyan buduu! Qardaşına dédi: cereyan budu! Şah qeyitdi, dédi: ata can! Dédi: belé! dédi: bizi tanımésaan? dédi: yox. Dédi: men senün Mehemmed oğlunam, o senün İbaraham oğlundu. Biz ceva-yi veten olduq. Allah bizim derecemizi qozadı. Men gelmişem burda şah olmuşaam. O gédib bi dene şah kürekeni olub hem düktür olub. İndi! nenem bizim cereyanımızda sençin bücür yalan danışıb ozah éléyiib. Gét, indi bizi istéyseen, uşaxlaruvu istéyseen, biz sene nökerik, qalacaqsan bizim derbarımızda. Xéyir! nenemizi istéyseen, götü yallah her yana gédéysen gét; biz sennen gelmerik. Kişi geyitdi, dédi: qıbla alem sağ olsun! nenüzün ixtiyarın vérdim size. Éydam éléysüz, éléyün; öldüréysüz öldürün. Bu düktür qeyitdi dédi: ağa! biz éydam éliye bilmerik, biz anamızun sütün emmişik. Biz éydam éliye bilmerik, xoş geldün. Götü nenemizi, götü her yana gédéyt. Öldüréysen öldür, öldürméysen öldürme. Dédi: eslen! men day nenüzi aparmam. Celladı âmâde élerem, burda özüm vırdırram. Kişi cellad âmâde éledi. Destur vérdi, cellad geldi, arvadın başın vırdılaa. Baş bir yana gétđi, lés bir yana; yedile, işdile, olar şad oldulaa, siz de şad olasuz.

Otuz Birinci Masalın Epizotları:

1. Yoksul bir adam ve ailesi vardır. Adamın İbrahim ve Mehemed adındaki iki oğlu İsfahan'da okur.
2. Yoksul adam karın tokluğuna bir fırıncının yanında çalışmaya başlar. Adam fırıncı için ormandan odun toplayıp getirir.
3. Adam odun topladığı bir gün çalı çırpı arasında birkaç yumurta bulur ve bu yumurtaları dışinde saklayıp eve getirir.
4. Yoksul adam yumurtaları hanımına verir ve hanımının onları pazara götürüp satmasını söyler. Kadın, yumurtaları pazarda bir Ermeni'ye satar. Ermeni bu yumurtaların çok kıymetli olduğunu anlar. Ermeni, her gün kadından yumurta ister ve kadın da yumurtaları Ermeni'ye satar.
5. Ermeni bir zaman sonra yumurtaları almak istemez. Ancak kadın onunla birlikte olmayı kabul ederse ona para vereceğini söyler. Kadından kocasının bu yumurtaları veren kuşu yakalamasını da ister.
6. Yoksul adam köyde iş bulamayacağını anlar ve bir kabileyle Horasan'a gitmeye karar verir. Gitmeden önce de adam hanımının isteğiyle kuşu yakalayıp getirir.
7. Yoksul adam Horasan'a gider. Ermeni de kadının bu kuşu pişirip akşam kendisini beklemesini söyler. Kadın kuşu pişirip Ermeni'yi beklemeye başlar.
8. Akşamüzeri İbrahim ve Mehemed İsfahan'dan gelirler. Kadın oğlanları görünce endişelenir. İbrahim tenceredeki kuşu görür ve kuşun kafasını yer. Mehemed de yüreğini, ciğerini ve bağırsağını yer. Oğlanlar içerdeki odada yatarlar.
9. Akşam olunca Ermeni gelir ve kadına yemek yiyip öyle yatmak istediğini söyler. Kadın kuşu getirir; ancak Ermeni kuşun kendisi için önemli yerlerinin yendiğini

görünce sinirlenir. Kadın bunları oğullarının yediğini söyler. Ermeni de kadına oğullarının başını kesmesini söyler. Kadın bu duruma hiç itiraz etmez.

10. Mehemmed ve İbrahim yattıkları yerden olan biteni duyarlar ve evden kaçarlar. Çocuklar bir şehre gelirler ve bu şehirde beş gün kalırlar. Kuşun yüreğini yiyen Mehemmed her sabah yastığının altında yüz tümen bulur.

11. İki kardeş şehirden ayrılır ve bir yol ayrımına gelir. Yolda bir tabela vardır ve buraya gelen akrabaların her birinin ayrı yoldan gitmesi gerektiği yazar.

12. Mehemmed, İbrahim'e yüz tümen harçlık verir ve ikisi de farklı yollardan giderler.

13. Mehemmed bir binanın önüne gelir. Binanın önünde toplanan erkekler güzel bir kadını seyrederek. Mehemmed bunun sebebini sorar. Erkekler de bu güzel kadını yılda bir kere seyredebildiklerini; ancak bunun için yüz tümen vermeleri gerektiğini söylerler.

14. Mehemmed çok parası olduğu için kadını her gün seyretmeye gelir. Kadın Mehemmed'in zengin olduğunu anlayarak onu eve çağırır. Mehemmed'e şerbet verir; o, şerbeti içerken karnına bir tekme vurur ve kuşun yüreği Mehemmed'in ağzından fırlar. Kadın yüreği alıp kaçar.

15. Mehemmed kadının evinden ayrılır, yolda üç tane devle karşılaşır. Bu devleri kandırarak onların elinde olan Süleyman Peygamber'in sofrasını, halısını ve sürmesini alır.

16. Mehemmed bir sakız ağacının altında uyuyakalır. Mehemmed uyurken ağaca iki dişi güvercin konar ve onun hikâyesini birbirlerine anlatırlar. Güvercinin biri bu ağacın dalının ve yaprağının sihirli olduğunu ve yaprağından tütsü yapılması gerektiğini Mehemmed'in duyması için anlatır.

17. Güvercinlerin anlattıklarını duyan Mehmed, ağacın yaprağını ve dalını koparıp cebine koyar. Oradan ayrılırken ağaçtan bir kabuk koparıp bu kabuğu nehre atar. Kabuk bir köprü olur ve Mehmed köprüden İran tarafına geçer.

18. Mehmed yaşlı bir kadının evine gelir ve ondan yardım ister.

19. Evin karşısındaki kalabalık bir grubu gören Mehmed kadına bunun nedenini sorar. Kadın da padişahın kör bir kızı olduğunu ve doktorların onu iyileştirmek için sıraya girdiklerini söyler.

20. Mehmed elindeki sihirli malzemeler sayesinde padişahın kızını iyileştirir. Padişah da ona kızını verir.

21. İbrahim bir şehre gelir ve halkın uçurduğu kuş onun başına konduğu için İbrahim o ülkenin padişahı olur. Mehmed kardeşini bulur ve onun durumuna çok sevinir.

22. İki kardeş anne ve babalarının yanına gelir. Annelerinin yaptıklarını ortaya çıkararak onun başını keserler.

Otuz Birinci Masaldaki Motifler

P 230. Anne-baba-çocuklar

Yoksul adamın bir karısı, İbrahim ve Mehemed adında iki oğlu vardır.

P 400.-499. İşler ve Meslekler

Yoksul adam bir fırında çalışır ve her gün fırın için ormandan odun toplar.

D 838. Sihirli nesnenin çalınması

Adam, ormanda bir kuş yumurtası bulur ve onu eve getirir.

J 2347. Hilekârların işi

Yoksul adamın karısı yumurtayı pazarda bir Ermeni'ye satar; bu adam yumurtanın çok değerli olduğunu anlayarak kadından o kuşu yakalamasını ister.

J 34. 3. Gurbete çıkma

Yoksul adam kuşu yakalayıp eve getirir ve daha sonra Horasan'a çalışmaya gider.

M 201. Söz ve anlaşmaların yapılması

Ermeni, kadına kuşu pişirip gece evde kendisini beklemesini söyler ve kadınla birlikte olmak ister. Kadın da bu teklifi kabul eder.

L 111. 1. Gurbete gidiş ve dönüş

Okumak için İsfahan'a giden çocuklar eve geri döner.

K 1571. Zinanın hile ile keşfedilmesi

Çocuklar, annelerinin Ermeni ile birlikte olacağını onların konuşmalarını gizlice dinleyerek öğrenirler.

K 500. Hile vasıtasıyla tehlike veya ölümden kazanç

İbrahim ve Mehmed tenceredeki kuşun çoğunu yerler. Ermeni durumu öğrenir ve çocukları öldürmek ister. Bunu duyan çocuklar gizlice evden kaçarlar.

N 772. Yol kavşaklarında ayrılma

Çocukların önüne yolda bir tabela çıkar ve tabelada buraya gelen akrabalarından her birinin ayrı yoldan gitmesi gerektiği yazar.

F 900. Olağanüstü hadiseler

Kuşun yüreğini yiyen Mehmed, her sabah yastığının altında yüz tümen bulur.

F 575. 1. Harikulâde güzellikte kadın

Mehmed, geldiği bir şehirde çok güzel bir kadın olduğunu ve herkesin kadına para vererek onu seyrettiğini öğrenir. Çok parası olduğu için Mehmed her gün kadını seyretmeye gider.

K 850. Hileli oyunlar

Kadın, Mehmed'i kandırır ve ona vurarak kuşun yüreğini ağzından çıkarır ve Mehmed'i dışarı atar.

B 531. Büyük devler

Mehmed, kadının evinden ayrıldıktan sonra yolda üç devle karşılaşır. Devler, Hz. Süleyman'ın sofrasına, halısına ve sürmesine sahiptirler.

D 1472. 1. 7. Sihirli sofra

Mehmed, devleri kandırır ve onlardan sihirli sofra, halı ve sürmeyi alır.

B 211. 3. Konuşan kuş

Mehmed sakız ağacının altında uyurken dala iki güvercin konar. Güvercinlerden biri bu ağacın dalının ve yaprağının sihirli olduğunu ve yaprağından tütsü yapılması gerektiğini Mehmed'in duyması için anlatır.

D 950. Sihirli ağaç

Sakız ağacı sihirli bir ağaçtır.

F 900. Olağanüstü hadiseler

Mehmed yaprakları toplayıp cebine koyar, ağacın kabuğundan bir parça koparıp suya atar. Ağacın kabuğu bir anda köprüye dönüşür. Mehmed köprüden suyun öte yakasına geçer.

N 825. 3. Yardımcı yaşlı kadın

Yaşlı bir kadın Mehmed'e sahip çıkar.

P 40. Padişahın kızları

Mehmed, yaşlı kadından ülkenin padişahının kızının kör olduğunu ve kızı kimsenin iyileştiremediğini öğrenir.

M 201. Söz ve anlaşmaların yapılması

Mehmed, padişahın kızını iyileştirebileceğini söyleyip padişahla bir anlaşma yapar.

T 68. Armağan olarak prensesin teklif edilmesi

Padişah, kızını iyileştirebilirse Mehmed'in kızıyla evlenebileceğini söyler.

F 950. Olağanüstü tedaviler

Mehmed sakız ağacının yapraklarıyla bir ilaç yapar ve padişahın kızının gözleri açılır.

T 100. Evlenme

Mehmed, padişahın kızıyla evlenir.

N 130. Şans ve kaderin değışmesi

İbrahim, gittiğı ÷lkede başına bir kuş konması sonucunda o ÷lkenin padişahı olur ve Mehemed'in yanına gelir.

Q 211. Öldürerek cezalandırma

Mehemed ve İbrahim evlerine gelirler ve babalarına annelerinin yaptığı kötölüğü anlatırlar ve kadını öldürürler.

Otuz İkinci Masal⁸⁵

Paltar Tiken

Biri var ıdı, biri yox ıdı, Allah'dan soora hêş kes yox ıdı. Bi dene şah var ıdı, bi dene oğlu var ıdı; bi dene de paltar tiken var ıdı, bi dene qızı var ıdı. Bular bir gün olar birbirine tuş geelleer. Bu oğlan, bu qıza âşiq olar. Géder biraz, sancaqdan, iyneden, düymeden, sabunna alar. Boynına ceebe aslar.

- Hay alan, hay alan!

Geler bu paltar tikenün qapısına. Qız çıxar, déyer: Qardaş! néçiye véréseen? Déyer: Valla men, bacı, pula vérméream. Déye: Neye vérésen be? Déyer: Öpüşe. Déyer: Çıx, gétginen. Bu géder. Xéylekden sora bu qız déyer, qara yére! hêş kes yodi, men bi dene öpüş vériim; munna şey alım. Bir de çağırı:

- Ay oğlan! Gel, gel.

Oğlan geleer, muna bi dene öpüş vérer, bi ke iyneden, düymeden, sancaqdan alaar; qeşek götüri. Géder. Seher gelmez, birsün geler, déyer géne: Ay iyne alan, düyme alan, sancaq alan?! Déyer: Qardaş néçiye? Déyer: Bir öpüşe, bir géçiye. Déyer: Bu nédedi? Déyer: Öpüşe da, men üsüren néce sennen öpüş aldım. Bu qız qeyider, déyer: Men néynim, néceléyim, bu meni rüsvay éleer. Qız géder, bi dene qoyun alaar, qoyunu vérer kesdireer, munun derisine qinqıro vırar. Qinqıro vıranan sorasına axşam olar, bu şahun davaıynan géder şahgile. Kançı gétirer, évinde kan vırar şahun évinee. Qoyunna géder ora, géce orda qalaar. Oğlanın menzili ayrıymış, oğlan yatéymış; oğlan ayrı yatér, gécenin yarısı görér ki bi nefer munun döşünün üstün aldi. Déyer: Kimsen? Déyer: Men Erzaiem, gelmişem seen canu alaam. Déyer: Dedün yaxçı, nenün yaxçı! Néce benim canımı alasaan! Déyer: Vaxtun başa gelib senü canu aléram. Déyer: Sen Allah! Bi géce benim canımı almaa, saba géce alarsaan, gédim dedemnen, nenemnen xudaafizi éléyim; men bi dene oğulam. Déyer: éybi yoxdi, bi géce almaram, saba géce ki allam; bu desmaldakın yeesen, aftafadakın içeseen. Oğlan canının höylünnen bi desmal atun péyinin yédi, bir aftafa atun südigin işdi. İşdi oğlan, bu Erzail döydi ki, seher gelmedi. Bu, süb oldi, dedesi gördi, bu durmadi, namaz qılmadi. Hay otdi, hay otdi; béle niya?! Gétidi, gördi oğlan béledi burnunun ucunéycağ saralée.

⁸⁵ Bu masal, XI. Kaynak Kişi tarafından anlatılmıştır.

Dedi: - nedi?

Dédi: Erzail géce gelmişdi canımı ala, almadi, qaldi bi_éceye. Néce qaldi bi_éceye?! Qaldi da. Vırdı, seher oldı; bu él-famil geldile, otdula Erzail'den xaş éliyele; Erzail hardéydi?! bi_éce saba géce oldı, saba géce bürsün géce oldı; üş géce bu oğlan meriz oldı. Üş günnen sorna durdı ayağa, géne boynun sardı, gétđi bu derzinin qapısınaa, paltar tikenün. Dédi: ay şey alan, şey alan! Dédi: néçiye? Dédi: valla! bir öpüşe, bir géçiye. Dédi: men Erzail oldum, senün canun aldım; o néçiyee? Oğlan barmağın dişledi. Dédi: xob! éybi yoxdı. Geldi évee, dédi: nene! göreğ o derzinin qızın meen çin alasan. Dédi: néce alasaan, sen şah oğlı, o bi paltar tiken qızı. Dédi: alésan al, almésan; men sennen arvad isteméreem. Bu da bi denéydi daa, nâçâr qaldi, gétđi munun dalıyağ. Gétđi munun dalıyağ, bu gédennen sonrasına mını aldilaar. Bu qız xeber-dar ıdı ki mını vıracağ ıdı, ya öldüreceğ ıdı. Bir gün oldu toyu başlıyalaar, toyu başladılar, istedile mını getireleer, getdiler éve. Éve getdiler, géce oldu, şam mam yéyildi, merdüm dağıldı, qız yox oldu. Qız hemin kan vırmışdı évden éve axı, qız kanı qozadı, kannan gétđi évinee. Qız gétđi évee. Gediler, dedün yaxçı, nenün yaxçı; qız necoldi?! Qız gétđi Çin-i Çelebi'ye. Qız gétđi, oğlan da durdu: ya Ali sennen meded! oğlan da qızun dalıyağ gétđi Çin-i Çelebi'ye. Qız burda bir hoqqeynan, bir firqéynan gétđi; oğlan onu tanımadı. Bırda bir hefte béle qaldi, indi bir ay, béş ay. Qaldi bırda, mını tanımadı. Bu durdu ayağa, bu istedi géde Marçin Çelebin'e; qız mınnan qabax gétđi Marçin Çelebin'e. Qız gétđi Marçin Çelebn'e, oğlan gezdi, dolandı, dédi: xob! hele men Marçin Çelebin'e de gédiim. Ama burdan düşendee dédi: oğlan! gédéseen, belke Allah sennen mene évlad vérdi; bi nişanéi vér, gét. Bu döndü, bazbendın vérdi mınaa. Gétđi Marçin Çelebin'e. Marçin Çelebin'de (oğlan da gétđi) géne bu qız oğlanı tandı, oğlan qızı tanımadı. Burda géne güldüle, danışdılaa, durdu gédee; dédi: oğlan gédéseen (indi uşağı olub a) belke Allah sennen mene bir évlat kerâmet éledi; mene bir yâdigâr vér, gét. Bu dondu, sahatın vérdi mınaa. Burdan géne geldilee. Bi döre dolandı, dédi: xob! durum, gédim; Çin_i Çelebi'ye gétmişem, Marçin Çelebin'e; gédim İsm-i Bağdat'a. Bu durdu, gétđi İsm-i Bağdat'aa. Bu qız da éle burda bi firqéynan gezdi, bu oğlan mını tanımadı. Bir cardan sora dédi: gédéseen? belke Allah sennen mene évlad vérdi; men bi yâdigâr vér, gét. Baxdı, gördü sahatın vérib, bazbendın vérib; heş zadı yoxdu, bi, dene desmal qalıb. Bu döndü, desmal de vérdi mına, geldi, bir müddet otdı. Arvad Çin-i

Çelebi'de doğdu bi dene oğlan, Marçin Çelebin'de doğdu bi dene oğlaan, İsm-i Bağdat'da doğdu bi dene qız. Day uş dene uşağı doğdu, bir müddetden sora uşaqları götdi, geldi dedesi évine. Geldi, indi ne bılar bilér bu kimdi, ne bu bilér. Vırdı oğlan arvad aldı, döndü arvadın getiree; arvad durdu bazbendi bağladı oğlanın bir qoluna, sahatı bağladı bir qoluna, desmalı bağladı qızın başına. Dédi: Gédersüz, o filan yérde durarsuz, (utağa baxar) sen déyersen Çini Çelebi, o déyer Marçin Çelebi, déyér, tut İsmi Bağdat elinnen, gédek xan dadaşun toyuna. Bular geelle, üçü bırdı duralla. Bu çağırér Çini Çelebi! Déyér: Nedi Marçin Çelebi? Déyer: Tutax İsmi Bağdat elinnen gédek xan dadaşun toyuna. Oğlar üste déyer ki aşıqlara çalméyuun, görüm, bu ne déyéér. çalméyuun, görüm, bu ne déyér; uşaqları apardı yaana; baxdı, gördü sahat özünün, bazbend özünün, desmal da özünüün. Déyér: ne déydüz? Dédi: héş zad ağa! biz déyérík Çini Çelebi! Nedi Marçi Çelebi? déyér: tut İsmi Bağdat elinnen gédek xan dadaşun toyunaa. Gelin de qapıda atun üstündee. Gelin de atun üstünde ki gelinün üzünnen öper, qeyterdér dedesi évine, gétđi, bu arvadı götdü geldi.

Otuz İkinci Masalın Epizotları:

1. Şahın bir oğlu vardır. Bu oğlan terzinin kızına âşık olur.
2. Şahın oğlu çerçi kılığına girerek terzinin kapısına gelir.
3. Kız, çerçiye elindeki eşyaların fiyatını sorar. Çerçi de bunları para karşılında değil de öpücük karşılığında verdiğini söyler.
4. Kız bir öpücük vererek çerçiden biraz iğne ve düğme alır.
5. Çerçi iki gün sonra yine gelir ve eşyaları bir öpücük karşılığında kıza vereceğini söyler. Çerçinin şahın oğlu olduğunu anlayan kız, onun kendisini rezil edeceğini düşünür. Kız, şahın oğlundan intikam almak ister.
6. Kız, bir koyunun derisini yüzdürür ve bu deriyi giyer. Şahın oğlunun evine gider. Gece olunca oğlanın odasına girer ve kendisini Azrail olarak tanıtır. Ona canını almak için geldiğini söyler.
7. Oğlan, kızıdan bir günlük süre ister. Kız da bu süre içinde oğlanın bir parça at boku yemesini ve bir tas at sidiği içmesini söyler.
8. Oğlan üzüntüsünden hastalanır ve olanları ailesine anlatır. Üç gün boyunca Azrail'in gelmesini beklerler; ancak gelen olmaz.
9. Oğlan üç gün sonra yine çerçi kılığına girerek kızın evine gider. Oğlan elindeki eşyaları bir öpücüğe sattığını söyleyince kız da Azrail olarak onu nasıl korkuttuğunu söyler.
10. Oyuna geldiğini anlayan oğlan, kızıdan intikam almak için terzinin kızıyla evlenmek istediğini söyler. Ailesini kızı almaları için dünürücü gönderir.

11. Aile oğlanın ısrarı üzerine terzinin kızını alır ve eve getirir.
12. Kız, oğlanın kendisinden intikam almak istediğini anlayarak gerdek gecesi Çin-i Çelebi'ye kaçar. Oğlan da kızın peşinden gider.
13. Çin-i Çelebi'de oğlan kızı tanımaz; ancak kız onu tanır. İkisi yiyip içip eğlenir. Kız oğlandan bir çocuk doğurmak istediğini söyler ve ondan bir nişan ister. Oğlan da kıza bilekliği verir.
14. Oğlan Marçin Çelebi'ye terzi kızını aramak için gelir. Kız da oraya gelir ve oğlan kızı yine tanımaz. Kız oğlana kendisinden bir çocuk doğurmak istediğini söyler. Bu kez de nişan olarak oğlan saatini verir.
15. Son olarak İsm-i Bağdat'a gelirler ve oğlan burada kıza mendilini verir.
16. Kızın, Çin-i Çelebi ve Marçin Çelebi'de oğulları, İsm-i Bağdat'ta ise bir kızı olur. Kız, oğlanın verdiği nişanları sırasıyla çocuklara takar.
17. Şahın oğlu, terzinin kızını bulamaz ve eve döner. Ailesi onu başkasıyla evlendirmeye karar verir.
18. Düğün günü çocuklar çıkıp gelirler ve oğlanın kendi babaları olduğunu söylerler. Nişanları gören şahın oğlu çocuklara inanır.
19. Şahın oğlu diğer gelini babasının evine yollar ve terzinin kızıyla evlenir.

Otuz İkinci Masaldaki Motifler

P 441. Terzi

Bir terzinin kızı vardır.

K 1836. 5. Erkeğin bir başka erkek kılığına girmesi

Padişahın oğlu terzi kızına âşık olur ve çerçi kılığında her gün kızın kapısına gelir.

K 850. Hileli oyunlar

Çerçi kılığındaki padişahın oğlu sattığı şeylerin karşılığında kızdan bir öpücük alır.

K 1810. Hile ile kıyafet değiştirme

Padişahın oğlunun kendisiyle dalga geçtiğini düşünen kız, Azrail kılığına girerek oğlanı korkutur.

T 130. 1. Dünür olma

Padişahın oğlu kendisini korkutan kızdan intikam almak için ailesini terzinin evine dünürcülüğe yollar.

T 100. Evlenme

Padişahın oğlu terzinin kızıyla evlenir.

Q 211. Ölümle cezalandırma

Oğlan gerdek gecesinde kızı öldürerek cezalandırmak ister; fakat kız evden kaçır.

N 700. Tesadüfi karşılaşmalar

Terzi kızı üç farklı şehirde oğlanla karşılaşır; fakat oğlan kızı tanımaz. Böylece kız üç defa da oğlanla birlikte olur ve ondan bazı nişanlar ister.

T 526. Çocuk sahibi olma

Terzinin kızı bu ilişkiler sonucunda iki oğlan, bir de kız çocuk doğurur.

H 80. İşaretle tanıma

Padişahın oğlu başka bir kızla evlenmek üzereyken terzinin kızı çocuklarına oğlandan aldığı nişanları verir ve onları düğüne yollar.

T 102. Kahraman geri döner ve ilk sevgilisiyle evlenir

Çocuklar yanlarındaki kemer, bileklik ve saati gösterirler ve durumu anlayan padişahın oğlu tekrar terzinin kızıyla evlenir.

Otuz Üçüncü Masal⁸⁶

Qoçan (2)

Bi dene var ıdı, adı Qoçan ıdı. Qoçan gédér, bi dene xannan elli dene at aléér. Déyér: Xan! Elli dene mene at vér, iki yüz dene qoyun. Dédi: Balam,ot, alax varundi? Dédi: Yaxçı otum var, yaylağım var, qeşek! Qoçan néynéér, atdarı getirér, bi dene, bi dene ta qış gédenéy kimin hamısın satér. Arvadı déyér: Qoçan! Sen bu xanun atdarın niye satésan? Dédi: Ses éleme. Bu qoyunnarın da hamısın satér ta qışun yarısınéy kimin iki yüz dene qoyun hamısın satér. Xanımı déyér: Baba, Qoçan, aa bu xanın qoyunun! Seher ne cevap vérecem. Dédi: Baba, Senün ne işün axı! Aparér, o pulları qoyer bakdaa, yaz olér. Yaz olér, adam yollér xan Qoçan'ın yaanna; Qoçan'a dénen, gelsin, görek bu atdar naxada doğubla, qoyunnarın balasınnan, zadınnan, sütünnen, penirinnen. Dédi: Sen mennen soruşğınan ki qış ne cür geşdi. Sene hardan danışım! Bu ilki qışdaan. Ezel başdan Duxar Xan'a söyléyim.

Bı il Azərbaycan xarab qalıbdı.

Uşaxlar qırılıb qar suyu içmekden.

Dereler tepeler mismar olubdı.

Ot – alax bitib yaylax boyıcax.

Héyvan yoxdı, onu yée douyıncax.

Elim qabıxdan gédib o heyvani soyéncax.

Bir köpek yéddi léşe sahib olubdı.

Xan déyér: Bala, oğul! Qoyunnan bi dene qalmadı? Déér: Xan! Bi dene, senün sağlığuva, başuva and olsun qalması. Xob, balam! Bu atdar dé. Atdar nec'oldi? Déyér: Xan!

İnanmésaan, dur gédek qazıya.

Atdar arıxléyib dönüb tazıya.

Çulun götdük bıraxdıx yazıya.

Yazı buran oldı, héş biri gelmedi.

Bu gédende de (éle qedim saxsıydı axı, bu bardaxlar saxsıydı) bi bardax qatıx aparmışdı, qatıx. Xan qezebnag olér, götürér bu (saxsıydı) qatığı vırér bu Qoçan'ın başına. Qatıx tökülér Qoçan'ın başına. Qoçan déyer: Allah çox şükür, elhemdula çox şükür; xanın yanında üzüm ağ oldı.

⁸⁶ Bu masal, XII. Kaynak Kişi tarafından anlatılmıştır.

Otuz Üçüncü Masalın Epizotları:

1. Koçan adlı bir kişi vardır. Bu kişi Duhar Han'ın huzuruna çıkar.
2. Koçan hana hayvanları otlatmak için güzel bir yaylası olduğunu söyler. Handan elli at, iki yüz de koyun ister.
3. Duhar Han bunu kabul eder. Koçan hayvanları eve getirir. Kışın sonuna kadar çoğunu satar.
4. Koçan'ın hanımı, Koçan hayvanları sattığı için endişelenir. Ona, hana ne cevap vereceğini sorar.
5. Yaz gelir, han Koçan'a bir haberci yollar. Koçan'ı huzuruna çağırır.
6. Koçan yanında bir çömlek yoğurtla hanın huzuruna çıkar.
7. Han, Koçan'a, hayvanların doğurup doğurmadıklarını ve ürünlerinin nasıl olduğunu sorar.
8. Koçan yıl içinde Azerbaycan'da kuraklık olduğunu, çocukların açlıktan kırıldığını, hayvanların çoğunun da öldüğünü söyler.
9. Olanlara sinirlenen han, Koçan'ın getirdiği yoğurt dolu çömleği onun başına geçirir.
10. Koçan başından dökülen yoğurda bakarak, hanın yanında yüzüm yine ak oldu, der.

Otuz Üçüncü Masaldaki Motifler

P 412. Çobanlık

Koçan adında bir çoban vardır. Koçan, Duhar Han'dan otlatmak için at ve koyun ister.

M 100. Yeminler ve antlar

Han, Koçan'ın isteğini kabul eder ve ona hayvanları emanet eder.

X 900.-1899. Yalan ve mübalağanın komikliği

Koçan, hayvanların çoğunu satar ve bu paraları harcar. Han'a o yıl Azerbaycan'da kuraklık ve kıtlık olduğunu ve hayvanların öldüğünü söyler.

K 850. Hileli oyunlar

Koçan, evden getirdiği bir çömlek yoğurdu hana vererek onu kandırmaya çalışır.

Q 400.-499. Cezaların çeşitleri

Han sinirlenerek yoğurt dolu çömleği Koçan'ın başında parçalar.

J 1500. Zekice pratik hazır cevaplar

Koçan bu durumu –yoğurdun başından aşağı dökülmesi- hanın karşısında yüzünün ak olası şeklinde değerlendirir.

SONUÇ

Türk milleti var oluşu zamandan günümüze kadar dünyanın pek çok coğrafyasında yaşamış ve yaşadığı yerlerde dilini, kültürünü korumayı başarmıştır. Masal da önemli bir folklor ürünü olarak Türk milleti tarafından sürekli anlatılmış ve kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Özellikle son yüzyıllarda, Türk masalları üzerine çeşitli çalışmalar yapılmış ve masallarımız geleceğe taşınmaya çalışılmıştır. Yapmış olduğumuz masal çalışması da bu yolda atılan adımlardan yalnızca biridir.

Erdebil –özellikle Halhal ili- masalları üzerinde yaptığımız inceleme çalışması, 12 sözlü kaynaktan derlenen masalların epizot ve motiflerinin çıkarılmasıyla oluşturulmuştur. 12 farklı anlatıcıdan toplam 33 masal derlenmiştir. Anlatıcılardan özellikle I. Kaynak Kişi Vahab Esgeri ve IV. Kaynak Kişi Cefergulu Hüseyinzade profesyonel masal anlatıcılarıdır. Öteki kaynak kişiler ise masal anlatma geleneğinden gelen; ancak çağın koşullarına bağlı olarak günümüzde daha az dinleyici bulan anlatıcılarıdır. Anlatıcılardan çoğunun okula gitmemiş olması ise masalların dil ve anlatım bakımından pek fazla bozulmamasında etkili olmuştur.

Güney Azerbaycan bölgesi Türk anlatı geleneklerinin sürdürüldüğü bir bölge olmasına rağmen kapsamlı bir çalışmaya kaynaklık edememiştir. Bölgenin içinde bulunduğu sorunlar, derleme faaliyetlerini zora sokmakta ve dolayısıyla alan araştırmalarını da engellemektedir. Bizim çalışmamızda da derleme esnasında bazı zorluklar yaşanmıştır. Anlatıcılar Muharrem ayına denk gelen derleme çalışmasında, masal anlatmaktan çekinmişlerdir. Bölge zengin bir masal dağarcığına sahip olsa da yas döneminde anlatıcılar özellikle bazı masalları anlatmaktan çekinmişlerdir. Anlatıcılar, kadın erkek ayrımı olmaksızın, mizahi ve erotik öğelere günlük yaşamlarındaki konuşma ve anlatımlarında sıkça yer vermelerine rağmen, yas döneminde bu türden öğeler taşıyan masalları anlatmak istememişlerdir. Çalışmamızda mizahi öğeler taşıyan yalnızca iki masal yer almaktadır; bunlar Qoçan (1) ve Qoçan (2) adlı masallardır. Anlatıcılar, içinde erotik ve mizahi öğelerin bulunmadığı masallara ise “kara nağıl” adını vermektedirler.

Erdebil yöresinden derlenen masallar ses kayıt cihazından dinlenerek dikte edilmiştir. Masallar ayrı ayrı numaralandırılmış ve her bir masalın ardından masalın epizotları ve motifleri gösterilmiştir. Anlatıcının herhangi bir ad vermediği masallar ise yalnızca vermiş olduğumuz numaralar ile belirtilmiştir. Masallar yazıya

geçirilirken Dr. Bilgehan A. Gökdağ'ın Salmas Ağzı adlı ses çalışması kitabında yer alan işaretleme sistemi esas alınmıştır. Bu sisteme göre kapalı e sesi “é”, art damak tonsuz ünsüzü “q”, gırtlak h'si “x” çeviriyazı işaretleriyle gösterilmiştir.

Erdebil masallarını ele aldığı konular ve masallarda yer alan tipler bakımından ele alacak olursak, bu masalların genel Türk masalları içinde önemli bir yere sahip olduğunu görürüz. Türk insanının yaşayışı ve tarihiyle bağlantısı, bu masallara yansımıştır. İncelediğimiz masallarda olağanüstü masallara yer verildiği gibi gerçekçi masallara da yer verilmiştir. Gerçekçi masallarda dini motifler de belirginleşmiştir. Anlatıcı, içinde bulunduğu baskıcı dini rejimi, ele aldığı karakterlerle yermek istemiştir. 5. (Çobanın Nağlı), 19. (Gül-ü Mola), 23. (Qargu), 25. (Qaz Otaran Qarın Başı) ve 26. (Ehmed-i Bî-qem) masallarda derviş ve imam kötü karakterler olarak gösterilmektedir. Derviş tipi, bu masallarda Türk masallarındaki “köse” tipiyle uyushmaktadır. Derviş tipinin dışında köse tipi olarak değerlendirebileceğimiz tipler ise, Merdinen Nâmerd (1.) masalındaki Nâmerd, 3. masalda yer alan hacının kardeşi ve Quş Yumurtası (31.) adlı masalda yer alan Ermeni tüccardır.

Türk masallarında vazgeçilmez yeri olan “keloğlan” ise, Erdebil masallarında “keçel” (kel) ya da “qarın başı” olarak geçmektedir. Keloğlan'ın zorluklar karşısında aklını kullanarak başarılı olması gibi, Erdebil masallarında keçel kılığına girerek zorlukların üstesinden gelen kahramanlar yer alır. Bu tipi, Qaz Otaran Qarın Başı (25.), Şah Oğlu Melik Memmed (30.) ve 3. masalda görmekteyiz. Özellikle 3. masalda keçel kılığına giren kişinin bir kız olması da dikkate değerdir.

Erdebil masalları içinde kadın ve aile yaşamı da önemli ölçüde ele alınmıştır. Kadınlar, ve genç kızlar, genellikle evlerine bağlı birer Türk kadını olarak tasvir edilmişlerdir. Derzi Qızı (11.), Seng-i Sebir (12.), 13. masal, Şah Abbas'ın Nağlı (20.) gibi masallarda kadın evine bağlıdır ve aklını kullanarak evlilik içi sorunların üstesinden gelir. Ancak, incelediğimiz masalların bazılarında kötü niyetli kadınlara da rastlanmaktadır. Seng-i Sebir (12.) masalındaki Çingene kız, 29. masaldaki ve Quş Yumurtası masalındaki kocasına ihanet eden kadın, Fatma Hanım (27.) masalındaki üvey anne ile üvey kız kardeş kötü niyetli kadın tipleridir.

Masallarda görülen önemli bir tip ise padişah'tır. Padişah, Erdebil masallarında devlet yöneticisi olma özelliğinin yanında, aile babası olarak da tanıtılmaktadır. Çalışmamızda yer alan çoğu masalda çocuksuzluk motifi hâkimdir ve padişah, çocuk özlemi çekmektedir. Qaz Otaran Karın Başı (25.) ve Şah Oğlu Melik Memmed (30.) masallarında padişah yine baba olma özelliği ile ön plandadır ve kızıyla evlenmek isteyen kişiyi sınava tabi tutar. Mirvârid Tesbêh (10.) adlı masalda padişah ve vezir başlarından geçen aile hikâyelerini anlatırlar. Bu masal, yalanlamalı masal türüne de bir örnektir.

Erdebil yöresi masallarında olağanüstü motifler çok zengin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Devler, periler ve öbür dünyaya yapılan seyahatler hayalgücünün en güzel örneklerini vermektedir. Selim Cefayhuruş (7.) masalında Selim'in maymunla evlenmesi ve ondan yarı insan yarı hayvan bir çocuğunun olması, Seng-i Sebir (12.)'de kızın Kur'an okuyarak ölü adamı diriltmesi, 16. masalda yer alan tek gözlüler ülkesi ve denizkızı, Şah Oğlu Melik Memmed (30.)'de Memmed'in mezardan çıkan maymun kılığındaki peri kızıyla evlenmesi gibi olağanüstü olaylar, zengin bir hayalgücü yeteneğinin izlerini taşımaktadır.

İncelediğimiz masallarda hayvanlar da çeşitlilik göstermektedir. Evcil hayvanlar ve vahşi hayvanlar kimi kez insan özellikleriyle karşımıza çıkar. Masallarda yer alan evcil hayvanlar tavuk, horoz, at, eşek, koç, koyun; vahşi hayvanlar ise ejderha, ayı, kurt, tilki, sansar, karga, yılan, aslan, ve kaplandır. Bunların dışında balık, kuş, sıçan gibi hayvanlar da yer almaktadır. Bu hayvanlar, macera sırasında genel olarak, kahramana yardım etmektedirler. Simurg kuşu, at, ve sansar özellikle bu gruptandır. Işıklı Dünya (22.) masalında Simurg'un tükrüğüyle kahramanın babasının kör olan gözleri açılmıştır. Xoruz-u Neqel-xu (17.) masalında sihirli horoz sayesinde Memmed ve Zerintac kardeşler babalarına kavuşmuşlardır. Merdinen Nâmerd (1.) ve İki Qardaşın Nağılı (8.) masallarında "kara koç"un başından ilaç yapılmış ve bu ilaç hastaları iyileştirmiştir. Yine bu iki masalda aslan, kurt ve tilki, kahramana yardımcı olan hayvanlardır.

Erdebil yöresinden derlenen 33 masaldan biri ise çocuk masalıdır. Şibicik (15.) adlı bu masalda ormana odun toplamaya giden çocukların devlerle olan macerası anlatılmaktadır. Ayrıca, elimizde bulunan masallardan ikisi mizahi özellikler taşımaktadır. Qoçan 1 ve Qoçan 2 adlı masallar bir çiftçinin hazır

cevaplılığını göstermektedir. Qoçan adlı masalların sonunda “yüzü ak olmak” deyimini hem mecaz hem de gerçek anlamıyla kullanılarak masalda güldürü unsuru yaratmıştır.

Türk masallarının neredeyse tümünde görülen ve yaygın bir formel sayı olan üç, incelediğimiz masallarda da yer almaktadır. Üç kardeşten en küçüğünün kahramanlıkları Melik Mehemed (4.) ve Qurdun Nağılı (9.) adlı masalarda görülmektedir. Xoruz-u Neqel-xu (17.) adlı masalda Memmed’in üç farklı macerayla üç sihirli nesneyi bulması da bu duruma bir örnektir.

Erdebil masallarının diğer Türk masallarıyla da önemli benzerlikler gösterdiği görülmüştür. Pertev Naili Boratav’ın “Zaman Zaman İçinde” adlı kitabındaki Bacı Bacı Can Bacı masalındaki arap halayığın, kızı suya atması ve sonra onun kıyafetlerini çalıp kızın kocasına kendisini karısıymış gibi tanıtmasıyla, Fatma Hanım (27.) masalındaki üvey kardeş Nergis’in Fatma’ya yaptıkları aynıdır. Aynı kitapta yer alan Fesliğenci Kızı ile çalışmamızda yer alan Derzi Qızı (11.) ve Paltar Tiken (32.) masallarının neredeyse bire bir aynı olduğu görülmüştür. Rabia Uçkun’un “Gagauz Masallarının Tip ve Motif Yapısı Bakımından İncelenmesi” adlı yayımlanmamış doktora tezindeki masallar da incelenmiş ve Erdebil masallarıyla çeşitli ortaklıklar bulunmuştur. Gagavuz masallarında yer alan Altın Yumurtlayan Tavuk (44.) ile çalışmamızda yer alan Quş Yumurtası (31.) önemli benzerlikler gösterir. Altın Yumurtlayan Tavuk’taki Yahudi tipi, Quş Yumurtası’nda Ermeni tipi olarak karşımıza çıkar. Yine aynı çalışmadaki Dokuz Kurnalı Çeşme (9.) ve Ayı Kulaklı (12.) masallarında yer alan öbür dünyaya yolculuk ve sihirli kuş tarafından kurtarılma, Işıqlı Dünya (22) adlı masalımızda da bulunan mutiflerdir.

Türk masallarının farklı coğrafyalarda olsa da aynı kaynaklardan beslendiğini göstermesi açısından Erdebil yöresi masalları bize bir yol gösterici olmuştur. Bu sahada yapılacak araştırmaların artmasıyla Türk masallarının tip/konu haritasının oluşturulabileceğini düşünmekteyiz. Bu açıdan, yapmış olduğumuz masal metin inceleme çalışması umuyorum ki bu alanda az da olsa bir katkı sağlayacaktır.

SÖZLÜK

A

Abrı (ab-ı ru): Yüz suyu (namus,şeref)

Âfel (ahval): Ahval

Alaçıq: Kamelya (yer)

Alahı keşver: Başka memleket

Arxéyin: Emin olarak

Aşpez-hana: Mutfak

Aşqal-: Kirli, çöplü

Axı: Ama; yani

B

Başuva: Başına

Bafat: Vefat

Bâ-hem: Birlikte

Bâis: Sebep olmak

Balaban: Zurna

Bar-ı hemli: Doğurmaya yakın hamile

Başüvü: Başını

Beren: Geçit

Be-hem: Son vermek

Be-rahe (Bi-rahe): Yolu olmayan; (metinde) kimsenin geçmediği yol

Berekenna: Berek Allah

Berqe berq vır-: Parlamak

Berkit-: Sar-, kapat-

Bes: Dolayısıyla

Berziyar: Bağban

Beyseb: Varsaymak; sanki

Betdi: Bir nedene bağlı

Beyseb şuxluğ éle-: Kendince şakalaşmak

Bina éle: Başlamak

Bike: (bir+kem) Biraz

Biyâban: Çöl

Boranı: Su kabağı

Boyu al-: Kabul etmek; itiraf etmek

Buğu burma: Burma bıyık

Burgu, civir: Ot türü (sazlık)

Buxari: (Fars.) Soba

C

Canavar: Kurt

Car: Süre

Cay-sazlıq: Yerleştirmek

Cemtay: Çanta

Cendeg: Gövde
Cengel: Orman
Ceşn tut-: Şenlik yapmak
Cezire: Ada
Cihne vur-: Haykırmak
Culd: Kılık kıyafet
Cum-: Abanmak
Cürreş-: İlişkiye girmek; arası iyi olmak
Cürre-: Hazırlamak
Cüt: Çift
Cütçü: Çiftçi

Ç

Çeng: Pençe
Çepbelin biri çepbel: “Köpek oğlu köpek, Allah’ın cezası” anlamında kalıp söyleyiş
Çepin: Sol taraf
Çeşb (çeşm): Göz
Çıqqu derviş: Dervişleri niteleyen bir deyim
Çırman-: Pantolon paçasını sıva-
Çin-i Çelebi: Masala özgü bir yer adı
Çinne-: Toplamak
Çi-kâre: Neci
Çirk: İrin
Çiyn: Omuz
Çodar: Hayvan taciri
Çurtda-: Uyumak
Çörh-xana: Fırın, ekmek satılan yer

D

Dâdqâh: Mahkeme
Dağarçix: Çobanın sırt çantası, heybe
Dalıycağ: Peşinden
Daraş-: Yemeğe toplaşmak
Daraş gel-: Karşılaşmak
Dariş gel-: Karşılaşmak
Day: Öyle oldu ki, asla, artık, daha, kadar...vb.
Davan: Taban, topuk
Debbe éle: Vazgeçmek
Debristan: Lise, okul
Değig: İyice, dikkatlice
Dehez: Deniz
Derbar: Saray
Der-bet: Dağ boğazı, vadi
Derbüş: Derviş
Deriz: Açık alan; patika
Démeli: Yani

Dénen: Deyin, söyleyin.
Derrakeli: Anlayışlı
Dervaze: Kale kapısı
Des-xett: El yazısı
Déyesen: Galiba
Derbes: Komple
Dubâre: İkinci kez, tekrar
Din-: Konuşmak
Dıġlı: Yılların sıkıntısı
Dobli: Double
Dör-ha-dör: Etrafında
Döyre: Etrafına
Dür-e-cenab: “Sizden uzak olsun.” anlamında dilek
Düy döyen: Havaneli

E

Elan: Şimdi
El qavza-: El kaldırmak
Elef: Ot
Elenge, linge: Bacak
En-qerib: Biraz yakın; ramak kalmak
Enam: Hediye
Enbiz: Pamuk harmanının yığıldığı yer
Epri-: Pörsümek; yaşlanmak
Erziş: Değer
Erz-i be huzur: Huzura arz etmek
Esebâni: Sinirli
Eşedd: Şiddetli
Eşiq yoluna gét-: İshal olmak
Evez eveze: Yanar döner, değişken
Evez éle-: Değiştirmek
Evezin yétir-: Karşılığını vermek
Eyvan: Eyvan, balkon
Eylep: Eğilip
Eyleş-: Buyurup oturmak
Eyil: Kamçı, kırbaç

F

Fermandeh-é leşger: Komutan
Ferraş: Muhafız
Fişar: Baskı; sıkıntı
Fırqa: Faklı yolla
Fışqırıq: Islık

G

Geday: Dilenci
Get-: Getirmek
Gét-: Gitmek
Gede: Eşek ya da ulan anlamında hitap
Gele: Alsana; al git.
Geşek: Güzel
Geven: Dikenli çalı
-gın, -gin: Emir eki
Gicelen-: Sersemce dolaşmak
Gilek: Bir Fars boyu
Girdab: (metinde) Sıkıntı
Giriftar ol-: Tutsak olmak
Giriftarçı: Sıkıntı, sorun
Gir vermez: “Bana düşmez, alamam.” anlamında deyim
Gûş-be-zengem: Konuyu düşünmek, ona odaklanmak
Gül-ü mola: “Ali’nin gülü” (Mevla= Hz. Ali) anlamında derviş lakabı
Günbara: Bir yer adı
Gülûf: Kanal

H

Halı döy: Farkında değil
Hamarran-: Yok edilmek
Havasın saxla-: Taraf tutmak
Hem-xab ol-: Birlikte uyumak; birlikte olmak
Hemméşe: Her zaman
Héykel: Vücut
Hemun: İşbu
Hetmi: Kesin
Hendever: Etraf
Hem-ikergân: Kiracı
Hetmen: Kesin
Hed-i teklif: Büyüme, erginleşmek
Hevek: havan
Herden: Ara sıra
Hokka: Hile
Hürt-: Ürmek

I

Işıxlı: Işıklı

İ

İrizin: Lastik

İşin kutar-: İş bitmek, ölmek
İtminan: Teminat
İzgilet: İskelet, direk

K

Kaftar: Sansar
Kâl: Ham
Kân: Tünel
Karaoş: Bir kuş adı
Kebin kes-: Nikahlamak
Kéçel: Kel, dazlak
Kehelliye kehelliye: Ses taklidi
Kelef: Yün yumağı
Kelek: Tuzak
Kemem: Eksik
Kend: Köy
Kendir: İp türü
Kéşik: Bekçi
Ket: Köy
Kife: Çanta
Kifir: Doğa olaylarına isyan etme
Kişiyе herif ol-: O kişiyе denk olmak (güç olarak)
Köfümüz kök: Keyfimiz yerinde
Kökel-: Şişmanlamak
Köme: Ahır, ev
Köşen: Çöl
Köyül: Mağara
Külafirengi: Balkon
Küleye: Kar fırtınası
Külüh: Kazma
Küreken: Damat

L

Lâbud: Kesinlikle; yoksa
Lap: Pek
Lotu: Kabadayı
Loxt: Çıplak
Lua qalasan: “Kötü güne kalasın” anlamında beddua
Lüleyecen: Kemiğine kadar
Lüt: Çıplak

M

Maba (Fars. Neba): Asla
Mahlıç: İp
Mama: Ebe; doğum yaptıran kadın

Marçin Çelebi: Masala özgü bir yer adı
Maydan: Dişi at
Meğiz: Beyin
Meqqare: Mağara
Menzil: Ev
Mejme: Tepsi
Merdüm: Halk
Meseletün: Mesela
Méyter: At bakıcısı
Mığdar: Miktar
Mifti meccani: Bedava, beleş
Misl-i inki: Sanki
Miz: Masa
Muğabbe: Oyuncak bebek
Muzahim: Rahatsız
Mücesseme: Altın heykel
Müft: Beleş
Mürexes éle-: Birinin gitmesine izin vermek

N

Na-belet: Yabancı
Nahar: Kahvaltı
Na-şize: Başkalarıyla ilişkisi olmak
Naşı: Acemi
Nava nava: (Mebâda) Asla
Naxır: Büyükbaş hayvan sürüsü
Nerduvan: Merdiven
Nerivan: Merdiven
Nôba: Sıra
Nuzul: (inmek) Metinde “beleşçi arkadaş”

O

Odéy: Aha (ünlem)
Oğurla-: Çalmak
Olcağın: Olur olmaz
Otuzdur-: Oturtmak
Ov: Av
Ozah: Durum, vaziyet

Ö

Öçeşéy: Rahatsız
Öcür: Öyle
Öhde: Sorumluluk
Ötür-: Bırakmak

Öy: Ev

P

Pasivan: Memur, polis

Paxma: Beceriksiz

Paymal: Yok et-

Peleng: Kaplan

Penah getir-: Sığınmak

Pencek: Ceket

Pereli: Perdeli

Perveriş: Eğitim

Pileken: Basamak

Pille yéér: Basamak, eşik

Pisel-: Çirkinleşmek

Poru: Küçük ev

Puş: (Rus.) Soba

Q

Qabile: Ebe

Qara qulax: Katır gibi, aslan büyüklüğünde bir hayvan

Qarar-dad: Antlaşma

Qarışqan: Karınca

Qasıd: Postacı

Qatıx: Yoğurt

Qayılıq: Bağlılık, inanç

Qayıt-: Geri dönmek; dönüp yanıtlamak

Qedim: Kadim; eskiden

Qerib curan-: İlginç bir şekilde düzelmek

Qeşek: Güzel

Qezebnak: Sinirli, hiddetli

Qezun: Yemek

Qıble âlem: Dünyanın kiblesi (Şahlara verilen unvan)

Qıncıro: Hayvanlara takılan zil

Qır: Zift

Qıran: Eski bir para birimi

Qırgı: Şam söğüdü

Qıyha-: Haykırmak

Qiynaq: Pençe

Qoçu başı: Kabadayı

Qoum: Kavim, akraba

Qozan-: Kalkmak

Qoza-: Kaldırmak

Quduruş: Oynamak

Qurumsaq oğlu: Pezevenk

Quu: Kuyu

R

Rahe: Ana cadde
Redif redif: Sırayla
Reyyet: Avam, halk
Rûde: Bağırsak

S

Sancaq: Çengelli iğne; toka
Saş-: Dikmek
Saxsı: Çömlek
Saxtıman: Ev, apartman dairesi
Seher-süb: Sabahleyin
Senger: Siper
Seng-i sebir: Sabır taşı
Sertaser: Tamamiyle
Sergerdan: Sersemlemek, şaşkına dönmek
Serbaz: Asker
Sergerdanı: Derbeder; esir
Séstum: Sistem
Sırfa: Sofra
Sıxılıp: Sıkışıp
Sin: Yaş
Sind: Yaş
Siyezi: Çuval
Solax: Delik
Souş-: Sıvışmak
Sor soqat: Hediyeediye
Sôt: (Savt) Ses
Sovay: Başka
Soruşınan: Anlat
Söyün-: Sevinmek
Surax: Delik

Ş

Şam: Akşam yemeği
Şatırı çarix: Bir çarık türü
Şaxı: Boynuz
Şelek: Odun ya da çalı yükü
Şer şebehe: Kargaşa, kavga
Şir: Aslan
Şiş yat: “Gir uyu!” anlamında azar
Şuxlux: Şaka

Şüş: Som (altın)

T

Tabeğe: Tabaka, kat

Taf-: Tapmak, bulmak

Tamahlan-: Cinsel ilişkiye ihtiyaç duymak, heveslenmek

Tay: Yük

Teb-i şeypur: Davul ve zurna

Teeccüb: Şaşırmak

Tehzib éle-: Onaylamak

Tehvil: Teslim etmek

Tekan yé-: Kımıldamak

Telis: Çuval

Tenef: İp

Tenge: Sokak

Tesmim tut: Karara varmak

Tereqqé: Görkem

Teze bine: Yeni evlenmiş çift

Tıfağın dağılsın: Evin yıkılsın

Toxta-: Ağrının kesilmesi; rahatlamak

Töyfe: Hediye

Tu-der-dudu: İç içe

Tula: Enik

Tulla-: Fırlatmak

Tütün: Toz duman

U

Uca: Yüce

Ucubımx: Tekgöz

Uqab: Kartal

Ü

Ülgüç: Halı yapımında kullanılan iğne

V

Verendazla-: Eline alıp kontrol etmek

Vırdı: Tezlik, anilik bildiren fiil

Ville-: Boşlamak

Vird oku-: Bir tür dua okumak; Fatıha suresini okumak

X

Xarışlıx éle-: Aldatmak
Xelver: Ağırlık ölçüsü
Xer xeşel: Çöp
Xeşli-: Harcamak
Xéylek: Halı
Xezane: Hazine
Xırça: Kavunun küçüğü
Xırda: Bozukluk; küçük
Xır çek-: Nefesini tutmak
Xıyaban: Cadde
Xıss ele-: Utandırmak
Xôf: Korku
Xolu: Aptal, manyak
Xoruz-u Neqel-xu: Masal(hikâye) anlatan horoz
Xud-u beni: Baş başa kalmak

Y

Yaru: Filan adam
Yaxdan: Elbise dolabı
Yéke: Büyük
Yezne: Damat
Yumurulmuş: “Yolu dönmüş” anlamında beddua
Yüngül: Hafif

Z

Zağa: Yeraltı
Zâyiman éle-: Doğurmak
Zehlem: Nefret, tikslenme
Zemi: Tarla
Zıq: Çamur
Zindigi: Yaşamak, zaman geçirmek
Zir-zemi: Bodrum katı
Zübde: İmame; öz
Züyülde-: Kaymak

KAYNAKÇA

AHUNDOV, Ehliman; TEZCAN, Semih; *Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri*, TDK yay., Ankara 1978

ALPTEKİN, Ali Berat; *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Akçağ yay., Ankara 2005

ALTAYLI, Seyfettin; *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü I-II*, MEB Yayınları, İstanbul 1994

Araz Dergisi, Yıl: 1, S.: 1, Bursa, Ekim-Kasım-Aralık 2007

BAYAT, Fuzuli; *Mitolojiye Giriş*, Ötüken yay., İstanbul 2007

BEŞİROVA, Gönül, “*Güney Azerbaycan Sahasına Ait Beş Halk Hikâyesi Üzerine Bir Araştırma*” (*Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*), İzmir 2005

BİLKAN, Ali Fuat; *Masal Estetiği*, Timaş yay., İstanbul 2001

BORATAV, Pertev Naili; *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1978

BORATAV, Pertev Naili; *Zaman Zaman İçinde*, İmge Kitabevi yay., Ankara 2007

ELÇİN, Şükrü; *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları: 94., Ankara 1993

ERCİLASUN, Ahmet Bican; *Kars İli Ağızları*, Gazi Üniversitesi yay., No: 29, Ankara 1983

GÖKDAĞ, Bilgehan A.; *Salmas Ağzı (Güney Azerbaycan Türkçesi Üzerine Bir İnceleme)*, KaraM yay., Çorum 2006

GÜNDÜZ, Tufan; “*Kutuplar Kadar Uzak Komşumuz Kadar Yakın Ülke*”, Türk Yurdu, S. 244, Aralık 2007, s. 45-46.

HEYET, M. Rıza; “*19. Yüzyıldan Günümüze İran’da Basın-Yayın Hayatı*” (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara 2005

KALAFAT, Yaşar; “*İran Avşarlarında/Afşarlarında Karşılaştırmalı Halk İnançları*”, Türk Yurdu, S. 244, Aralık 2007, s. 34-36.

KAMUS-I TÜRKİ, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992

KÜLEBİ, Ali; “*İran Üzerinde Oluşan Tehditler*”, Türk Yurdu, S. 244, Aralık 2007, s. 32-33.

METİN, Celal; “*19. Yüzyıl Osmanlı-Türk Yenileşme Çabalarının İran’a Tesiri*”, Türk Yurdu, S. 244, Aralık 2007, s. 37-44.

SAKAOĞLU, *Gümüşhane Masalları*, Atatürk Üniversitesi yay., Sevinç Matbaası, Ankara 1973.

SEYİDOĞLU, Bilge; *Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar*, Baylan Matbaası, Ankara 1975

SÜMER, Faruk; *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Güven Matbaası, Ankara 1976

TEBRİZ’İN SESİ dergisi, Haziran sayısı, Ankara 2007

TÜRKÇE SÖZLÜK, Türk Dil Kurumu Yayınları: 549, Ankara 1998

UÇKUN, Rabia Kocaaslan; “*Gagauz Masallarının Tip ve Motif Yapısı Bakımından İncelenmesi*” (Yayınlanmamış doktora tezi), İzmir 2003

ÖZGEÇMİŞ

06.12.1979'da İzmir'in Balçova ilçesinde doğdum. Babam esnaf, annem ev hanımıdır. Bir kız kardeşim var. İlkokul öğrenimimi 1991 yılında Orhan gazi ilköğretim okulunda bitirdim. 1993 yılında ise Ali Erentürk Ortaokulundan mezun oldum.

1993-1994 öğretim yılında İzmir Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi'nin açtığı yetenek sınavlarına girdim ve bu okulda okumaya hak kazandım. 1997 yılında liseden mezun oldum. 1998 yılında Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü kazandım. Bu bölümden 2003 yılında mezun oldum.

2005 yılında Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Dünyası Edebiyatları bölümünde yüksek lisans yapmaya başladım. 2008 yılı haziran ayında tez savunmamı verdim.

2003-2005 yılları arasında beş yıl boyunca özel dershanelerde Türkçe öğretmeni olarak çalıştım.

Gülcan Gülmez

ÖZET

Tarihin ilk çağlarından beri önemli bir Türk yerleşim bölgesi olan Güney Azerbaycan, bugün İran sınırları içerisinde bulunmaktadır. Bölgede yönetim 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Farsların eline geçmiştir. Yönetim kademesinde yaşanan etnik değişim sonucunda bölgede yaşayan Türkler. Anadillerinde eğitim-öğretim almaktan mahrum kalmışlardır.

Anadillerinde eğitim-öğretim görmekten mahrum olan Güney Azerbaycan Türkleri, kendi dil ve kültürlerini sözlü ürünler aracılığıyla korumaktadırlar. Bu bakımdan bölge, halkbilimi çalışmaları açısından önemli bir yere sahiptir. Biz de Güney Azerbaycan Erdebil Bölgesindeki Türk halk Masalları adlı çalışmamızda bölgedeki masallar üzerine bir inceleme yapmaya çalıştık.

Çalışmamıza kaynaklık eden Erdebil ve özellikle Halhal ili Türk halkbilimi açısından zengin bir kaynağa sahiptir. 12 farklı anlatıcıdan derlediğimiz 33 masal metni, epizot ve motifleri bakımından incelenmiştir.

Çalışmamızda yer alan masalların tümü sözlü kaynaklardan alınmış ve daha sonra yazıya geçirilmiştir. Ayrıca, Sonuç bölümünde bu masalların genel Türk masalları içerisindeki yeri değerlendirilmiştir. Masalların rahat okunup anlaşılması için Sözlük bölümü hazırlanarak sözcükler alfabetik sırayla gösterilmiştir.

ABSTRACT

Southern Azerbaijan which has been an important Turkish settlement since the early times of the history is located within Iranian borders today. The governance of the area was captured by Persians in the first quarter of the 20th century. The official language has become Persian and the Turks living in the area were deprived of teaching-learning in their mother language as a result of an ethnic alteration in the governance stage. This process still continues today.

Southern Azerbaijan Turks who were deprived of teaching-learning in their mother language have sustained their native language and culture up today with the mediation of verbal products. Therefore, this region constitutes an important area for folklore studies. So, we tried to examine regional tales in our study called “Turkish Public Tales in the Erdebil Region of Southern Azerbaijan”.

Erdebil and especially the province of Halhal which are the sources of our study possess a rich source in terms of Turkish folklore. In our study we gathered a total of 33 tales from 12 different sources and examined them in regards to episodes and motifs.

All of the tales included in our study were obtained from verbal sources and were consequently put into writing. In addition, the place of these tales in the overall Turkish tales has been evaluated in the Conclusion Section. In order for tales can be read and understood more easily a vocabulary section has been formed and the words have been presented in an alphabetic order.